BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
7 A
21

9

M

14-14. A. 18

XVIII C. 149 f

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Rmo Pre Barberis

Digitized by Google

FRANCISCI
PETRARCHÆ
V. C.

DE SVI IPSIVS ET
multorum ignorantia,

[redacted] Liber. [redacted]

GENEVAE,
Per Iſaiam le Preux.
1609.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

FRANCISCI PETRARCHÆ

V.C. IN LIBRVM de ſuiipſius & aliorum ad Donatum Apennigenam Grammaticum,

* * *

Præfatio.

HABES *enim amice iam tandem expectatum promiſſumque librum, paruum de materia ingenti, mea ſcilicet ac multorum ignorantia, quam ſi ingenij in incude ſtudij malleo extendere licuiſſet, cre-*

cere, librum dixi, qui tibi non idcircò vilior fuerit, quòd lituris & additionibus plurimis intertextus, & pleno vndique margine circumfertus eſt. Et ſi enim oculis demptum aliquid ſit decoris, animo tamen tantundem gratiæ additum videri debet, quod hinc vel maximè te mihi familiariſsimum intelligis, cui ſic ſcribam, vt additiones ac lituras ceu totidem ſigna familiaritatis ac dilectionis aſpicias. Nec præterea dubitare poſsis, meum eſſe, qui & manu mea tibi olim notiſsima ſcriptus, & quaſi de induſtria tot cicatricibus deformatus, ad te veniat. Memorans tale aliquid de Nerone ſcripſiſſe, Suetonium Tranquillum. Venêre, inquit, in manus meas pugillares, bellique cum quibuſdam notiſsimis verſibus ipſius cyrographo ſcriptis, vt facile appareret, non tranſlatos aut dictante aliquo exceptos, ſed planè quaſi à cogitante atque generante exaratos. Ita

multa & deleta & inducta & ſuper-ſcripta inerant. & hæc quidem ille, Nil tibi nunc aliud ſum ſcripturus. Viue mei memor, & vale. Patauii. Idibus Ianuarijs, mei doloris in lectulo. hora noctis. XI.

FRAN-

Digitized by Google

FRANCISCI PETRARCHÆ V. C. DE SVI ipſius & multorum ignorantia, Liber.

NVNQVAM ne igitur quieſcemus? ſemper cõflictabitur hic calamus? nullæ nobis erunt feriæ? quotidie æmulorum ingeniis reſpondendum erit? nec inuidiam aut latebræ excluſerint, aut tempus extinxerint, nec quietem mihi omnium fermè pro quibus humanum laborat atque æſtuat genus, rerum fuga pepererit? nec vacationem denique iam deuexa, ac defeſſa ætas attulerit? O venenum pertinax, quæ me pridem Reip. ex-

cuſaſſet,nondum excuſat inuidiæ, cúmque illa cui multum debeo me abſoluat, hæc cui nil debeo me moleſtat. Olim fateor ſtyli tépus erat amicioris, & naturã meã ſemper, & ætatem iam tranquillior decebat oratio. date veniam amici, & tu lector quiſquis es parce oro, túque ante alios Donate optime, cui hæc loquor ignoſcito. Loqui oportet,non quia id melius, ſed quia contrarium difficilè. & ſi enim ratio ſilentium ſuadeat, digna niſi fallor indignatio & iuſtus dolor verba extorquent. Auidiſſimus pacis in bellum cogor, rurſus ecce inuiti trudimur, rurſus ad cẽſorium agimur tribunal, Mirùm,neſcio an inuidæ amicitiæ an amicę dixerim inuidiæ. quid non potes liuor improbe, ſi amicos etiam flammare animos potes? Multa experto,hoc mali genus inexperto hactenus, nunc primũ mihi mea ſors obiicit, omnium grauiſſimũ peſſimúmque, nam cum hoſtibus, congreſſus ſæpe proſperi, dulcis vt quibuſdã placet,ita eſt dulcis profectò victoria, cũ amicis decertanti & vincere & vinci miſerum. Mihi verò neque cum amicis modo,neque cum hoſtibus,ſed cum inuidia bellum eſt,nõ nouus hoſtis, licet inſolitum pugnæ genus,pharetrata fere quidẽ

in acie

in acie deſcendit, ſagittis aggreditur. è longinquo ferit. hęc boni habet, cæca eſt, & vt facile declinetur, ſi prouiſa ſit, & ſine delectu iaciens, ſuos vulneret. Hoc mihi nunc monſtrum, ſalua amicitia transfigendum, anceps ſanè negocium, è duobus inuicem ſe complexis, illæſo altero, alterum confodere. Tenes puto memoria, vt apud Alexandriam Cæſar inopino marte circumfluus, Ptolemæum regé ſecum in omnes belli caſus trahit, ne ſine illo pereat, quæ res ſibi non exigua euadendi, vt creditur cauſa fuit, quòd illum ſcilicet mactare, ſimúlque hunc ſeruare difficile cenſuiſſent, qui illum oderant, hunc amabant. Nec id puto excidit, vt die illo quo Perſarum regnum Ortanis viri prudentis ingenio, & ſeptem virorum fortium virtute, ſeruili tyrannide liberatum eſt, Gophyrus vnus ex coniuratis, ſuſco in loco tyrannorum alterum amplexus, ſocios vt vel per ſuum corpus illum feriant hortatur, ne parcendo ſibi, ille forſan euaderet. Et mihi nunc igitur ſancta clamat amicitia, vt vel per ſuum latus ſtyli acie, impium feriam liuorem, quem ipſa non æquis amplexibus ſinu fouet. durum inter res tàm iunctas, tantis in tenebris diſcernere. Nitar tamen, vt

ſicut tunc Gophyro incolumi hoſtis occubuit, ſic confutato nunc & perempta acri inuidia, dulcis amicitia ſalua ſit, quę ſi vera eſt, ad quod neceſſaria vera eſt virtus, vbi non aliter fieri poſſit, extincta inuidia lædi mauult, quàm illa ſuperſtite ſupráque ſe regnante non lædi. Sed iam tandem ipſam rem aggrediar, mox vt loqui cœpero, & ni fallor antequàm cœperim, notam tibi non aliter, quàm mihi eóque fortaſſe notiorem, quo amici famę quam propriæ ſtudioſior eſt amicus. Et facilius quidem & honeſtius iraſcimur, ſi quid in amicos dictum fuerit, quàm ſi in nos. Itaque multi ſua ſpreuere conuitia, atque hinc laudati ſunt, amici nemo trãquillus iniurias vel ſpectare potuit vel audire. neque enim par animi magnitudo eſt, alienis ac propriis offenſionibus non moueri. quo modo autem ignotum tibi eſſe poteſt, quod vt mihi notum eſſet, tu feciſti, de quo me ſpernẽte ac ridente doluiſti? nota igitur tibi loquar, non vt amplius innoteſcant, ſed vt ſcias, quo aduerſus inuidiam ſim animo, & eodem eſſe incipias, nec grauius alienum vulnus, quàm propriũ ingemiſcas. Denique vt agnoſcas, quibus contra illã armis vtor, qualiter longo vſu atque acri ſtudio,

ſtudio , & aduerſus oblatrantium murmur obſurdui & aduerſus liuidos dentes obdurui, & præſentis quidem textus hiſtoriæ hic eſt. Veniunt ad me de more, amici illi quatuor, quorum nominibus nec tu eges, gnarus omnium, nec in amicos, quamuis vnum aliquid non amicè agentes, nominatim dici lex inuiolabilis ſinit amicitiæ. Veniunt autem bini & bini, vt illos ſeu morum paritas, ſeu caſus aliquis conglutinat, nonnunquam verò ſimul omnes, & veniunt mira ſuauitate, lætis frōtibus dulcibúſque colloquiis nec ſim dubius, piis intentionibus, niſi quod neſcio , quibus rimulis in illas meliori hoſpite. dignas animas, infelix liuor obrepſit. incredibile negotium, verum licet , atque vtinam non tàm verum (quem non ſaluum modò ſed fœlicem cupiunt , quem non ſolum amant verum etiam colunt , viſitant, venerantur, cui non tantum mites , ſed obſequioſi ac liberales eſſe omni ſtudio nituntur. O natura humana , & patentibus & abditis plena languoribus) eidem illi inuident. quid ? Neſcio fateor, & inquirens ſtupeo. non opes certè, quibus me tantum ſinguli ſuperant, quanto:

Delphinus Ballena Britannica maior.

Vt ait ille: quas præterea & maiores optant mihi & mediocres,eaſque non proprias,ſed communicabiles,non ſuperbas, ſed humillimas,ſine iactantia, ſine faſtu, nec vlla prorſus inuidia dignas norunt. non amicos , quorum mihi partem maximam mors abſtulit,quoſque vt reliqua omnia , partiri libens cum amicis ſoleo. non formam corporis,quæ ſi qua vnquã fuit, cuncta vincentibus annis euanuit,& quamuis huic ætati ſatis adhuc Deo largiente ac ſeruante habilis, at certè inuidioſa iampridem eſſe deſijt. & ſi qualis vnquam fuit, adhuc eſſet , an vel hodie poſſem, vel tunc poteram obliuiſci. vel Poeticum illud quod puerulus hauſerã:

Forma bonum fragile eſt.

Vel illud Salomonis in eo libro quo paruulum docet. Fallax gratia & vana eſt pulchritudo. quomodo igitur inuiderẽt mihi quod non habeo, quod dum habui ipſe contempſerim, quódque ſi redderetur, nunc vel maximè cognita & experta eius inſtabilitate contemnerem? Non denique ſcientiam aut eloquentiam , quarum primam penitùs nullam mihi eſſe confirmant, altera ſi qua eſſet, apud illos hoc moderno Philoſophico more contemni-

temnitur, & quaſi literatis viris indigna reſpuitur? ſic iam ſola Philoſophantis infantia & perplexa balbuties, innitens ſupercilio atque oſcitans, vt Cicero vocat, ſapientia in honore eſt. nec redit ad memoriam Plato eloquentiſſimus hominum, nec vt ſileam cæteros, dulcis ac ſuauis ſed ab his ſcaber factus Ariſtoteles, ſic à ſuo deſiſtunt ſeu deerrãt duce, vt eloquentiam (quam illę Philoſophiæ ornamentum ingens ratus, ei ſtuduit adiungere, Iſocratis vt perhibent oratoris gloria permotus) hanc iſti impedimentum probrúmque exiſtiment. vltimo non virtutem ipſam opportunam, haud dubiè, inuidioſiſſimámque rerũ omnium, ſed vt illis vt puto vilem, eo quòd nec tumida nec elata eſt. Hanc mihi ergo verè optarem, ſed profectò concorditer ac libenter tribuũt. Et cui parua negauerint, muneris inſtar exigui, quod eſt maximum largiuntur, virum bonum, immò optimum dicunt, qui ô vtinam non malus, vt namque non peſſimus, in iudicio Dei ſim. Eundem tamen illiteratum prorſus & idiotam ferunt, cuius aliquando contrarium, iudicio literatorum hominum diffinitum eſt, quam veraciter non laboro. neque enim magni facio quod

mihi eripitur modò quod conceditur verum eſſet. cupidiſſimè cum his fratribus meis noſtræ parentis gratiæ cœleſtis hæreditatem ſic partirer, vt ipſi quidem literati omnes, ego autem bonus eſſem. Literarum verò vel nihil vel non niſi quã tum quotidianis Dei laudibus opportunum eſt, nouiſſem. Sed heu! vereor, ne & humile me fruſtretur votum, & ſuperba illos opinio. ipſi autem mitem bonis moribus, & multa me aſſerunt amicitiarum fide, in quo quidem vltimo niſi ego fallor, nõ falluntur. Cæterum ea eſt cauſa cur me in amicis habeant, non ingenium vllum non induſtria, non doctrina, non ſtudium honeſtarum artium, aut ſpes veri ex me vnquã audiẽdi diſcendíque. Ita planè eò reditum, quod de Ambroſio ſuo narrat Auguſtinus. Amare, inquit, eum cœpi non tãquam doctorẽ veri, ſed tãquam hominem benignum in me. ſeu, quod de Epicuro ſentit Cicero, cuius cum multis in locis, mores atque animũ probet, vbique damnat ingenium, ac doctrinam reſpuit. quibus adhunc modum ſeſe habentibus, quid mihi inuideant dubitari poteſt. cum inuidere aliquid non ſit dubium. neque enim bene diſſimulant, nec interius pulſas ſtimulis linguas

frenant,

ſrenant, quod in hominibus, alioquin non incompoſitis nec inſulſis, quid niſi euidens paſſionis indomitæ ſignum eſt? quàm ſi inuident vt faciunt, nec quod inuideant eſt aliud vtique latens virus per ſeipſum panditur, vnum enim hoc inane inuidét, quantulumcunque eſt nomen, & hanc famam, quæ viuenti maior forſitan, quàm pro meritis, aut pro communi more obtigit, qui perrarò viuos celebrat. In hoc illi obliquos defixêre oculos, quo & nunc & ſæpe vtinam caruiſſem, crebrius enim damno id memini mihi fuiſſe, quàm vſui, cúmque non paucos mihi fecerit amicos, hoſtes fecit innumeros. Et ita mihi accidit, vt his qui inſigni caſſide viribus haud magnis in pugnam eunt, quibus nil aliud Chymeræ fulgor præſtat, niſi vt à pluribus feriantur. Hæc mihi olim peſtis, perquàm familiaris viridioribus annis fuit, nunquam verò moleſtior, quàm quę nunc exarſit, quod & ego delicatior ineũdis bellis iuuenibus, ac talibus ſubeundis oneribus & illa vnde nec vereor nec verebar, & quando vel meis moribus victa vel æuo iam conſumpta eſſe debuerat, inopina renaſcitur. Sed progredior. Cogitant ſe magnos, & ſunt planè omnes diui-

tes, quæ nunc vna mortalibus magnitudo eſt. ſentiunt etſi in hoc multi ſeſe fallant, nullum ſibi nomen partum, nullum ſi ritè præſagiunt ſperatum. has inter curas anxij tabeſcunt, & quanta vis mali eſt? rabidi velut canes, in amicos quoque linguas exerunt, dentes acuunt, vulnerántque quos diligunt. quænam hæc cæcitas? quis nam furor? nonne enim ſic etiam Pontheum furens mater lacerat, & Hercules paruos natos? amant iſti me & mea omnia, pręter vnum nomen, quod mutare non renuo, vt Therſites dicar, aut Chærilus, vel ſiquid aliud malunt, ſi vel ſic obtineam, nequa ſit penitùs tàm honeſti amoris exceptio. Eò verò acrius vruntur, & cæco ęſtuant incendio, quod & ipſi ſtudioſi omnes & lucubratores magni ſunt, ita tamen vt primus literas nullas ſciat, nota tibi loquor omnia, ſecundus paucas, tertius non multas, quartus verò non paucas fateor, ſed perplexas adeò támque incompoſitas, & vt ait Cicero, tanta leuitate & iactatione, vt fortaſſe melius fuerit nullas noſce. ſunt enim literæ multis inſtrumenta dementiæ, cunctis ferè ſuperbiæ, niſi quòd raro in aliquam bonam, & benè inſtitutã animam inciderũt multa

multa igitur de belluis, déque auibus ac piſcibus quot leo pilos in vertice, quot plumas accipiter in cauda, quot Polybus ſpiris naufragum liget. Vt aduerſi coeunt Elephantes, biēniumque vterum tument, vt docile viuaxque animal, & humano proximum ingenio, & ad ſecundi tertijque finem ſæculi viuendo perueniens, vt Phœnix aromatico igne cōſumitur vſtúſque renaſcitur, vt Echinus quouis impetu actam proram frenat, cum fluſtibus erutus nil poſſit. vt venator ſpeculo Tygrem ludit, Arimaſpus Gryphen ferro impetit, Cete nautam tergo fallunt, vt informis vrſæ partus, mulæ rarus, viperæ vnicus, iſque infœlix, vt cæci talpæ, ſurdæ apes, vt poſtremò ſuperiorem mandibulam omnium ſolus animantium crocodylus mouet: quæ quidem vel magna ex parte falſa ſunt, quod in multis horum ſimilibus, vbi in noſtrum orbem delata ſunt patuit, vel certè ipſis auctoribus incomperta, ſed propter abſentiam vel credita promptius vel ficta licentius. quæ denique quamuis vera eſſent, nihil penitùs ad beatam vitam. nam quid oro, naturas belluarum & volucrum & piſcium & ſerpentum noſce profuerit, &

naturam hominum ad quid ſumus, vnde & quo pergimus vel neſcire vel ſpernere. Hæc & alia huiuſmodi aduerſos hos ſcribas, non Moſaica vti, vtique nec Chriſtiana, ſed Ariſtotelica vt ſibi videtur in lege doctiſſimos, cum ſæpe liberius agerem, quàm ſoliti ſint audire, ídque fortaſſis incautius, vt qui inter amicos loquens, nihil inde periculi prouiderem. mirari illi primùm, poſt iraſci, & quoniam contra ſuam hæreſim ac paternas leges dici iſta ſentirent, collégerunt & iſti conſilium, vt me quem profectò diligunt, ſed vt famam meam quam oderunt ignorantiæ crimine condemnarent. vocaſſent vtinam & alios. Fuiſſet forſitan in conſilio. dicendæ ſententiæ contradictum, ipſi verò vt concors eſſet, & vnanimis ſententia, ſoli quatuor conuenére. Ibi de abſente atque indefenſo, multa & varia, non quod variè animati eſſent, cum vnum omnes ſentirent, vnúmque dicturi eſſent, contra ſe tamen ſuúmque iudicium, peritorum more iudicum arguentes, vt velut contradictionum anguſtiis eliquata, & expreſſa veritate coloratius diffinirent. Dixerunt primo, famam publicam pro me ſtare, ſed parum fidei merita reſponde-

ſponderunt, nec mentiti ſunt, eo quòd vulgus rariſſimè verum cernat. dixerunt deinde, maximorum atque doctiſſimorum hominum amicitias, quibus ornatam quod in domino glorier vitam egi, eorum ſententiæ obſtare, quin & regum familiaritates plurimorum, nominatim Roberti Siculi regis, qui me iuuenem quoque crebro & claro ſcientiæ atque ingenij teſtimonio honeſtaſſet. Reſponderunt, & hic planè mentita eſt iniquitas,& non dico iniquitas,ſed vanitas,ſibi Regem ipſum literatum magna etiam fama, ſed nulla fuiſſe notitia. Reliquos quamuis doctos, in me tamen non ſat perſpicaci fuiſſe iudicio, ſeu amor ille, ſeu incurioſitas fuiſſet. illud ſibi præterea obiecêre, quod Rom.Pontif.tres proximos, pro ſe quémque certatim, me ad ſuæ familiaritatis inſignem gradum, nequicquam licet euocaſſe & hunc ipſum qui nunc præſidet Vrbanum, de me benè loqui ſolitum, mitiſſimíſque me literis viſitaſſe. iam inſuper & Romanum hunc principem, neque enim alius ætate hac legitimus princeps fuit, me inter familiares charos numerare, méque ad ſe multa quotidie precum vi & nunciis repetitis atque epiſtolis ſolitũ

Digitized by Google

vocare,latè notũ nullique dubiũ eſt. ex quibus aliquid mihi nõnullius pretij argumentũ quæri ſentiunt. Sed & hũc obiectũ diſſoluentes,& Põtifices vel ſecucutos famã,aberraſſe,cũ cæteris vel moribus,nõ ſciẽtia inductos, vt id agerẽt aſſeruêre, & principẽ ſtudio geſtarũ rerũ, atque hiſtorijs motũ, quarũ mihi aliquã notitiã nõ negãt. Ad hęc obſtare ſibi dixerũt eloquentiã,quã ego Medius fidius, non agnõſco.ipſi autem perſuaſorẽ ſatis efficacẽ perhibẽt,quod & ſi rhetorici ſiue oratoris officiũ ſit, appoſitè dicere,ad perſuadendũ finis, perſuadere dictione, multis tamen indoctis contigiſſe aiunt, quodq. eſt artis tribuunt fortunę,vulgatúmq. illud afferunt:Multũ loquẽtiæ,parũ ſapientiæ. nec aduertunt diffinitionẽ Catonianam illã oratoris huic calũniæ aduerſantẽ. Obſtare demum & ſcribendi ſtylum,quem non ſolum vituperare, ſed parcius laudare veriti elegantem prorſus & rarum.ſed abſque vlla ſcientia faſſi ſunt. ſed qualiter hoc fieri poſſet non intelligo , nec intelligere illos reor. & puto ſi ad ſe redeant, dictúmque recogitent,tàm facilis pudebit ineptiæ.ſi enim primum verum eſſet , quod ego rurſum nec fateor nec opinor, ſecundum

falſum

falſum eſſe non dubitem. nam quo pacto omnium ignaro ſtylus excellens ſit, qui eis nihil, ignorantibus nullus eſt? Itane fortuita omnium ſuſpicantes, locum non linquimus rationi. Quid autem vis, ſeu quid reris? Expectas credo iudicum ſententiam. omnibus igitur ad examen ductis, neſcio quem Deum, quoniam nec Deus volens iniquitatem, nec Deus inuidiæ aut ignorantię vllus eſt, quàm geminam veri nubem dixerim, ante oculos habentes, breuem diffinitiuam hanc tulere ſententiam, ſcilicet me ſine literis virum bonum. O vtinam veri nihil vnquam, præter hoc vnum dixerint, aut dicturi ſint. & ô alme ſalutiférque *IESV* verè literarum omnium & ingenij Deus, & largitor vere Rex gloriæ ac virtutũ Domine, te tunc flexis animæ genubus ſupplex oro, vt ſi mihi non amplius vis largiri, hæc ſaltem portio mea ſit, vt vir bonus ſim, quod niſi te valdè amem, piéque colam, eſſe non poſſum. ad hoc enim, ad literas natus ſum, quæ ſi ſolæ obuenerint inflant, diruúntque non ædificant, fulgida vincula, laborioſúmque negocium ac ſonorum pondus animæ. Tu ſcis Domine coram quo omne

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE ROMA

deſiderium atque omne ſuſpirium meũ eſt, quod ex literis, quando his ſobriè vſus ſum, nihil amplius quæſiui, quàm vt bonus fierem, non quòd id literas, aut quamuis id polliceretur Ariſtoteles, & multíque alij omnino, aliquem niſi te vnum facere poſſe confiderem, ſi quod per literas quo tendebam iter, honeſtius ac certius, ſimúlque iucundius extimarem, te duce non alio. Tu ſis, inquam, ſcrutator renum & medullarum, ita eſſe vt dico. nunquam tàm iuuenis, nunquam tàm gloriæ cupidus fui, quod interdum me fuiſſe non inficior, quin maluerim bonus eſſe quàm doctus. Optaui vtrunque fateor, vt infinita eſt & inexplebilis humana cupiditas, donec in te ſiſtat, ſupra quem quo ſe erigat non eſt. Duo optabam, ſed quoniam alterum eripitur ſeu negatur, gratiam iudicibus meis habeo, qui è duobus mihi optimum reliquerunt, modo ne id quoque mentiti ſint. Et vt mihi præriperent quod volebant, quod non erant dederunt, quo iacturam ipſe ſolarer meam, ſed inani ſolatio morem in me muliebris inuidiæ ſecuti. quæ ſi quæritur de vicinæ forma, bonam illam & benè moratam dicit, omnes

denique

denique titulos falſos licet illi cedit, vnum & fortaſſè verum, vt eripiat formoſæ nomen. At tu Deus meus ſcientiarum domine, extra quem non eſt alius, quem & Ariſtoteli & Philoſophis quibuslibet ac Poetis, & quicunque multiplicant loqui ſublimia gloriantes, quem denique literis & doctrinis & omnino rebus omnibus præferre debeo & volo. Tu mihi quod illi falſum tribuunt, viri boni nomen tribuere verum potes, & vt velis precor, neque tàm nomen bonum, quod vnguentis pretioſis præfert Salomon, quàm rem ipſam poſco, vt ſim bonus, vt te amem amaríque merear abs te. nemo enim ſic ſuis amatoribus vicem reddit, vt te cogitem, tibi obſequar, in te ſperem, de te loquar. Recedant vetera de ore meo, & tibi præparentur cogitationes meæ, verè enim arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore, fœliciórque eſt multo vnus ex puſillis iſtis, qui in te credunt, quàm Plato, quàm Ariſtoteles, quàm Varro, quàm Cicero, qui ſuis omnibus cum literis te non norunt, & admoti iunctíque tibi, qui petra es, abſorpti ſunt, iudices eorum & literata ignorantia patefacta eſt. Literæ igitur ſint, vel horum

qui illas mihi auferunt, vel quia horum niſi fallor eſſe non poſſunt, ſint quorumcunque potuerint, horum autem ſi ſuarum opinio rerum ingens & Ariſtoteles nudum nomen quod his quinque ſyllabis multos delectat ignoras. Inſuper & inane gaudium, & elatio fundamenti inops ac ruinę proxima, omníſque quem inſcij & inflati de ſuis erroribus fructũ, vana & facili credulitate percipiũt, mea verò ſit humilitas & ignorantiæ propriæ fragilitatíſque notitia, & nullius niſi mundi, & mei & inſolentiæ contemnentium me, contemptus, de me diffidentia, de te ſpes. Poſtremò portio mea Deus, & quam mihi non inuident, virtus illiterata, ridebunt planè, ſi hæc audiant, & dicent me, vt aniculam quamlibet ſine literis piè loqui. his enim literarum typo tumidis, nil pietate vilius, qua veris ſapientibus ac ſobriè literatis nihil eſt charius, quibus ſcribitur, pietas eſt ſapientia, meíſque ſermonibus magis ac magis in ſententia firmabuntur, vt ſine literis bonus ſim. Quid vero nunc dicimus, Donate fidiſſime? te alloquor, quem magis horum liuoris aculeus, quàm meipſum cui infligebatur pupugit, quid inquã amice agimus? an æquiores

res iudices prouocamus? an ſilemus, & ſilentio ſententiam confirmamus? hoc ſatius, immò vt ſcias quàm nihil obluctor, ne decimus expectandus dies ſit, nunc qualiumcunque ſententiis iudicũ acquieſco, téque & reliquos quos res tãgit, qui de me contrarias ſententias tuleratis obſecro, vt & vos mecum pariter manum detis, & vobis patientibus horum iudicium verum ſit, Verum, vtinam, in eo quòd mihi tribuunt, nam in eo quod eripiunt vltrò, fateor, immò profiteor verum eſſe. Et ſi iudices idoneos planè negem, niſi fortè eo iure niti velint, quod iſtorum Deus Ariſtoteles, ait. Vnuſquiſque benè iudicat quæ cognoſcit, & eorum bonus eſt iudex. melius nempè cognoſci nihil poſſe videatur, quàm quo abundat ipſe qui iudicat, vt ſcilicet hoc obtentu poſſint ignorantiſſimi homines, de ignorantia iudicare. nõ eſt autem ita. & de ignorantia enim, & de ſapientia, & de re qualibet, ſapientis eſt iudicium in eo inquam ſapientis, de quo iudicat. neque verò vt de Muſica Muſici, de Grammatica Grammatici, ſic de ignorantia ignorantes iudicant. Sunt quibus abundare inopia ſumma eſt, & quæ melius à quolibet iudicentur, quàm

ab eo qui maximè hîs abundat. Deformitatem nemo minus intelligit, quàm deformis, cui cum illa familiaritas iam contracta eſt, vt quę formoſi oculos vulneraret, hanc iſte non videat. eadem ratio reliquorum omnium defectuum. nemo peius iudicat de ignorantia, quàm ignorans. Non hoc dico, vt declinem forum, ſed vt pudeat ſiquis eſt pudor iudicaſſe qui neſciunt. ego enim de hac re non modò ſententiam amicabilis amplector inuidiæ, ſed hoſtilis odij, & ad ſummam quiſquis ignarum me pronunciat, mecum ſentit. nam & ego ipſe recogitans, quàm multa mihi deſint, ad id quo ſciendi auida mens ſuſpirat, ignorantiam meam dolens, ac tacitus recognoſco. Sed me interim, dum præſentis exilij finis adeſt, quo noſtra hæc imperfectio terminetur, qua ex parte nunc ſcimus naturæ communis extimatione conſolor, ídque omnibus bonis ac modeſtis ingenijs euenire arbitror, vt agnoſcant ſe pariter ac ſolentur, his etiam quibus ingens obtigit ſcientia, ſecundum humanæ ſcientiæ morem loquor, quæ in ſe ſemper exigua pro anguſtijs quibus excipitur, & collata alijs ingens fit. alioquin quantu-

quantulum quęſo eſt, quantumcunque eſt, quod noſce vni ingenio datum eſt. immò quàm nihil eſt ſcire hominis quiſquis ſit, ſi, non dicam ſcientiæ Dei, ſed ſuijpſius ignorantiæ comparetur: & hanc ſui cognitionem, ac propriæ imperfectionis extimationem, ſuíque ipſius, quam dixi, conſolationem, his maximè, qui plus ſciunt plúſque intelligunt ineſſe auguror. fœlices errore ſuo iudices mei, qui huiuſcemodi conſolatione non indigent, fœlices inquam non ſcientia, ſed non errore & ignorantia arroganti, qui ſibi ad angelicam ſcientiam, nil deeſſe autumant, cum ad humanam proculdubiò deſint multa omnibus, & multis omnia. Sed ad me reuertor, & heu amice, quid non mali affert vita longior? cui vnquam tàm firma proſperitas fuit, vt non quandoque variauerit, & quaſi viuendo ſenuerit? Seneſcunt homines, ſeneſcunt fortunæ, ſeneſcunt famæ hominum, ſeneſcunt denique humana omnia, quódque aliquando non credidi, ad extremum animi ſeneſcunt, quamuis immortales, verúmque ſit illud Cordubenſis. Longius æuũ deſtruit ingentes animos. nõ quod animi

ſenium , mors ſequatur, ſed diſceſſus à corpore, reſolutióque illa, quam cernimus, & quæ, vulgo mors dicitur, & eſt mors corporis profectò, non animi, Senuit ecce, refrixit animus meus. nunc experior ſenex, quod iuuenis inexpertus & paſtorium canens dixi. quid viuere longum fert homini? quo enim ante hos non multo annos hæc tuliſſem animo? quibus niſibus obſtitiſſem? crede mihi, bellũ graue, inter ignorantiã & ignorantiã fuiſſet. nunc ſenem inuadere, eò turpius, quò tutius tollo manum, & mea illorum cedit ignorantiæ. Certè ego, quàm præſagiens quid mihi reſtaret, nũquam ſine compaſſione quadam Laberij hiſtoriam legi, qui cum vitam omnem honeſta militia exegiſſet, ſexagenarius ad extremum Iulij Cæſaris blanditiis ac precibus (quæ de ore principum armare prodeunt) productus in ſcænam de Romano equite factus eſt Mimus, quam iniuriam ipſe quidem non tacitus tulit, immò multis intérque alia his quæſtus eſt verbis:

Ego bis tricenis annis actis ſine nota
Eques Romanus lare egreſſus meo,
Domum reuertar Mimus. nimirũ hoc die

Vno

Vno plus vixi mihi quàm viuendum fuit. Ego quidem, gloriari licet apud te, literatus nunquam verè, ſed aliquando creditus, domo puer egreſſus mea, nec vel ſenex rediens, totum pene tempus in ſtudiis triui, rarò vnquam ſane mihi dies præteriit, quin aut legerem, aut ſcriberem, aut de literis cogitarem, aut legentes audirem, aut tacitus ſciſcitarer, neque viros tantùm, ſed & vrbes doctas adij, vt doctior inde meliórque reuerterer. Montempeſſulanum primo, quod per annos pueritiæ propinquior eſſem illi loco, mox Bononiam, pòſt Tholoſam & Pariſius Pataniúmque & Neapolim vbi ſtudia tunc florebant, ſcio me multorum aures pungere. Illo Regum & Philoſophorum noſtri æui maximo Roberto, non doctrinæ quàm regni gloria inferiori quem mei iudices, vt infamiam tanto cum rege communem, pene mihi arbitrer glorioſam, quanquam & cum aliis, vt noſtrum poſſit eſſe communis, ætate & fama maioribus, de quo in fine dicturus ſum, nulla fuiſſe dicunt notitia. cæterùm de hoc rege, & orbis totus, & veritas in contraria fuêre ſententia. ego autem iuuenis ſenem illum non vt regem colui.

Reges enim paſſim plurimi,ſed vt rarum ingenij miraculum verendúmque ſacrarium literarum. Ego illi & fortunà & annis tantò impar, quod adhuc multis eſt notum, in illa vrbe præſertim familiariſſimè charus fui, non meritis meis vllis, aut meorum, neque militaribus aut aulicis artibus quæ mihi penitùs nullæ erant, ſed ingenio, vt aiebat, ác literis: Aut ipſe igitur iudex malus, aut ego cuſtos peſſimus, qui ſtudendo ſemper & laborando dedicerim. Maximam præterea atque optimam ſtudijs vitæ partem, illa in curia, quam Romanam neſcio cur dicebant, leuam Rhodani ad ripam, vbi quinquaginta vel eò amplius egit annos. atque vnde nuper hóc ipſo anno, vtinam irredirura digrediens ductu & auſpicijs ſancti ſi perſeuerauerit Vrbani Quinti, almam vrbem & ſacratiſſimam Petri ſedem vtinam permanſura repetijt. nec procul inde tranſalpino in Helicone meo, vbi Sorgia oritur, Rex fontium conſumpſi, quarum in altera omnium fermè noſtri orbis literatorum hominum conuentus aſſiduus præſto fuit, in altero ſolitudo & ſilentium, & quies meditantibus aptiſſima. itaque illuc ſtudendo, &

nunc ſcholas, nunc magiſtros adeundo, nunc amicis quæ didiceram aut ſcripſeram recitando, hic vagando & cogitãdo, & licet peccator ſæpe etiam orando, ac mecum ſemper, raróque niſi de ſtudijs liberalibus cõferendo, omne meũ tempus in literis actum eſt, mille interea doctis ac probatis ſenibus & notitiam & in gratiam veni, quos ſi pergam numerare, commemoratio quidem dulcis, ſed Catalogus haud quaquam breuis euaſerit. his ſanè omnibus vel ſolã vel pręcipuam hanc ob cauſam placui, quod literati famã, ſtudioſis in vrbib. adoleſcens habui, quam nunc ſeni in nautica ciuitate, quatuor iuuenes per ſententiam eripiunt, ita & mihi vt Laberio accidit, poſt & ſexageſimum annum meo de ſtatu excidi, non vt ille ſaltem Mimus, quod artificium vnum licet, & ingenioſum tamen quærit artificem, & ſuum inter mechanica locum tenet, ſed quod eſt vltimum ignorans. ſic res eunt, huc & ſtudia & labores noſtri, noſtræque vigiliæ peruenere, vt qui iuuenis doctus à quibuſdam dici ſoleo, profundiore iudicio ſenex idiota reperior. Dolendum forſitan, ſed ferendum; forſitan nec dolendum, ferendum ſanè, vt reliqua

omnia, quæ hominibus accidunt, damnum, pauperies, labor, dolor, tædium, mors, exilium, infamia, quæ ſi falſa eſt, ſpernenda eſt, nam & contradictores inueniet. & eundo deficiet. Si vera autem recuſanda non eſt, vt nec alia culpis hominum inuenta ſupplicia. equidē ſi ſciētię verum decus, mihi verbis eripitur, ridebo, at ſi falſum, non feram modò, ſed gaudebo, non meis ſarcinis excuſſus, & indebitæ famæ laborioſa cuſtodia liberatus. Melius cum prædone agitur, dum iniuſtus ſpoliis exuitur. quam dum impunè furto vtitur, iniuſti poſſeſſoris excluſor iniuſtus eſſe poteſt: at excluſio vtique iuſta eſt. Quod ad me attinet vt dixit, non iuſtam modò ſententiam, ſed iniuſtam probo, nec iudicem quemlibet nec raptorem renuo. operoſa ac difficilis res eſt fama, & præcipuè literarum. omnes in eam vigiles atque armati ſunt, etiam qui ſperare illam nequeunt, habentibus nituntur eripere, habendus calamus ſemper in manibus, intento animo erectiſque auribus ſemper in acie ſtandum erit. Quiſquis quocunque propoſito, me his curis, atque hoc faſce liberauerint, aſſertori meo gratiam habeo, & ſeu verum ſeu falſum, certè laborioſum.

rioſum ac ſollicitum literati nomen, quietis atque ocij auidus, libens pono memorans illud Annei Senecæ: Magno impendio temporum, magna alienarum aurium moleſtia hæc conſtat. O hominē literatum, ſcimus hoc titulo ruſticiore contenti, ô virum bonum concilio tuo ſto, præceptor morum optime, titulo ruſticiore vt tu ais, vt ego arbitror, meliore ac ſanctiore, atque ob eam rem etiam nobiliore contentus ſum, quando præſertim mihi hunc mei iudices relinquunt. illud tamē metuo vt dicebam, ne hic ipſe titulus fallens ſit, nitor tamen vt ſit verus. neq; hinc deſinā, nec laſſabor vſque ad extremos, hálitus nouiſſimúmque ſingultum, & ſi quod idem alibi dixiſti, vt ſim bonus, opus eſt velle, ſiue hoc perficit, benè erit, ſiue inchoat, & pars eſt bonitatis, velle bonum fieri, pro ea ſaltem parte, titulum verum ſpero. Redeo ad cenſores meos, de quibus & multa dixi, & vt nil te lateat, nunc etiam aliquid eſt dicendum. neque enim vt illeteratus, ſic & amens ac ſtupidius dici velim: literæ enim ſunt aduentitia ornamenta, ratio autem inſita, ipſiúſque hominis pars eſt, non ergo, vt illis ita, & hac nō me pudeat caruiſſe. neq; verò hęc

defuit, qua illorum tendiculas declinarem, circumueniri eorum artibus non facilè potuiſſem, mea ipſe puritate & velo honeſtiſſimo fidelis, vt rebar amicitiæ obuolutus ſum: fidentem fallere, perfacilè eſt. dixi & repeto, ad viſendum me vt multi alij, illius pulcherrimæ maximæque vrbis ciues ſoliti venire, bini ſæpius & interdum ſimul omnes. Ego autem lætari, & quaſi totidem angelos excipere, oblitus rerum omnium, niſi illorum qui totum animum occupabant, & miris ſerenabant modis. Ibi confeſtim vt inter amicos multa & diuerſa colloquia. Mihi autem nihil curæ eſſe, qualiter ſeu quid dicerem, ſeu omnino aliud, quàm vt læta frons lætiórque animus eſſet, talium hoſpitum aduentu, ita vt interdum gaudio in ſilentium cogerer, interdum reuerentia quadam, ne concurſu, vt fit loquendi auidos impedirem, & nunc nihil, nunc vulgaria loquerer. nil enim in amicitijs comere didici, nihil diſſimulare, nihil fingere, ſed in lingua atque in frõte animum habere, neque aliter cum amicis, quã mecum ipſe loqui omnia, quo vt ait Cicerò, nihil eſt dulcius. quid enim oſtentare amicis eloquentiam aut ſcien-

tiam

etiam opus eſt?qui animum, qui affectus, qui ingenium, ipſum vident, niſi fortè aliud, non tentandi, ſed diſcendi gratia quæſierint,vbi tamen nec oſtentatio, vlla nec ornatus exigerit, ſed fidelis vt reliquorum omnium,ſic ſcientię participatio,exceptionis expers & inuidiæ.Itaque ſępè miror Cęſarem Auguſtum tantum principem, tantã rẽ exiguę rei curã,inter tot maximarum rerum curas,alias ſuſcipere potuiſſe, vt non modo ad populum aut Senatum, ſeu ad milites, ſed cum vxore etiam atque amicis, nil niſi de libertate, & crebro in ſcriptis loqueretur. Fecit hoc forſitan, nequid ſuperuacuum & inſulſum, caſu aliquo ſibi excideret, quo cœleſtis oratio reprehendi poſſet aut ſperni. Licuerit hoc illi ſummo de culmine ſubditos ſcriptis velut oraculis alloquenti, mihi autem ſermo, vagus inter amicos inelaborãtéque ſententię,valeat eloquẽtia, ſi tamẽ iugi ſtudio quęrẽda eſt, indiſertus malim eſſe, quã ſollicitus ſemper ac triſtis.Hoc propoſito,cum ſæpè inter charos ac familiares,vti ſolitus meæ pręſertim facultatis conſcios, tum pręcipuè nuper vſus inter hos noſtros, amica fiducia, in hoſtilem calumniam inaduerten-

quo quærere aliud non licebat, niſi an ille dixiſſet. Ille autem erat Pythagoras vt ait, Cicero. Ego verò magnum quendam virum, ac multiſcium Ariſtotelem, ſed fuiſſe hominem, & idcircò aliqua, immò & multa neſcire potuiſſe arbitror, plus dicam, ſi per iſtos liceat nō tàm mihi amicos quàm ſectarum. Credo hercle, nec dubito illum nō in rebus tātum paruis, quarū paruus & minimè periculoſus eſt error, ſed in maximis & ſpectantibus, ad ſalutis ſummam aberraſſe: tota vt aiunt via & licet multa Ethicorum in principio, & in fine de fœlicitate tractauerit, audebo dicere, clament vt libuerint cenſores mei, veram illum fœlicitatem, ſic penitùs ignoraſſe, vt in eius cogitatione non dico ſubtilior, ſed fœlicior fuerit, vel quælibet anus pia, vel piſcator, paſtórue fidelis vel agricola. quo magis miror quoſdam noſtrorum, tractatum illum Ariſtotelicum ſic miratos, quaſi nephas cenſuerint, ídque ſcriptis quoque teſtati ſint, de fœlicitate aliquid poſt illum loqui. Cum mihi tamē audacter forſan dixerim hoc, ſed ni fallor verè, vt ſolē noctua ſic ille fœlicitatem hoc eſt, lucem eius ac radios, ſed non ipſam vidiſſe videatur, nēpè, qui il-

non ſuis in finibus, nec ſolidis in rebus ædificium, velut excelſum procul in hoſtico tremuláque in ſede fundauerit, illam uerò non intellexerit, ſiue intelleƈtam neglexerit, ſine quibus prorſus eſſe fœlicitas, non poteſt, fidem ſcilicet atque immortalitatem, quas ab illo vel non intelleƈtas vel negleƈtas dixiſſe iam me pœnitet. alterum enim tantum dicere debui, non intelleƈtæ erant, nec nouerat illas ille, nec noſſe potuerat aut ſperare. Nondum enim vera lux terris illuxerat, quæ illuminat omnem hominem, venientem in hunc mundum. Fingebant ſibi ille & reliqui, quod obtabant, & quod naturaliter optant, cuiúſque contrarium optare poteſt nemo, fœlicitatem dico, quanquam verbis ornatam, abſentem velut amicam canentes; non, videbant gaudebántque de nihilo prorſus, quaſi ſomnio beati, verè autem miſeri, vicinæque mortis tonitruo ad miſeriam excitandi, apertíſque oculis conſpeƈturi, quænam eſſet illa fœlicitas, de qua ſomniando traƈtauerant. quæ quidem ne quis ex me dici omnia, atque ideò nimis temerariè dici putet, tertium decimum de ciuitate Dei Auguſtini librũ legat, vbi de hoc

de hoc ipſo contraque Philoſophos qui fecerunt ſibi,ſuo vtor verbo,ſicut eorum cuique placuit, vitas beatas ſuas, multa grauiter atque acriter diſputata reperiet. Hoc, fateor, dixi ſæpè & dicam quo ad loqui potero, quia verum me dixiſſe, ac dictúrum eſſe confido, ſi hoc ſacrilegum opinantur, violatæ me religionis accuſent, ſed Hierononymum ſimul non curantem, quid dicat Ariſtoteles, ſed quid *CHRISTVS*. ego contrà, illos ſi diuerſum ſentiunt impios ſacrilegóſque non dubitem, priúsque vitam & quicquid charum habeo Deus abſtulerit, quàm ſententiam hanc piam veram ſalutiferam, aut quàm amore Ariſtotelis *CHRISTVM* negem. Sint planè Philoſophi, ſint Ariſtotelici, cùm proculdubiò neutrum ſint, ſed vt ſint vtrumque, neque enim clara hæc nomina illis inuideo,quibus fallis etiam tument, non mihi inuideant humile,verúmque Chriſtiani nomen & Catholici.Sed quid peto,quod vltrò facere illos & facturos eſſe ſcio, Non quidem nobis hæc inuident, ſed contemnunt tanquam ſimplicia & abiecta, ingenijsq; ſuis imparia & indigna. Secreta igitur naturæ atque altiora illis

Archana Dei, quæ nos humile fide ſuſcipimus, hi ſuperba iactantia nituntur eripere, nec attingunt, nec appropiant quidem, ſed attingere & pugno cœlum ſtringere inſani extimant, & perinde eſt eis, ac ſi ſtringerent propria opinione contentis, & errore gaudentibus, neque illos ab inſania retrahit, non dico, ne rei ipſius impoſſibilitas, ad Romanos Apoſtolicis verbi expreſſa. quis enim cognouit ſenſum domini? aut quis conſiliarius eius fuit? Vel illud Eccleſiaſticum ac cœleſte conſilium. Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris, ſed quæ præcepit Deus tibi illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius non fueris curioſus. Non eſt enim tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt videre. Non hoc dico, ex quo enim ſperauerit quicquid cœlitus, immò vt dicam quod eſt; quicquid Catholicè dictum ſciunt, at ſaltem de Democriti non ineptus iocus. Quod eſt, inquit, ante pedes nemo ſpectat, cœli ſcrutantur plagas. & faceti ſſima illa Ciceronis irriſio temerariè diſputantium, nulláque de re dubitantium, tanquam modo Deorum ex concilio deſcendentes, quid ibi agatur oculis

tur oculis ſuis aſpexerint, quibúſq; perceperint. Vel illud antiquius atque acrius apud Homerum. Iuppiter non mortalem hominem, non ex communi grege Deum aliquem, ſed Iunonem illam ſuam coniugem ac ſororem regínámque Deum, graui comminatione deterrens, ne ſecretum ſuum intimum auderet inquirere, aut ſciri poſſe præſumeret. Sed ad Ariſtotelem reuertamur, cuius ſplendore lippos atque infirmos præſtringente oculos, multi iam erroris in foueas lapſi ſunt, ſcio enim vnitatem principatus poſuiſſe, quam iam antè poſuerat Homerus, ſic enim ait: Quantum nobis in Latinum ſoluta oratione translatum eſt. Non bonum multitudo numinum, vnus dominus ſit vnus Imperator. iſti autem pluralitas principatuum bona, vnus ergo princeps, ſed ille humanũ, his diuinum. ille Græcorum, iſte omnium principatuum, ille Atridem, iſte Deum principem ſtatuebat, eouſque veri ſibi fulgor illuſtrauit animum, quis hic princeps qualíſve & quantus, neſciſſe eum, & qui multa de numinibus curioſè admodũ diſputaſſet, vnum hoc & maximũ nõ vidiſſe crediderim, quod

viderũt multi literarũ neſcij, lubéntque luce non altera, verũ aliter illuſtrãte. Idque amici iſti mei ita eſſe nõ vident, cœcos ego illos planéque exoculatos eſſe video, & ſic omnibus videri, quibus oculi ſani ſunt non magis hæſitauerim, quàm ſmaragdum viridem, niuem cãdidam: coruum nigrum. vtque audaciam meam ęquanimius Ariſtotelici noſtri ferant, non de vno tantum ita ſentio, & ſi vnum nominem, lego quamuis ignorãs, & antequàm iſti noſtram ignorantiam deprehendiſſent, intelligere aliquid videbar. lego, inquam, ſed viridioribus annis attentius legebam. adhuc tamen Poetarum & Philoſophorum libros lego. qui Ciceronis ante alios, cuius apprimè & ingenio & ſtylo ſemper ab adoleſcentia delectatus ſum, inuenio eloquentiæ plurimum & verborum elegantium vim maximam, quod ad deos ipſos, de quorum ille natura nominatim libros edidit, quodque omnino religionem ſpectat, quò diſertius dicitur, eò mihi inanior eſt fabella, Deóque tacitus mecum gratias ago, qui hoc mihi ſeu iners, ſeu modeſtum dedit ingenium, animúmque non vagum neque altiora ſe querentem, neq; his ſcrutandis curioſũ,

quæ

quæ quæſita difficilia, peſtifera ſint inuentu. ſed quo plura contra *CHRISTI* fidem dici audio, & *CHRISTVM* magis amem, & in *CHRISTI* fide ſim firmior, ita nempè mihi accidit, vt ſi quis in patris amore tepentior, de illo audiat obloquentes amórque qui ſopitus videbatur, illicò inardeſcit, ita enim eueniat neceſſe eſt, ſi verus eſt filius. Sæpè me *CHRISTVM* ipſum teſtor, de Chriſtiano Chriſtianiſſimum hæreticorum fecêre blaſphemiæ. pagani enim illi veteres, & ſi multa de his fabulentur, non blaſphemant tamen, quia veri Dei notitiam nullam habent, neque enim *CHRISTI* nomen audierunt. Fides autem ex auditu eſt. Et quamuis in omnem terram exiuerit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, Apoſtolorum tamen verbis ac doctrinis toto orbe ſonantibus, illi iam mortui ac ſepulti erant, miſeri magis quàm culpabiles, quorum aures quibus haurire fidem ſalutiferam potuiſſent, inuida iam tellus obſtruxerat. Inter cunctos tamen potentiſſimè illi tres libri Ciceronis, quos de Natura Deorum inſcriptos ſupra memini, ſæpè me excitant, vbique ſcilicet tantum illud ingeniũ de his agés, ipſos ſępè Deos

irrideat ac deſpicit, non quidem ſeriò forte ſupplicium timens, quod antè aduentum Sãcti ſpiritus, ipſi etiam Apoſtoli timuerunt, ſed his quibus abũdat iocis efficaciſſimis, quibus clarum fiat intelligentibus, de eo ipſo quod tractandum aſſumpſerat, quid ſentiret, vt ſortem ſuam ſæpè interlegendum miſeratus, ipſe mecum tacitus dolénſque ſuſpirem, quod verum Deum vir ille non nouerit, paucis autem ante *CHRISTI* ortũm annis obierat, oculóſque mors clauſerat, heu quibus è proximo noctis, erraticæ ac tenebrarum finis, & veritatis initium veræque lucis aurora & iuſtitiæ ſol inſtabant. qui tamen Cicero, ipſe ſuis in libris quos in numeros ſcripſit, & ſi errorum torrente vulgarium lapſus, ſæpè Deos nominet, & ſæpè illos tamen deridet, vt dixi, & iam inde à iuuentute ſua libros Inuentionum ſcribens, dixerat eos qui Philoſophiæ dent operam, non arbitrari Deos eſſe. Nempè Deũ noſſe, nõ deos, ea demum vera & ſumma Philoſophia eſt ita dico, ſi cognitioni pietas & fidelis cultus acceſſerit. idem quoque iam ſenior his ipſis in libris, quos de dijs, non de Deo ſcribit, vbi ſeſe colligit, quantis ingenij alis attollitur, vt interdũ non paganum

ganum Philoſophum,ſed Apoſtolum loqui putes,quale eſt illud in primo contra Velleium, Epicureæ ſententiæ defenſorem. Eos,inquit,vituperabas,qui ex operibus magnificis atque præclaris, cum ipſum mundum cum eius membra, cœlum, terras, maria cunque eorum inſignia,Solē & Lunam,ſtellásque vidiſſent, cumque temporum maturitates mutationes viciſſitudinéſque cognouiſſent, ſuſpicati ſunt aliquam eſſe excellentem præſtantémque naturam, quæ hoc effeciſſet, moueret, regeret, gubernaret. In ſecundo autē. Quid,inquit, poteſt eſſe tam apertum, támque perſpicuum, cœlum, ſi aſpeximus, cœleſtiáque contemplati ſimus, quàm eſſe aliquod numen præſtantiſſimæ mentis,quo hæc regantur. Et eodē in libro Cryſippus quidem,inquit, quanquam eſt acerrimo ingenio, tamen ea dicit, vt ab ipſa natura didiciſſe,non vt ipſe reperiſſe videatur. Si enim,inquit,eſt aliquid in rerum natura, quod hominis mens & ratio, quod vis, quod poteſtas humana efficere non poſſit, eſt certè id, quod effecit homine melius. atqui res cœleſtes, omnéſque hę,quarū eſt ordo ſempiternus,ab homine cōficj nō poſſunt, eſt igitur id quo illa

conficiuntur, homine melius. Id autem quid potiùs dixerim quàm Deum. deinde paucis interiectis, quod ſi omnes, inquit, mundi partes ita conſtitutæ ſunt, vt neque ad vſum meliores, neque ad ſpeciem pulchriores, effici potuerint, videamus vtrum ea fortuita ſint, an eo ſtatu quo cohærere nullo modò potuerint, niſi ſenſu moderante, diuináque prouidentia. Si igitur meliora ſunt quæ natura, quàm quæ arte perfecta ſunt, nec ars efficit quicquam ſine ratione, nec natura quidem rationis expers eſt habenda. non igitur conuenit ſignum aut tabellam pictam cum aſpexeris, ſcire adhibitam eſſe artem, cúmque procul curſum nauigij videris, non dubitare, quin id ratione atque arte moueatur, aut cum ſolarium vel deſcriptum, aut ex aqua contemplari intelligere declarari horas, arte non caſu mundum qui & has ipſas artes & earum artifices & cuncta complectatur, conſilij & rationis expertem putare, quod ſi in Scythiam aut in Britanniam ſpheram aliquis tulerit, hanc quam nuper familiaris noſter effecit Poſſidonius. cuius ſingulæ conuerſiones idem efficiunt in Sole & Luna & in quinque ſtellis errantibus, quod efficitur in

tur in cœlo ſingulis diebus & noctibus, quis in illa barbarie dubitet, quin ea ſphera ſit perfecta ratione. hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur & fiunt omnia caſu, ne ſit ipſe effectus, aut neceſſitate aliqua, aut ratione, ac mente diuina. Archimedem arbitrantur plus valuiſſe in imitandis ſpheræ conuerſionibus, quàm naturam in efficiendis, præſertim cum multis partibus ſint illa perfecta quàm hæc ſimulata ſolertius. Hæc vt audis apud Tullium ſcripta ſunt, quibus dictis, rudem mox paſtorem illum ſumit, ab Actio Poeta; & ad propoſitum ſuum trahit. Nauim nunquam antea ſibi viſam, illam ſcilicet, quàm in Colchon vehebantur, Argonautæ, procul è monte cernentem, atque attonitum nouitate miraculi pauentémque, & multa ſecum opinantem, montem aut ſaxum, terræ viſceribus ereptum, ac ventis impulſum pelago rapi, aut atros turbines conglobatos fluctuum concurſu aut tale aliquid, viſis inde iuuenibus, quorũ ope atque opera nauigium agebatur, & cantu nautico audito, heroúmque vultibus cõſpectis, & ad ſe reuerſũ, & errore ac ſtupore depoſito, quidnã rei eſſet intelligere incipiẽté. poſt quæ ſtatim infert Cicero.

Ergo, inquit, vt hic primo aſpectu inane quiddam ſenſúque vacuum ſe putat cernere, poſt autem ſignis certioribus, quale ſit illud, de quo dubitauerat incipit ſuſpicari, ſic Philoſophi debuerunt ſi fortè eos primus aſpectus mundi conturbauerat, poſtea cum vidiſſent motus eius infinitos & æquabiles, omnéſque ratis ordinibus moderata immutabilíque conſtantia, intelligere ineſſe aliquem, non ſolum habitatorem, in hac cœleſti ac diuina domo, ſed etiam rectorem ac moderatorem, & tanquam architectum tanti operis tantique muneris. quod ipſum, alio loco pene iiſdem verbis poſuit, Tuſculanarum quæſtionum libro primo. Hæc, inquit, & alia innumerabilia cum cernimus, ne dubitat, quin his præſit aliquis, vel effector ſi hæc nata ſunt, vt Platoni videtur, vel ſi ſemper fuerint, vt Ariſtoteli placet, moderator tanti operis & muneris? Vides vt vbique vnum Deum gubernatorem ac factorem rerum omnium non Philoſophica tantum, ſed quaſi Theologica circumlocutione deſcribit, itaque magis hoc probo, quàm quod in ipſo naturæ Deorum libro ſequitur, auctore quidem Ariſtotele, quamuis namque ſé-

tentia

tentia vna ſit. ibi tamen mentio eſt deorum, quorum nomen in omni veritatis inquiſitione ſuſpectum eſt. Sic enim ait, præclarè ergo Ariſtoteles, ſi eſſet, inquit, qui ſub terra ſemper habitaſſet, bonis & illuſtribus domiciliis, quæ eſſent ornata ſignis. atque picturis, inſtructáque rebus his omnibus quibus abundant, hi qui beati putantur, nec tamen exiſſet ſuper terram. accepiſſet autem fama & auditione, eſſe quoddam numen & vim deorum, deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex illis abditis ſedibus euadere in hæc loca, quæ nos colimus atque exire potuiſſet, cum repentè terram & maria cœlúmque vidiſſet. nubium magnitudinem & pulchritudinem ventorúmque vim cognouiſſet, aſpexiſſétque ſolem eiuſque magnitudinem & decorem, quẽ tamen per efficientiam cognouiſſet, quod is diem efficeret toto cœlo luce diffuſa: cum autem terram nox opacaſſet, tum cœlum totum cerneret aſtris diſtinctum, & ornatum. lunæque luminũ varietatem tum creſcentis, tùm ſeneſcẽtis eorúmque omnium ortus & occaſus, vtque inibi omni æternitate ratos immutabiléſque curſus. quæ cum videret, profectò & eſſe deos, & hæc tanta deorũ

opera eſſe arbitraretur. atque hæc quidem ille, Ariſtoteles, ſcilicet, cuius exemplum quod peregrinum nimis & ab experientia ſemotum videretur, factam & non fictam rem, memoriæque proximam in medio deducit, idem Cicero. Et nos autem inquit, tenebras cogitemus tantas, quantę quondam eruptione æthneorum ingenium finitimas regiones obſcuraſſe dicuntur, vt per biduum nemo hominem homo agnoſceret. cum autem die tertio ſol illuxiſſet, vt reuixiſſe ſibi viderentur, quod ſi hoc idem externis contingeret, vt ſubitò lucem aſpiceremus, quæ nam ſpecies cœli videretur? ſed aſſiduitate quotidiana, & conſuetudine oculorum aſſueſcunt animi neque admirantur, neque requirunt rationes earum rerum quas ſæpè vident, perinde quaſi nouitas magna, quam magnitudo rerum debeat ad exquirendas cauſas excitare. quis enim hunc hominem dixerit, qui cum tàm cœli motus certos, tàm ratos aſtrorum ordines, tamque inter ſe omnia connexa & apta viderit, neque in iis nullam ineſſe rationem eáque caſu fieri dicat, quæ quanto conſilio gerantur, nullo officio aſſequi poſſumus? An cum machinatione, quadam moueri aliquid

quid videmus,vt ſpheram,vt horas, vt aliud, per multa non dubitamus, quin illa opera ſint rationis ? cum autem impetum cœli admirabili cum celeritate moueri vertíque videamus, conſtantiſſimè conficientem viciſſitudines anniuerſarias, cum ſalute rerum omnium dubitamus, quin ea non ſolum ratione fiant, ſed etiam excellenti quadam diuináque ratione ? Licet enim iam remota ſubtilitate diſputandi,oculis quodãmodo contemplari pulchritudinem earũ rerũ,quas diuina prouidentia dicimus conſtitutas. Audis amice quod prædixeram, nô quaſi Philoſophum loquentem, ſed Apoſtolũ. quid enim aliud tibi ſonare videntur hęc omnia,& ſingula, quàm Apoſtolicum illud ad Romanos? Deus enim manifeſtauit illis,Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus ac diuinitas,ita vt ſint inexcuſabiles,quia cum cognouiſſent Deum,non vt Deum glorificauerũt aut gratias egerũt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis. quid quæſo aliud ſibi vult Cicero, totiens repetendo mundum, diuina prouidentia conſtitutũ, diuina etiã prouidẽtia gubernari,ídq; velut manu,lingue,oculis

hominum ingerendo, niſi vt auctore ac factore rerum cognito, puderet viros ingenioſos à fonte veræ felicitatis auerſos, per opinionum deuia, vanis atque aridis cogitatibus circumuolui. Poſſes autem admirari, niſi me noſſes, quod à Cicerone vix diuellor, ſic me illud delectat ingenium. Ecce nunc rerum ſtylíque dulcedine quadam, non inſolita raptus, quo non ſoleo, vt alieno mea inſerciar opuſcula, patientiam non tàm tuam, quàm lectoris imploro. equidẽ, dũ habere meũ aliquid viſus eram. de proprio veſtiebar, mercator inops. literarũ ab his quatuor ſcientiæ famæque prædonibus ſpoliatus, cum mihi iam proprium nihil ſit, ſi aliena mendicem, importunitatem atque impudẽtiam paupertas excuſat, & quàm putas magna animi paupertas ignorantia eſt? & qua nulla maior præter vitium, ſed ne, tres illos libros in libellum hunc vnicum coanguſtem, Ciceronianum nihil hodie amplius tranſcribam, quamuis & ſæpè alibi, & hic præſertim, plurima ſtudioſè, operioſiſſima diſputatione perſtrinxerit, ad hunc ipſum finem, vt ex his omnibus quæ videmus eſſe Deum & factorem & rectorem omnium cogitemus. hæc enim ferè. diſputationis illius ſumma eſt,

ma eſt, vt cœleſtibus ac terreſtribus penè cunctis expoſitis, cœli ſcilicet ſpheris ac ſyderibus, tum ſtabilitate ac fœcunditate terrarum maris ac fluuium opportunitatibus, temporúmque varietatibus ac ventorum, herbis quoque & plantis, & arboribus atque animantibus miris, volucrum & quadrupedum piſcium naturis, déque his omnibus commoditate multiplici, cibo, labore, vectura remedióque morborum, venatúque & aucupio, & architectura & nauigatione, & artibus innumeris omnibúſque vel ingenio vel natura inuentis. denique corporum ac ſenſuum & membrorum compage ac diſpoſitione mirabili, ad vltimum ratione & induſtria, in quorum explicatione curioſè admodum ac facundè verſatur, ſic vt neſciã, an ſcriptorum aliquis, tam anxiè vnquam támque acriter iſta tractauerit. ſemper vna ſi concluſio, omnia quæcunque cernimus oculis, vel percipimus intellectu, pro ſalute hominum & diuinitus facta eſſe, & diuina prouidentia ac conſilio gubernari. Immo etiam ad indiuiduam cõdeſcendens, cum quatuordecim niſi fallor inſignes Romanos duces nominaſſet, addidit quorum neminem niſi adiuuante Deo talem fuiſſe credẽdum eſt. & poſt

pauca. Nemo,inquit,vir magnus,ſine aliquo afflatu diuino vnquam fuit. quem afflatum quid aliud, quàm Spiritum ſanctum homo purus intelligat?itaque præter eloquentiam, quæ nulli hominum par fuit, quod hic in ſententia tractatur, quis vnquam Catholicus immutaret? Quid nunc igitur? Ciceronem ne ideò Catholicum inſeram, vellem poſſe, ô vtinam liceret, vtinam qui tale illi ingenium dedit, & ſeipſum cognoſcendum præbuiſſet, vt quærendum præbuit. etſi enim verus Deus nec noſtrarum laudum nec mortalis eloquij egens ſit, haberemus tamen, nunc in templis vt arbitror Dei noſtri, non quidem veriora nec ſanctiora, id enim fieri non poteſt, nec ſperari debet, at forſan dulciora & ſonantiora præconia. Verum abſit, vt vno aut altero bene dicto, totum quicquid eſt ingenij vnius amplectar, nam Philoſophos nõ ex ſingulis vocibus ſpectandos, ſed ex perpetuitate atque conſtantia ab eodem ipſo Cicerone immò à ratione inſita didici. quis tàm rudis, vt non quandoque gratum aliquid dicat? an id verò ſatis eſt? ſæpè vna vox ad tempus multam tegit ignorantiam, ſæpè ſplendor oculorum aut flaua cæſaries,

fœdas

Google

fœdas corporum mendas velat. qui totum tutò vult laudare,totum oportet vt videat,totum examinet:totum libret,fieri poteſt, vt iuxta illud quod delectat aliud lateat,quod tantundem vel multò etiam magis offendat. Ecce idem Cicero ibidem: Vbi multa pergrauiter diſſeruit, & pietati ſimillima, mox ad Deos ſuos, vt ad vomitum redit, expeditíſque nominibus,ac qualitatibus ſingulorum,nec iam de vnius Dei, ſed de deorum prouidentia acturus. Audi, quæſo, quid interſerat. Quos Deos & venerari, inquit, & colere debemus. cultus autem deorum eſt optimus, idémque caſtiſſimus pleniſſimúſque pietatis,vt eos ſemper pura integra & incorrupta, & mente & voce veneremur. Heu, mi Cicero, quid ais? tàm citò Dei vnius & tuijpſius obliuiſceris?vbi excellentem illam præſtantêmque naturam, numénque illud præſtantiſſimæ mentis, vbi meliorem Deum homine,atque eorum quæ humana vel ratione vel potentia fieri nequeũt, cœleſtium ſcilicet? huiúſne quem cernimus ſempiterni ordinis effectorem? vbi illum denique cœleſtis ac diuinæ domus habitatorem, inſuper & rectorem ac moderatorem, & tanquam architectũ

tanti operis, reliquiſti? & quaſi è domo illa ſyderea, quàm grata ſibi confeſſione prębueras depuliſti, dum tàm fœdos, tàm indignos ei comites dares, aſpernanti, atque ore Prophetico proclamanti. Videte quod ego ſim ſolus, & non eſt alius Deus præter me. qui ſunt igitur ij noui recentéſque & infames dij, quos in domum domini conaris intrudere? ſunt ne hi de quibus Propheta alter ait: Omnes dij gentium dæmonia, dominus autem cœlos fecit. tu mihi nunc de hoc cœlorũ rerúmque omnium factore & creatore loquebaris, meritáque pij auditoris aures atque animum delectabas, ſic repente illum creaturis rebellibus atque immundis ſpiritibus miſcuiſti? euertiſti vno verbo, omnia quæ ſapienter ac ſobriè dixiſſe videbaris, ſed quid dixi, vno verbo, immò compluribus. Sæpè enim, immò paſſim eodem quaſi dormitans, veſtigio nutante relaberis, & quos modò deos irriſeras venerаris, quin & Solem & Lunam & Stellas, & poſtremo palpabilem hunc mundum, ipſum quem videmus, quem tangimus, quem calcamus, ſenſu præditum, animantem & quo nihil eſt ſtultius Deum facis. ídque licet non tu tibi, ſed Balbo tribuas, apud te loquenti, quod

ipſum

ipſum Academicæ fuerit cautelæ, in fine tamen libri illius Balbi diſputationem non auſus, ne in Academiæ legem pecces veriorem dicere, veriſimiliorem dixiſti. Vt quicquid ille diſputauerat, approbando tuum feciſſe videaris. Verè autem tuũ ſit, quod Platonicum ſecutus morem, alteri tribuere, tuáſque ſententias proferre, ficto alterius ore malueris, quanquam ſanè quodam loco dicti operis, Deum vnum plurinomium Balbus idem afferre videatur, quo velut erroris clypeo vti ſolent Stoici ad excuſandas inſanas deorũ turbas, quaſi diuerſis vocabulis, non niſi rem vnicam deſignari velint & intelligi, vt ſit ſcilicet exempli gratia Deus vnus. íſque in terra Ceres dictus, Neptunus in pelago, in æthere Iuppiter, in igne Vulcanus. tamen hæc excuſatio, & veritatis obumbratio, quàm ſit friuola, quis non videt? qui vt reliqua ſileam, apud ſcriptores gentium præeminẽtiam inter ſe deorum diſcordiáſque & bella ſacrorúmque diuerſitatem viderit. Deus enim verus, niſi vnus eſſe non poteſt, neque ſe maior, neque ſe minor alicubi, cum ſemper & vbique idem ipſe ſit, neque aliquando ſecum diſcors eſſe poteſt, aut fuiſſe, neque nunc. qui non tauro, ſed vno ſemper lau-

dis & iuſtitiæ & contribulati ſpiritus ac lachrymarum ſacrificio delectatur, vnus ille in cœlo & in terra, vna illi vtrobique ſubſtantia, vnum nomen. illa quoque diuerſoria ac fictionum ſubterfugia, quod videntes Philoſophi quæ de Ioue dicerentur, Deo non conuenire, duos Ioues, vnum naturalem, alterum fabuloſum vt Lactantius ait, ſeu potiùs tres Ioues, vt ait Cicero, numerant hi qui Theologi nominantur, deorum inquam Theologi non vnius Dei, quantas vires habeant, & quanti extimanda ſint pretij, ne nimis à propoſito deerrem, apud ipſum Lactantium Firmianum qui quæret, inueniet Inſtitutionum ſuarum libro primo, nam illud piget etiam attigiſſe, quod Soles quinque totidémque Mercurios, totidémque Dionyſios, totidémque Mineruas, quatuor verò Vulcanos, quatuor Apollines, quatuor Veneres, tres Æſculapios, tres Cupidines, tres Dianas dicunt, ſex Hercules, vt Cicero ait, aut vt Varro tres & quadraginta, neque illos pudet & ea dicere, quæ nos pudeat audire, ne dicam credere. rogo enim. quis has non ſtomachetur ineptias? quis has ferat ambages? omnia non errorum modò, ſed ſic inanium ſomniorum plena

plena vndique ac referta ſunt, vt miſerear interdum atque indigner, nobile illud eloquium in his poſitum & conſumptum curis. nam de reliquis vt libet, at quæ circulatio? quis hic ludus? quænam hæ fabellæ? quinque Soles facere, cum ab eo quod ſolus luceat Solem dici velint, & cum plures non fuiſſe quidem vnquã, ſed oculorum vitio fortaſſis aut animorum conſternatione viſos eſſe, nonnunquam inter prodigia numeratum ſit? pace veterum ſit dictum, Ciceronis antè alios. nec ſcribenda hæc fuiſſe cenſeo, nec legenda cenſerem, quibus conſcribendis ille vir tantus incubuit, niſi vt lectæ & cognitæ deorum nugæ, veræ diuinitatis & vnius Dei amorem, & contemptus ſuperſtitionis externæ noſtræ religionis reuerentiam legentium animis excitarent, nullo enim clarius modo, vnaquæque res, quàm contrario admota cognoſcitur, nil magis amabilem lucem facit, quàm odium tenebrarum. quæ ſi de Cicerone meo dixi, quẽ in multis miror, quid de aliis me dicturum ſperas? Scripſerunt multa multi ſubtiliter, quidam etiam grauiter, dulciter, eloquẽter, ſed in his quaſi venenum in melle miſcuerũt, quædã falſa ridiculoſa pericu-

la, de quibus nunc agere longum nimis & impertinens. neq. n. in omnibus ea mihi excuſatio fuerit, quæ fuit in Cicerone, non ſic omnes alliciunt, quibus & ſi materia alta ſit, non eſt eloquij par dulcedo. Sæpe cantus idem pro varietate canentium, nunc delectabilis nunc moleſtus fuit, & eandem Muſicam longè variam vox oſtendit. ne tamen res egeat exemplo, Pythagoram ſummi virum ingenij fuiſſe, quis non nouit? eius tamen eſt nota illa μετεμψύχωσις, quam in caput non dicam Philoſophi, ſed hominis ſcandere potuiſſe, ſuprà fidem ſtupeo. ſcandit tamen, & à magno ingenio profecta, magna etiam vt perhibent infecit ingenia. dicerem hic aliquid ſi auderem, quod quia non audeo, audentior pro me dicet Lactantius Firmianus, qui in libris Inſtitutionum, hunc ipſum de quo loquimur Pythagoram vanum ſenem & ineptum, hominémque leuiſſimum perridendæ vanitatis, appellare non veritus, totum hoc fabuloſum & inane mendacium, atque illud in primis, quod ſe in priore vita Euphorbium fuiſſe mentitus eſt, generoſa ſtyli atque animi libertate deſpicit ac refellit. Hoc eſt autem vnum illud electiſſimum, inter Pythagorica

dogmata, quibus ille vir aduena apud Metapontinos credulos, vbi diem obiit tantum metuit nomẽ, vt domus eius pro templo, ipſe pro Deo cultus atque habitus ſit. & quamuis hæc ipſe non ſcripſerit, nihil enim ſcripſiſſe traditur, dixit tamen, & poſt eum ſcripsêre alij. Quis atomorum turbas, concurſúſque fortuitos non audiuit? ex quibus in vnum coeuntibus, cœlum & terram & vniuerſa conſtare vult Democritus, ſecutúſque Democritum Epicurus, qui ne quid penitùs deeſſet inſani, mũdos innumerabiles poſuêre, quod cum audiſſet, ſuſpiraſſe fertur Alexander Macedo, quod nondũ vnum ex innumeris ſubegiſſet. vani vaſtíque animi ſuſpiriúm: certè hi duo philoſophicæ hæreſis huius auctores, milleſimam nondum partem mundi huius agnouerant, dum mundos innumerabiles ſomniabant. I nunc, & nõ ſolum doctos, ſed ſobrios etiam ac diſcretos, quodq. eſt euidentiſſimum ocioſos nega, quibus vacauerit talia cogitare. quid de aliis dicã, qui non mundorum innumerabilitatem, infirmitatémque locorum vt hi proximi, ſed mundi huius æternitatẽ aſtruunt, in quam ſententiam præter Platonem ac Platonicos, Philoſophi ferè omnes, & cũ

illis mei quoque iudices, vt Philoſophi potius quàm Chriſtiani videantur inclinant,& vt illum famoſiſſimum, ſiue infamem Perſij verſiculum defendant.

De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti. *gigni*

Non modò mundi fabricam Platonis in Timeo, ſed Moſaicam Geneſim fidémque Catholicam totúmque *CHRISTI* dogma ſanctiſſimum ac ſaluberrimum, & cœleſti rore mellifluum, oppugnare nõ metuant, niſi humano magis, quàm diuino ſupplicio terreãtur, quo ceſſante ſubmotíſque arbitris, oppugnant veritatem & pietatem, clanculum in angulis irridentès *CHRISTVM*, atque Ariſtotelem quem non intelligunt adorantes, méque ideò quod cum eis genua non incuruo, accuſant, quod eſt fidei ignorantiæ tribuentes. Fidem enim ipſam incuſare veriti, ſectatores fidei inſectãtur, obtuſóſq. & ignaros dicunt, neque quid alij ſciant, aut quid neſciant, ſed in quo ſecum ſentiãt aut diſſentiãt attẽdũt, omníſq. diſſenſio apud illos ignorãtia eſt, cũ ab errãtib. diſſentire ſumma ſit ſapientia. Ita autem propoſito inſiſtunt, vt quoniam ex nihilo fieri aliquid impoſſibile ſit, natura, Deo

Deo ipſi impotentiam hanc aſcribant. cœci ac ſurdi, qui non ſaltem naturalium Philoſophorum antiquiſſimum audiant Pythagoram, ſolius hanc Dei fortè virtutem ac potentiam aſſerentem, vt quod natura efficere nequeat, Deus facile poſſit, vt qui ſit omni virtute ac poteſtate potentior atque præſtantior, & à quo natura ipſa vires mutuetur, non miror ſi *CHRISTVM*, ſi Apoſtolos, ſi Doctores Catholicos non audiunt, quos contemnunt. hunc Philoſophum non audire, vel ſpernere illos miror, ſed nec non legiſſe hoc, ſed tantos aliorum iudices phas eſt ſuſpicari, quæ ſi tamen forſan non legerunt legant, ſi quis eſt pudor apud Chalcidium in Timeum Platonis ſecundo cõmentario, ſed ne quicquam moneo, omne quod ad pietatem tendit, à quocunque dictum, pari temeritate atque impietate deſpiciunt, & vt docti videantur inſaniunt, quod ancillæ humili negatum ſit, omnipotenti quoque domino vetitũ opinantes. Quinetiam quod in horum tumultibus aduertere potuiſti, vbi ad diſputationem publicam ventum eſt, quia errores ſuos eructare non audent, proteſtari ſolent ſe in præſens ſequeſtrata ac ſepoſita fide diſſerere, quod quid, oro, eſt

aliud, quàm reiecta veritate, verum quærere; & quaſi ſole derelicto in profundiſſimos & opacos terræ inhiatus introire, vt illic in tenebris lumen inueniant, quo nihil amentius fingi poteſt. Ipſi autem ne nil agere illos putes, ſeu quid agant ignorare, quod aperta profeſſione nõ audent, proteſtatione clandeſtina fidẽ negant, nunc ſeriis Sophiſticíſque blaſphemiis, nunc ludicris & malè falſis & olentibus iocis atque impiis, atque magno audientium aſſenſu, de quo apud ipſum Ciceronem loquens Balbus. Mala, inquit, & impia conſuetudo eſt, contra deos diſputandi, ſiue ex animo id, ſiue ex ſimulatione loquebatur, vt deorum culto piè, quãquam pietas illa impia eſſet, ac peſtifera. quàm ergo mala, quámque impia cõſuetudo, veri Dei cultoribus videri debet, contra Deum ſuum, hoc eſt contra vnũ verum viuum cœli Deum diſputandi quocumque propoſito. nam ſi ex animo fiat, ſcelus ingens & impietas, ſi ludendo autem, ineptiſſimus ludus, & cenſoria dignus eſt nota. non hoc tamen aſpiciunt iudices mei, quorum in iudicio nõ ignorans adeò viderer, niſi Chriſtianus eſſem. quomodo enim Chriſtianus homo literatus videretur, His qui idiotam

CHRI-

CHRISTVM magiſtrum & dominum noſtrum dicunt? non facilè rudis magiſtri diſcipulus eruditus fiet, ab illius veſtigijs non diuertens, cupidè igitur & audacter, & importunè contra præceptoré contráque diſcipulos eius clamant, imnirò latrant & inſultant, inque eo maximè gloriantur, ſi confusũ aliquid ac perplexum dixerint, nec ſibi nec alijs intellectum. Nã quis precor intelligat, nec intelligentẽ ſe. nec audiũt Cæſarẽ Auguſtũ inter multa animi ingenijque bona, diſertiſſimum principẽ, qui vt de illo ſcribitur, genus eloquendi ſecutus eſt elegãs, & temperatũ, præcipuámq; curã duxit, ſenſum animi, quã apertiſſimè exprimere, & amicos irriſit, verba inſolita & obſcura captãtes, & hoſtẽ increpuit, vt inſanũ, ea ſcribẽtẽ quę mirẽtur potius audiẽtes quã intelligant. Verè ergo miri homines, qui hinc doctrinæ gloriã aucupẽtur, vnde apud doctos ignorãtiæ merẽtur infamiã. ſummũ enim ingenij & ſcientię argumentũ claritas. nam quod clarè quis intelligit, clarè eloqui poteſt, quodque intus in animo ſuo habet, auditoris in animũ trãsfũdere, ita verę fit, ꝙ in his dilect⁹ nec intellectus Ariſtoteles ait, in primo Metaphyſicę: Sciẽtis ſignũ poſſe docere

quamuis hoc ipſum artificio non vacet. quia vt ait Cicero 2. de Leg. non ſolum ſcire aliquid artis eſt, ſed quædam ars eſt etiam docendi. At ars hæc nimirum intellectus ac ſciētiæ claritate fundata eſt, & ſi enim ars huiuſmodi præter ſcientiã exigatur, ad exprimēdũ ſcilicet imprimēdumque animi conceptus, nulla ars tamē de obſcuro ingenio, claram promet orationem. Amici autem noſtri, nos luce gaudentes, neque ſecum in tenebris palpitantes, quaſi noſtræ ſciētiæ diffiſos, & ob id omnium ignaros, quia non de omnibus per cõpita diſputamus, ex alto deſpiciũt, tumētes inauditis ambagibus, ſibíq; prçcipuè hinc placētes, quod cũ nihil ſciãt, ꝓfiteri omnia & clamare de omnib. didicerũt. neq; illos hinc retrahi pudor vllᵘ aut modeſtia, & cõſciẽtia latitãtis inſcitię, neq; non dicã ille Publij Mimus:

Nimium altercando veritas amittitur.

Sed illud Salomonis autēticũ, verba ſunt plurima, multáque in diſputando habentia vanitatem. aut illud Apoſtoli. Siquis autem videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem nõ habemus, neque eccleſia Dei. atque illud eiuſdem. Videte ne quis vos decipiat, per philoſophiã & inanē fallaciã, ſecũdũ traditionē hominũ,

ſecundum

ſecundùm elementa mundi, & nõ ſecundùm *CHRISTVM*. quid eſt autẽ hoc ꝙ loquor, aut quomodo Paulo vnquã crediturós ſperẽ? an nõ ipſe *CHRISTI* diſcipulus, quò magiſtro gratior, eò iſtis inuiſior contẽptiórque? quis autẽ odioſo vnquã prębuit cõſultori? nõ ſi amicus, nõ ſi ipſe frenũ ſtringat Ariſtoteles, quieſcẽt, tãtus eſt impetus, tãta animi temeritas, tantus timor, tanta philoſophia nominis & tam vana iactantia, tanta denique opinionum peruicatia, & peregrinorum dogmatum ventoſæque diſputationis improbitas, cuius illud ſuprapoſitum, inter multa damnabile, ꝙ coęternũ Deo mũdum volunt. vbi prophanas illas cantiũculas, graui non ſine ſtomacho ſolitus ſũ audire, quas hi noſtri in triuijs paſſim, apud Ciceronem verò Velleius, Epicuri partium defenſor quærit, his verbis. Quibus enim, inquit, oculis animi, intueri potuit Plato fabricam illam tanti operis, qua conſtrui à Deo fabricaríque mũdum facit? poteſt vtcunque hæc interrogatio tollerari, niſi quod iam quærendo reſponſum eſt, quibus hęc oculis vidit Plato, nempe animi, quibus inuiſibilia cernuntur, & quibus ipſe vt Philoſophus fretus acerrimus atque clariſſimus multa.

uidit, quamuis ad hanc viſionem, noſtri propius acceſſerunt, non viſu quidē ſed lumine clariore. at quod ſequitur quis ferat. Quæ molitio, inquit, quæ ferramenta, qui vectes, quæ machinæ, qui miniſtri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autē obedire & parere volūtati architecti, aer, ignis, aqua, terra potuerunt? quæſtio diffidentis & irreligioſi animi, ita enim quaſi de lignario aut ferrario fabro quærit, non de illo de quo ſcriptum eſt: Ipſe dixit & facta ſunt. dixit autem non verbo vocali, ne laboraſſe vel iubendo ſomniēt, vt multa ſunt ſoliti, ſed per verbum internum ſibíque coæternū. quod erat in principio apud Deū, Deus verus, de Deo vero, conſubſtantialis patri, per quem facta ſunt omnia. Hic profectò mūdum fecit ex nihilo, vel ſicut Philoſophi quidam volunt, ex informi materia quā ὕλη Graij, quidam alij ſyluā vocant, factus eſt mundus. Hæc ipſa vt ait Auguſtinus, facta eſt de omnino nihilo. Fecit, inquam, Deus igitur mundum verbo illo, quod Epicurus & ſui noſſe non poterant, noſtri verò Philoſophi non dignantur. eóque ſunt priſcis illis inexcuſabiliores. Poteſt etiam lux in tenebris non videre, qui in luce apertis

oculis

oculis non videt, planè eſt cæcus. at quod apud ipſum Ciceronē in proceſſu quæritur, quomodo qui mundum natum ſeu factum introduxerit, is eum dixerit fore ſempiternum, haud iniuſtè quidem queratur. nos autem & principium habuiſſe, & finem habiturum mundum dicimus. Illa quæ ſequitur vana magis, ſed vulgaris eſt quæſtio. Sciſcitor, inquit, cur mundi ædificatores repentè exciti, ante innumerabilia ſecula dormierunt. qui hæc interrogant, non attendunt, ſi ante centū millia (vel quia id quod apud Tullium ſcriptum eſt, Babylonios quadringenta ſeptuaginta annorū millia numerare) ante hæc omnia ſeu plura multò millia factus eſſet hic mūdus, id ipſū ſimiliter queri poſſe, cur non prius cum mille annorū millia infinito collata, nihil amplius quàm totidem dies ſint dicente Pſalmographo: Quoniam mille anni ante oculos tuos tāquam dies heſterna quę præterijt: vel multò etiam minus, ſeu verius nihil penitùs, vnius enim diei vel vnius horę ad mille annos, ſiue ad mille millia annorum, ſicut vnius exiguæ ſtillę leui imbre delapſæ, ad omnem occeanū cunctáque maria, per quem minima quidem, aliqua tamē eſt cōparatio & nōnulla

proportio. at multorum & quotcunque volueris millium annorum, vſque dum numero nomen deſit, ad æternitatem ipſam, prorſus nulla. Illa enim ſupra mundum, hinc maxima & hinc parua, vtriuſque certè finita ſunt. hęc autem cõtra hinc infinita, licet maxima quæ illis admota, non exigua extimãda eſſe, ſed nulla aut ille vir magnus Auguſtinus, qui de hoc ipſo validiſſimè diſputat libro *XII.* ciuitatis Dei. Et hęc eſt illa perplexitas, quę Philoſophos coegit æternitatem mundi ponere, ne tàm diù ocioſus fuiſſe videatur Deus, quàm multorum ſententiam paucis verbis ſtringere. Theodoſius Macrobius ſecundo commentario, in ſextum Ciceronianæ Reipublicæ. Mundum quidem, inquit, fuiſſe ſemper Philoſophia auctor eſt, conditore quidem Deo, ſed non ex tempore. ſiquidem tempus ante mundum eſſe non potuit, cum nihil aliud tempora, niſi curſus ſolis efficiat. quæ tamen apud ipſum Ciceronem his verbis eliditur. Non enim ſi mundus nullus erat, ſecula non erant. ſecula nũc dico, nõ ea quę dierum noctiúmque numero anni curſibus conficiuntur, nam, fateor, ea ſine mundi conuerſione effici nõ potuiſſe, ſed fuit quędã ab in-

ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circũſcriptio metiebatur. Spatio tamen qualis ea fuerit intelligi poteſt, quod ne in cognitionem quidem cadi, vt fuerit aliquod tempus, cum nullum eſſet, quæ verba pene ad contextum idem Auguſtinus interſerit. Addũt ſanè ingenioſi magis homines quàm pij, ad æternitatem ipſam de qua dictum eſt, mutationes rerum varias, ex incendijs ac diluuijs terrarum mũdo inuectas, quibus & temporalis & quodammodo nouus videatur, cum æternus ſit. quo in genere toto (vt iam tandem ſerò licet vnde diſceſſi redeam, euectus enim ſum rerum cohærentium cathenam) maximè vitandus Ariſtoteles, non quod plus errorum, ſed plus auctoritatis habet ac ſequacium. Fatebuntur forſitan, ſeu vero ſeu verecundia coacti, diuina non ſatis Ariſtotelem vidiſſe, neque æterna, quod à puro ingenio ſemota ſint, ſed humanorum atque prætereuntium nihil non peruidiſſe contendent, ita eò reuertimur, quod contra hunc ipſum Philoſophum diſputans Macrobius, ſiue ioco ſiue ſerio. Videtur, ait, mihi vir tantus nihil ignorare potuiſſe, mihi autem prorſus contrarium videtur, neque vlli

hominum humano ſtudio eorum omnium ſcientiam fuiſſe conceſſam. hinc laceror, & quamuis alia ſit inuidiæ radix, hæc tamen cauſa prætenditur, quod Ariſtotelem non adoro, ſed alium quem adorem habeo, qui mihi non inanes rerum fallentium ac friuolas coniecturas, ad nil vtiles, nulli ſubnixas fundamento, ſed ſuijpſius notitiam pollicetur, quam ſi præſtat, cæterarum ab eodem conditarum rerum, & acceſſio ſuperuacua, & apprehenſio facilis, & inquiſitio ridiculoſa videbitur. hunc igitur habeo de quo ſperem, hũc habeo quem adorem, quem piè vtinam & iudices mei colant, quod ſi faciunt, ſciunt Philoſophos multa mentitos, eos dico qui Philoſophi dicuntur, veri enim Philoſophi, vera omnia loqui ſolent, horum tamen ex numero, nec Ariſtoteles nec Plato eſt, quem ex omni priſca illa Philoſophorum acie, ad verum propius acceſſiſſe noſtri dixêre Philoſophi. Iſti verò vt diximus, ſic amore ſolius nominis capti ſunt, vt ſecus aliquid, quam ille de re qualibet loqui, ſacrilegio dent. hinc maximũ noſtræ ignorantiæ argumẽtum habent, quod neſcio quid aliter de virtute, neque ſat Ariſtotelicè dixerim, eu cruci-

bus dignum crimen , perſacilè fieri poteſt, vt non diuerſum modò aliquid, ſed aduerſum dixerim, nec, malè illicò dixerim:

Nullius addictus iurare in verba Magiſtri vt de ſe loquens Flaccus ait:

Illud quoq. poſſibile eſt. vt id licet aliter dixerim, atq. iis omnia iudicantibus, ſed non omnia intelligentibus dicere ; aliud viſus ſim. Magna enim pars ignorantium vt ligno naufragus verbis hæret. neque rem vnam benè aliter dici putat , tanta vel intellectus vel ſermonis quo conceptus exprimitur , inopia eſt. Equidem fateor, me ſtylo viri illi' qualis eſt nobis, non admodum delectari , quamuis eum in ſermone proprio , & ducem , & copioſum , & ornatum fuiſſe Græcis teſtibus , & Tullio auctore didicerim , antequàm ignorantiæ ſententia condemnarer. ſed interpretū ruditate, vel inuidia ad nos durus ſcabérq; peruenit, vt nec ad plenum mulcere aures poſſit , nec hærere memoriæ, quo fit vt interdum Ariſtotelis mētem, nō illius, ſed ſuis verbis exprimere , & audienti gratius & promptius ſit loquenti, neque illud diſſimulo, quod ſępè cum amicis dixi, nunc vt ſcribam cogor, non ignarus, magnū mihi hinc famæ

periculum inſtare, magnúmque & nouũ eius quæ mihi obiicitur ignorantiæ argumentum, ſcribam tamen, nec iudicia hominum verebor. Audiant me licebit omnes qui vſquã ſunt Ariſtotelici, ſcio quàm facile ſolum hunc peregrinum & exiguum conſpuent libellum, eſt enim in conuitia pronũ genus, ſed de hoc libellus ipſe viderit, quo ſe linteo detergat, modo me ne conſpuant, ſat eſt mihi. Audiãt Ariſtotelici, inquam, omnes. & quoniam Græcia noſtris ſermonibus ſurda eſt, audiant quos Italia omnis & Gallia & contentioſa Pariſeos ac ſtrepidulus ſtraminum vicus habet, omnes morales, niſi fallor Ariſtotelis libros legi, quoſdã etiã audiui, & antequã hæc tanta detegeretur ignorãtia, intelligere aliquid viſus eram, doctiórque his forſitan nõnunquam, ſed non qua decuit melior factus ad me redij, & ſæpè mecum & quandoque cum aliis queſtus ſum, illud rebus non impleri, quod in primo Ethicorum Philoſophus, idem ipſe pręfatus, eã ſc. philoſophi partem dixi, non vt ſciamus ſed vt boni fiamus. Video nempè virtutem ab illo egregiè diffiniri & diſtingui, tractaríque acriter, & quæ cuique ſunt propria ſeu vitio ſeu virtuti, quæ cum didici, ſcio pluſculum

ſculum quam ſciebam,idem tamen eſt animus qui fuerat,voluntáſque eadem. i dé ego,aliud eſt.n.ſcire atq; aliud amare, aliud intelligere, atque aliud velle:docet ille non inficior quid eſt virtus, at ſtimulos,at verborũ faces quib. ad amorem virtutis vitiiq. odiũ, mẽs vrgetur atq. incẽditur,lectio illa,vel nõ habet,vel pauciſſimos habet,quos qui quęrit,apud noſtros præcipuè Ciceroné, atq. Anneũ inueniet,& quod quis fortè mirabitur,apud Flaccum Poetam quide ſtylo hiſpidũ ſed ſentẽtiis periucundũ. quid profuerit aũt noſſe quid eſt virtus, ſi cognita nõ ametur? aut quid peccati notitia vtilis,ſi cognitum nõ horretur? immò herclè ſi voluntas praua ſit,poteſt virtutũ difficultas & vitiorũ illecebroſa facilitas, vbi innotuerit,in priorem partem pigrum nutantémque animũ impellere.neq eſt mirarí, ſi in excitãdis atq. in erigendis ad virtutẽ animis ſit parcior, qui parentẽ Philoſophiæ huius Socraté circa moralia negocianté,vt verbo eius vtar,irriſerit: & ſi quid Ciceroni credimus, contempſerit, quamuis cum illi non minus , quàm noſtri quod nemo neſcit expertus, acutiſſimos atque ardentiſſimos orationis aculeos,pręcordiis admouét infligũtq; quib[9]

& ſegnes impelluntur, & algentes incenduntur, & ſopiti excitantur, & inualidi firmantur, & ſtrati eriguntur, & humi hærentes ad honeſtiſſimos cogitatus & honeſta deſideria attolluntur, ita vt terrena iam ſordeant, & conſpecta vitia, ingens ſui odium; virtus internis ſpectata oculis, formaque & tanquam honeſti viſa facies, vt vult Plato, miros ſapientiæ, miros ſui pariat amores. Quæ licet præter *CHRISTI* doctrinam atque auxilium omninò fieri non poſſe, non ſim neſcius, ſapientem, neque virtuoſum, neq; bonum aliquem euadere, niſi largo hauſtu, non de fabuloſo illo Pegaſeo, qui eſt inter conuexa Parnaſſi, ſed de vero illo & vnico, & habẽte in cœlo ſcatebras fonte, potauerit atquę ſalientis in vitã ęternã, quã qui guſtat amplius non ſitit. ad hæc tamen ipſa pergentibus, illi ipſi quos dicebam, multum conferunt multúmque adiuuant, quod de multis eorum libris, multi ſentiunt, & de Ciceronis Hortenſio nominatim, in ſe expertus gratè admodũ profitetur Auguſtinus. Et ſi enim nõ ſit in virtute finis noſter: vbi eum Philoſophi poſuêre, eſt tamen per virtutes iter rectũ eò, vbi finis eſt noſter, per virtutes, inquã, nõ tãtũ cognitas.

gnitas ſed dilectas. hi ſunt ergo veri Philoſophi, morales, & virtutum optimi magiſtri, quorum prima & vltima intentio eſt, bonum facere auditorem & lectorem, quíque non ſolum docent, quid eſt virtus aut vitium, præclarúmque illud hoc fuſcum nomen auribus inſtrepunt, ſed rei optimę amorem ſtudiúmque, peſſimæq. rei odium fugámque pectoribus inſerũt. tutiùs eſt voluntati bonæ ac piæ quàm claro intellectui operam dare. Voluntatis ſiquidem obiectum, vt ſapiẽtibus placet, eſt bonitas: obiectum intellectus, eſt veritas. Satius eſt autem bonum velle, quàm verum noſſe. illud enim merito nunquam caret, hoc ſæpè etiam culpam habet, excuſationẽ non habet. itaque longè errant: qui in cognoſcenda veritate, non in adipiſcẽda, & multò maximè qui in cognoſcendo nõ amãdo Deo tempus ponit. nam & cognoſci ad plenum Deus in hac vita nullo poteſt modo, amari autem poteſt, pie atque ardenter, & vtique amor ille felix ſemper. Cognitio verò nonnunquam miſera, qualis eſt dęmonũ, qui cognitum apud inferos contremiſcunt. & quanquam prorſus incognita non amẽtur, ſatis eſt tamen Deũ catenus, quibus vltra non datur ac virtutẽ noſſe,

vt ſciamus illum omnis boni fontem lucidiſſimum, ſapidiſſimum, amœniſſimũ, inexhauſtũ, à quo & per quem, & in quo ſumus, quicquid ſumus boni. hanc poſt Deum rerum optimam, quo cognito, totis illũ præcordijs ac medullis propter ſe, hanc autem propter illum amemus & colamus vitæ illum vnicum auctorem vitæ hanc præcipuum ornamentum. Quæ cum ita ſint, non eſt forſitan his Philoſophis noſtris, & ſi nõ ſint Græci, de virtute præſertim credere, vt iudices mei putant reprehenſibile, & ſiquidem vel hos ipſos, vel meum forte iuditiũ ſecutus dixi aliquid, quamuis Ariſtoteles aliter, aut aliud dixerit, non ideò apud æquiores eorũ iudices ſim infamis. Notus enim mos Ariſtotelicus, in Timeo Platonis, & Chalcidio expreſſus. Hic, inquit, ſuo quodam more, pleni perfectíque dogmatis electio quod viſum ſit, cætera faſtidioſa incuria negligit. ſi ab illo igitur faſtidium aut neglectum aliquid dixi, vel non forſitan cogitatum, fieri enim poteſt, nec humanæ diſſonum eſt naturę, quãuis ſi hos ſequimur, nec côſonum viri famę. Si hæc dixi quicquid eſt, neque enim ſatis quid ſit illud noui, neq; hi ſatis ingenuè veris me certíſq; criminibus,

bus impetũt, ſed ſuſpitionibus ac ſuſurris, hæc ne ſufficiens cauſa eſt, qua fluctibus ſic demergar ignorantiæ, vt in vno errãs, in quo ipſo poſſum, his errantibus non erraſſe, factus ſim omnium reus, & in omnibus ſemper errare, nilque omnium ſcire damnandus ſim? quid ergo dicat aliquis, an & tu contra Ariſtotelem mutis? contra Ariſtotelem nihil, ſed pro veritate aliquid, quam licet ignorans amo, & contra ſtultos Ariſtotelicos, multa quotidie in ſingulis verbis Ariſtotelem inculcantes, ſolo ſibi nomine cognitum vſq; ad ipſius vt auguror audiẽtiũmq; faſtidiũ, et ſermones eius contra rectos ad obliquũ ſenſũ temerarie detorquentes, nemo verò me amantior, nemo reuerentior illuſtrium virorũ, & quod ait Naſo:
Quóique aderant vates rebar adeſſe Deos.
Ad Philoſophos & maximè ad Theologos veros traho, ipſum verò Ariſtotelem, niſi maximum quendam virum ſcirem, non hoc dicerem. ſcio maximũ, ſed vt dixi hominem. ſcio in libris eius multa diſci poſſe, ſed & extra ſciri aliquid poſſe credo. & antequã Ariſtoteles ſcriberet, antequàm diſceret, antequàm naſceretur, multa aliquos ſciſſe nõ dubito, Homerum, Heſiodum, Pythago-

ram, Anaxagoram, Democritum, Diogenem, Solonem, Socratem, & Philoſophiæ principem Platonem. Et quis inquient principatum hunc Platoni tribuit, vt pro me reſpondeam, non ego, ſed veritas vt aiunt. & ſi non apprehenſa, viſa tamen illi propiúſque adita, quàm cæteris, dehinc magni tribuunt auctores, Cicero primum & Virgilius, non hic quidē nominando, ſed ſequendo, Plinius præterea & Plotinus, Apuleius, Macrobius, Porphirius, Cenſorinus, Ioſephus, & ex noſtris Ambroſius, Auguſtinus & Hieronymus, multíque alij, quod facilè probaretur, niſi omnibus notum eſſet. & quis nō tribuit niſi inſanum & clamoſum ſcholaſticorum vulgus? nam quod Auerrois omnibus Ariſtotelem præfert, eò ſpectat, quod illius libros exponendos aſſumpſerat, & quodammodo ſuos fecerat, qui quanquam multa laude digni ſint, ſuſpectus tamen eſt laudator. ad antiquū nempè prouerbium res redit, Mercatores omnes ſuā mercem ſolitos laudare. ſunt qui nihil per ſeipſos ſcribere audeāt, & ſcribendi auidi alienorum expoſitores operum fiant, ac velut architectonicæ inſcij, parietes dealbare, ſuum opus faciant, & hinc laudem quærant, quā nec per ſe ſperant

rant poſſe aſſequi, nec per alios, niſi illos in primis & illorum libros, hoc eſt ſubiectum cui incubuere laudauerint, animosè idipſum & immodicè, ac multa ſemper hyperbole. Quanta verò ſit multitudo aliena dicta exponentium, an aliena vaſtātium, hac præſertim tempeſtate ſententiarum liber, ante alios mille tales paſſus opifices, clara ſi loqui poſſit & querula voce teſtabitur. & quis vnquam commētator, non aſſumptū ceu propriū laudauit opus? immò eo ſemper vberius, quo alienum vrbanitas, ſuum opus laudare vanitas atque ſuperbia eſt. linquo eos qui tota ſibi delegere volumina, quorum vnus eſt aut primus Auerrois, certe Macrobius, non tantum licet expoſitor, ſed ſcriptor egregius, cum tamen Ciceronianæ Reipublicæ non libros quidem, ſi vnius libri partem exponendam decerpſiſſet, expoſitionis in fine quid addiderit notum eſt. Verè, inquit, pronunciandū eſt, nihil hoc opere perfectius, quo vniuerſæ philoſophiæ continetur integritas. Finge hunc non de libri parte, ſed de totis philoſophorum libris loqui. pluribus quidem verbis, non plus autem dicere potuiſſet, ſiquidem nihil integritati poteſt, niſi ſuperfluū accidere. Quid vero Philoſopho

rũ libris omnibus,qui vel ſcripti vel ſcribẽdi ſunt,cõtineri amplius poteſt, quàm Philoſophię integritas,ſi tamen hęc ipſa vel omnibus cõtineri potuit aut poterit libris, & non aliquid deeſt primis,& nouiſſimo defuturum eſt.Sed hęc hactenus. Scio vt dixi, durum me famæ ſcopulum adiiſſe, tantorum non modo mentione Philoſophorum ſed comparatione propoſita,ſtylum tamen obiecta, nec reiecta excuſet ignorantia, audaces facere ſolita & loquaces. Metus amittendæ gloriæ, aut nominis minuendi frenarę ſolitus oratores, amicorum mihi demitur ſententia,quid metuam quæſo?non poteſt perdi, nec mihi iam minui quod amiſſum eſt. quicquid dixero,aut id erit quod amici mei iudicãt,aut plus aliquid, minus nihilo nihil eſt. Quando ergo quolibet flatu pulſus huc prodij, emergam vt potero, & id dicam quod me ſæpe & interdũ magnis quæſitoribus reſpondiſſe memor ſum.ſiquidem de Platone & Ariſtotele,ſi quæratur, Quauiſnam maior clariórque vir fuerit, non mihi. tanta eſt ignorantia, & ſi multam iudices mei tribuant, vt tanta de re auſim præcipitare ſententiã, de rebus licet paruis continẽda ac librãda eſt.neq. verò me fugit,quãta ſæpè

ta ſæpè de doctis hominibus inter doctos cõcertatio ſit exorta. de Cicerone ac Demoſthene, déque ipſo itidẽ Cicerone ac Virgilio, de Virgilio inſuper atque Homero, de Saluſtio ac Thucydide, denique de Platone ipſo & condiſcipulo eius Xenophonte, déque aliis multis, quorũ omnium ſi indago difficilis atque extimatio anceps eſt, Inter Platonẽ atq. Ariſtotelẽ, quis ſedens iuditiaria auctoritate pronũciet? At ſi quæritur vter ſit laudatior, incunctanter expediam, inter hos referre, quantum egó arbitror, quod inter duos, quorum alterum principes proceréſq. alterum vniuerſa plebs laudet. A maiorib. Plato, Ariſtoteles laudatur à pluribus. à magnis & à multis immò ab omnibus dignus vterque laudari, eo enim ambo naturalibus atque humanis in rebus peruenerunt, quo mortali ingenio ac ſtudio perueniri poteſt, in diuinis altius aſcẽdit Plato & Platonici, quãquam neuter peruenire potuerit, quò tendebat, ſed vt dixi propiùs venit Plato, de quo nullus Chriſtianorũ, & in primis Auguſtini librorum fidelis lector hæſitauerit, quod nec Græci, quamuis hodie literarũ neſcij diſſimulant, maiorum per veſtigia Platonem diuinum, Ariſtotelem dæmonium

nuncupantes. Neque me rurſum fallit, quanta in libris ſuis in Platonem Ariſtoteles diſputare ſit ſolitus,quod quàm honeſtè & quàm procul à ſuſpicione inuidiæ faciat,quamuis alicubi amicũ Platonem ſed amicitiorem aſſerat veritatem, ipſe viderit, ſimúlque hoc ſibi dictũ audiat. Facile eſt cum mortuo litigare,quẽ tamen multi boni viri poſt obitum defenderũt,nominatim in Ideis, cõtrà quas validè omnes ingenij ſui neruos,ille acerrimus diſputator intenderat. notiſſima Auguſtini ipſius ac ſecura deféſio eſt, cuius piũ quoque lectorem, nõ minus aſſenſurũ rear, quàm vel Ariſtoteli vel Platoni. Vnum incidenter hîc dixerim , vt erroré meorum virorũ iudicũ híſque ſimiliũ refellã,qui vulgi veſtigiis inſiſtẽtes opinari ſolent,& inſolenter nec minus ignoranter obiicere,multa ſcripſiſſe Ariſtotelem. neq. hîc errant. multa enim ſcripſit procuidubiò,plura etiam quã cogitent,quorum aliqua nondũ habeat lingua Latina. at Platonem prorſum illis & incognitum & inuiſum,nil ſcripſiſſe aſſerunt, præter vnum atque alterũ libellum,quod nõ dicerent,ſi tàm docti eſſent,quàm me prædicãt indoctum. nec literas ego,nec Græcus,ſexdecim vel eò amplius Platonis libros

bros domi habeo, quorum neſcio an vllũ iſti vnquã nomen audierint. ſtupebũt ergo ſi hæc audiãt. Si non credunt, veniãt & videãt. Bibliotheca noſtra tuis in manibus relicta, nõ illiterata quidẽ illa, quãuis illiterati hominis, neque illis ignota eſt, quam totiens me tentantes ingreſſi ſunt. ſemel ingrediantur, & Platonẽ tẽtaturi, an & ipſe ſine literis ſit famoſus, inueniẽt ſic eſſe vt dico, méque licet ignarum, non mendacem tamen, vt arbitror fatebuntur, neque Græcos tantùm, ſed in Latinum verſos aliquot nunquam alias viſos aſpicient, literatiſſimi homines, de qualitate quidem operum iure illi ſuo iudicent, de numero autem nec iudicare aliter, quàm dico, nec litigare litigioſiſſimi homines audebunt, & quota eà pars librorum eſt Platonis, quos ego his oculis multos vidi, præcipuè Calabrũ Barlaam modernum Graię ſpecimẽ ſophiæ, qui me Latinarum inſcium, docere Græcas literas adortus, forſitã profeciſſet, niſi mihi illũ inuidiſſet mors, honeſtíſq. principiis obſtitiſſet: vt ſolita eſt. Nimis iam poſt ignorantiam meam vagor, animo & calamo nimis indulgeo, redeundum eſt. hæ ſunt igitur amice, atque harum ſimiles cauſæ, quę me amico, ſed iniquo, mirũ

tentem:de quo me ſupra proximè, ſed alibi pluribus egiſſe memini, ideóque nũc vnum hoc dixiſſe contentus ſim, nõ diſſimulo, equidẽ me Ciceronis ingenio & eloquentiã delectari, quibus vt innumeros ſileam, Hieronymum ipſum vſque adeò delectatũ video, vt nec viſione illa terribili, nec Ruffini iurgiis, ſic ſtylũ inde dimouerit, quin Ciceronianũ aliquid redoleret, quod ipſemet ſentiens, de hoc ipſo alibi ſe excuſat. nec verò Cicero fideliter ac modeſtè latus aut illi nocuit, aut cuique alteri, cum ad eloquentiã cũctis, ad vitã multis valdè profuerit, nominatim vt diximus Auguſtino, qui ex Ægypto egreſſurus, Ægyptiorũ auro & argento ſinum ſibi gremiúmque compleuit, ac tantus pugil Eccleſiæ, tantus propugnator fidei futurus, antè diù quàm in aciem deſcenderet, ſeſe armis hoſtium circumcinxit. vbi ergo de his, de eloquentia præſertim quæritur, Ciceronem fateor, me mirari inter, immò ante omnes qui ſcripſerũt, vnquam qualibet in gente, nec tamen vt mirari, ſic & imitari, cum potius in contrarium laborem, ne cuiuſquam ſcilicet imitator ſim nimius, fieri metuens, quod in aliis non probo. ſi mirari autẽ Ciceronẽ, hoc eſt Ciceronianũ eſſe,

Ciceronianus ſum. miror enim nempe, quin etiam non mirantes illum miror, ſi qua hac ignorantiæ noua confeſſio videri poteſt; hoc ſum animo fateor, hoc ſtupore. At vbi de religione; idem de ſumma veritate, & de vera fœlicitate, deque æterna ſalute cogitandum incidit, aut loquendum, non Ciceronianus certè, aut Platonicus, ſed Chriſtianus ſum, quippè cum certus mihi videar, quod Cicero ipſe Chriſtianus fuiſſet, ſi vel *CHRISTVM* videre vel *CHRISTI* doctrinam percipere potuiſſet, De Platone enim nulla dubitatio eſt apud ipſum Auguſtinũ, ſi aut hoc tempore reuiuiſceret, aut dũ vixit hæc futura ꝑnoſceret, quin Chriſtianus fieret, quod feciſſe ſua ætate, pleróſque Platonicos refert idem, quorum ipſe de numero credendus eſt. Stante hoc fundamento, q̃d Chriſtiano dogmati Ciceronianum obſtet eloquium, aut quid noceat Ciceronianos libros attingere, cũ libros hæreticorum legiſſe, non noceat, immò expediat, dicente Apoſtolo: Oportet hæreſes eſſe, vt & qui probati ſunt manifeſti fiant, in vobis. cæterùm multum hac in parte plus fidei apud me habiturus fuerit, prius quiſque Catholicus, quamuis

uis indoctus, quã Plato ipſe vel Cicero. Hæc ſunt igitur argumẽta validiora noſtræ ignorãtiæ,quę vera eſſe gaudeo,hercle,vtq. in dies veriora ſint cupio.Profectò.n.de quo mihi cũ magnis viris liquidò cõuenit, ſi quemcũque Philoſophum quantumcumq.famoſum,ſi denique Deũ ſuũ Ariſtotelem reuixiſſe,& Chriſtianum factum audiant, ruditatis & inſcitiæ arguẽt,& quẽ ante ſuſpexerint ſuperbi deſpiciẽt ignorantes, tãta penuria tantúmque odiũ veri eſt, quaſi didicerit,eo ipſo quod ad ſapientiam Dei patris à caliginoſa & loquaci mũdi huius ignorãtia ſit conuerſus.Neq. mihi dubiũ eſt,quin Victorinus dum rethoricam docuit clariſſimus habitus, ita vt in Romano foro ſtatuã meritus accepiſſet, illicò vt *CHRISTVM* & veracem fidem clara & ſalutifera voce cõfeſſus eſt,ab illis ſuperbis dęmonicolis,quorũ offenſæ metu,aliquandiù conuerſionem diſtuliſſe eum in confeſſionibus ſuis Auguſtinus refert,hebes ac delirantiſſimus haberetur. quod de ipſo etiam, Auguſtino eò magis ſuſpicor. quò & ipſe vir clarior fuit, clariórque conuerſio, & quãto fidelibus vtilior gratiórque,tanto *CHRISTI* & Eccleſiæ ſuæ hoſtib.inuiſior mœſtiórque,quãdo apud

Mediolanum in eiſdem confeſſionibus idem ipſe commeminit, magiſterio rethoricę depoſito, ſub illo fideliſſimo ac ſanctiſſimo pcone veritatis Ambroſio, ſcientiam cœleſtẽ atque iter ſalutis arripuit,& de Ciceronis expoſitore, fact⁹ eſt prædicator *CHRISTI*. De quo quid ſemel audierim narrabo, vt intelligas quantus hic morb⁹ quàm peſtifer, quàm profundus ſit.audiui virum magni nominis, dum de Auguſtino placitum ſibi neſcio quid dixiſſem, cum ſuſpirio reſpondentem:Heu quàm dolendũ, quod ingenium tale, fabellis inanibus irretitũ fui.cui ego. ô te miſerum qui hæc dicis miſerrimúmque ſi ſentias: Contrà ille ſubridens: Immò verò ſtultum te, inquit, ſi ſic credis vt loqueris. ſed melius de te ſpero. quid de me autẽ ſperaret, niſi vt cõtemptor pietatis in ſilentio ſecum eſſem. Pròh ſuperum atque hominum fidem, ſic iam nemo igitur literâtus horũ iuditio eſſe poteſt, niſi ſit idẽ hæreticus & inſanus, ſuperque omnia importunus & procax, qui per vicos ac plateas vrbiũ, de quadrupedibus ac belluis diſputans, bipes ipſe ſit bellua. quid autem miri, ſi delirũ nõmodo ignarũ iudicant, me amici mei, cũ de hoc proculdubiò ſint grege,

qui

qui pietatem quolibet ingenio cultam ſpernunt, & religionem diffidétiæ aſcribunt, neque ingenioſum putant, neque ſatis doctũ, eum qui audeat in Ariſtotelem ſolum mutire aliquid, contre fidem catholicam diſputare, eámque quò quiſque animoſius oppugnare præſumpſerit, expugnari enim nullo poteſt ingenio, nulla vi, eò ingenioſior apud iſtos doctiórque, quò fidentius fideliusúe defenderit, eò habetur obtuſior atque indoctior, & ignorantiæ conſcientia, fidei velũ aſſumpſiſſe, quo ſe contegat atque inuoluat creditur prorſus, quaſi nõ diſcordes ac trepidæ fabellæ & nugæ inanes ac vacuæ ſint illorum, nec ſcientia certa de ambiguis aut ignotis, ſed opiniones vagæ & liberę & incertæ. veræ aũt fidei notitia & altiſſima & certiſſima, & poſtremò fœliciſſima ſit ſcientiarum omnium, qua deſerta, reliquæ omnes non viæ, ſed deuia, non termini ſed ruinę, non ſcientię ſed errores ſunt. His tamen iſti animis, Híſque ſunt iuditijs vt neſciam, an non ſolum duo illi de quibus ſupra dictum eſt, vel ſi qui ſunt ſimiles, ſed ſupremus omnium Paulus ipſe, nõ dico, cœperit diſplicere Iudeis, quib⁹ ante placuerat, quod Hieronymus epiſtolam eius ad Galatas

exponens,ait ſed omnino &,phariſeis & pontificibus inſanire viſus olim ſit, quod de lupo agn⁹, quod de perſecutore Chriſtieni nominis,factus eſſet Apoſtol⁹ *CHRISTI.* & his noſtris etiã videatur.Poſſum ergo ignorantiam mihi obiectam , poſſim & ſi obijciatur inſaniam magnis comitibus conſolari,& ſic facio, quin interdum & delector & gaudeo, honeſtis ex cauſſis,non ignorantiæ tantũ,ſed amẽtiæ reus eſſe. cæterùm de me lætus,de amicis doleo, & ſi enim aliæ iuditio prætendantur cauſæ & forſitan leuiores, hæ quidem ſcelere & impietate non vacant, illis mortiferæ & infames, mihi etiam glorioſæ , vt pro his cauſis nõ ſolum fama,ſed vita inſuper ſpoliari, ſi res tulerit æquiſſimo ſim paſſurus animo.Illud angit in primis,quod veriſſima omniũ,vel vnica vel inter tantas eminens obliqui cauſa iudicij , liuor eſt, qui multos ſemper,ſed nullos vnquam ſanos ac lucidos infecit oculos,coëgitqúe falſum cernere.Res ſtupẽda & noua, neque mihi vnquã hactenus audita, nunc quod nolim in meo capite experta & cognita, amicis inuidiã ineſſe pectoribus. Amicis nũquã ſi nõ plena ac pfecta amicitia,quę eſt ita,amicũ vt ſe amare.amãt iſti me,

ſed non

ſed non toto pectore, dicam melius toto amant pectore, ſed non totũ me. vitam certé & corpuſqúe & animam, & quicquid habeo præter famam, eámque dumtaxat literarum, horum ego vel omnium vel ſingulorum in manibus fidenter nilque hæſitans poſuerim, neque hæc exceptio aut odij, aut amicitiæ lenioris, ſed inuidiæ eſt, vt dixi, etiam in amicitijs habitantis, vel ſi hoc auditu durum eſt, & hoc quoque melius aliter eſt dicendum, vt non liuoris ſit exceptio ſed doloris. Dolent forſitan, immò dolent vtique apud doctos, apud quos mihi verè ne an falſo literati hominis partum nomen audiunt, ſe nec literatos eſſe, nec cognitos. Hinc ereptum mihi cupiunt, quod non habent, neque ſi ſapiunt ſperant, magna votorum conflictatio, rerumqúe diſcordia, cui bonum omne vel maximum velis, eidem nolle vel minimum, non tàm puto, quia mihi id eſſe, quàm quod ſibi doleant deeſſe. Quærunt neque id fateor iniuſtè, in amicitia pares eſſe, & id agunt, quoniam clari omnes eſſe non poſſumus, quo facilius cenſent, ſumus omniũ obſcuri. eſt non inficior in amicis paritas pulcherrima, vbi enim inſignitis pars vna præponderat, nô benè videntur

amicorum animi, quaſi impares inuenti ſub amicitiæ iugum mitti. Verum ea paritas amoris, ac fidei eſſe debet, fortunarũ & gloriæ non ita, ídque vt ignotos ſileã, Hercules ac Philoctete Theſei ac Perithoi, Achillis & Patrocli, Scipionis & Lelij probat imparitas. Ipſi tamẽ vt libet viderint, quo animo erga meũ nomẽ fuerint, qui erga me, ni fallor, haud dubiè sũt optimo. Ego autem amice, ne quid neſcias, & vt noris, vnde & quo animo tibi hæc ſcribo, inter Padi vertices, parua in naui ſedeo. ne mireris, ſi vel manus ſcribentis vel oratio fluctuat, per aduerſum hunc ingentem amnem, tota cum ignorantia mea nauigo, cuius olim in ripis multa ſcripſi iuuenis, multáque meditatus ſum, quæ illorum temporum ſenibus probarentur, prius quàm hi iuuenes ſenilem ignorantiam deprehendiſſent. ò ſors hominum inſtabilis, Padus ipſe quodammodo mihi compati viſus eſt, quaſi ſtudij noſtri memor, & veterum conſcius curarum, quod quem iuuenem (ſi ſine ſuperbia dici poteſt) glorioſum vidit, ſenem cernat inglorium, famęque præfulgidis exutum veſtibus, méque retrò aſſiduè ad ius meum ab iniquis iudicibus repoſcendum, magno impetu toto gurgite re impellit. verùm ego la-

borioſam mihi, & quibus minime ſuſpicabar, inuidioſam famæ ſarcinam peroſus, & litium fugitans & contemptus ſpretor, exuuias meas raptoribus charis linquo. habeant ſibi me cedente, ſi vt pecunia ſic & fama, dum habent eripitur ad raptorem tranſit, habeāt ſibi vel ſcientiā, vel huic apud ſtultos parem, ſcientiæ opinionem. ego vel vtraque, vel profectò altera, hoc eſt opinione ſciētiæ nudus, eò fœlicior fortaſſis, & ditior nuditate humili, quàm ſuperbis illi ſpoliis & vt arbitror non ſuis. vado igitur lætus, claro & graui faſce depoſito, & obſtātem Padum remis velis ac funibus ſupero, Ticinū repetens, ſtudioſam & antiquam vrbem, vbi nō modo veſtimentum famæ vetus inter nautas perditum inueniam, ſi ea cura ſit, ſed carere illo, & ſi valdè cupiā nequibo. ego autē nitar ſemper, & optabo illiteratus dici, dū Vir bonus, aut nō malus ſim, vt vel ſic quieſcā, feſſo nil dulci⁹ eſt quiete. Hāc mihi ſēper ad hūc diē mēdax, vt nunc audio, literarum fama eripuit, & hanc ipſam, ſeu falſa, ſeu verax, ignorantię fama reſtituet, atque ita vel ſerò tandem aliquando benè erit. Id tamen vt vereor fruſtra nitar, atque optabo, tàm multi contra meos iudices ſentiunt, vt non illic tantùm quo mihi nunc iter eſt,

ſed vbicunque per hunc noſtrum orbem ſuam hanc ſententiam promulgarint, quãuis apud me in rem iudicatam tranſierit vt audiſti, apud alios tamẽ in ſuum caput plurium ac maiorum iuditio recaſura ſit, præter vnam illam forſitan, vbi hæc audent, vrbem nobiliſſimam atque optimam, vbi propter populi magnitudinem, multiplicemque varietatem, multi ſunt, qui ſine literis philoſophentur, ac iudicent. Multa enim rerum omnium, & quod vnicum ibi vel maximum malum dixerim, verborum longè nimia eſt libertas, qua freti, ſæpè ineptiſſimi homines claris nominibus inſultant, indignantibus quidẽibi dem quoque tàm multi ſũt, vt neſciã an in vlla vrbe tot modeſti bonique viri ſint, ſed tanto maior eſt, vbique ſtultorum acies, vt ſapientium indignatio fruſtrà ſit, tàm dulce omnibus libertatis eſt nomen, vt temeritas & audacia, quod illi ſimiles videantur vulgò placeant. hinc impunè aquilam noctuæ, cygnum corui, leonem ſimiæ laceſcunt, hinc honeſtos fœdi, doctos inſcij, fortes ignaui, bonos mali lacerant. nec malorum licentiæ, boni obſtant, quod & numero illi ſuperant, & fauore publico, expedire credentium vt quicquid loqui

libet, &

libet, & liceat, ita prorſus inſedit illud Tiberij Cæſaris, in ciuitate libera, linguam mentémque liberas eſſe debere, liberę quidem eſſe debent, ita tamen vt libertas vacet iniuria. Vides vt ad finem propero neque peruenio. multa enim interueniunt, quæ curſum orationis impediant, non quod ego ignorem, multò ſapientius multóque grauius futurum fuiſſe, hæc& alia ſæpe ſimilia tacuiſſe. Sed difficile eſt inter aculeos non moueri. Sæpè ergo tales pulices, vel conterere neceſſe mihi fuit, vel excutere. facile autem hos tuliſſem, ſi te facile perferentem cognouiſſem, in his enim, non inſcitiam meam, quam libenter amplector, ſed illorum inſolentiam ægrè fero, ſed vt dixi, tacitus hanc laturus niſi tu fuiſſes. tuæ equidem & non meæ indignationi, tàm longis ſermonibus morem geſſi. De ignorantia mea tibi non epiſtolam iam, ſed librum ſcribens, addidi de multorum ac penè omnium ignorantia, quæ ſe obtulerant feſtinanti, de quibus cogitare ſtudioſius ſi detur, non libellus exiguus, ſed ingentes texi queant libri. Quid enim quæſo communius ignorantia? quid vberius? quid latius? quocunque me vertam, in me illã

& in alijs, ſed nunquam exundantius, quàm in meis iudicibus inuenio, quę ſi tàm illis nota eſſet vt mihi, alienæ forſan ignorantiæ ferendis ſententijs abſtinerent, eſſetque ad tribunal illud iniquiſſimum atque ineptiſſimum perenne iuſtitium. quis enim niſi impudentiſſimus, quod inſe videt damnat in altero. excuſatio vna eſt. docti ſibi videntur, eo pręſertim in tempore: nam quod conſtat poſt cœnam illa ſentētia lata eſt. Videri autem prima fronte potuerit, de meipſius ignorantia, niſi aliud addidiſſem. Nouus libri titulus, non ſtupendus tamen, ad memoriā reuocanti, vt de ebrietate ſua librum ſcripſit Antonius Triūuir, tantò enim hoc turpior titulus ille eſt, quantò morum, quàm ingenij turpiora ſunt vitia. Ignorantia quidem vel deſidiæ cuiuſpiam fuerit, vel inſitę tarditatis, at ebrioſitas voluntatis peruerſique animi. ſicut autē ibi Antonius omnium ebrioſiſſimum ſe fatetur, vnum duntaxat excipiens, magni prò pudor filium Ciceronis, ſic & ego omnium ignorantiſſimum me non nego, ſed non vnum, immò quatuor fortaſſis excipiam, ſed iam ſatis eſt, vereorque ne nimium, iamq; velut è turbidis fluctibus portum

ſpecto,

ſpecto, iam demum igitur alto animo feramus hanc ſeu falſam infamiam, ſeu verã famam ignorantiæ. Nam neque falſum metuit, niſi qui parũ vero fidit, neque verũ odit, niſi qui falſum amat. ſi falſa eſt infamia, citò delinet, apud ipſos etiã auctores infamiæ, dũ quid dixerint ruminantes pudor inuaſerit. apud alios enim nec incipiet quidẽ, nec ad quẽ diuertat patens limen docti hominis reptura eſt. ſin vera eſt fama quid tergiuerſamur? an amore vani nominis labefacere nitimur veritatem? quid eſt autẽ in hoc ipſo, quod magnopere generoſum animum & humana noſcentẽ & cœleſtia ſuſpirantẽ torqueat. dũ cogitat metiturque quantulum eſſe, quàm nihilo proximum, quod non dicam vnus altérque Philoſophus eorum quoque qui clariſſimum ſcientiæ nomen habent, ſed ſimul omnes norunt, quámque exilis rerum portio, omniũ hominum ſcientia, vel humanæ ignorantiæ vel diuinæ ſapientiæ comparata? dabis hinc mihi amice aurem, dabis fidem, atque hoc non recens & nunc primum ad os veniens, ſed ſæpè dictũ, ſæpius cogitatũ credes, quẽcũque horũ qui magna ſciẽtię fama ſũt,

ſeu veterũ ſeu nouorũ,ex illo illuſtriũ re-
ge, & nominum luce ſecreueris, & dili-
gẽter excuſſeris, inuenies, ſi rerũ veritas
nec hominum:clamor inſpicitur, ſciẽtiæ
modicum, ignorantiæ plurimum ha-
buiſſe,quod ipſos ſi adſint, nec ingenuus
pudor abſit, planè faſſuros mihi ipſe
perſuadeo, & hoc Ariſtotelem morien-
tem ingemuiſſe quidam ferunt, vt ne-
mo ſibi blandiatur, aut ſcientiæ opinio-
ne ſuperbiat, ſed Deo gratias agat, ſi
quid ei forſitan ſupra communem mo-
dum obtigit,ad quod ipſum credendum
non ſit velox, potius quàm ſibi
quàm alijs de ſe credat,ſibíque non plau-
ſoris blandi, ſed cenſoris in ſe rigidi, vi-
ce fungenti. verè enim quiſquis fauore
ſepoſito, quo & fallimus & viciſſim fal-
limur, apertis que oculis res ſuas aſpe-
xerit, multa in ſe flenda, pauca
admodum plaudenda reperiet. Sed
omiſſis quorum grauior eſt querela,
de virtutibus loquor, ad ſcientiam re-
vertamur, iã quid inops perdere metuat,
vbi qui habẽtur ditiſſimi verè inopes sũt,
ſi quidem in hac ipſa portiuncula ſcibi-
lium rerum, philoſophamur, tumidiſſi-
mi & inquietiſſimi diſſidemus, & ma-
gnæ velut ſpecie ſcientiæ ſuperbimus,
ínque

inque ipſis auguſtijs, qui maximi etiam ſunt verſantur, & pauca ſcientes multa neſciunt, & neſcire ſe niſi inſaniant non neſciunt. veriſſimúmque eſt illud Ciceronianum, quod quiſque grauis Philoſophus multò ſibi deeſſe cognoſcit, quē defectum quo quiſque minus ſentit & curat minus. ideóque doctiſſimos maximè videas diſcendi auidos, & maximè ignorantiam intelligentes. ſanè in hac tanta ſcientiæ inopia, vbi implumes alas vento aperit humana ſuperbia, quàm frequentes & quàm duri ſcopuli? quot quamque ridiculæ philoſophantium vanitates? quanta oppoſitionum contrarietas, quanta pertinacia? quanta proteruia? qui ſectarum numerus? quæ differentiæ? quæ nam bella? quanta rerum ambiguitas? quæ verborum perplexitas? quam profundę, quámq; inaceſſibiles verilatebræ? quot inſidię ſophiſtarum, omni ſtudio veri iter, vepribus ceu quibuſdam obſtruentium, vt nequeat internoſci, quis illuc rectior trames ferat? quam ob cauſam Cato maior pellendum cenſuit vrbe Carneadem. quæ nam poſtremò hæc inter, hinc temeritas, hinc diffidētia maximorum hominum, & deſperatio quædam apprehendendæ veritatis,

Pythagoras, ait, de omni re ad vtramque partę æquis argumentis diſputari poſſe. & de hoc ipſo, an res omnis ex æquo diſputabilis ſit. Sunt qui dicant, altè obrutam veritatem, & profundo velut in puteo demerſam, quaſi ex imis terræ latebris, & non potius è ſummo cœli vertice, petenda veritas, & vncis ac funibus eruenda, non ſcalis gratiæ, & ingenij gradibus adeunda ſit. Socrates ait:

Hoc vnum ſcio, quod nihil ſcio.

Quàm humilimam ignorantiæ profeſſionem, ceu nimis audacem reprehendit Archeſilaus, nec id vnum ſciri aſſerens nihil ſciri. ea glorioſa Philoſophia quæ vel ignorantiam profitetur, vel ignorantiæ ſaltem notitiam interdicit, circulatio anceps, ludus inextricabilis. contra Gorgias Leontinus rhetor vetuſtiſſimus, non modò aliquid, ſed ſciri omnia poſſe credit, non à Philoſopho tantùm, ſed ab Oratore nempè, qui, vt ait Cicero, omnibus de rebus Oratorem optimè poſſe dicere exiſtimauit, quod certè ipſe non potuit, non poſſet autem optimè de rebus omnibus dicere, niſi optimè omnes noſcet. Idem ſenſit Hermagoras, qui non modò Rhetoricam, ſed Philoſophiã omnem, rerúmque omnium

omnium notitiam tribuit Oratori. Magna mediocris ingenij fiducia, & longè omnibus fidentior. Hippias ſcire ſe omnia profiteri auſus,vt non modò de liberalibus ſtudijs, déque vniuerſa Philoſophia, ſed de mechanicis quoque plenam ſibi gloriam vſurparet, dicerem diuinum hominem, niſi inſanum crederē. ſed quoniam iam nec ſciri omnia, immò nec multa per hominem certum eſt, & confutata iam pridē atque exploſa Academia,ac reuelāte Deo,ſciri aliquid poſſe conſtat, ſit ſatis ſcire quantum ſufficit ad ſalutē. multi plus ſapiētes quàm oportet periêre, & dicentes ſe eſſe ſapientes,vt ait Apoſtolus:Stulti facti ſunt, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Mihi ad ſobrietatem ſapere ſi contingat, quod ſine multis, immò ſine vllis literis fieri poſſe, illiterata vtriuſque ſexus ſanctorum cohors indicat, ſatis erit & fœliciter agi mecum exiſtimabo, neque vnquam mei me ſtudij pœnitebit, & hos garrulos idiotas, qui falſo literarum nomine turgidi dici amant,quod non ſunt, aut miſerebor aut odero, aut ridebo déque inanibus atq; incognitis altercantes, neq; illis iactantia,nec tumorem peſtiferū, neque omninò aliquid, nō ipſas certè

diuitias inuidebo, nunquam ad ſe redeũtibus, ſæpè foras effuſis, ſéque extra quærentibus. In finem, literati libens nomen pono, & iam poſui, ſi indignum vt veritati conſciẽtiæque ſatisfaciam, alioquin vt inuidię, de re autem poſteritas viderit, ſi ad illam famæ paſſib. peruenero, ſi minus, obliuio. viderit, inquã, poſteritas incorrupta, quam ab æquitate iudicij, non animorum perturbatio vlla, non odiũ, nõ ira, non amor liuórque, veri hoſtes impedient. viderit illa ſi me nouerit, Iudices.n. meos proculdubiò non agnoſcet, quippe quos nec ætas hæc nouerit, vix viciniæ notos ſuæ, viderit iudicétque, & ſi horũ ſentẽtiam approbet acquieſco, ſi reſcindat, non ideò his iraſcor, ſciens quanta ſit in animis hominum poteſtas affectuũ. hi ſunt autem, qui in me ſententiam hanc dictarunt: fallor, vnus enim quem ſæpè hodie nomino, liuor fuit. ille hanc digitis ſuis ſcripſit, quã nec amor potuit mutare nec ratio. cur ergo iraſcerer amicis, pro eo, quod ab illorũ hoſte cõmiſſum eſt? ſi iniquitatem filij non fert pater nec filius patris, quanto minus hoſtis iniquitas nocere debeat amico, præſertim illius carcere ac vinculis aſtricto, qui ſi quãdo ſibi redditus fuerit, & ſuas & amici iniurias

ſit

ſit vlturus? ſunt multa præterea quæ iracundiam ſi qua eſſet exemplorũ comprimant compeſcant remediis, nam quę vnquam vel doctrina, vel ſanctitas vel virtus quælibet tàm excellẽs fuit, vt obtrectatoribus non pateret? immò quidem, vt Liuius ait: Quò gloria maior, eò propior inuidia. & ſic eſt. quãquam enim iners malum ſit inuidia, & alta & animosè non aſcendat ſed viperæ in morem, iuxta Naſonis ſententiam: humi ſerpat, familiare tamen illi eſt, altéque gloriæ radices auidiùs inſequi, clariſque nominibus ſuum virus infundere, non aliter quàm ſubterranei quidam vermes, qui proceras arbores radicum morſibus clandeſtinis, & tacita labe pertemptant. ſic ſæpè ſæuit liuor, ſed interdum magis æſtuat, paſſionẽ animi ſilentium frangente, clamoribus. & Therſitem pede claudum, diſtortum cruribus, humeris gibboſum, pectore concauum, caluaſtrum vertice atq. pruriginoſum, & Agamemnoni Græcorum regi, & Achilli Græcorum fortiſſimo, detrahentem publicè. Ilias narrat Homerica, & Drancem Turno verbis iniuriantem Aeneis Virgiliana teſtatur. ſed hic miri nihil. eſt enim in contrariis inter ſe naturale odiũ. quãta in D. D. Iuliũ & Auguſtũ

Cæſs. vel ab amicis vel ab hoſtibus dicta ſunt, illud ſupra fidem ſtupeo, quod Peſcennius Niger vir fortiſſimus, progeniẽ Scipionum toto Romano orbe præcipuam, fortunatã potius dicebat eſſe, quã fortem? nullus hic proculdubio liuor erat, ſed libertas inconſulta iuditij. verum hæc & ſimilia peregrina nobis, atque longinqua ſunt. ad propinquiora veniamus. Poſſem ſanctos memorare, præcipuéque Hieronymum, ſed prophana materia, & de ſolis literis ſermo eſt, itaque illos attingam, ſed non omnes, qui noſtræ propiùs ſunt querelæ: quis ergo in primis Epicurum in tolleranda ſuperbia, ſiue inuidia, ſiue vtraque detrahentem omnibus non audiuit? Pythagoræ, Empedocli, Timocrati, quem amicum licet totis voluminibus laceraſſe traditur, quod in Philoſophia paululũ à ſe ſuíſq; inſanis opinionib. diſcordaret. habẽt tamẽ, & hi tres, & alij quos diſcerpſit patientiæ materiã, quãdo idẽ & mirè Platonem ſpernit, & contumelioſiſſimè Ariſtotelem vexat, ac Democritum: à quo vltimo quæ ſciebat in Philoſophicis cuncta didicerat, & quẽ exigua mutatione verborũ in omnibus ſequebatur, hunc acrius infamabat, nẽpè qui magiſtro caruiſſe

ruiſſe gloriaretur, et videri vellet. Secuti ſunt in hac detrahendi libidine præceptorem ſuum Metrodorus atq; Hermac⁹, ſupradictos quóq; Philoſophos lacerantes, nec vlli⁹ magnitudini parcentes aut gloriæ. fuit & Zeno ipſe maledicus atque irriſor, qui Criſpum virum acutiſſimũ & eiuſdem ſecum ſectæ cõtemptum nominans, non Criſpum ſed Criſpam ſemper diceret, & non modò coætaneos, ſed parentem Philoſophiæ Socratem, conuitijs ac maledictis inceſſeret, latinóque vſus verbo, credo vt peregrinæ linguæ mordacior eſſet iocus, ſcurram Atticum vocitaret, quod ipſum ſcomma, ſi ſit illud, & non potiùs lædoria dici debet, in eundẽ apud quem hæc ſcripta ſunt Ciceronem, poſt ab ęmulis verſum eſt, quem ob inſignem linguæ feſtiuitatem dixêre aliqui Conſularem ſcurram. dignus iocus, non illius viri auribus ac moribus, ſed ore potius & ſcurrilitate iocantium. Iam Annei Senecæ in Quintilianum, atque in Senecã Quintiliani detractio nota eſt: erántque ambo viri egregij, ambo Hiſpani, mutuis tamen morſibus ſeſe carpunt, atq; alter alterius ſtylũ damnat, mirũ prorſus in tãtis ingenijs. ſolent enim docti indoctis eſſe odio ac ſtupori, horũ

illi igitur, modò facultas affulſerit, famam rodunt, doctis, facie licet incognitis, inter ſe cognatio multa eſt, niſi hanc liuor, aut excellentiæ appetitus abruperit, quod in his proximis duobus, ínque aliis de quibus ante diximus eueniſſe credibile eſt. Quibus quandoque ceſſantibus, nouum dictû, claros inter viros eſſe videtur æmulatio quædam, quaſi ventis quieſcentibus, tumens mare. Cuius duplicem rei cauſam apud quoſdam lego, vna eſt fauor diſcipulorum atque ſequacium, qui libentius quieturos contrariis ſententiis in certamen trahit. altera verò paritas ipſa, quæ ſine ſenſu eorum, qui in comparationem adducuntur ſpectantium, iuditia in diuerſum agit, vt quamuis in ſe concordes duo viri & paſſionibus liberi, videantur tamen inter ſe taciti, quaſi duo propinqui montes, aut totidem turres excelſæ, de altitudine eminentiáque contendere. cuius exemplum, niſi memoria me fruſtratur, eſt ſupra memoratum, par virorum Plato & Xenophon. Incidunt verò nonnunquam nõ his modò, ſed ſuperioribus, & acriores diſſenſionum cauſæ, non inuidia ſtudiorum, ſed profundis flammantes odiis. nã Saluſtij in Tulliũ, atque Aeſchinis in Demoſthenem,

moſthenem, horúmque in illos inuectiuæ, non ingenia neq. ſtylos arguunt, ſed mores, amarúmque aliquid & hoſtile, immò pacatum nihil in ſe continent, nullę ibi facetiæ, nullus iocus, ſed certamen lōgè aliud, quā quod de literis aut pro gloria ſumi ſolet. cui collati, omnes meorū iudicum aculei, ludi ſunt æquiſſimo animo ferendi, dum præter hos ipſos quos audiſti, mille alios memini, de ſolis literis concertantes, nominatim Homericos, Ariſtarchum ac Zoilum: Virgilianos, Cornificium & Euangelum. Ciceronianos, Aſinium & Caluum. dúmq. in animum Graius venit, ferox fateor, ſed minimè rudis princeps, qui cogitauit vt ſcriptum eſt, de Homeri carminibus abolendis. cur enim ſibi non licere dicēs, quod Platoni licuiſſet, qui eum è ciuitate quā conſtituebat eiecerit? Sed & Virgilij & T. Liuij ſcripta, & imagines parū abfuit, quin ex omnibus bibliothecis amouerit, quorū alterum vt nullius ingenij minimæque doctrinæ, alterum vt verboſum in hiſtoria negligentémque carpebat. at Anneum Senecam, & tum quidem, & nunc maximè placētem, Arenam eſſe ſine calce dicebat. & loquimur viros, Cum Leōtium Græca mulier, immò vt Cicero ait

meretricula, contra Theophraſtum tantum Philoſophum ſcribere auſa ſit. quis hæc audiens indignetur,in ſe aliquid dici,cum in tales à talibus talia dicta ſint? nil ſupereſt aliud,niſi vt non dicam te,& aliquot paucos, qui ad amandum non egetis ſtimulis,ſed amicos reliquos,cenſoréſque ſimul meos precer atque obſecrem vt deinceps me,& ſi non hominem literatum, at vt virum bonum. Si ne id quidem,vt amicum,denique ſi amici nomen præ virtutis inopia non meremur, at ſáltem vt beneuolum & amantem ament.

Lectori.

Epiſtolam habes inter eas quas de rebus Senilibus inſcriptas vides, ſtatim in initio Libri octaui,ad Vrbanum V. Pont. Max. qua author gratulatur,à Papa, tàm diu exulantem Aueníoni Eccleſia ſedem(vt vocant) in Romanam Vrbem iterum translatam, id maxime quoque perſuadere conabatur, ne procerum quorundám Gallorum conſilio, Pōtifex victus, Galliam repeteret, quam præ Italia,quaui orationis poteſt, author impugnat. hac motus quidam Gallus,quæ ſequuntur ſcripſit.

GALLI CVIVSDAM ANONYMI IN FRANCISCVM PETRARCHAM inuectiua.

* *
*

HOmo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hierico & incidit in latrones. Verba iſta domino noſtro Papæ ſummo ac ſanctiſſimo Eccleſiæ Pontifici, poſſunt ſatis propriè adaptari. ipſe namque homo eſt, quem ſecundùm Prophetæ ſententiam, dominus gloria & honore coronauit, cuius etiam ſubiecit omnia ſub pedibus. Iſte igitur homo deſcendit ab Hieruſalem in Hierico, cum de partibus Galliæ, ſe tranſtulit ad partes Romanorum. Hieruſalem namque viſio pacis intelligitur: quantam autem pacem

Eccleſia in partibus Galliæ repererit, quantam humilitatem in magnis,quantã promptitudinem in paruis, & quantam obedientiam in omnibus ſentit nunc, ac meminit vt experta.Sed ipſe deſcendit in Hierico,qui interpretatur luna,cuius mutabilitas inter mundi cætera patet euidẽtius vniuerſis.quid enim in rebus humanis eſt, vel inconſtantius ſiue mutabilius quàm Romani? Immò certè ipſa Roma, pluſquàm alia vrbs,vel ciuitas, ſæpius & pluries mutata eſt, ſiquis enim cõſideret ipſius initium, quod habuit vt dicunt in tempore Romuli honoris faſtigiũ, quod habuit in tempore Auguſti, & ipſius etiã in tempore præſenti miſeriam,mutationi lunæ Romæ mutationem,verè & realiter poterit compararare. A principio nãque lux eius,id eſt eius potentia aliqualiter apparuit,ſicut luna cum dicitur μονοίδης, poſtea verò notabiliter inualuit ſicut luna cum dicitur Amphyarchos. deinde verò ad plenam perfectionem peruenit, ſicut luna cum dicitur Panxilenos:poſtea verò ſicut ipſa creuerat, ſic decreuit, & quaſi ad nihilum eſt redacta. Ipſa namq. eſt,ſicut dixit Oroſius,quaſi inexplebilis venter, cuncta conſumens, ſemper eſuriens,nihil aliis relinquens, nihil habens

cunctis

cunctis gentibus & vrbibus, quas miſeras fecit, non ſolum miſerior, ſed infœlicior eſt relicta. Miſeriam cuius certe non potuiſſem credere, ni vidiſſem, occurrerúntque mihi tunc verſus cuiuſdam dicentis:

Romæ ſceptra iacent & celſa palatia cœno.
Cæſaris alta domus nunc fit caſa vilis egeno.
Roma modò nihil eſt, nihil eſt Roma niſi ſignum.
Cæſar in vrbe ſua nil cernit Cæſare dignum.

Cur igitur iſte nobis Galliæ paupertatẽ improperat? conſtat enim illam partem Galliæ, de qua receſſit Eccleſia, eſſe fertiliorem, vel ſaltem tàm fertilem, ſicut Roma, ſiue pars Italiæ, in qua ipſa reſidet pro præſenti. quid igitur ad propoſitum, ſi Galli, Roma iam adoleſcente, vſum vitis & oleæ didicerunt? ſuam arguit ruditatem, immò ex hoc verecundari debent. quia Galli in hac ſagacitate hos præcedunt, Galli etiam pro certo paucitatem ciborum, & vinorum pro facili iactura recipiunt. illud Lucani in V. attendentes:

Humanum paucis viuit genus:

& iterum illud Claudiani cõtra Ruffinũ:

Viuitur exiguo melius natura beatos.
Omnibus eſſe dedit: ſi quis cognouerit vti.

Et iterum illud Horatij in epiſtola ad Bullatium:

Si ventri benè ſit lateris pedibúſque tuis nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

licet igitur non ſint pauperes per rerum indigentiam,ditiores tamen ſunt per ſufficientiam,iuxta illud Maximiniani:

Et rerum dominus nil cupiendo fui.

Sed non ſunt huiuſmodi Italici, & ſpiritualiter Romani, qui ſemper lucris temporalibus inhiantes,nihil aliud cogitant, non aliud ſomniant prꝫter lucrum.Iuxta dictum Apoſtoli, Queſtum extimantes pietatem. nullus eſſe ibi iocus,nullus ludus,immò, generaliter nullus actus, in quo virtus vtili præponatur. loquatur igitur ipſe non de Galliæ, ſed de ſuæ Italiæ paupertate, vbi ferè nullus habet bonorum ſuorum,immò quod deterius eſt, ſui corporis proprij poteſtatem. Animi enim puſillanimitate,tyrannorum ſubiecti dominio, ad egeſtatem Tātali & ſummam miſeriam ſunt redacti?Sequitur,Et incidit in latrones. Licet ſecūdum quod vulgariter dicitur, commune dictum,nō ſit omnino falſum, & ſecundum Ariſtotelem:Fama non omnino falſa ſit, quam populi

populi multi clamant. meum tamen calamum ab huiuſmodi verbis auertiſſem, niſi me illius viri literati & periti, malè tamen vt credo aduertentis, verborum iniuria deduxiſſet, qui de exitu eccleſię à partibus Galliæ locuturus, vocis concordantiam turpiter mutando, & verbis imperitis inuolutus, ſententiam turpius inchoauit, per hæc verba: In exitu Iſrael de Ægypto, domus Iacob de populo Barbaro. Audiſtis blaſphemiam, licet enim & benè per Iſrael & domum Iacob eccleſiã intelligat, Ægyptum tamen Galliam, & Gallicos Barbaros nominando, ipſe, proculdubiò delirauit. Si enim Galliam illã, de qua exiuit eccleſia, verè & realiter & per proprietatem intelligit Ægyptum, ſalua reuerentia,. hoc eſt falſum. ſi verò per ſimilitudinem, tunc eſt ac ſi diceret, album nigrum. Aegyptus enim interpretatur tenebræ, Gallia candida. γάλλα enim Græcè candor dicitur, vnde Galli quaſi corpore candidi. quæ ergo eſt conuentio lucis ad tenebras, Horrere profectò debuit Prophetæ maledictionem dicentis: Ve qui dicitis malum bonum, ponentes lucem tenebras & tenebras lucẽ. Aegyptus etiam alia interpretatione intelligitur, anguſtia ſiue tribulatio. vnde

ibidem dicit gloſa: In exitu de Aegypto. id eſt, Eccleſiæ de anguſtia. quam autem anguſtiam Eccleſia paſſa ſit in Gallia, ego ſine dubio non audiui? vidi enim eam ibi in omnibus quietam & tranquillam, non iniuria tyrannorum laceſſitam, non inſcitia populi perturbatam, nec maiorũ oppreſſam potentia, ſed beneuolentia & obedientia omnium veneratam pariter & dilectam, Eccleſiæ igitur exitum de Gallia non debuit dicere de Aegypto. Sed aduerte quæſo quod ſequitur: Domus, inquit, Iacob de populo barbaro. ô verbum impropriũ, verè admirabile & ineptum, & non è tali viro ſaltem, ſic improuide proferendum. Sicut enim ipſe dicit: Mendacium quod in alterius prorumpit iniuriam, eſt nephandũ, ecce populum Gallicum, vocat populum barbarum. Sed quid eſt eſſe barbarũ? nónne eſt eſſe extraneum & ignotum legibus, inordinatum moribus, indiſciplinatũ, rudem & inhoneſtum? quod ſi ſic, vt oportet intelligat, inter Gallos non quærat barbariem, quia eſt & remanet apud eos. quis enim mentis compos, ſani capitis, & veri iudicij rationis. populum barbarum diceret eſſe Gallicum, in quo eſt téperãtia in victu, mũditia in habitu, amœnitas

clemen-

clementiæ, ſuauitas facundiæ, in verbis veritas, in factis honeſtas, in corde fidelitas, ſtrenuitas operis et agilitas corporis? iuxta illud Iulij Celſi, populi tamē huius inimici, in libro *V*. de bellis Cæſaris. Galli, inquit, homines ſunt aperti, miniméq; inuidioſi, qui per virtutē magis, quàm per inſidias dimicare conſueuerunt. vbi ergo quęſo eſt, tā nobilis populi barbaries? ſed certè Romanorū realē barbariē narrat beatus Bernardus ad Eugeniū Papā ita ſcribēs. quid tā notū ſeculis, quā proteruia Romanorū, gēs inſueta pati, tumultui aſſueta, gēs immitis & intractabilis, ſubdi neſcia, niſi cum non valet reſiſtere? & ſequitur: Scio vbi habitas, increduli & ſubuerſores ſunt tecum Romani, impij in Deum, temerarij in ſancta vel ſanctos, ſeditioſi inuicem, æmuli in vicinos, inhumani in extraneos, quos neminē amātes, amat nemo, ſuperioribus infideles, in inferioribus implacabiles, inuerecundi ad petendum, ad negandum frontuoſi, ingrati cum acceperint, grādia loquūtur cum operātur exigua, blādiſſimi adulatores, mordaciſſimi detractatores, & doctiſſimi ꝓditores. Sūt ne iſta igitur mores, & ingenia barbarorū? ſed hic dicet aliquis. Forſitā fuit hic alienigena, & malè de ignotis

potuit iudicare. Reſpondeo pro certo, non eſſe veriſſimile,immò nec credibile, tantum virum ſine cognitione & experientia ſic locutum.Sed vt omnis de medio extirpetur ſuſpitionis occaſio, aduertat Iuuenalem Italicum, qui verba Vmbricij ſocij ſui, qui ob multitudinem vitiorum de Roma receſſerant, dolendo commemorans, in III. Satyra primi libri ſit ait,inter cætera:

Nam quid tàm miſerum & tàm ſolidum videmus, vt non
Deterius credas horrere incendia lapſus
Tectorum aſsiduos & mille pericula ſaua Vrbis.
Hic tūc Vmbritius,quando artibus,inquit honeſtis
Nullus in vrbe locus, nulla emolumenta laborum..
Cedamus patria.Viuant Arturius iſtic
Et Catulus, maneant qui nigrum in candida vertant.

Iſti autem Arturius & Catulus fuerunt duo lenones, & hominum deceptores. Sequitur:

Quid Roma faciam? Mentiri neſcio, librum
Si malus eſt, nequeo laudare,& poſcere, motus

Aſtrorum

Aſtrorum ignoro funus promittere patris
Nec volo nec poſſum, ranarum viſcera nunquam
Inſpexi, ferre ad nuptam quæ mittit adulter
Quæ mandat, norunt alij: me nemo magiſtro Fur erit.

Ecce ergo, quomodo Iuuenalis Italicus, tanquam bonus Satyricus Romanorum vitia denudauit. cum enim dicit: Quid Romę faciam, mentiri neſcio, ipſos eſſe mendaces denotauit. cum autem dicit. librum. &c. ipſos eſſe adulatores demonſtrauit. cum autem dicit. ranarum. &c. & poſcere motus aſtrorum ignoro, ipſos reprehendit de ſuperſtitionis & vanæ opinionis inſania. cum autem dicit: ferre ad nuptam &c. reprehendit eos de turpi maculationis infamia. cum autem dicit. me nemo magiſtro fur erit, reprehendit eos de vilis latrocinij malitia vt meritò dictum ſit, quod D.N. Papa deſcendens, vt dictum eſt à Hieruſalem in Hierico incideret in latrones. Taceo quæ ſequũtur, ſcilicet qui expoliauerũt eum, & plagis impoſitis abierunt ſemiuiuo relicto. abſit hoc bone IESV. abſit vt ab ipſis Romanis cæteriſve incolis confinium ciuitatum, Pater ſanctiſſimus, cum ſacro-

ſancto reuerendorum Cardinalium collegio, aliqualiter impugnetur ſeu etiam ſpolietur. abſit vt venerabiliũ Cardinalium ſublata de medio magna ex parte, ex quibus cum ipſo Summo Pontifice vnum corpus efficitur, ipſe ſemiuiuus membris deperditis relinquatur. hæc & multa alia gratia breuitatis non proſequar, & quia nec volo, nec opus eſt, omnia eius dictaſingillatim decerpere, quatuor ſolum inter cætera eius dicta mihi ſatis ſufficit trãſcurrere. Primò enim propter illum miſerum aggreſſum ad Italiã ſiue Romam D. N. Papam mirabilliter fœlicitat, ſecũdo ipſum & dominos Cardinales ad virtutẽ hortatur & prędicat, tertio vinũ Belunẽſe, Rhodanũ & partes finitimas terribiliter vilificat. quarto Galliã deprimẽdo, Italiã ac Romã glorificat & exaltat. Primo igitur quantũ ad D. N. Papæ fœlicitatẽ dico, ꝙ ſi intelligat fœlicitatẽ, ſecũdũ virtutẽ operari, vt videtur, Ariſtoteles ſentire, x. Ethicorum dicens. Erit vita fœlix ſecundum virtutem operantis, tanquàm benè viuentem, & virtuoſè operantem. D. N. Papam eſſe fœlicem non dubito: ſed hoc eſſe, vt dicit, propter eius aggreſſum non concedo: immò firmiter credo, illam viam,

quan-

quantum ad multas operationes, tàm ſpeculatiuas quàm practicas, & tàm cõtemplatiuas, quàm actiuas impedimentum magnum & obicem extitiſſe, quoniã ſecundũ Ariſtotelẽ vbi ſupra, Accidentia tribulant, & conturbant beatum, triſtitias enim inferunt & impediunt. ſi autẽ per fœlicitatẽ, iuxta ſentẽtiã Boëtij tertio de Conſolatione intelligat, ſtatũ omnium bonorum aggregatione, perfectum, ſecundùm deductionem eiuſdem Boëtij in eodem, veram fœlicitatem in ipſo ſummo Deo eſſe neceſſe eſt, propter quod talis ſtatus non habitus in via, beatis in patria reſeruatur. vnde & iuxta Salomonis ſentẽtiam: Nemo fœlix dicitur in hac via. mutabilitas enim fortunæ mortalium, nomen fœlicitatis annihilat. quod & ſiante quemquam forte mortalium contingeret, non tamen ſecundùm multorum opinionẽ prudentium, præpotẽtibus & diuitibus & magnis honoribus ſublimatis. quod etiam ſentiens Boëtius primo de Cõſolatione dicebat:

Quid me fœlicem totiens iactaſtis amici?
Qui cecidit ſtabili non erat ille gradu.

vnde & Ariſtoteles ſẽtẽtiã Anaxagoræ, x. Ethicorum repetens dicit: Videtur autẽ Anaxagoras non diuitem neque poten-

tem, extimare fœlicem, dicens. quoniam non vtique admirabitur, ſi hoc inconueniens appareat multis, iſti enim iudicant, quæ ſunt extra ſentientes ſolum? Vnde & idem Anaxagoras cuidam à ſe petenti. Quiſnam eſſet beatus? Nemo, inquit, ex his quos tu fœlices exiſtimas. ſed eum in illo numero reperies, qui à te ex miſeris eſſe creditur. non erit ille diuitiis aut honoribus abundans, ſed aut exigui ruris, aut non ambitioſæ doctrinæ, fidelis & pertinax cultor, in ſeceſſu quàm in fronte beatior. Cauſas autem quare non dicuntur diuites, & potentes fœlices, ſatis tãgit Ariſtoteles primo & decimo Ethicorum. has tangit Seneca in Tragœdia Herculis Oethei: pulchrè dicens:

Aurea rumpunt tecta quietem
Vigiléſque trahit purpura noctes.
O ſi pateant pectora ditum
Quantos intus ſublimes agit
Fortuna metus
Pectora pauper ſecura gerit
Tenet & patula pocula fago,
Sed non trepida tenet ipſa manu.
Carpit faciles viléſque cibos.
Sed non ſtrictos reſpicit enſes.

Et Lucanus in V.

O vita tuta facultas

Pauperis

Pauperis anguſtique lares. ó munera nondum:
Intellecta Deum.

Virgilius etiam in libro de Culice de iſta materia inter cætera ſic ait:

Quis magis aptato queat eſſe beatior æuo.
Quàm qui mente procul puras ſenſúſque probando
Non auidas agnouit opes, nec triſtia bella.
Nec funeſta timet valida certamina claſſis &c.

Sequitur:

Illi dulcis adeſt requies & pura voluptas.

Huius autem ſententiæ narrat exẽplum notabile Valerius Max. libro V. de Gyge rege Lydorum, qui de ſtatu iuſimo ad regnum ditiſſimum peruenerat quo inflatus animo, cum ab Apolline petiiſſet an quiſque mortalium ipſo eſſet fœlicior. Aglaum Sophidium eſſe fœliciorem Apollo reſpondit, hic tamen erat Archadum pauperrimus, ſed ætate iam ſenex, terminos agelli ſui nunquam exceſſerat, paruuli ruris fructibus atque voluptatib. contentatus. ex quo deducit Valerius, magis probare ridens tugurium ; quàm triſtem curis & ſolitudinibus aulam, paucáſque glebas pauoris expertes , quàm pinguiſſima Lydiæ arua metu referta, &

vnū aut alterum iugum boum facilis tutelæ, quàm exercitum & arma & equitatum voracibus expenſis oneroſum, & vſus neceſſarij horreolum, nulli nimis appetendum, quàm theſauros omnium inſidijs & cupiditatibus expoſitos. Si igitur curæ & ſollicitudines mundanam fœlicitatem impediunt, cur ergo iſte pro reditu ad Italiam D.N. Papam fœlicitat? vbi non ſolū ipſe, ſed & omnes ſequaces, curis & ſollicitudinibus ſunt repleti, & metu multiplici tribulantur. Et qui vidit teſtimoniū phibet. Vidi enim omnibus arma imperari, fortalicia præparari & vallari, vidi fugam in campis, congregationes in villis, immò quaſi vbiq; formidinē. Et quis eſt, qui nō vidit aut audiuit, Viterbiorum congreſſionem furioſam, Romanorum cōmotionem iniurioſam, rebellionem Peruſinorum & obſtinationē animoſam, & generaliter tyrannorum contradictionem odioſam? vbi igitur non eſt animi tranquillitas & corporis ſecuritas, qualis quæſo poteſt eſſe hominis fœlicitas? dicit etiam Ariſtoteles in primo Ethicorum: Non eſſe eum fœlicem, qui malos habet filios. quales autē D. N. Papa ſpirituales filios habet, ibi Deus nouit, nec oportet plus dicere, niſi quod

quod ſcripſit Moyſes in Cantico:Generatio hæc peruerſa, & infideles filij. & iterũ:Si aduentus ad Italiã ita D. Papam fœlicitat,& ſpiritus quo ductus eſt in deſertum,ipſum moueat ad regreſſum,nonne ipſius regreſſus ſi contingat, ipſum faciet infœlicem?Abſit. omnia enim ſibi licent.licuit enim ſibi ire, licet etiam & redire,neſcio tamen ſi ſuberit poſſe cum voluerit.ſcio tamen ſecundùm Senecam in Tragœdia Agamemnonis: Nunquam eſſe ſeram ad benè agendum viam, & quem pœnitet peccaſſe penè eſſe innocentem, non dico ipſum peccaſſe. abſit. Spiritus enim bonus duxit eum vt credo, nec dicam ipſum malum,ſed multò meliorem ſi reducat.nũc igitur ad eius prædicationem & exhortationem regredior, mirabilis proſus & inaudita nouitas,virũ cæcutientem acutè videntibus viam. & rectum iter oſtendere. quis enim huius alti collegij, ſe eſſe mortalem ignorat. quis etiam aliquando de vitæ æternitate nó cogitat?quis eorũ nó nouit,totũ quo hic viuitur,vel habetur inſtabile, immò tranſitoriũ& caducũ.crederé namq;tãtos viros talia ignorare,nec ea aduertere,nephas eſt. nullus enim eorũ, quantũ ad hoc,vel ignorat quod hic ſit, ſiue verbis

talibus indigebat, hinc pro certo potuit veriſimiliter dubitare, ne ſibi illud Euãgelicum obiicerent: In peccatis natus es totus,& tu nos doces? & iterum: Medice cura teipſum.& iterum: Rabbi vbi habitas? quod ſi profectò conſideret, exhortationis cauſam & materiam, prope ſe reperiet amplam valdè, videat enim & cõſideret, quod in terra quã inhabitat, viget iniuria pro iuſtitia, pro pietate nequitia, vbi tàm violenta oppreſſio ſubditorum reperitur, vbi vera fide procul abiecta, nepharie quaſi hæreditate Dei ſanctuarium poſſidetur.& breuiter vbi iuxta dictum Ouidij:

Viuitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus,
Non ſocer à genero, fratrum quoque gratia rara eſt.

Conſideret igitur modum ibi viuendi & regendi, & infinitos modos, quibus vt ipſe nouit, turpiter extorquetur pecunia: & talibus loquatur & prædicet. Sed quid plus. Nonne in Mediolano vidi abhominabile idolum ſuper altare Dei, hominis ſcilicet armati imaginem, ſedentis ſuper equum de cãdido marmore fabricatum, & in loco vbi corpus CHRISTI ſacratum conſueuit ſacrari vel reponi, collocatum?

catum? eſt ne igitur illud ſub diſſimulatione tranſeundum? Nónne eſt formidandum, ne Deus ſuam vindicet iniuriam? Dicit enim Pſalmiſta: Vidi ipſum ſuper exaltatum, & eleuatum ſicut cedros libani, & tranſiui & ecce non erat. Nam ſecundum Senecam in Tragœdia Thyeſtis:

Vbi non eſt pudor nec cura iuris,
Sanctitas, pietas, fides, inſtabile eſt regnũ.

Et in tragedia Oedyppi:

Inuiſa nunquam imperia retinentur diu:

Et in Octauia de proſpera fortuna dicit idem:

Crede, inquit, obſequenti partius. leuis eſt dea.

Si igitur Deus patiens eſt, ad tempus nõ eſt aliquáliter confidendum, quoniam indutus eſt dominus veſtimentis vltionis, quoniam ipſi vindicta eſt, & ipſe retribuet abundanter facientibus ſuperbiã. conſideret igitur iſte prædicator egregius, quantum Deo adiuuante ipſius prędicatio, ſiue exhortatio multis poſſet proficere, & quod habet in foribus, quos facundię ſuæ lenitate mulceat, & profunditate ſcientiæ dirigat exhortando, dimittátque in oculo remoto feſtucam, trabem magnam de propriis oculis remo-

uendo. Nunc igitur venio ad vini Belunenſis quam certè nec demeruit, nec libenter audiui blaſphemiam, Rhodaníque & illarũ partiũ iniuriam. quis enim mentis compos, talis vini, immò verò potiùs tanti boni maledictionem non horreat? Ait enim: Vtinam nunquam fuiſſent vites illæ, paulominus dixerim vites vllæ, ſi *CHRISTI* Eccleſiæ vſq; adeò venenosa vindemiã perituræ erãt. ô nobilis vindemia, ô venenũ pretioſũ, ſuper cætera vina dulce ſalutiferũ & iucũdũ, quã miſera & inepta eſt tuæ maledictionis occaſio, propter quod non intres in os eius, & dulcis ſapor tuus per eius fauces non tranſeat: ferè enim Ouidij maledictionem demeruit, qua miſeræ vetulæ maledixit. ſcilicet nec vinum potet, quoniam ſit vel pingue vel acre. credit-ne tantos viros ita gulę deditos & affectos, vt propter huius vini carentiã, Italiam fugiant & horreſcant: Abſit hoc maximè cum illud vinum haberent de facili ſi placeret. ſed quid facit hoc? Sine dubio, credo, quòd audita & experta Romanorum malitia, Italorúmq. plurium perfidia, immò quaſi omnium mores mali, huius autẽ malitiæ fidem habuerunt ex auditu, hanc autẽ nunc de facto

facie

ſacie ad faciem contēplantur. Nō igitur propter vina Italiā fugiunt, ſiue Romā, ſed propter ſęuitiā & magnā perfidiā, de proprio capite dubitantes. illud Euangelicū attēdentes. Cū perſecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliā. Sed etiā R̄ho danꝰ vt & ipſe artat, q̄d meruit? Si, inquit, Eccleſiæ Dei cauſam daturus erat exilij. ſed quale rogo cū Eccleſia in Auinione, paſſa eſt exilium. vbi in poteſtate viguit, & in ſecuritate quieuit, & in tanta veneratione habita eſt? nō-ne etiam ille ſummi & altiſſimi domini vicarius, cuius eſt omnis terra & plenitudo eius, in aliqua parte terræ patitur exilium? Nónne ſolis Romanis debitor eſt? abſit. vbicunque enim pro vtilitate fidei Catholicæ ſtatuit reſidere, ſedes ſua eſt, nec ſine cauſa dictum eſt. vbi Papa, ibi Roma. ſed dicit, in Auinione nihil boni eſſe, niſi aduectum aliunde. ſed vbi, quæſo, eſt bona vrbs vel ciuitas, quæ bonis non egeat alienis, niſi fortè dicat Romam, in qua tantæ & tales ſunt plateæ, vt pro bladis & vinis cunctis eius ciuibus credantur ſufficere. quod non abundantiā & ſufficientiam, ſed defectum arguit manifeſtū, & iterum illa nobilis ciuitas Venetorū, quam & ſuper alias ſic extollit, quid

habet aliunde niſi aduectum? Vir igitur diſcretus, verboſas & inanes deſinat argutias in noſtro etiã vico ſtraminũ,quem fragoſũ nominat,deridendo ab ipſis puerulis lacerandas. Audeo tamen dicere motus aliquantulum iniuria, ſed veritatis tamen limitem non tranſcendens, quod fragor conſimilis in tota Italia nõ auditur.In Auinione verò eſſe & fuiſſe omnium bonorum affluentiam, & patet & patuit per effectum. vnde & dominus Anſelmus à domino rege miſſus, hæc & multa alia quæ D. N. Papam reuocare poterat ab incœpto luculenter oſtendens, malè fuit per iſtum ſalua reuerentia, redargutus. Quod ſi certè vixiſſet,viuis rationib. oſtendiſſet, nec credebat ſe loqui ad coquinę magiſtrum, ſeu cocorũ principẽ, ſed ad Eccleſiæ dominum & ſummum Pontificem; quem tanquam bonum patrem decet atque oportet curare de omnib. ſed quid dicit Terentius?

Veritas odium parit.

propter quod verum fuit, quod factus eſt ei inimicus verum dicẽs. Quid etiam Rhodanum & loca confinia, ſic ſine ratione vituperat? Recordatur Iuſtinũ libro XLIII. referentem: quod tẽpore

Tarquinij

Tarquinij regis ex Aſia Phocéſiũ iuuẽtus in vltimos Galliæ ſinus nauib. profecta, Marſiliam inter Ligures & feras gentes Gallorum condidit, namque Phocenſes exiguitate ac macie terræ coacti, ſtudioſius mare quàm terras exercendo in vltima oceani ora procedere, in ſinum Gallicum oſtio Rhodani deuenerunt, cuius loci amœnitate capti, reuerſi domum, referentes quæ viderant, plures ſollicitauerunt, quos ſecum adducentes, Marſiliam fundauerunt. quid igitur iſte dicit, malas domos Rhodani & paluſtria loca, cum antiqui taliter maria peruagantes, amœnitate loci capti, ibi potentem vrbẽ condiderunt. potentẽ certè dico, vtpote cuius auro etiã ipſa Roma de Gallorum manibus ſit redempta. Scriptum enim ibi eſt, quam reuertentes à Delphis Marſilienſium legati, quo miſſi munera tulerant Apollini, audierunt à Gallis vrbem Romanam eſſe captam incensámque. qua in re domi nunciata, Marſilienſes aurum & argentum publicum priuatúmque contulerunt, ad explendum pondus Gallis, à quibus pacem redemptam cognouerant. Non igitur iſte ſeu etiam Romani, loca circa Rhodanum ſiue horum incolas dedignentur, quorum be-

neficio ſunt redempti, & quorum auxilio factum eſt, ne adoleſcens Roma tunc pauper & miſera, vltimum excidium pateretur. Nunc autem ad aliqualem deſenſionem Galliæ inuitus & coactus regredior, ſciens comparationes inter has regiones odioſas, laudem autem Galliæ omnimodam, Gallorúmque virtutẽ multis & illuſtribus repertas auctoribus, nec volo nec opus eſt recitare, nec omninò etiam has ſilere. De Gallis enim ita dicit Solinus, Galliæ inter Rhenum & Pyreneum, item inter Oceanum & montem Gebenam porriguntur, præpinguibus glebis ac commodè prouentibus fructuarijs, pleriſque conſitæ vitibus & arbuſtis, omni ad vſum animantium fœtu beatiſſimæ, riguæ aquis fluminum et fontium. hæc ille. Et quid vltra de bonitate terræ dici poteſt? de virtute autem Gallorum multis repertas ſcriptoribus, poſſem plures codices adimplere. vnus tamen pro multis ſufficiat, & vt breuius fiat aduertat Pompeij Trogi breuiatorem Iuſtinum libro XXIII. ſic dicẽtem: Galli abũdãti multitudine, omni eos non caperent terræ, quæ eos genuerant, tercenta millia hominum ad ſedes nouas quęrẽdas, velut examẽ miſerunt, & portio in

tio in Italia concedit, quæ & vrbem Romsm captam incendit, & portio Illyricos ſinus, per ſtrages barbarum penetrauit, & in Pannonia conſedit. Gens aſpera audax & bellicoſa, quæ prima poſt Herculem, cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidem dedit, alpiũ inuicta iuga et frigore intractabilia tranſcendit, ſibi domitis Pannonijs, permultos annos cum finitimis, varia bella geſſerunt. Hortante deinde ſucceſſu, diuerſis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam omnia ferro proſternentes petiuêre, tantúsque terror Gallici nominis erat, vt etiã reges nõ laceſſiti, vltrò pacẽ ingẽti pecunia mereantur. Itẽ libro xxv. dicit idem: Gallorum ea tempeſtate tantæ fœcunditatis iuuentus fuit, vt Aſiam omnem velut examen quoddam implerent, demum neque reges orientis ſine mercenario Gallorum exercitu vlla bella geſſerunt, neque pulſi regno, ad alios quam ad Gallos confugerunt. Tantus autem terror Gallici nominis, & armorum inuicta fœlicitas erat, vt aliter neque maieſtatem ſuam tutam, neque amiſſam recuperare poſſe ſine Gallica virtute arbitrarentur. hæc ille: Quid igitur iſte Gallos atque Galliam vituperat? fateor

enim,& verum eſt, Italiam magnã partẽ & bonam orbis eſſe, nec intentio cuiuſquam eſt vel fuit,vt credo,ſic eam deprimere,vt iſti veritati contradicat.ſed quia ſermones ſecundum ſubiectam ſunt intelligendi materiam, cum dominus Anſelmus de Italia loquebatur, intelligebat de Italia ſeu illa parte Italiæ, ad quam ipſa curia tranſmigrabat. comparando igitur partes, quas dimittebat partibus, quas adibat, ſi verum locutus eſt nouit Deus.non igitur oportuit.propter iſta,ciuitatũ Italiæ, quaſi vſque ad cœlos diuitias atque magnitudinẽ eleuare, maximẽ quia Galli magnã earum partem depulſis Italicis fundauerunt. dicit.n.Iuſtinus ſupradictus libro XIX. quod Galli cũ Italiam veniſſent ſedibus Tuſcos expulerũt, & Mediolanum,Comũ, Brixiã, Veronã, Pergamum, Tridentum, & Vincentiam condiderunt.Et etiam ipſe teſtatus in libro xx. plurimas alias Italiæ ciuitates,immò ſine dubio, quas omnes alienæ nationes fundauerunt. ſecundum enim quod ipſe ſcribit, ibi aliquantulum diffuſius, Tuſci à Lydia venerunt,Venetos capta Troia Antenore duce miſit. Adria Græca vrbs eſt, Arpos Diomedes condidit, Piſæ in Liguribus Græcos autores

habent,

habent, & in Tuſcis Tarquinia à Theſſalis & Spiſſambris. Peruſini originem ab Achæis ducũt, Latini populi ab Aenea cõditi videntur, Faliſci, Nolani, Abellani, Chalcidenſium coloni ſunt. Sabini, Samnites, Tarentini, Lacedæmone profecti, ſpurijq; vocati ſunt. Turinorũ vrbem condidiſſe Philoctetem ferunt, ibíque adhuc videri monumentum eius, ſagittásque Herculis, quæ fatum Troiæ fuerunt. Aepeos Metapontum condidit, dicúntque ibi eſſe ferramenta, quibus equum Troianũ fabricauit, propter quod omnis illa pars Italię maior Gręcia appellata eſt. cur igitur iſte tantum de ſuis ciuitatibus gloriatur, quas iſti alienigenæ Italicæ gentis miſeria aut nullas aut deſertas inuenerunt? Quid etiam Italorum grauitatem & ſcientiam ſic extollit? immò etiam in tantam prorumpit iniuriam, vt dixerit, Nullus doctus in Gallia. certè in Gallia ſunt & multi & plures præfuerunt, ſalua reuerentia, valdè docti. non recordabatur credo de Hilario Pictauienſi, de Fotino epiſcopo Smirnenſi, de Eutherio Lugdunenſi, de Vincentio Leurinenſi, de Saluiano Marſilienſi, & de Proſpero Aquitanico ſiue Aquitanenſi, & plurib. alijs valdè doctis. n

habebat etiam ante oculos aliquos alios ſatis nouos.ſcilicet Vgonem & Ricardũ, de Sancto Victore, Petrum comeſtorem, Alexandrum de Halis, Henricũ de Gandauo, Petrum Aureoli, Guillelmũ Antiſiodorenſem, & Ioannem Scoti, qui vocatur ſubtilis, & plurimos viros alios magnos, quod ſi forſan dicat, quod ipſe intelligit, quod nullus de quatuor doctoribus, ſuam ſciẽtiam didicit in Gallia, verba tamen ipſa prima facie turpe ſonant, maximè cũ in illo paſſu, Italiam laudando, Galliam pro poſſe vituperet. quod & ſi fortè verum ſit, poſſem ego multos viros Gallicos ſubtiles & ingenioſos omníque ſcientia clariſſimos, ſicut & iam prædixi etiam nominare, & verè concludere. Nullus doctus in Italia. quis enim Italicorum naturalis Philoſophiæ ſecreta penetrauit & reuelauit abſcondita, vt non multo melius quidam immò plurimi non Itali, vbi quæſo legitur Tullij Phyſica, Varronis Metaphyſica, ſeu cuiuſquam illorum Philoſophia naturalis? aliquos certè ipſorum libros bonos atque humanæ vitæ proficuos compoſuiſſe fateor valdè multos, longè tamen, teſte Deo, Ethicæ Ariſtotelis poſtponendos. ſed etiam quid ad Romanorum lau-

dem

dem de Latinitate loquitur, cum inter Romanos & Latinos tanta ſit differentia, tanta ſit vel fuerit diſcordia, ſicut inter Gallicos & Anglicos? cur igitur Romani ſicut & nos de Latinis literis gloriantur? ſed dicit: Oratores & Poëtæ extra Italiã nõ quærantur. & quid eſt? Nonne optimi Poëtæ Statius & Claudianus Itali ſunt, quorum Statius eſt Tullenſis, vel vt alij dicunt Tholoſanus, & Claudianus dicitur Viennenſis? multos alios verò, gratia breuitatis non nomino. antiquitus tamen ipſa Roma, in iſtis & ſpecialiter in Poëtis præualuit, quod in ſuo Architriuio aliqualiter tãgit Ioãnes Anglicus, nobis quaſi naturaliter inimicus. cum de noſtra vrbe Pariſienſi, inter alia loqueretur veritate coactus, illam inter cæteras magnificans ita dicens: Pariſius terra iuris, criſea metallis, inda libris, Græca ſtudijs, Romana Poëtis, Athica Philoſophis, mundi roſa, balſamum orbis, ſicedonis ornatus ſuamenſis & ſua potu, meſſe ferax, inoperta rubis, nemoroſa racemis, plena feris, piſcoſa lacu, volucroſa fluentis, diues agris, fœcunda mero, manſueta colonis, munda Deo, fortis domino, pia regibus, aura dulcis, amœna ſitu, bona quolibet, omne venuſtum,

omne bonum, ſi ſola bonis fortuna faueret. iſte igitur Ioannes Linguarum multarnm,& vrbium excellentiſſima quęque Pariſius,& verè attribués ſicut credo,quoniam laus pluſquàm vera,quàm dabit hoſtis erit,tanquàm excellentiſſimum vrbis Romę Poetas nominauit,quos tamẽ à ciuitate benè ordinata , tanquàm veritati contrarios Plato cenſuit eſſe pellendos, vt recitat Auguſtinus de Ciuitate Dei libro x.c.xIIII propter quod ipſi Græco Platoni palmam dandam eſſe pronũciat,ſicut patet ibidem. ſed dicit: Habes vrbem conquaſſatam , fateor,ſacrã tamẽ. neſcio quid per vrbẽ intelligat,ſi intelligat vrbem , loca ſacra ac ipſorũ ſanctorũ reliquias , ipſam certè concedo eſſe ſacram, ſed tunc volũtariè & improprijſſimè locut⁹ eſt.ſed ſi ipſas plateas domosque ſicut dicit conquaſſatas vocat,vrbem ibi non inuenio ſanctam , nec debuit dicere vrbem ſacram , ſed ſicut dicit Iuuenalis , vrbem ſæuam. & certè benè ſæuam quæ ſua ſæuititia tot valentes homines interfecit,tot innocentes viros iugulauit,quæ tot ſanctos & iuſtos peremit crudeliter,& necauit, quæ quaſi ſua cupiditate totũ orbẽ ſpoliauit,nõ ſolũ inimicos proſecuta,ſed & benè meritis iniqua

ſemper

ſemper extitit & ingrata. nonne Africanus ſuperior, qui nõ ſolũ concuſſã & cõfractam armis belli Punici Remp. ſed etiã exanguẽ atque morientem Carthaginis dominam reddiderat, eius clariſſima opera iniurijs penſãdo, à patria depulſus, atque in exilium mortuus eſt? ſepulchróque ſuo iuſſit ſcribi: Ingrata patria, nec oſſa quidẽ mea habebis vel habes. cineres enim ſuos ſicut ait Valerius, ei negauit, quam in cinerem labi paſſus nõ fuerat. Nihilo minor virtute poſterior Africanus, duabus vrbibus, Numantia atque Carthagine Romano imperio imminentibus ex rerum natura depulſis, raptorem ſpiritus domi inuenit, mortis punitorem in foro nõ repperit. Scipio etiã Naſica, qui peſtifera Tyb. Gracchi manu faucibus oppreſſam Rempub. ſtrãgulari paſſus non eſt, propter iniquiſſimam virtutum ſuarum apud ciues extimationem, ſub titulo legationis Pergamum ſeceſſit, & quod vitæ ſuperfuit, ibi ſine vllo ingratæ patrię deſiderio peregit. infinitas autẽ alias ingratitudines Romanorũ gratia breuitatis pertranſeo, eſt ne igitur dicenda vrbs ſacra, tãtis vitijs & ingratitudinibus maculata? cuius ingratitudo non ſolum patuit in antiquis & ſuis

principibus,ſed etiam in Eccleſiæ miniſtris & ſummis Pontificibus,quorum aliquos fugauerunt, aliquos occiderunt, & vniuerſaliter quaſi omnes aliqualiter vexauerunt. ſed dicit:Hanc ſiquidē Romulus fundaſſe,Brutus liberaſſe, Camillus inſtauraſſe laudantur. quicquid de iſto ſit vel ſcribat, multi tamen auctores autentici,de fundatione vrbis Romæ atque cauſa nominis aliter ſenſerunt. nam ſecundum Solinum quidē dicunt nomen Romæ ab Euandro primo datum, à natura verò Valētia vocabatur, ſeruatáque ſignificatione impoſiti prius nominis, Romam Græcè Valentiam nominatam, quam Archades quoniam habitaſſent, in excelſa parte montis, deriuatum eſt deinceps vt tutiſſima vrbium arces vocarentur.Heraclidi placet,vt capta Troia quoſdam ex Achiuis in ea loca vbi nunc Roma eſt deueniſſe per Tyberim, deinde ſuadente Roma,nobiliſſima captiuarum,quæ his comes erat, incenſis nauibus poſuiſſe ſedes, ſtruxiſſe mœnia & ab ea Romen vocauiſſe.Agathocles ſcribit, Romæ non captiuam fuiſſe. ſed Aſcanio natam,Aeneæ neptem,appellationis cuius cauſam fuiſſe. Traditur etiam proprium nomen Romæ, veruntamen

vetitum

vetitum publicari, quoniam quidem, vt non enunciaretur archana ſanxerunt, vt ſic notitiam eius aboleret, fides placidæ taciturnitatis. Valerium denique Soranũ, eò quod etiam interdum eloqui auſus fuit, peremerunt. Aliqui autem dicunt quod illud nomen celatura fuit febris, vrbi ſic impoſitum, in honorem Februæ matris Martis. hoc aũt eſſe verũ non aſſero. Scio tamen beatum Auguſtinum ipſam febrẽ ciuem nominaſſe Romanam. III. de Ciuitate Dei. c. XII. quod propter hoc dictum fuiſſe credo, quia Febris ipſam Romam quaſi naturaliter & hæreditariè inhabitat. quicquid tamen fuerit de Romæ fundatione & nomine, ſi etiam vt communius dicitur, à Romulo fundata ſit, non eſt magnum, vnde & Iuuenalis in fine tertij, cuidã ciui Romano de ſuã origine gloriãti: ait ſic:

Attamen vt longè repetas lõgéque reuoluas,
Maiorum quiſquis primus fuit ille tuorum,
Aut paſtor fuit, aut illud quod dicere nolo.

id eſt latro & homicida dicit gloſa ibidem. non eſt igitur hoc magnum, cum etiã ſecundũ eorũ opinionẽ, & turpiter genitus fuerit & nutritus, vt aiunt enim ipſi, Remum atque Romulum expoſitos, lupa ſuis aluit vberibus, prop

quod non eſt mirum ſi Romanorum mores ſunt lupini. De iſtis autem Romulo atque Bruto, quos ad Romæ gloriam hic adducit, loquitur Oroſius, libro ſecundo ita dicens: Romulus raptas Sabinas, improbis nuptijs cõfœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. interfecto primo auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium. regnum aui, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedicauit. ſequitur de Bruto: Brutus Conſul apud Romanos primus, primum regem Romæ, non ſolum exęquare parricidio, ſed & vincere ſtuduit, quippè duos filios ſuos adoleſcentes, totidémque vxoris ſuæ fratres, reuocandorũ in vrbe Regum placito inſimulatos, ſecuri percuſſit. eſt ne igitur, hoc magnũ, viros facinoroſos, vt ſuos fundatores & patronos ad laudẽ huius vrbis nominare. Furium Camillum, quem ipſe dicit Romam reſtauraſſe, ingratiſſimi ciues ab ipſa vrbe Roma depulerunt. nec tamen ego nego, in ipſa vrbe Roma multos valẽtes viros extitiſſe, quorũ pręſentes Romani nõ ſequentes, à prædeceſſorũ ſuorũ valida probitate degenerãt, vbi & in quo quæſo Romæ nunc eſt Horatij Coclitis fortitudo? Q. Criſpini mãſuetudo? Fabij

Max.

Max. moderatio; Catonis fiducia? Q. & Mutij Scæuolæ conſtantia? Valerij Publicolæ ſufficientia? Scipionum militia & continentia? Lucij Pauli abſtinentia? Varronis verecundia? Curtij audacia? Iulij Cæſaris clementia? Pompeij patientia? Fabricij iuſtitia? Reguli fidelitas? Q. Confidij liberalitas? M. Marcelli pietas; Q. Metelli humanitas? omnium enim iſtorum derelinquentes veſtigia, inſequuntur vitia peſſimorũ. Benè enim retinent, Septimij auaritiã, Catilinæ perfidiã, M. Druſ. ſuperbiã, Serg. Galbæ ſæuitiam, Clodij Pulchri luxuriam, Caij Sergij voracitatem, Craſſi cupiditatem, Sullę & Marij crudelitatem. iſtis enim Romani vitijs maculati, de prænominatorum valentium ſolo nomine gloriantes, tanquã & ipſi tales eſſẽt, ſtultè & inaniter ſuperbiunt. Dicit enim Horatius:

Magnum hoc fore dico
Non patre præclaro: ſed vita & corpore pulchro.

& Iuuenalis:

Quis generoſum dixerit hunc, qui
Indignus genere & præclaro nomine tantũ
Inſignis.

Propter quod verſus finem tertij libri dicebat:

Malo pater tibi ſit Therſites dũmodo tu ſis

Aeacidæ ſimilis, Vulcaniáque arma capeſſas:
Quã te Therſitæ ſimilem producat Achilles.
Bonis igitur alienis, propriis relictis virtutibus, ſtultum eſt ſe credere decoratũ. nec etiam in oppreſſione gentium & armorum antiquorum glorientur potentia, quorum ex maiori parte virtus fuit ſæuitia, ſophiſticata virtute, palliata, nata cupiditate, nutrita ſuperbia, omni verò honore viduata: Quod etiam teſtatur beatus Auguſtinus tertio de Ciuitatę Dei. C. XIIII. dicens: Libidine dominandi Roma victa, Albam ſe viciſſe triumphat, & ſui ſceleris laudem gloriam nominabat. quoniam, inquit, ſcriptura noſtra, laudatur peccator in deſideriis animæ ſuę, & qui iniqua egerit benedicitur. falſa igitur tegmina & deceptoriæ dealbationes auferantur à rebus, vt ſyncero inſpiciantur examinę. ſequitur. Habet præmia laudis ipſa credulitas, ſed puto eſſe ſatius cuiuſlibet inertię pœnas luere, quàm talium armorum gloriam quærere. Hic igitur ſiſto manum, calamúmque vltra currere non permitto, ne ſtyli inſipidi ſatietas, faſtidium ingerat audienti, omníſque bonus ciuis Italicus ſeu Romanus, ſi placet, mihi parcat, quia & ſi iniuria pulſus ſcripſi, nõ tamẽ Saluſtio & ſuis aucto-

auctoribus grauiora. verum quia paruitatem meam tantam ſublimitatem non decet attingere conſulendo, S. P. N. ac ſummum Pontificem, nec moneo ad reditũ, nec exhortor ad manendum, ſed ipſe tanquàm homo ſpiritalis omnia diiudicans, ſecundum beneplacitum ſuæ ſemper faciat ſanctitatis, ad ipſius Dei laudem, populíque ſibi ſubditi commodum & ſolamen, vt Dei & hominum gratiam commerendo, ſempiternam gloriam aſſequatur.

FRANCISCI PETRARCHÆ V. C. CONTRA cuiuſdam anonymi Galli calumnias ad Vgotionem de Thienis,

Apologia.

NVPER aliud agenti mihi & iamdudum certaminis huius oblito, ſcholaſtici neſcio cuius epiſtolam immò librum dicam, verius homeliã ingentem pariter atque ineptam, multo vt res indicat ſudore confectam, & magni iactura temporis attuliſti, dum è longinquo veniens, amice hanc exiguam domũ tuam me viſurus adiſſes. Vix fuit tẽpus, raptim trepidante oculo, tantam nugarum

rum congeriem percurrendi, in quibus cũ multa eſſet tacito digña ſilẽtio potiùs quàm reſponſo, hæſerũt tamen nonnulla memoriæ, quibus reſpondendum credidi, vt oſtenderem illum ſibi, qui quoniam mihi nec vultu nec nomine notus eſt, nec quẽ percuſſus repercutiam ſciõ, tu lueres immeritus, nec res noua eſt vt culpa vnius, in ſuppliciũ vergat alterius, quibuſdam nocuit venenoſa guſtaſſe, & in caput alterius comparata, alterius in pernitiẽ reciderunt. Tuliſti tu quo ille me conficeret, temetipſum cõfeceris, ille te verbis et faſtidio ſuæ ruditatis impleuit, ego ſiquid defuerit reimplebo, tu ętate iuuenis, morib. ſenex & profeſſor iuris, ſede medius & iudica, ſi ſuſpectum Gallis natio te reddit, Italica veritas ipſa, & quicunque iuſtus iudex iudicet. Hîc diuido. primũ quidem miror, vnde hæc nũc, quóve à dæmonio meridiano? Epiſtola. n. mea, quam hîc Galliæ propugnator, & oppugnator Italię lacerãdam ſibi difficilem certè prouinciam elegit ad F. S. Q. memorię Vrbanum V. R. P. ante hoc niſi fallor quadriennium, miſſa erat. quid igitur rei eſt? vt vel tot annis Orator iſte tacuerit, vel nunc tandem caput extulerit, niſi quod parũ ſuę iuſtitię fide-

bat, ſicut obſtare ſuæ iracundiæ nunc nõ poteſt ? Dolent enim æſtuántque dum veritate tanguntur, more autem ſegnium bellatorum differunt, dum ſe clamculum aduerſus incautos vlciſcãtur. hęc ꝑfectò & lõgi ſilẽtij, & intẽpeſtiui alloquij cauſa fuit, tã clariſſima veri luce ſuperatus obſtupuit, atque ideò veritus ſe commiſiſſe impari duello, ſubſtitit, donec emendicatis hoſtiatim ſtipendiarijs, vt ſic dixerim, auxilijs, omnéſque quos inuenire potuit libros, ſiue vnum manipulum florum, opus verè Gallicũ, & quod Gallica leuitas pro omnibus libris habet, in prælium ſecum trahẽs, auderet in aciem venire, nilq; aduerſario denũciãs, è trãſuerſo ſagittas fragiles iaculari. qui ne parũ ſcholaſticus videatur, & capitula & paragraphos, & externæ longã ſeriẽ ſcripturę, ſuis nugis interſerit, tanto niſu, vt ridiculus labor ſuus, penè omnes qui illas audierũt, aut legerũt, hyeme media ſudare coegerit. compatior homini contra verũ, tam anxiè laboranti, & tamen mirũ dictù, quiſquis eum ſuſceptæ concertationis euentus exceperit, ipſe iam ſe de aduerſarijs ſuis faſtidio vindicauit. Vinci poteſt, nõ inultus tamen, ita omnes affecit, ſic capita omniũ obtudit, vt pro ſe quiſque Ne-

roneum:

roneum illud exclamet : Vtinam literas neſcirē:vnuſq;omniū ſermo eſſet. Literato, ſtulto nihil eſt importunius.habet.n. inſtrumēta qb⁹ſuā vētilet ac defēdat amētiā,quibus cęteri carētes, parti⁹ inſaniūt. Vt verò iam tādem his pręludijs modus ſit,prolocutor iſte,non ſcribentis epiſtolam , ſed ſermocinantis in morem , pro fundamento ſui ſermonis,Euangelicū illud aſſumit. Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hierico & reliqua. Hei mihi,quid eſt hoc,quod ego audio,ex ore præſertim literati hominis? prò ſuperum fide! ô ineptum ac turpe principium fabellę! eò ne igitur miſeriarum ac veſanię ventū eſt,vt quicunq;Chriſticola,maximéque Pont. Rom. Auinione digrediens, Romam petat , à Hieruſalem deſcendere dicatur in Hierico,& non potiùs ex ſentina profundiſſima vitiorum omnium,immò quod ex inferno illo viuentium , in Hieruſalem dicatur aſcendere, huccine igitur res prolapſa eſt,vt Auinio probrum ingens , fœtórq; vltimus orbis terrę,Hieruſalē dicatur? Roma verò mūdi caput,vrbiū regina, ſedes imperij, arx fidei catholicę,fons omnium memorabilium exemplorū , Hierico nuncupetur? ô cor ſaxeum , ô lubrica et effrenis lingua,

quænam hic feralis monſtra licentię? nã iſta temeritas, ne dicam rabies loquendi? dicam Mimus impropriè, blaterandi, vtque ſermone vtar Homerico, quod verbum ſæpè dentium ſeras tranſiuit, debuit faucibus vox hęrere, neque in apertum prorumpere, doctis pijsque omnib. ſtomachum concuſſura. dicam certè quod ſentio, ſi quid fuiſſet ingenij pudor, è manibus calamũ extorſiſſet, ne ſede prorſus orationis, tale iaceret fundamentum, ſuper quo boni nihil poſſet ædificari. quid enim niſi peſſimum, quæſo, dicturus ſit, qui in ipſo ſermonis exordio, Petri ſedem Romam, deprimens verbis inanibus, cœlotenus illam mundi fecem turpémque barbariem nititur attollere? Senſi equidem in verbis illius hominis deſcendentis, immò verò habitantis in Hierico, ſeu Rom. Pont. deſcendere facientis graue ſibi ac moleſtum barbari nomen. ſic deformes quęque formoſę dici amãt ac videri: nec vlla eſt tàm turpis quę obiectam ſibi turpitudinem, non in contumeliam trahat, non mutatur autẽ veritas, rerum humanis affectibus, alioquin quis non naturæ bonis ornatiſſimus eſſet & fortunæ? non habet autem, quo mihi ſuccenſeat ille vir, hãc ob

caufam

cauſã dico,ſi ad barbari nomen iraſcitur, iraſcitur non mihi,neque.n.ego nominis huius inuẽtor ſum, ſed Hiſtoricis omnibus atque Coſmographis, qui tàm multi ſunt,vt eos vna epiſtola vix capiat. quorum quis eſt omnium qui non Barbaros Gallos vòcet ? rei huius indaginem ſibi linquo, vt induſtriam eius exerceam,hiſtorias euoluat , inueniet credo vnde mecum in gratiam reuertatur. Iſte autem declamator multiplicibus verbis hęrentem oſſibus barbariem tẽtat excutere, multa de Gallica morum elegãtia diſputans,quorum omnium vt ſcias, quã vera ſint cætera , victus temperantiam, primam ponit. in quo mihi quidem tàm aperto mendacio irridere viſus eſt potiùs quàm laudare. quid enim niſi irriſio eſt,in aliquo id laudare,cuius contrarium publicè notum ſit? Atqui omne humanum genus interroget, vna voce contrarium reſpondebit, ſi præter ſuos nulli hominum fidem habet, quęrat à Sulpitio ſeuero,& inueniet ab illo,omnium quidẽ meo iuditio Gallorũ deſertiſſimo, obiectã Gallis edacitatem, ea verò niſi fallor, ab hoc Barbaro laudare, victus temperantiæ eſt aduerſa. mitto alia , non enim Gallicos mores damno , & de eis

quid ſentiam ſatis in epiſtola ad Vrbanum videor dixiſſe. quamuis enim & à feritate morum Franci olim dicti, & feroces aliquando habiti, nunc tamen longè alij, leues lætique homines ſunt, faciles ac iucundi conuictus, qui libenter adſciſcant gaudia, curas pellant, ludendo, ridendo, canendo, edendo, & bibendo. puto intelligentes ad literam illud ſapiẽtis Hebræorum, quod ſemel dixiſſe non contentus, per quam ſæpè repetiit. Nónne melius eſt, inquit, comedere & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona de laboribus ſuis. & iterum: Omnis enim homo qui comedit & bibit, & videt bonum de labore ſuo, hoc donum Dei eſt. & rurſus: Hoc itaque mihi viſum eſt bonum, vt comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo. & præterea: Vade ergo, inquit, & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum. & non ſolum quod hoc bonum eſſet, ſed quod bonum aliud non eſſet, adiecit: Laudaui, inquit, igitur lætitiã, quod non eſſet bonum homini ſub ſole, niſi quod comederet & biberet atque gauderet, & hoc ſolum ſecum afferret de labore ſuo. quis quæſo tanti viri conſilio non ederet libenter, ac biberet & gauderet? ſapientes

Galli,

Galli, qui & per ſeipſos hæc ſapiunt, & ſapientibus crediderunt, ínque cõſuetudinem naturámque verterunt. at quod eodem libro ait idem: Cogitaui in corde meo, abſtrahere à vino carnem meã. ceu Gallicanis legibus contrarium aduerſantur, ac reſpuunt: Hactenus excuſaſſe ſufficiat epiſtolæ meæ principium, illud improperium, vt ipſe aſſerit, & ineptum. Ego quid de re magna, ſummo hominum ſcripturus, magis proprium fateor, non inueni, nec adhuc video, præter hominem illum ſuum deſcendentem ab Hieruſalem in Hierico, quid accõmodatius materiæ, quid in rem aptius dici poſſit, nec prorſus intelligo, quid principio illi deſit, niſi ſola forſitan ſcribentis auctoritas. Fingunt enim Galli ſe, credántque quod volunt (licet enim cuique de ſe ſuíſque rebus, opiniones fauorabiles atque magnificas animo fabricare,) ſúntque qui hoc faciunt, vt ille ait, fœlices errore ſuo, ad hoc opus ſanè nulla gens promptior quàm Galli cæterùm opinentur vt libet, barbari tamen ſunt, neque de hoc inter doctos dubitatio vnquam fuit, quamuis ne id quidem negem, nec negari poſſe arbitror, eſſe Gallos barbarorum omnium

mitiores.ſed hic barbarus noſtrarũ rerũ vituperationes,ſuarũ laudibus intermiſcens, non irati tantùm, ſed furentis in more, nullo ordine multa in os ſtomachi ipſos euomuit.magnũ,credo,aliquid ſeſe extimans, cui impunè maximis obtrectare,malitia temporũ ſit permiſſum. quorũ ego partẽ magnam ſciens trãſeo, quod nec reſponſo certè nec audientia dignum duco. atq; in primis varietates vrbis Romæ, quas hic quidem, vſq; ad curioſitatẽ ridiculã proſecut⁹ ẽſt,figuras lunæ varias Romano ſtatui cõparando, quaſi Roma ſola, & non vrbes ac regna omnia, multóq; magis ſinguli homines mutentur aſſiduè,& temporali viciſſitudini tàm obnoxij, donec peruenerimus ad æterna. Babilõ illa vetuſtior funditus ruit,Troia itidem & Carthago, Athenæ inſuper & Lacedæmon & Corynthus, iámque nil penitùs niſi nuda ſunt nomina,Roma autem nõ in totum corruit,& quanquam grauiter imminuta,adhuc tamen eſt aliquid,præter nomẽ. muri quidem & palatia ceciderunt, gloria nominis immortalis eſt, quid hic velut in re inſolita lunæ varietatibus opus erat, niſi vt Aſtrologum, immò vt Lunaticum ſe probaret? Indignetur Gallus vt libet,

non

non prius almæ vrbis, quã totius orbis fama decreſcet ſiue deficiet, ſemper altiſſimus mundi vertex Roma erit, & ſi propter inuidiam, aut odium, aut ſegnitiem cauſámue aliam & Pontifices & principes illam ſui deſerant, gloria illã comitabitur, illi autem vbicunq; & vndecunque fuerit, Rom. Pont. Romaníq; Principes vocabuntur. quid hic Gallus ſtrepit? quid Barbarus fremit? an mẽtior? negabit magnũ aliquod fuiſſe, cuius poſt tot ſæcula reliquiæ, nũc etiã tantæ ſunt, vt nec Gallia, nec Germania, nec vlla barbaries, ſe illarũ gloriæ conferre audeat? nõ præſumet id credo, quamuis natio ſit contẽptrix omnium & miratrix ſui. Sed quid aget ſcio. laudabit Galliæ tabernas, pulchra laus ſobrij hominis, quas tamen ego illac nuper tranſiens, & euerſas vidi & deſertas. laudabit patriæ quietem, quam profectò turbidam inquietámque proſpexi, ſed non eſt ibi mutatio, quanta eſt Romæ. quis hanc rem, reíque cauſam non videt? minutarum rerum ruina magna eſſe non poteſt, procùl abſunt ab hoc metu, nunquam cadet ex alto, qui in imo iacet, Roma igitur ex alto cecidit, non cadet Auinio. Vnde enim caderet, aut quomodo decreſceret,

quæ eſt nihil? pudet me fateor erroris eius, qui cum videatur aliquid legiſſe, non erubuit ſummis ac præclaris infima rerum & abiectiſſima comparare, quódque eſt ſtultius, anteferre. ſed excuſet eum vtcumque natalis zonæ dulcedo quædam fœminea, non virilis, & qui multum in rebus hominum vſus valet, ac præſertim rudium, viri enim egregij, virtutis ope vincunt omnia. Certè magni homines fuerunt, qui in media orti barbarie, & nutriti pudore, tamen originis ſe Romanos dici voluerunt, ſplendore nominis glorioſi, quos quoniam omnibus noti ſunt, enumerare non attinet, Gallus noſter, vt video, nollet eſſe non barbarus, & libenter in cœno vbi educatus eſt reſidet. Parcendum imbecillitati animi, conſuetudine obruti atque aſſurgere non valenti. nam & lutum ſuibus, & palus ranis, & tenebræ veſpertilionibus gratæ ſunt. illud autem quis excuſet, aut quis ferat, quod viliſſimi loci ſtudio, optimis nobiliſſimíſque detrahere, & affectu incondito atque inſulſo, virtutem tentes opprimere? ita enim quærit quaſi neſciat, id quod omnibus Chriſticolis notum eſt, atque vtinam, non Sarracenis paganíſque etiam notum eſſet, ne tàm latè ludibrio habe-

haberemur. Et quam, inquit, anguſtiam Eccleſia paſſa ſit in Gallia, ego ſine dubio non audiui. ſurdaſter eſt, immò ſurdus omnino, qui tonitruum non audit, multa hic de quieto & proſpero Eccleſiæ ſtatu, intra cloacam illam palpitando proſequitur. ô carnalis homuncio, nihil habens ſpirituale, verè vnus ex illorum grege, de quibus agens Cicero: Nihil, inquit, animo videre poterant, ad oculos omnia referebant. ergo nec anguſtia nec moleſtia vlla eſt, niſi dũ corpus in carcerem & vincula cõiicitur? quid ſi animus peccatorum nexib. coarctatus, miſeri ſeruitij iugum ſubit? de hoc barbarus iſte non cogitat, non vidit hæc igitur nec audiuit, quia ſcilicet aures oculóſque in carne habuit, quos ſi iñ ſpiritu habuiſſet, audiſſet vtiq. vidiſſétque miras & miſeras anguſtias, quas nulla compedum durities, nullus carcer æquauerit, vidiſſet morum veterum ruinã, quæ multò eſt grauior ac funeſtior, quàm murorũ. & quærit, quaſi ſolus in Hieruſalem peregrinus, quam anguſtiam Eccleſia paſſa ſit in Gallia. ego autẽ quæro vbinã gentium pati potuiſſet anguſtiam? & ô quàm multa ſe hic ſtylo offerunt, ſed frenãdus eſt, ne prodeat quo non decet, immò qui-

dem decet, ſed nō expeditè, eò maximè, quia vt in Epiſtolis ait Cicero, Deſperatis Hippocras vetat adhiberi medicinã. & niſi ſatis odiorum veritas inuiſa conflauit, neque ideo mentiri incipiam, ſed tacere, & orationis hanc partem ſponte præteruehar, quod ſi boni diſcipuli habet ingenium, qui magiſtri titulo gloriatur, multa ex his paucis eliciet, quib. intelligat Romana eccleſia, quid in Gallis anguſtiæ paſſa ſit, méque vera loquutum vel in ſilentio fateatur, eſt tamen laudatoris illius certa quidem, vtque eſt mos præſens, non inſulſa caliditas, licet enim turpibus blanditiis bonum opus Epiſcopium occupatur, ad quod obtinendum, ſciat ſe aliis quàm verborum retibus indigere, ne dum enim falſæ nugæ & inanes, ſed omnis illic eloquẽtia Ciceronis, in hac parte ſuccumberet, Vnum ei poſſet opitulari. Poſſet vt ego mentitus videar Epiſcopus fieri, quod ſi accidat gaudebo, quamuis verborum aduerſario profuiſſe, homo.n. prodeſſe homini dum poſſit, fatigari nunquã debet, quoque minus eſt gratiæ, minor amicitiæ nexus aut ſanguinis, eò maius eſt meritũ. ſit epiſcopus igitur me fauente, candidámque, vt aiunt togam, ſui habitus, nigris atque deformibus

formibus maculis inquinet, dum vel turpibus placidíſq. mendaciis, falſis laudib. adulationibus viro indignis, denique, vel eorum gratia, vel mei veríq. odio, perueniat quo ſuſpirat. Sit Epiſcopus Placentinus, aut Laudenſis, ſit epiſcopus Mentiẽſis, ſit epiſcopus Adulenſis & mitram falſariis debitã mercatur, mihi qui epiſcopatum nolo, quiq. eum gradum, ſæpè olim mihi nõ oblatũ modo, ſed ingeſtum ſemper recuſaui, præferens cũctis opibus libertatẽ, nihil blãditiis opus eſt, loquor ergo liberius, cariúſq. mihi eſt odiũ virtute quæſitum, quàm barbaro illi erit, ſi ſucceſſerit dignitas parta mendacio. his omiſſis, ad id venio, quod aduerſus vrbẽ Romam conuitiator hic murmurat, vbi illud mirũ, quod vulgares homines atque inopes rationis, ſuas non dicam iniurias, ſed offenſas quaſlibet magni extimant, cũ ſic negligant alienas: vbi.n. populum barbarum nominaui, quod ſi nõ blandè, iuſtè tamen feci, ceu gladio ictus exclamauit, nec in me vel aliter excandeſcens, quàm in *CHRISTVM* olim principes ſacerdotum. Audiſti, inquit, blaſphemiã? nec aduertit qui videri doctus vult, in ſolam diuinitatem eſſe blaſphemiã, ipſe autem almæ vrbi venenoſæ detractionis

contumelias irrogãdo,eſſe credit excuſabilis,tãta eſt barbari,& tàm temulẽta prę-ſumptio.quamuis non ego blaſphemiam vt ille, ſed blaſphemię proximum dico, vrbem ſacram prophano conuitio lacerare.quanta ſeruorũ audacia,quanta proteruia, vbi ſemel dominorũ vinculis elapſi ſunt,non valentes aliter ſe vlciſci,cõtra dominos maledictis inſurgunt, effundúntque in ventos dolorem animi vlceroſi & quaſi canes inualidi metu latrant. recordatur hic barbarus antiqui ſeruitij, & adhuc penè calloſum Romano iugo collum habẽs, fugitiuus ſeruus,de domina ſua procùl tremebundus obloquitur. quæ ô ſi filijs ſuis, illis dico maioribus, Deus omnipotens pacẽ daret,fraternámque concordiam, quàm citò, quàm facile rebellantem barbarie, iugo illi veteri, Italicis vt olim viribus adiuta, cõpeſceret.Id ſi antea fuiſſet incognitum,nuper apparuit,dum vir vnus obſcuriſſimę originis,&nullarum opum,atq; vt ratio docuit, plus animi habens quàm conſtantiæ,Reip. imbecilles humeros ſubijcere auſus eſt,& tutelam labentis imperij profiteri, quàm ſubitò erecta omnis Italia, quãtus ad extrema terrarum Romani nominis terror ac fama peruenerit?&quãto

grauior

grauior peruenisset, si tàm facilè eſſet perſeuerare quàm incipere? erã ego tunc in Gallijs,& ſcio quid audierim,quid viderim,quid eorum qui maximi habebantur,in verbis ínque oculis legerim. negarent modò forſitàn, negare enim aculeo abſente,perfacilè eſt, verè autẽ,tũc omnia pauor conpleuerat, adeò adhuc aliquid Roma eſt.Sed de his nil amplius,ne barbarum meum fortè acriter cogitantem, quid eſt Italia, quid ſua barbaries, quamque rerum paritas,nulla proportio, verò iuditio metiente,ad deſperationem metus impellerem. quanquam quomodò ego illum vel cogitare vel ſapere aliquid rectum credam, qui quodã loco ſui ſermonis interroget, quid per nomen Sacræ Vrbis intelligam. nec videtur audiuiſſe ciuili cautum lege,vt is locus,vbi non dicam liberi,ſed ſerui etiam corpus, nec corpus modò integrum,ſed pars corporis humo condita eſt, religioſus habeatur.quod religioſa igitur videri debet Vrbs Roma, vbi tot fortium atque illuſtriũ,vbi tot principũ integra corpora, vbi denique,quod in hac re maximè extimandũ cẽſeo, vt vrbs ante omnes alias ſacra ſit,tot Apoſtoli glorioſi, tot ſancti martyres, tot almi põtifices ac doctores,

tot ſacratæ virgines requieſcunt: omnis profectò ſacri neſcius & prophan',haud dubiè totus eſt,qui Romam meritò ſacrā dici, ſeu dubitat ſeu miratur. Et certè ſi ciuili Iure leges ſacratiſſimæ nominantur,ídq; nemo ſanæ mētis vnquā arguit, quàm ſacra dici poteſt vrbs, legū domus auguſtiſſima, & eorū omniū qui Latinas cōdiderunt leges,aut altrix aux genitrix. quid notiſſimæ autem rei argumenta conquirimus,cum expreſsè ſanctiſſimam vrbem Seneca, & non ſacram modo,ſed ſacratiſſimam ciuitatem nuncupet lex ciuilis?quam hîc fortaſſe diſpiciunt,quia non Auinione,per prothonotharios Papæ,nec eſt dictata Pariſius,per magiſtros ſcilicet parlamenti. ſed quid illi facias inepti? quærit enim ad modum curioſè Gallus noſter, quid eſt quod Vrbano fœlicitatem vrbis extulerim, an quia ſecundùm virtutem operari fœlicitas vna ſit, án quia in ſuam ſedem reduxit eccleſiam exultantem, primum namque fatetur, at ſecundum negat. ô ceruicoſitas,Deo & hominibus odioſa.ô criſtati Gallorum vertices ac ſuperbi, æquè falſum aſſeuerare, & verum negare diſpoſiti. ego autem vtrumque confiteor. Nam & ſecundùm virtutem agere, fœlicitas

vitæ

vitæ huius, & ad fœlicitatem vitæ alterius,via eſt, & virtuoſius quoquam nego fieri ab homine potuiſſe, quod Ecleſiam pro qua *CHRISTVS* ſanguinem ſuum fudit,de ſanguinib.liberaſſe, ſuámque in ſedem è cœno illam erutam reduxiſſe, modò in finem generoſum illud ſanctúmque propoſitum tenuiſſet? quid ni igitur mirer,virtutē viri illius,quæ tanta fuit,vt vix mihi poſſibile videtur virū talem in illa natū eſſe barbarie,niſi à Satyrico didiciſſet, ſummos poſſe viros, & magna exempla daturos, veruetū in patria craſſoque ſub aëre naſci.neque illud ignorarē humani generis rerúmq; omniū creatorē,patris vbiq; potentiæ,atque ad illā exercendā, nec impediri locis aut temporibus, nec iuuari, cæterū vt norit hic barbarus,quantū ab eius oppoſitione diſſentio, ego & virtutē illius viri, & in primis factum propoſitum illud miror, & cōtrarium ſentientis non ſani hominis,ſed Galli caput ægrotantis ac pituita grauiter laborantis exiſtimo, nec omnino illi, aliquid præter conſtantiam defuiſſe, itaque ſæpe nunc mihi ad memoriam redeuntem, acri ſimul ac fideli increpatione compello. Heu Pater Beatiſſime quid feciſti? vnde iſta molli

patientia atque humanitate decreueram vtraque fœliciter,iam pridē dum adhuc in illa miſeria moras traheret,acri quadā expertus epiſtola,quam ipſe non patienter modò,ſed gratanter ac benignè recepiſſe,ſéque illam diligenter perlegiſſe,& in ea multa benè & eleganter dicta,vtor ad literam verbis ſuis, & tàm verborum elocutione,quàm ſentētiarum pondere. laudanda comperiſſe reſpondit atque in finem , vt Gallo noſtro luem excitem, dignatus eſt,meam, vt ipſe ait, prudentiam & eloquentiam,quas ego confiteor non agnoſco, ac zelum quemad commune bonum me habere & dixit , ego nō diſſimulo , & multipliciter commendare,ſéque me videndi auidum.& gratijs atque fauoribus proſequi diſpoſitū profiteri,quæ profectò nō diceret aut dixiſſet , ſi tàm malè viſus eſſem loqui ſibi, (arguendo moram eius , ad id quod expetebat, in loco illo peſſimo atque turpiſſimo,& hortando , vt ad ſedem ſibi & Eccleſiæ debitam ſe transferret , quàm barbaro huic noſtro , ad quem omnino nil pertinet,viſus ſum. & literæ quidem apoſtolicæ theſauri inſtar penes me ſunt eruntque dū vixero,non tàm quia Papæ quàm quia optimi & ſanctiſſimi viri ſunt,

nec tàm ideò, quia laudes meas, quàm quia illius piæ teſtimonium voluntatis, euidétiſſimè proteſtantur. Poſt hęc auté anno elapſo, cum & ipſe Romam petijſſet, & ego voti cōpos, illam ſibi alteram epiſtolā miſiſſem, quæ hunc barbarum in furorem vertit, ſcripſit ille mihi iterum. quibus in literis parumper queſtus, quod cognito eius deſiderio, ad videndum ſiue viſitandum eum eſſem tardior, demū ipſam eam tarditatem excuſans, ſub obtentu meę aduerſæ valetudinis ad extremū etiam, iubere regibus ſolitus, me rogauit, vt quàm primum, ſine perſonæ meæ periculo aut incommodo poſſem ad ſe pergerem, cupidè tunc etiam me viſurum, & animi mei quieti conſulere intendenté. & ego parendi auidus, ibam, niſi me caſus horribilis ex itinere medio retraxiſſet: ita mihi tantum illum Patré, quem videre non contigit, amare ſaltem licuit ac vereri, atque eius acta laudare, illud in primis, quod hic barbarus, nec vituperare audet, quamuis vt ſentis libenter id faceret, niſi quod nondum ſic ex omni parte depuduit, inter barbaros quoque adhuc reuerentiæ aliquid, ſed perexiguum eſt virtutis, quam ipſe ego vberius laudarem, niſi perſe-

ueran-

uerantiã defuiſſe cõſpicerẽ, illud tamen in ſilentio reſpõdentẽ audio, nõ potuiſſe vnũ ſe tot ſuſurronib. obſtare, contra *CHRISTVM* atq; eius Eccleſiã cõiuratis quã excuſationem nec ad mitto nec reſpuo, quod & verũ ſcio, & ſi fundatꝰ eſſet ſuper firmã petrã, non dubito flatus tales alto animo potuiſſet conténi. parcat illi *CHRISTVS*, cuiꝰ negociũ agéti, ea tepiditas interceſſit, illi verò gaudeãt & triũphent, qui nunc in inferno viuentium Belunẽſe vinum bibunt, nec Prophetam audiunt exclamantem: Expergiſcimini ebrij & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam perijt ab ore veſtro, more Prophetico rem futuram quaſi præſentem, immò iam præteritam narrat, & quaſi iam euenerit, quod neceſſariò euenturũ eſt. & ſi enim nondum perijt, peribit ilicò. Tempus eſt enim vt iã iã viliſſimæ iſtæ dulcedines, in amaritudinẽ conuertantur, & an ego cę cutiens, ita enim iſte me vocat, qui hęc quaſi pręſentia iam hinc video, an ipſe magis exoculatꝰ, qui fulgore panni captus, exigui nihil audet aut cogitat, prętet Epiſcopatũ quẽ mẽdacio fidens, ſtulta & cupida mẽte prçoccupat? nõ autẽ facile dictũ, quàm me delectauerit viri huius

ingeniũ,tàm rectè,tàm propriè Phariſeorũ vſus eſt verbo,qui veritatē Deíq; operá prædicāti reſpōderũt. In peccatis natas es totus,&tu doces nos?&eiecerũt eũ foras. quid quæſo cōuenientius poterat ſectæ illius defenſor acerrim⁹, cōtra eũ, qui quē factis expugnare nō poteſt, verbis oppugnat,ſi vel ſic, vbi nec paradiſi amor proficit,nec inferni metus, aliquid ſaltē pudore proficeret?Hæc ſibi pro reſpōſo Gallus noſter accipiat,cur Vrbanũ dixerit fœlicē, tũc ſcilicet,dũ virtuoſiſſimè operādo,nō ſe ſolũ,ſed,totā fœlicitaret Eccleſiā. atq; vt me in ſentētia fixũ norit,vnũ iſtis adijciā,modò cautũ mihi ſit, ne læſæ maieſtatis accuſer.nō equidē ſic inſanus ſum,vt Ro.Pon.legē ponā,cũ ipſe ſit legifer omniũ Chriſtianorũ aut legē ſibi ſtatuā,ſiue ſedē,qui ſediũ dominus eſt cunctarũ: ſi enim vt apud Cordubēſem legimus Veios habitāte Camillo. Illic Roma fuit. quantò magis vbi Rom. Pon.habitat,ibi quoque cōceſſerim Romam eſſe? vnum hoc ſi cœlitus datum eſſet optarem, vt ſicut tunc Camillus, vbi licuit Veijs omiſſis Romam redijt, ita nunc Pontifex, audebo enim dicere temerariè forſitan,ſed fideliter, & ni fallor verè, quod ſi hoc ſibi placeret, cui,

diuinitas

diuinitas rei huius arbitrium dedit, non modo honeſtius ſanctiúsque, ſed tutius, ibi eſſet, quàm in vlla penitus parte terrarum, nec ingenti pretio cogeretur à prædonibus redimere ſuam & Eccleſiæ libertatem, quod prædeceſſor ſuus in ſancta fecit Auinione de quo tunc & ipſe grauiter in conſiſtorio queſtus eſt, & ego dum ſibi ſcriberem non ſilui. quã Romæ ſedis anguſtiam iſte vidit, dum ad enarrandas fœlicitates Auinionicas magno niſu, implumes alas expliciuiſſet, ſedem rectis magnæque miſeriæ vel oblitos alios credidit, vel oblitus eſt. vnum his nunc etiam pari fide ac ſimplicitate ſubnectam, non oportuiſſe nec oportere Pontificem Rom. armata manu Romam petere, tutiorem illum facit auctoritas, quàm gladij, ſanctitas, quã loricę, arma ſacerdotum ſunt orationes, lachrymę, & ieiunia, & virtutes, & boni mores, & abſtinentia, caſtitas, humanitas, manſuetudo actuum & verborum, quid ſignis militaribus opus eſt? ſatis eſſet crux *CHRISTI* illam ſolam tremunt dæmones, homines reuerentur, quid tubis aut buccinis? ſufficit Alleluia. certè Iulius Cæſar, poſt tot bella, tot victorias, non armatus vrbem Romã,

ſed cum inermi exercitu inermis victor introiuit, Cæſarem loquor, vt ad id de quo agitur, efficaciu s argumentum ſit, ſi ſic enim venit Cęſar, quid putemus Petrum? ſcio autem quid calumniator noſter obijciet. Inermis, inquit, venit Petrus, atque ideò interfectus eſt: ita enim quodã apologetici ſuo loço, Romã, multos innocentes homines iugulaſſe ait, atque ideò meritò ã Satyrico ſæuã dici, nec intelligit, nolo dicere idiota, ſæuum pro magno poni ſolitum, iuxta illud Aeneidos primo:

Sæuus vir Aeacidæ telo iacet Hector.

cum fuiſſe magnum Hectorem nõ crudelem, conſtet illud eiuſdem:

Maternis ſæuus in armis
Aeneas.

quem vbique ſcilicet Pium dicit, hic ſæuum dixit, id eſt magnũ. Et eſt haud dubiè non artificioſa quidem ſed inſidioſa & prorſus hoſtilis obiectio. Multi, inquit, perierunt Romæ ſancti viri, ſed & multi quoq. in Gallijs & alijs in vrbibus, plures tamen Romæ. quis non videt hoc vnde? plures eò conueniebant, nempe ad mundi caput & imperij ſedem. pereundi autem cauſa fuit, non regionis atrocitas, ſed religionis aduerſitas, & vole

bat *CHRI-*

bat *CHRISTVS* vrbem ſuam quã & tẽporalium dominam iam fecerat, & ſpiritualium facere diſponebat, vberiore ſanguine ſuorum martyrum conſecrare. Romanus fuit non inficior Nero, qui occidit Petrum, ſed Romani fuerunt, qui Neronem occiderunt. idem de Domitiano, déque multis dici licet, vertat ſe quocumque libet detractoris ingenium atque odium, Romanos inueniet qui ſanctos condemnauerunt, multóſque qui vindicauerunt. Nec tantùm Apoſtolorum & martyrum, ſed ſui proprij ſanguinis, quãuis ignaros rei, Romanos tamen vltores ſibi *CHRISTVS* elegit. Romanus fuit itaque *CHRISTI* vltor, cum Gallus fuerit crucifixor, vt poſt dicam. Audiamus nunc Gallũ ſeu verius coruũ noſtrum, qui candidam plumam fuſco mendatio denigrauit, & didicit Cæſarẽ atque Antonium ſalutare. Audiamus, inquam, & rauco ſtrepitu ſuas amẽtias repetentem. quia enim vinum Belunenſe vitupero, vt ipſe ait, vt ego fateor, nõ adoro, rurſus exclamat: Et audiſtis, inquit, blaſphemiam. ô indigna viro & pudenda prorſus exclamatio, verùm minus forſan impropria, quàm ſuperior fuit nã quid ſcimus, an iſte ſit illorum vnus,

quorum Deus venter eſt, vt ait Apoſtolus? ſi ſic, eſt enim qui contra vinũ loquitur, vtique contra ventrẽ atq; ita cõtra Deũ ſuũ loquitur, & videri poteſt ſpecies blaſphemię. ego aũt nec cõtra vinũ, nec contra aliquod Dei donum loquor, ſciens quoniam omnia quæ fecit Deus bona ſunt, ſed ebrietatem gulámque vitupero, quam non Deus, ſed humana ſibi fecit improbitas. Et quoniam ſæpè bona aliqua, culpa abutentium mali materiam eſſe compertum eſt, vt vinum ebrietatis, aurum auaritiæ, ferrum ſæuitiæ, formáque libidinis, optaui ego, vt cum damnoſa quorumdam Belunenſis vini ſitis, & noceret Eccleſię, & frenari aliter non poſſet, vinum ipſum, vnde ea naſcitur, è medio tolleretur. hanc potor egregius blaſphemiã vocat, quaſi, ꝙ abſit, contra *CHRISTVM* aliquid ſim locutus, pro cuius reuerentia & amore, vinum illud, quamuis in ſe bonum odi, fateor. et quid mihi iratus Gallus occinat, nõ impertinens eſt audire. ô nobilis vindemia, inquit, & vinum pretioſum, & hoc forſitã nõ ineptè venenũ, inquã non corporũ ſed mẽtium: his addidit. Super omnia vina dulce ſalutiferũ & iucũdũ. hoc vtiq; nõ ineptum modo, ſed ſalſum eſt.

Sed

Sed omittamus de vinis loqui, ne quem deſpicimus imitemur. quàm miſera eſt, inquit, tuæ maledictionis occaſio. ô quã flebiliter ſuę fœlicitatis iniuriã fert, i nũc nega vini dolium loqui, nega Bacchi ſacerdotẽ, qui cõtra vinũ ſuũ ſuáſq; delitias hiſcere auſum, dicat eſſe blaphemũ? ô cœlũ, ô terra, ô humanũ genus, ô Catholica plebs fidelis, *CHRISTO*, Deo noſtro, ſuæque fidei vinum Belunenſe præponitur, nec ipſius *CHRISTI* decus aut voluntas, ſed vini illius oportunitas, ad ſummæ rerum conſilium euocatur, & ego tanti mali cauſam peroſus, penè ſacrilegij reus agor, cum non ſolum tamen illud vinum accuſem, ſunt & alia quædam, de quibus tacere iubet Plato, iubet pudor. Tranſeamus igitur hinc, & id potius audiamus, qua ſe ſuúmque bonum ſummum, imprecatione, fratercu lus hic flammatus, vlciſcitur. Propter hoc inquit, non intres in os eius, & dulcis ſapor tuus per eius fauces non tranſeat: quid vobis videtur? an non ſatis ſe magnificè vltus eſt? & ſanè nil peius optare mihi poterat, quàm quod ſibi peſſimum iudicaret. mihi autem affecto aliter & nutrito, ea imprecatio leuis eſt, ſi nec Beluneſe, nec omninò vinũ vllum

biberem,tamen lætè viuerem, itaque guſtui fideliter reſpondeo, quod pater Auguſtinus de olfactu, Ciceroniano penè vſus verbo. de illecebra quidem, inquit, odorum non ſatago nimis, cum abſunt nõ requiro,cum adſunt nõ reſpuo, paratꝰ eis ſẽper carere. Ita mihi videor,niſi forſitan fallor,ita ego de omni vino mihi videor, quamuis & ipſe multo faciliùs falli poſſim. Ab experientia quidem, & ſanctorum patrum ab exemplis, ab Anneo demùm Seneca didiciſſe potui, quod ſatis eſt vitæ hominum, panis & aqua, vitæ hominum dixit, ſed non gulæ,quam ſententiam carmine nepos eius expreſſit:

Satis eſt populus ceréſque fluuiúſque.

Sed non populis Galliarum, neque ego ſi eſſem Gallus hoc dicerẽ, ſed Belunenſe vinum, pro ſumma vitæ fœlicitate defenderem, hymnis, metris & cantibus celebrarem, ſum verò Italus natione, & Romanus ciuis eſſe glorior, de quo non modo princeps mundíque domini gloriati ſunt,ſed Paulus apoſtolus,is qui dixit:Non habemus hic manentem ciuitatem, vrbem Romam patriam ſuam facit,& in magnis periculis, ſe Romanũ ciuem & nõ Gallũ natum eſſe cõmemorat,ídque

rat, ídque tunc ſibi profuit ad ſalutem. Sed hic barbarus, ad vituperium ſacræ vrbis, cuius laudibus nec linguæ omniũ diſertorum, nec libri omnes ſufficiunt, os impurum aperire auſus, multa dicit, quæ nec relatu quidem digna ſunt, quod grauiſſimum Romanæ gloriæ vulnus eſt, contra illam Bernardus duriſſimis conuitijs armatus inducitur. Nota res eſt, qui de conſideratione agens, fortè ſi diligentiùs cũcta cõſideraſſet, gẽtem famoſiſſimam omnium quæ ſub cœlo ſunt, parcius infamaſſet, fecit tamen, & licere ſibi debuit, calamo ſuo ſcribere quod occurrit, quid hic dicam? Non ego contra ſanctum virum loqui velim, cum maximè, quem in quibuſdam ſcriptis meis valdè aliquando laudauerim. qui ſi sãctus nõ eſſet, quãtũlibet magn9 in reliquis, facilis eſſet & expedita reſponſio. at nunc quidem, & ſi non contra ſanctum, de ſancto tamen loqui nihil prohibet. Multa quidem loquendo & ſcribendo, multa redeunt in animum, quæ dilapſa videtur. Damnauit iſte nũc recolo, Bernardus Clareuallenſis Abbas, de quo ſermo eſt, Petrũ Abaelardum literarum quendam virum, hic irat9 Berengarius, Pictauienſis, vir & ipſe non

infacundus ac diſcipulus Petri, contra Bernardum librum vnum ſcripſit, non magni quidem corporis ſed ingentis acrimoniæ: de quo poſtmodùm à multis increpatus ſe excuſat, quod adoleſcens ſcripſiſſet, & quod ſibi viri ſanctitas nõdum penitùs nota eſſet. horum certè neutrum mihi competit, nã nec de Bernardi ſanctitate ſum dubius, & adoleſcẽs eſſe deſij, ſed illud dico, quod licet hodie proculdubio ſanctus ſit, fieri poteſt, vt dum ad Eugenium ſcripſit, nondum forſitan ſanctus eſſet. ſanctitas enim ſicut omnis virtus, non cum homine naſcitur, ſed ſtudio quæritur & augetur, & frequẽtatis actibus in habitum tranſit, itaque mihi aliud aſſumo, quod in quadam excuſatoria epiſtola ad Epiſcopum Mimaten. Berengarius idem ait. Nónne Abbas homo eſt? nónne nobiſcum nauigat, per hoc mare magnũ & ſpatioſum, inter reptilia quorum non eſt numerus? cuius nauis, & ſi proſperiori feratur nauigatione, tamen ſerenitas maris in dubio eſt. ego vero Bernardi nauem portum iam tenere nõ ambigo, ſed dum ſcriberet, haud dubiè non tenebat. Homo erat, & in carne poſitus, paſſionibus ſubiacere poterat, notum eſt illud Ioannis os auri, non

. de ſan-

de ſanctis quibuslibet, ſed de ipſis Apoſtolis. Nam & ſi ſancti ſunt, inquit, homines tamen ſunt, & ſi vinci à carne non poſſunt, quaſi iam ſpirituales, tamen percuti poſſunt quaſi adhuc carnales. potuit aliqua fortè laceſſitus iniuria Bernardus illa ſcribere, & multa irati homines dicunt, quorum poſtea illos pudet; eſto autem ceſſet ira animi, repens motus, ex aliqua ortus offenſa. An non naturale inter aliquas nationes eſt odium? & profectò Gallorum gentem infeſtiſſimã, nomini Romano apud Criſpum, & de immanitate gentis Gallorum, & de infeſtiſſimo odio in Romanũ nomẽ apud Liuium legimus, & ſic eſſe realiter experimur. vt ceſſent tamen hæc omnia, nec ira vlla: nec odium Bernardum impulerit, & fuerit planè ſanctus dum id ſcriberet, quamuis Ambroſianæ ſententiæ ſit aduerſum vbi ait: Quis autem viuens tutus poſſit, ac ſine trepidatione laudari, qui & de præterito meminit ſe habere quod doleat, & futuro videt ſibi ſupereſſe quod timet? quis verò hominum in hoc corpuſculo poſitus debeat, ſibi quicquam vendicare de meritis? nota ſunt reliqua. Sed ita fuerit ſanctus in vita, quid hic reſpõſionis inueniã? nõ reprehẽ-

dam Bernardum, ſed laudatores hoc vituperatore, eodem ipſo nec negante, nec indignante maiores obijciam, Ambroſi⁹ in proemio epiſtolæ ad Romanos de eis loqués: Hi enim, inquit, caput ſũt omnium gentium, mirum valdè. nec excipit Gallos. Mox ſuper textu, gaudium ſuum teſtari dicit Apoſtolum, Quod cũ Romani regnent in mundo nec excipit Galliam, ſubiecerunt ſe fidei chriſtianæ. Dicet autem Gallus, Romanorum iſte potentiam & imperium non virtutem laudat? Audiat ergo quod ſequitur: Erant enim, inquit, doctrinæ memorabiles, & boni operis cupidi, ſtudioſique magis agendi benè quàm ſermonis. Sed ecce iterum ſtrepet Gallus, teſti domeſtico, non credendum, quoniam ſit ciuis Romanus Ambroſius, quod negari nequit. nec intelligo tamen, quid irato hoſti plus ſit fidei quã placato ciui. Hieronymo autem quid opponet, qui & Romam laudat, & laudatam dicit ab Apoſtolo, de quo quoniam in ipſa epiſtola ad Vrbanum ſcripſi, nil nunc amplius dico, ſed ipſius Hieronymi dictum aliud coniungo, qui ſecundo libro in epiſtola ad Galathas: Romanæ plebis, inquit, laudatur fides, vbi tãto ſtudio &

dio & frequentia ad Eccleſias et marty-
rum ſepulchra cõcurritur, vbi ſic ad ſi-
militudinem cœleſtis tonitrui anima re-
ſonat,&vacua idolorũ templa quatiũtur,
non quod aliam habeant Romani fidem,
niſi hanc quam omnes *CHRISTI* Eccle-
ſiæ,ſed quam deuotio in eis maior&ſim-
plicitas ad credendum. quid hic Gallus
dicet; an conſonat hic Bernardo, in eo
maximè,quod ille incredulos primũ,de-
hinc impios, tandem etiam proditores
vocat, nimis ſi dici licet hoſtiliter? Vbi
eſt autem iſta proditio? Vbi non potius
obſeruata publicè & priuatim, etiam
hoſtibus Romana fides, cuius omnis
hiſtoria plena eſt? illud quoque, quod
his interpoſuit, temerarios in ſancta il-
los dicens, contrarium eſt ferè omnibus
ſcripturis, quæ Romanis attribuit gra-
uitatem. quid eſt enim tàm temeritati
diſſonum quàm grauitas?ſed audire Gal-
lum hic videor proteſtantem,niſi Roma-
num hoſtem in teſtimonium adduxeris,
non credam eſt planè hoſtis ex ore laus
ingens,nec immeritò Virgilius ait:

Ipſe hoſtis teneros inſigni laude ferebat.

Aperiat nunc aurem Gallus, & criſtam
inſolentiæ dimittat, vt non ſemper pla-
cita,ſed interdũ vera incipiat audire,atq;

vt veris opinionibus locus ſit, concretum puluerem erroris è cauda Galliæ leuitatis excutiat. Pyrrhus Epirotarum rex, hoſtis P. R. cum Cyneam doctiſſimum illũ virum, & inſignis memoriæ laude conſpicuum, pro componenda pace Romã miſiſſet, & infecto negotio redeuntem, qualis eſſet Roma interrogaſſet, ille regum vrbem ſibi viſam, ſiue vt alij perhibent Regum patriam ſe vidiſſe reſpondit. ſcilicet & illic ferè omnes tales eſſe, qualis Pyrrhus in Græcia, quem regum ſane optimum fuiſſe cõſtat & mitiſſimũ. Videat Gallus & Bernardus, videat inter reges optimos atque mitiſſimos, & non amicis modo ſed hoſtibus minimè odioſos, & immitem atque intractabilem gẽtem, & in extraneos inhumanam, quid interſit, nam quod æmulos ait in vicinos, directè opponitur ei, quod in libro Machabeorũ de Romanis legitur, quod non inuidia neque zelus inter eos nec ego nunc. tamen Gallo meo tranſcribere librum illum cogito, & vt ipſe mihi Iuſtinum, quo vt verum fatear, non egebam locum, ſignaſſe ſuffecerit, legat ergo operis illius librum primum, capitulum octauum & abundè laudatam virtutem atque potentiam inueniet Romanorum.

Iam

Iam quidem grandiloquentiam paruificentiæ coniunctam Romanis obiicit. impropriè dictum à Bernardo nunquam dixerim, ſed impropriè & inepte ab hoc barbaro refricatum dico, prima enim Græcis datur, iungo ego Græcis Gallos, qui licet inferiores ingenio, iactantiâ & loquacitate ſuperiores ſunt, Romanis hoc vitium non conuenit, boni operis cupidis, vt repetam quod præmiſi, ſtudioſiſque magis agendi benè, quàm ſermonis. de quibus ſcriptum eſt:

Optimus quiſque facere quã dicere malebat,

Secũdum verò illis affricuiſſe perridiculum, audeo enim dicere, quod me verum dicere certus ſum, & nihil facilè affirmare ſolitus hoc affirmo, quod totius humanæ magnificentiæ ſupremum domicilium Roma eſt, nec eſt vllus tàm remotus terrarũ angulus, qui hoc neget, quod ſi barbarus hic ignorat, aut torpet, aut ſtertit, aut plene deſipit & inſanit. quid enim magnificum, quæſo, legit vnquam aliquid aut audiuit ſine nomine, & gloria vrbis Romæ, ex quo Vrbs ipſa condi cœpit & creſcere? de quo tempore ſcriptum eſt:

Nunc quoque Dardanum fama eſt conſurgere Romam.

Quanta nec eſt, nec erit viſa priorib. annis.
& ab ingenio altiore:
Illa imperium terris, æquabit Olympo.
Septémque vna ſibi muro circundabit arces,
Fœlix prole virûm.
& rurſus idem:
Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbes
Quantũ lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
De qua alter vir magnus: Nulla vnquam Reſpub. nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit. Vellem ſcire quid nũc agit Gallus noſter, ſed ſat ſcio, ſtupet, hæc ignota quæ neque à Gallis neque è Gallinis addiſci poſſunt, diſcũtur ab Hiſtoricis & Poëtis ac ſcriptoribus rerum, nec ſtupet modò, ſed iraſcitur, quoniam hæc tàm multa tàm magna de Auinione ac Pariſius non habentur, quarum altera ſignificatorem non habet in cœlo. alteram Architriuius, de poſt videbimus. Ante tamen, quàm ad laudes alias procedam, conuitijs reſpondendum eſt, quę niſi fallor duo, nunc etiam ſuperſunt, inuerecundos Romanos ad petendum, ingratóſque cùm acceperint, ille vir ſanctus ait. vnum à tergo relinquebam, frontoſos ſcilicet ad negãdum. hoc eſt ferè niſi me fallit numerus, obiectorũ ſum-

ſumma. nam quod his additur, inſuetam paci gentem, aſſuetáque tumultibus ac bellis ſi negare velim, iam ipſe fatebitur, à Numa rege in Cæſarem Auguſtum, nõ niſi ter clauſus Ianus, quibus exercendis, in vtraque fortuna tanta fuit virtus, vt poſt hunc barbarum, patrio more tergiuerſantem, nil in terris ſimile vnquam extitiſſe, fidenter addiderim, nec futurum eſſe omnibus notum ſit. videatur in omnibus Romanis bellis, cum fortitudine certaſſe iuſtitiam, Síntque illa veriſſima, quæ in libris autenticis ſcripta ſunt, vt omnes gentes ſciant P. R. & ſuſcipere iuſtè bella, & finire, atque in omni fortuna eoſdem animos habere, immò verò magnitudinem P. R. admirabiliorem propè aduerſis rebus, quàm ſecundis eſſe. Et illud ab hoſte etiam prǽiudicatum, P. R. eò inuictum eſſe, quòd in ſecundis rebus ſapere, & conſulere meminerint, & mirandum fuiſſe ſi aliter facerent ex inſolentia, quibus noua bona fortuna ſit, impotentes lætitiæ, inſanire P. R. vſitata, ac propè iã obſoleta ex victoria gaudia eſſe, ac plus penè parcẽdo quàm vincendo imperiũ auxiſſe, quãquã quid ego iſta minutoria perſtringo, quæ ſi velim cũcta cõplecti, omnes mihi ſcriptorũ ſæ-

cularium libri illuſtres tranſcribendi erũt. Quid eſt.n.aliud omnis hiſtoria quã Romana laus? vnum inter alia eſt, quod non modò acceptarem,ſed aceruare propoſitum eſt,gẽtem ſubdi neſciam fateor, ſed ſubdere alias,& præeſſe,ne ſi hoc negàre voluero, magnitudo conuincat Imperij, quod licet inter manus barbaricas imminutum atque debilitatum, & penè conſumptum ſit, Romanas inter manus tale fuit, vt omnia mundi illi admota, pueriles ludi fuiſſe videantur, & inania nomina, quanquam non ſim neſcius, quoſdam leuiſſimos Græcorum, qui vt T. ait Liuius, & Parthorum quoque, vt contrà Romanum nomen gloriæ fauent, dictitare ſolitos, maieſtatem Alexandri Macedonis, vix quidem tenui fama Romæ cogniti,non laturum fuiſſe P. R. videlicet non tot duces egregios, tot prudentium ac fortium virorum millia, vni furioſo adoleſcenti potuiſſe reſiſtere?neque ſolum leuiſſimi Grẹcorum,ſed quod T. Liuius noſſe non potuit, leuiſſimus quidam nuper vaniſſimúſque Gallorum idem dixit: & ſic omnis pudor perijt, vt non tantùm literis viliſſimam hanc nugellam, ſed Mimis etiam carminibúſque mandaret, Neſcio quidem cur, niſi quod inſi-

inſignem,nec tam Græcum quã Italicum potatorem nouerat Alexandrum.& ſimilitudo morum parit amicitias, & partas nutrit. Iratus vocor,immò quidẽ cauſam aliam ſcio:tãtum eſt.n.odiũ Romani nominis,vt non Alexãdrum modò,ſed Sardanapalum Iulio Cæſari prælaturi ſint. nempè illos niſi per famam nõ nouerũt, huc ſenſerunt eorum ferro viſcera reſecantem,atque inſolẽtias caſtigantẽ.Diſſicentur tamen & crepent medij, nũquam ſibilis vipereis veritas quatietur, Adamãtino monte ſolidior, ſemper Romana gloria toto orbe reſonabit, ſemper inuidentium illi nomen erit inglorium, immò infame.Sed de hoc ne in longum nimis exeam, nihil amplius.de omni enim iſta materia,ab ipſo T.Liuio, ab vrbe cõdita libro nono, præclariſſimè diſputatum eſt,ibi legat barbarus, & crepabit. Hoc igitur quem confiteor articulo prętermiſſo, ad eos redeo quos negabo, obijcitur Romanis impudentia ad petendum,ingratitudóque accepti,duo magna ſi vera ſunt vitia. quæ nunc tantis obiectionibus, niſi veritas nuda, reſpondeat? contra primum quidẽ mille ſunt teſtes, ſufficiant tamen in præſens tres populi, duo reges. Bello punico ſecundo afflictis

penè ad vltimum Romanis rebus, atque ærario exhauſto, Neapolitani legatos Romam cum muneribus miſerũt, in quibus erant quadraginta pateræ auri magni põderis, quibus in capitolium inuectis, & ante pedes patrum expoſitis, orabant legati, vt munus de ſe paruum, ingẽs tamen deuotione mittentium dignarentur recipere, & Neapolitanorum rebus omnibus tanquã propriis ſuis vti. Neapolitanis gratiæ actæ ſunt, legatíque cum muneribus remiſſi, auri nihil acceptum eſt, præter vnam eámq; minimi ponderis pateram, ne amicorum munus ſpreuiſſe crederentur. Eodem tempore, & Preneſtini legati, ipſi quoque & pateras aureas attulerunt, & gratiis actis, remiſſi ſunt, auri nihil acceptum eſt. Pòſt id tempus, durante adhuc bello, cum Carthaginenſes ad conducenda ſtipendiaria auxilia, cum immenſo pondere auri & argenti in Hiſpaniam miſiſſent, capti nuncij à Fagutinis, cúmque omni eo quod attulerãt Romam miſſi per legatos, quib. gratię actæ, aurũ & argentum quod hoſtibus arreptum, & in ſuam perniciem miſſum, ſuo quodam iure retinere poterant, Legatis redditũ, inſuper addita munera, ſolũ nuncij hoſtiũ retenti, coniectíque in

carcerem,

carcerem, vt aduocata in conſilium non auaritia, ſed inimicitia redderetur. Pyrrhus ille, cuius mentionem fecimus, ſentiens Romanos armis indomitos, muneríb. aggredi inſtituit, itaque pro pace, cũ Cyneã mitteret, magnos illi adiũxit vim auri, quo patritios ac Senatum, dehinc ordinẽ equeſtrem, poſtremò plebẽ humilẽ reuocaret ſiue tentaret, quid autẽ? Neminem cuius domus munerib. pateret, inuenit, qui ſi miſſus eſſet Auinionem, puto aliquod apertum oſtium inueniſſet. Per eoſdem dies Ptolemæus rex Ægypti, legatis Romanis ad ſe profectis, magna numera miſerat, quę cum illi alto animo recuſaſſent, ad cœnam poſtridie inuitatis, ſingulis aureas coronas in conuiuio deſtinauit. quas cum ob honorem magni & amici hoſpitis recepiſſent, die illas proximo, ſtatuis regijs impreſſerunt, vt intelligi daretur, charitatem eos & honorificentiam regis acceptaſſe, non aurum. quàm inuerecundi ergo eſſent ad petendum negata, qui tàm obſtinati erant ad oblata renuendum, viderit ipſe qui dixit. Contra ſecundum verò obiectum, ſcilicet indignam gratitudinem, multi quoque & reges & populi teſtes ſunt. Maſiniſſa in primis rex Nu-

midiæ, Attalus & Cumenes Pergami, Hiero Siciliæ, Deiotarus minoris Armeniæ, Mamertini præterea, innumeríque alij, quos attingere longum eſt. Sed ad ſummam & ſi aduerſus quoſdam ciues, ſeueri patris in morem durior, non negetur, quam vel ſuum Reique publicę decus, vel illorum merita poſtularent, erga amicos non ſolum reges & populos, ſed humillimas quoque perſonas, nihil gratius P.R. de quo veriſſimè ſcriptum eſt, S, & P.R. beneficij memor, & iniurię immemor eſſe ſolet. Et iterum Romani domini militiæque intenti, feſtinare, parare, alius alium hortari, hoſtibus obuiam ire, libertatem, patriam, parentes armis tegere, poſtea vbi perícula virtute propulerant, ſociis atque amicis auxilia portabant, magis dandis quàm accipiendis beneficiis amicitias parabat. & rurſus: Hoc in pectus tuum demitte, nunquam P. R. beneficij victum eſſe: nam bello quid valeat, tu teſtis. hoc propriè ſibi dictum Gallus accipiat. Scit enim, & ſi neſcit, expertos milites ſuos maiores interroget, & dicent ſibi, ante alios ille, ſic enim de ipſo ſcriptum eſt: Corpore armis ſpiritúque terribilis, nomine quaſi ad terrorem cõpoſito, Vencigetorix Aluernus

uernus Galliarum rex, qui fortuna multis prælijs ſæpè, & magnis bellis atque conatibus retentata, nouiſſime in deditionem redactus, & maximum victoriæ decus, ſupplex cùm in caſtra veniſſet, & phaleras & ſua arma ante Cæſaris genua proiecit. Et habes, inquit, fortem virum, vir fortiſſime viciſti. non muto aliquid hac in re? Flori illuſtris hiſtorici verba ſunt, vnum ſupereſt, Romana illa durities, ſiue vt eius verbo vtar, frontoſitas ad negandum. & eſt ſanè difficile in vniuerſum pronunciare, tàm diſſimiles tàm diuerſi ſunt hominum mores. Dabo autem è tot millibus duos viros, Romanos ac Principes, qui inſimulationem publicam ſingulari ſua laude diſcutiant. Iuliū Cæſarem, & T. Veſpaſianum. De quorū primo ſcriptum eſt: Cæſar in animum induxerat laborare, vigilare, negociis amicorum intentus, ſua negligere, nihil denegare, quod dignum dono eſſet. alter & ipſe nihil ſolitus negare, non oportere aiebat, quenquam à ſermone principis triſtem diſcedere. atque etiam recordatus quondam ſuper cœnam, quod nihil cuiquam tota die præſtitiſſet, memorabilem illam meritóque laudandam vocem edidit. Amici diem perdidi. ſic enim de

illo ſcribitur, & rurſus. Neque negauit quicquam petentibus, & vt quæ vellent peterent vltrò adhortatus eſt. non proſequor vtriuſque clementiam morúmque dulcedinem, ſufficit ad obiectum negandi duritiem reſpondere. Sed occurret. Et non ſunt, inquit, omnes tales, certè nam ſi eſſent, non tanta eſſet eorum gloria. Magnum rerum atque hominum decus eſt raritas, magnum imparitas ornamentum, ſi pares eſſent omnes, nullus excelleret. det mihi aduerſarius vnum Gallum, vel omnino vnum Barbarum, ſimilem his duobus, & vicerit. Neſcio quidem an ad cuncta reſponderim, nec tanti illa facio, vt in hac inquiſitione multus ſim. optarem ego ſi fieri poſſet, vt ille vir tantus diſcuſſiſſet, non modò quid diceret, ſed & contra quos diceret, fortaſſe etenim tacuiſſet, nec perpetuam illam famæ notam immeritis immiſiſſet. ſed irreuocabile verbum, quanto irreuocabilior eſt ſcriptura, præſertim poſt obitum ſcribentis? itaque quod ſcripſit, ſcripſit, eat vt poteſt, & rerum veri-

tas,

tas cum contradictione linguarum, ſuo marte contendat ſub incorruptis, non ſum dubius, victura iudicibus, aliorum ſententias contemptura. non potuit vir ſanctus errare, ſed ſi homo, ſi Gallus, ſi Burgundio, ſi iratus erraſſet, non eſſet vt arbitror, inter prodigia numerandum. Cæterum quocunque res vergat, non efficiet Barbarus, quin in loco famoſiſſimo Iuris ciuilis ita ſcriptum non ſit. Summa Reipublicæ tuitio, de ſtirpe duarum rerum, armorum atque legum veniens, vímque ſuam exinde muniens, fœlix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus omnibúſque dominari, tam præteritis effecit temporibus quàm Deo propitio in æternum efficiet. mirum valdè. Romanorum dixit non Gallorum. Et ita ſecundum Saluij Iuliani ſcripturam, quæ indicat debere omnes ciuitates conſuetudinem Romæ ſequi & legem, quæ eſt caput Orbis terrarum, non ipſam alias ciuitates Romam dixit, non Pariſius, & præterea legum corpus non Auinionem, ſed Ro-

manæ iuſtitiæ templum dicit, quin & legum originem, & ſummi pontificatus apicē ait, neq. enim dubitantē de hoc, immò aperta prorſus impudentia reluctantem barbarum iſtum norat. qui eandem vrbem, legum patriam, ſacerdotij fontem vocat. ego autem petita venia occiduam hanc Hieruſalem, vnde homo ille deſcēdit fœliciſſimus ni redijſſet patriam, potorum & vini multiplicis fontem voco, confer nunc titulos, vincet Auinio, maxime ſi illos addidero mundo notos, mihi autem à pueritia longè notiſſimos, quos vt taceam verecūdia perſuadet. Sed iam ſenſim fatigari incipio Romanæ vrbis pręcónia colligendo. quibus ſi diutiùs immorari velim, tēpus mihi prius defuturum, quàm materiam intelligo. parcendum & ſcribentis tædio & legentis, atque in primis barbari illius, qui quā amaro animo, quàm triſtis hæc videat, audiátq. quàm cupidè, ſi facultas detur, ex libris hæc omnibus eraſurus ſit. Non aliter ſcio, quàm ſi oculis viderem, ita illū ex animoſo nimis alloquio, noſce mihi videor. & quoniam in vno eodémq. homine, Galli criſtam atque anſeris linguam, monſtri genus, & contentioſę gentis peruicaciam, noui illum exclamantē,

hinc-

hinc exaudio. vera erant iſta dum ſcriberentur, ſed mutata ſunt tempora. Mutata itaque tempora, & mutatos homines, mutatáque omnia & in peius fateor. cui enim quæſo, non illud vatis auditum eſt:

Damnoſa quid non imminuit dies.
ætas parentum peior auis: tulit
nos nequiores, mox daturos
progeniem vitioſiorem.

ſed vniuerſalis iſta mutatio eſt, quamuis neceſſariò, vt dixi, in rebus maiorib. maior ſit, & non ſolum in tot ſæculis, ſed in paucis annis, & in noſtra ætate mutatio mirabilis, & miſerabilis facta eſt, & ſi res prodeunt vt cœperunt, valdè vt reor ad mundi exitum propinquamus quis non dicam Gallus ſed Aſellus hoc neſciat? & ſi loqui valeat fatentur, ego quidem mutationes temporum legens, nonnunquam tardior ad credendum, ex his quæ ipſe nuper oculis meis vidi, nil iam incredibile exiſtimo. Verumtamen in hoc ſtatu rerum, nũc etiam Romanos viros bonos, & ſi amicè, ſi paternè, non hoſtiliter non tyrannicè tractarentur, ſatis affabiles, expertus dico, multis annis cum eiſdẽ Romæ & alibi conuerſatus, in vno planè fateor intractabiliores eſſe Romanos quàm Hieroſolymitanos Rhodani, quod nõ tã

æquis animis cōiuges ſuas ſibi eripi pati poſsūt,omne prius quā dedecus id laturi: nempe quorum in auribus adhuc ſonat, verbum illud vetus,Icilij ciuis ſui. Sæuite in tergū & ceruices noſtras, pudicitia, ſaltem in tuto ſit. quæ vos toto orbe digniſſima exaudiri, propter diſtantiam forte in Gallias,& ad ripam Rhodani nō peruenit,& quamuis iſte conuitiator nō contentus,Bernardi conuitijs,auaritiam illis obijciat, dicens eos ſemper lucris temporalibus inhiantes, nihil aliud cogitare, nihil aliud ſomniare, ego pace eius, nihil hoc falſius dico. Nulla gens minus lucro dedita eſt,nunquam magna in vrbe,tā pauci mercatores,tā nulli fœneratores inueniuntur, itaque præter principes, qui plures ſunt, quā Gallus hic cogitet,& maiores,nullus fere in populo tanto diues eſt, vt nō magis voluptatibus quàm lucris incumberent. Et de vitijs quidem hactenus,ſin autē ſaltatrices ſuas claudas ac potrices, Romanis matronis comparare voluerint, ſed eclypſabitur, mare tumultuabitur, terra tremet,ego attonit⁹ obmuteſcā. Cogitet Gallus & recogitet,odijq; velū ab oculis mētis amoueat, videre fortaſſis incipiet, quid interſit inter Romanā grauitatem,

Gallicam

Gallicam leuitatem.ſed.ipſe,vt auguror, Romæ ſemper pauens, ſic enim ſcripta eius indicant, ideóq; iuditij impos fuit, vnus ex illis, de quib.ait Pſalmiſta: Illic trepidauerũt timore,vbi non erat timor. Nec enim amicis formidabiles,ſed amabiles ſunt Romani,Gallus autē qui illos nulla quidem alia cauſa,niſi hæreditario quodam iure oderat, ſe ab alijs amari non poſſe exiſtimabat: non iniuſtus metus fateor,ſed iniuſtum odium,odiſſe qui nihil mali ſibi facerent. & ſi patres eius, ab illorum patrib. victi, domiti, triumphati ac tributarij facti ſint, ſed illa tranſierint, non eſt cauſa odij, niſi mala mens,malus animus, vt ait Comicus,implacatus,inflexibilis ad maliuolẽtiam obſtinatus, & ô vtinam quando amori non eſt locus, eſſet viciſſitudo & paritas odiorum, vt ſicut illi nos oderunt in toto corde ſuo, in tota anima ſua, & in tota mente ſua, ita nos illos odiſſemus, aut ego fallor augurio, aut è veſtigio litiũ omniũ finis eſſet,idem ille, qui maioribus noſtris fuit. Progredior autẽ meo quidẽ,nõ illi⁹ ordine.quid nũc agit igitur, inquietus, & impatiens varietatis homũcio,&quid putas?aggrauat crimina, blaſphemias coaceruat, &

primo populum barbarũ dixiſſe arguor quem dicerem aliter non poteram nec debebam, niſi noua vocabula, rebus imponere voluiſſem. Inſuper & Beluneſe vinum, de quo ſatis eſt dictum, & Rhodanum blaſphemaſſe. Mirum quod inter tot blaſphemias veſtiméta ſua non ſcidit, ego verò nil penitùs blaſphemaui, ſed optaui vt cauſæ malorum ingentium tollerentur, venenoſæ damnoſæque vindemiæ triſtis exilij. quid Gallicus noſter ſtrepit. Quod, inquit, exilium in Auinione paſſa eſt eccleſia. reſponſio odioſa non operoſa, ipſe ſibi reſpondeat, quis ſit, penitùs, qui hoc neſcit, ſcit vtique. ſed præcipité in locum aſtu barbarico me impellit vt cadã; At quod Rhodanum exilij locum dixi, non debet quaſi rerum inſcius ſtupere. turpe eſt enim docto viro, de communibus admirari. legat Beddæ librum de Temporibus, legat & Ioſephum Scholaſticum, denique notam omnibus euoluat hiſtoriam, inueniet filium Herodis Archelaum, ab Auguſto propter eius ſcelera exilio damnatum, quo autem deportatum? nempè Viennam Rhodani ciuitatem. procedat Gallus noſter vlterius, & videbit Herodé illũ qui cognominatus eſt Antipas

ſimiliter

ſimiliter relegatũ. quo autem opinemur, niſi ad locũ exilij Viennã? procedat nũc etiam, & videbit Herodem alterum Tetrarchã ſcilicet à Caio principe Lugdunum Rhodani relegatum, vbi cum vxore, quæ illum ad exilium coniugali pietate proſecuta erat, miſera morte conſumptus eſt. ſed nimis accelero, vbi Põtiũ Pilatum linquimus, qui iam antea magnorũ reus criminum, Lugdunũ quoque à Tyberio fuerat deportatus? dicat nunc Gallus, quanquã ſit dicaculus, me mentitum, in epiſtola vbi ad Vrbanum ſcripſi, Rhodanum non Rom. Pont. ſedem eſſe, ſed reorum atque exilio damnatorum. poteſt quidem nõ inficior, Ro. Pont. ſi velit, non in Gallijs modo, ſed in Hiſpanijs aut Britannis habitare, at quid expediens, quid honeſtum, ſua ipſũ ſapientia non dubitare nõ dubito, Sybilla vereor. qui enim potuerunt vnum ſenem, verbis è propria opinione, quanto poterunt facilius vnum iuuenem, in cõmuni omnium ſententia detinere? de hoc tamen *CHRISTVS* viderit, ſua res agitur. ego quia plus non datur, dum loqui potero, non tacebo. poteſt Auinionem caput mundi præſentia ſua facere, quid ni enim poſſit omnipotentis domini

vicarius, & Chriſtiani caput populi? at ſi eam velit, gloria & honore ac deuotione fidelium Romæ parem facere, illi ipſo domino erit opus, vt arbitror, qui facit mirabilia magna ſolus. Ecce autẽ inter loquendum mihi quod ſępe accidit in animum venit, de quo nihil incipiẽs cogitarã, gaudeant nũc igitur & exultent Galli, paruis & friuolis ex cauſis ſoliti gaudere, magna immò maxima res inuenta eſt, gaudeant, inquam, & qui gloriantur, in poculo glorientur, vbi apud hiſtoricos eſt mentio, de hoc exilio Lugdunenſi, his vtuntur verbis. pro ijs omnibus deportatus eſt in exilium Pontius videlicet Pilatus Lugdunum. & ſequitur, vnde oriũdus erat, vt ibi in opprobrium gentis ſuæ moreretur. paruane igitur gaudendi cauſa eſt, tantum ciuem inueniſſe? ô mens hominum obliuioſa & improuida. ego quidem ex Euangelio mirabar, quomodo in paſſione *IESV CHRISTI* Pontius Pilatus, tàm prõptè manus lauiſſet, quaſi innocens à ſanguine iuſti illius. nũquã facere hoc ſciuiſſet, ni fuiſſet Gallus. Gẽs argutula, prõptula, facetula, miror quod non etiam lotis manib. ſemel bibit, vt innocentior videretur, nouerarn ab adoleſcentia Pontium Pilatũ

Gallum

Gallum eſſe, ſed tempore mihi elapſus, in tempore redit, vt cum hoc præcone Gallorum communicato gaudio, gratularer Gallicis nationibus, tanto duce nobilitatis, vt iã fruſtrà Roma ſuos Cæſares loquatur, ſuos Scipiadas, ſuos Aemilios, ſuos & Marcellos & Fabios, & Metellos, & Pompeios, & Catones, & Curios, & Fabricios, & Coruinos, & Decios, & Torquatos, & Flamminios, & Valerios, & Appios, & Papyrios, & Camillos. His alijſque omnibus reſpondebit Pontius, qui non de Hannibale, neque de Carthaginenſibus, non de Pyrrho, non de Macedonibus, non de Gallis, de Germanis, de Britannis, de Hiſpanis, de Volſcis, de Samnitibus collatis ſignis, ſed de *IESV NAZARENO* lotis manibus, illoto animo triumphauit, nominatim Gallo noſtro gratulor, qui bellum mecũ, & cum veritate ſuccepit, nuſquam credo triumphaturus de nobis, niſi in arcu parui pontis, & in vico ſtraminũ, famoſiſſimis nunc locorum omniũ noſtri orbis, mulierculis pueriſquue plaudentib., & quicquid contra Italiã dictũ fuerit cõſona voce laudãtib. fœlix natio, quę de ſe optimè, de alijs omnibus peſſimè opinatur, grato ſaltem ſemper lęta mẽdacio.

Sed non ne ego ſim iniurius qui ſic famam Gallicæ gentis extenuem, quaſi non ſit eis alius vir Illuſtris, niſi Pontius Pilatus? immò quidem & alij multi ſunt, quos hic vir irat⁹ in oculis mihi ingerit, & quæritur me dixiſſe. Nullus doctus in Gallia. quomodò ego dicerem, de tàm magna prouincia tot ſtudijs ornata? nondum ſic inſaniam vt hoc dicam, ſed cum de quatuor illis doctoribus agerem, quos poſt Apoſtolos, & Euangeliſtas primos fidei noſtræ duces ſancta habet Eccleſia, nullum eorum vel in Gallia ortum, vel in Gallia doctum dixi. quid igitur, an erraui? benè autem ne Gallus intelligit? ſed calumniam ſciens ſtruit, ex me quæreris, nunquid eſſem oblitus Hilarium Pictauien. minimè. magnus quidem vir, ſed non vnus ex quatuor. Profert dehinc ſancto agmine multa ſuorum plebis nomina, quæ ego non exiſtimo vltra ſuam viciniam nota eſſe. miſertus ſum hominis, magna clarorum hominum, ſiue nominũ, penuria laborantis & quã multos ad furtum credimus traxiſſet pauperies, quos cupiditas nõ traxiſſet, nẽpe inter cæteros quos ad Galliæ ornamentũ trahit inuitos, vnus eſt Vgo de Sancto Victore, cuius ſi ſepulchri legiſſet epigramma,

gramma, ſciret non Gallum eum fuiſſe ſed Saxonem, niſi fortè quadam cognatione Barbarici, omnes Barbaros Gallos dicat. ſed diſputator argutus aduertere debuit, non omnem propoſitionem eſſe verſatilem. Certè enim omnis Gallus eſt barbarus, ſed non barbarus omnis eſt Gallus. At fortaſſe non homines aſpicit iſte ſed ſtudium, vt quiſquis Pariſius ſtuduerit, Gallus ſit, inuitus dicam, ſed cogit ſiue vrget veritas. eſt illa ciuitas bona quidẽ, & inſignis Regia præſentia, quod ad ſtudium attinet, ceu ruralis eſt calathus, quo poma vndique peregrina & nobilia deferantur. ex quo enim Studium illud vt legitur, ab Alcuino præceptore Caroli regis inſtitutum eſt, nunquam quod audierim Parienſis quiſquam ibi vir clarus fuit, ſed qui fuerunt externi vtiq;, & niſi odium barbari oculos perſtringeret, magna ex parte Itali fuêre. Petrus Lombardus Nouarienſis, quem ipſi Petrum Lombardi ſolent dicere, vt videatur patris nomen eſſe non patriæ, Thomas de Aquino, Bonauentura de balneo regio, atque Aegidius Romanus, multiq; alij. At ne ſemper accuſem excuſabiles Gallos, nõ negauerim ſi modicè literati ſunt, nempè contra naturã ni

ſæpe labor eſt irritus, natura autem Galli ſunt indociles, irat⁹ eſt barbarus, nõ mihi autem iraſcatur, ſed Hilario ſuo, qui primus hoc dixit, Teſtis eſt Hieronymus libro in epiſtola ad Galathas ſecunda. fatebitur forſan, quod negare nequit. ſed occurret, Et quãquàm Galli ſint inquieti, & indociles indocti, habent tamen alias virtutes, neq. enim ſolis in literis eſt humana fœlicitas, fortiſſimi viri ſunt atque inuictorioſiſſimi. Vellem hercle ita eſſet. & ſi enim verè barbarus, nullus amabilis multũ ſit, minus tamẽ odibiles ſunt, qui partius barbarizãt, ſed cõtrariũ ſæpiſſimè, & olim & præſertim nuper apparuit, verúmque experimento his temporibus deprehenſum eſt, quod libro tertio belli Gallici Iulius Cæs. Nam vt ad bella ſuſcipienda Gallorum alacer ac promptus eſt animus, ſic mollis ac minimè reſiſtens, ad calamitates perferendas mens eorum eſt, Et quid, ait, princeps hiſtoriæ? his corporib. animíſque in impetu vis eſt, parua eadem langueſcit mora. ſed expecta ne properes. Audiam⁹ Iuſtinũ, nec obijciã Auguſtinũ, qui quarto libro ciuitatis Dei, capitulo ſexto de Iuſtino & Trogo, quem Iuſtinus abbreuiauit, mentione oborta, Quædam ipſos inquit,

inquit,fuiſſe mentitos, aliæ fideliores literæ oſtendunt.ſed vt nil mentiti fuerint & omnia vera ſint, quibus hic barbarus totam fabulam ſuam replet, quid inde conficiet? verſet & reuerſet vt libet, nihil ibi magnæ laudis inueniet, niſi quod multitudo Gallici populi,ingens fuit, vt eos ſcilicet Gallia non caperet. Quid hic, quæſo, laudabile? nempè & muſcæ multæ ſunt,& culices,& formicæ, pauci leones, pauciſſimi elephantes, Phœnix eſt vnicus,& omnino ſignum nobilitatis eſt paucitas,quis autem,quæſo, tanto in populo vnus aut alter illuſtris eſt habit⁹? Relegat illum hiſtoriæ locum, & quos inuenerit,nobis qui hoc neſcimus annũcies. eſt & aliud in ea multitudine glorioſum,quod mercenarij Regum Orientalium fuere,atqui ſtipendiariorum nulla vita miſerior, corpus atque animam parua mercede vendentium, eat nunc & comparandi ſtudio, ponat hos miſeros, contra:

Romanos rerũ dominos gentémque togatá.

at Gallos ferro omnia proſternentes, multas prouincias peragraſſe, vt ſit ita. Finem reſpicere ſapientes iubent.Eorum certè qui in Italiã venerunt,nullus omnino ſuperfuit.trib.magnis prælijs, ad vnũ

deleti omnes, nequis in ea gente, vt ait Florus,extaret, qui incenſam à ſe Romã vrbem gloriaretur. Eorum verò qui in Græciam perrexerunt, nihilo melior ſors fuit, primum merò, qui peculiaris genti mos,dehinc ferro victi omnes occubuére.Brennus dux illorum, qui ſolus in ea hominum colluuie nomen habet, vulnerum impatientia gladio ſe transfixit. reliqui fugientes & incommodis multis afflicti atque attriti, & præuenti ab hoſtib⁹ periére,vt nemo ex tanto exercitu,qui paulo ante fiducia viriũ, etiã Deos conténebat, vel ad memoriã tantæ cladis ſupereſſet. Teſtem ab aduerſario citatum in iuditium adduco Iuſtinũ, ipſum, cuius hic eſt quartiviceſimi libri finis. & hæc ſunt Gallorũ expeditiones, hæc bellica gloria, pro virtute impetus poſtque impetum ruina.Credo ego iam barbarum ſuſcepti ſponte certaminis pœnitere,ſentit enim niſi cerebrũ bouis, atque aſini habet auriculas, ſe ratione ſuccumbere.quid faciat igitur,niſi quod obſeſſi ſolét,quibus ad defendendam vrbem,non ſatis eſt animi, in arcem confugient? & quia Galliam non poteſt, vrbem illam vnicam famoſiſſimam, atque fabuloſiſſimã defendet,atq; ad id ipſum,

Deus

Deus bone, quàm friuola implorantur auxilia. multo quidẽ illaudatus eſſe maluerim, quã à tali laudatore laudari. verũ quidem hoc mihi videor aſſerturus, licet forſitã inurbanè ex omnib. quos legerim, nullus vnquam tædioſior Architriuio illo eſt, quem hic à Pariſienſe præconium: velut alterum Ciceroneaut Virgilium implorant. ô quæ monſtrà ſermonis, quæ verborum inculcatio, non tantùm lectori nauſeam incutiens ac dolorem capitis, ſed riſum eliciens & ſudorem: vſque adeò dum vult omnia dicere, nihil dicit. Vnum ex omnibus attingendum eſt, quo cuncta conijcias. Roſa, inquit, mundi, balſamus orbis: ô fœtidum balſamum, ô olentem roſam, equidem ex omnibus ciuitatibus, quas multas ab ineunte ætate, nunc negotio tractus, nũc videndi diſcendíque deſiderio circuiui, olentiorem nullam vidi, vna excipitur Auinio, quæ in hac parte miſeriæ principatum tenet. pudeat verò iam tandem, de tàm nota varietate contendere, ne nõ tàm rei obſcuritas videatur, quàm cæcitas cõtendẽtis. piget nũc illas ad inſanias reſpondere, Auinionem carpſi, laudat iſte Marſiliam, vrbem fateor haud ignobilem, & tranquillo portu, & æquoreo

proſpectu

proſpectu, & quod præcipuum habent, Romana fide ac deuotione laudabilem, ſine qua, vt dicit Cicero, nunquam noſtri imperatores ex Tranſalpinis bellis triũpharunt. Sed quò, quæſo, vir hic prudẽs: quò progreditur? vt inter barbaros ſuos ſcire aliquid videatur, nihil ad rem pertinentem illius vrbis originem interſerit, quæ narratio vt plerumque ignorantibus euenit, contra ipſum vertitur. nam & feras Gallorum gentes, & Gallicam continet feritatem, & poſtremò ſic Marſilienſes aduẽtu ſuo Gallicam manſueſeciſſe barbariem, vt non Græciam in Galliam migraſſe, ipſius hiſtorici verbis vtor, Gallia in Græciam translatione ſiue aduentu. in libro de Conſolatione ad Helbiam matrem, agens Seneca, maximè trucibus & inconditis Galliæ populis ſe interpoſuerunt: hæc diſputator callidus non vidit, contentus multa dicere, ſed qualia non aduertens. Iam illud quale eſt, duos proferre non Italos Poëtas, quaſi quoſcunque ſubtraxerit Italiæ, ſui ſint. Statium ſcilicet & claudianum, quem facere nititur Viennenſem. riſi legens, dixíque mecum: ô quã malè tegeris iniuſtitia, niſi velo ſilẽtij tegaris. certè nihilo niel⁹ quàm tuſſis aut ſcabies, emergeris

geris enim téqq; ipſam tuo prodis iuditio. Vienneſis eſt igitur Claudianus? errat Gallus in re Gallica, immò quidem Lugduneſis. ſed excuſat errorem vrbium vicinitas. Illud inexcuſabile, quòd de quo loquitur non intelligit. Duo enim fuerunt Claudiani, Poëta alter & paganus. alter presbiter Chriſtianus. Hic fateor Lugdunenſis fuit diſputator, acer ſatis, qui magnorum hominũ inter cæteros Hilarij Pictauenſis deprehendit errores, ille autem, & vnde fuerit & ſi ſciam, non dicam, ne Gallus inſultet, velle me patriam meam, ſatis per ſeipſam Deo gratias florentem, vno Pierio ciue nobilitare. Statium origine Gallum non inficior, addo ſi libet Lucanum ex Hiſpania, cæterùm vndecunque ipſi fuerint, ſtylus eſt Italus, nempe aliter nullus eſſet verúmque deprehenditur, quod ego ipſe in paſtorio iuuenili, carmen olim dixi:

Tyberina latinè docti, omnes per rura loqui.

itaque ſe Lucanus multis in lócis Romanum vult videri, ne vt reor vllam patrui grauiorem habet iniuriam, quàm quod is in operis ſui principio, ſi vera eſt fama, verbum illud appoſuit:

Corduba me genuit.

nora

norat enim quantò nobilius Romæ ciuem eſſe, quàm Cordubæ. Statius verò ſuum Poema concludens iubet, vt Poëtam Italum longè ſequatur, & veſtigia ſemper adoret. quid ſibi igitur vult Gallus? An nō videt quid alienigenæ quoque de ſeipſis & de noſtris ſenſerint? ſufficiat ſibi Anticlaudianus Alani ſui, paulominus tędioſus Architriuio: Poetę ambo barbarici, multum pariter ſe diffundunt, multum fruſtrà ſe torquent, mirum niſi etiam multum ſudent. ijs contentus de Claudiano altero non laboret, quale illud eſt, quod inter Romanos & Latinos differengtiā vt inducat, atque ita literarū loriam Romanis eripiat, dicit Inter eos magnas fuiſſe diſcordias, nec fallitur. quid tamē ad rē ipſam, cum inter Romanos ipſos, & in eiuſdem mœnibus diſcordiæ fuerint & bella ciuilia? an non omnes ideò Romani? odia atque diſcordiæ ciuilitatem ac patriam non mutant, quamuis imminuāt vel eripiant charitatem. certè de bello inter eas gentes orto, agens Liuius. Bellū, inquit, vtrinque ſumma ope parabatur, ciuili ſimillimum bello, prope inter parentes natóſque. denique quotiēs inter eos ferro certatum traditur, non tāquam duarum, ſed vnius gentis & belli ciuilis

ciuilis mentio eſt. ſi teſtem alium Gallus quærit, audiat Auguſtinum libro XVIII. Ciuitatis Dei. Haud procùl à principio de Græcis hiſtorijs agẽtem. Per Græcos, inquit, ad Latinos, ac demum ad Romanos, qui etiã ipſi Latini ſunt temporũ ſeriem adduxerunt, qui gentẽ P.R. originis eius antiquitate rimati ſunt. & iterum: Ex Græcis, inquit, & Latinis vbi eſt ipſa Roma equidem literas Latinas à Carmenti Euandri regis matre repertas inuenio, & quantùm opinari eſt, Palatino in monte, qui eſt vnus è ſeptẽ, quos hodie Romanæ vrbis murus amplectitur. illic enim filij ſedes fuit, vbi nondum Roma erat. & præterea docti viri, in omni ſermone ac ſcriptura Romanam facundiam latinam vocant, atque econuerſo, vt duo ſint nomina, ſed res vna. Eſto autem probat Gallus quod intendit, non Romanas eſſe quib. vtimur literas, ſed Latinas, quid hinc inde efficiet, vtraque gens Itala eſt, vt non ſint Romanæ, Italæ tamen ſunt. neque ego in Epiſtola quã iſte ſibi delegit oppugnãdam, Romæ, ſed in Italia ortas dixi. cõtentionis autem ſtudio, bene armatum hoſtem plumbeo etiam pugione diuerberat, ne nil agere videatur. quid rurſus igitur il-

faciē? iam non ineptiæ dicā ſed inſaniæ, tātus.n.ardor eſt, tātus impetus obtrectādi, vt quid loquitur non attendat. vbi quæſo, inquit, legitur Tullij Phyſica? vbi Varronis Methaphyſica? ô ſtulta percunctatio, Barbarus inſolens Græcis nominibus delectatur, & ita hoc dicit, tanquàm qui hos libros ſcripſit Ariſtoteles, Gallus ſit. Legi librum fraterculi cuiuſdam, cui nomen eſt Proſodion. in hoc ille Grammaticali opuſculo, impertinentiſſimè euagatus, & patriæ ſuæ vano amôre, Hiſpanum fuiſſe ait Ariſtotelem, quem fortaſſis iſte pheneticus Gallum facit. quid enim aliud ſonant verba Tullio Italo ac Romano. quid niſi Gallum obijciat illum, qui Galliam nunquam vidit? credo etiā nec audiuit, ratione Gręcus aut Macedo, patria Stagirites. Fatetur hic quidem Gallus, non vt reor ex animo, ſed vrbanitate quadā Gallica, Italiam magnam partem, & bonam orbis eſſe. ipſius enim verba tranſcribo. Agamus ergo Gallo gratias, immò quidē veritati, quæ fateri illum cogit, quod ab alio dici fert moleſtè, & id valdè laudare quod vehemēter odit. Fatetur inſuper & noſtrorū quoſdā ſcripſiſſe libros multos, humanę vitę vtiles, lōgè tamē Ethi-

cæ

cæ Ariſtotelis poſt habendos, mirũ pugnæ genus, cum uno cœperam duellum, is iam feſſus labente veſtigio, aliũ fortiorẽ velut inaduertenti obijcit. quid enim commune habet Ariſtotelis Ethica cum Gallorum ignorantia? vt vincat Ariſtoteles quid ad Gallos, niſi quod inteſum odium, quicquid hoſti detrahit, ſibi aſcribitur? ego tamen externo & valido bellatore non moueor, ſed in mea opinione perſiſto, quam vt reor experientia veritáſque adiuuant. de qua quoniam multa nuper materia cogente, diſſerui breuiter, nũc attingam. Scio Ariſtotelis Ethicam, libróſq; alios viri illius, ab alto ingenio profectos, quantum tamẽ ad id ſpectat, ad quod Philoſophiæ pars moralis inuenta eſt, hoc eſt vt fiamus boni, ſicut idẽ ipſe diffinit, nego vllos ſæculares libros noſtrorũ libris, nõ dicã præferendos eſſe, ſed æquandos: atq; illud eſſe veriſſimũ quod Tullius ipſe confirmat, multis in locis, ſed in vno maximè. Meũ, inquit, iuditium fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius quã Græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora, quæ quidem digna ſtatuiſſent, in quibus elaborarent. Et hoc igitur meum quoque iuditiũ eſt, nõ ideò minus verũ, quia Gal-

lo forſitan non probetur, plus Ariſtotelẽ docere, plus Tulliũ animos mouere, plus in illius moralibus libris acuminis, plus huius efficatiæ ineſſe. ille docet attentius, quid eſt virtus, vrget iſte potentius, vt colatur virtus. Quid ſit vtilius vitæ hominum Gallus ipſe diffiniat, Et cum Tullio Senecã pono, de quo Plutarchus magnus vir & Græcus, vltrò fatetur nullum in Græcia fuiſſe, qui ſibi in moralibus poſſit cõparari. Sed occurret Gallus in via & dicet, origine nunc Hiſpanum, reſpondebo dignitate & conuerſatione, ſtylo inſuper ac ſtudijs Romanum eſſe, & mihi ſufficere quod Gallus vtique non eſt, ſicut aduerſario ſufficit Ariſtotelem, Italum non fuiſſe. non ſcripſit Tullius Phyſicam, addo ego nec Ethicam, non ſcripſit Varro metaphyſicam, addo ego nec Problemata, Sumus enim nõ Græci, non Barbari, ſed Itali & Latini. at ſcripſit Tullius Officiorum libros, illa Ethica ſua. ſcripſit de re familiari, ſiue de domo ſua illa œconomica ſua, ſcripſit de Republica, de re militari, illa Politica ſua eſt. at Gallus titulos ſuos Græcos amat, & quamuis ſcientiam fortè nec Græcam habeat, nec Latinam, magnum ſe aliquid credit dũ Phyſicã ructuat

metaphyſicam

metaphyſicam ſpuit. Non ſcripſit Phyſicam Tullius, ſcripſit autem de Legibus, de Academicis, de laude Philoſophię librum, quo ſe ad rectum iter vitę & ad ſtudium veritatis adiutum ingenuè prædicat Auguſtinus, quod de Ariſtotele nunquam dixit. An de Philoſophorum vel Gallorum aliquo dixerit, ego neſcio, aduerſarius forſitan meus ſcit, laudum anceps, ſollicitus Gallicarum. Nō ſcripſit Tullius Phyſicam, ſed ſcripſit de eſſentia mundi, de natura deorum, de diuinatione de fato, de ſenectute, de amicitia, de conſolatione, de gloria, de Tuſculanis quæſtionibus, de fine bonorum & malorum, partitionum, topicorum, de oratore, de optimo genere dicendi, de optimo genere oratorum: Rhetoricorum duo volumina, tria autem epiſtolarum, orationes innumeras, quibus par eloquium nūquā fuit. Stupet barbarus ad hæc nomina peregrina, cum tamen pauca de multis attigerim, & maior multo rerū quàm nominum fulgor ſit. Quid quod nec metaphyſicam Varro ſcripſit, ingens accuſatio docti viri. at ſcripſit libros vigintiquinque humanarum rerum. ſedecim diuinarū. ſed in ijs vltimis multa vana cō geſſit, & à cultu veræ diuinitatis abhor-

rentia. Agat diuinæ prouidentiæ, diuinęque miſericordiæ gratias Gallus noſter, quæ erroribus eum præſcijs, eductum ad meliorem ætatem, verique dei notitiam reſeruauit. nam & maiores ſuos Druides ſacerdotes, multis Deorum nominibus falſorum, & veriſſima ſuperſtitione obrutos habuiſſe non ignorat, qui omnes Gallos, dite prognatos, aſſererent, & credulitatem publicam, inanis aſſertio merebatur. nullo enim modo diuinarum illis rerum veritas apparere illis poterat, quibus nondum verus ſol iuſtitiæ illuxerat. Elucebant tamen inter errores ingenia, neque ideò minus viuaces erant oculi, quamuis tenebris, & denſa caligine circũſepti, vt eis non erranti odium, ſed indignę ſortis miſeratio deberetur. & quod Idolis ſeruierunt, vt Hieronymus ait, nõ obſtinationi mentis, ſed ignorantiæ tribuendum eſſet. magni quidem erant illi, ſed in imo poſiti, nos parui autem in excelſo, Deo gratias, collocati ſumus. intẽpeſta fuit illis nox, nobis eſt lucidus meridies, nec propterea meliores, quia ſine meritis, ſed propterea fœliciores dici poſſumus, idque non de his duobus tãtũ, quos in manus habeo, ſed de omnib. gentiũ Philoſophis ac Poetis intelligo quib.

inter oculos mentis & veritatis obiectũ nubes impenetrabilis interceſſit. Sed redeo ad Varronẽ. Non ſcripſit metaphyſicã, ſcripſit tamẽ de Philoſophia, de Poetica, de lingua Latina, de Vitis patrum. & quo feror? An Terentiani illud oblitus ſum, cuius meminit Auguſtinus? Vir inquit doctiſſimus vndecunque Varro, qui tam multa legit, vt aliquid ei ſcribere vacauiſſe miremur, tã multa ſcripſit, ſi multa vix quemquã legere poſſe credamus. libet igitur indignari. ô viri maximi, ô latini eloquij præclariſs. ſydera, ô ingeniorum rerúmq. omnium ſors immitis, hûc ne igitur veſtri labores, veſtræque vigiliæ peruenerũt, vt Gallicũ ad tribunal barbarico iuditio rei eſſetis, quod phyſicam & metaphyſicã nõ ſcripſiſtis? Iam verò deliramenta illa, nõ proſequor, vt res adducit innumeras, nil ad propoſitũ pertinentes, atq. inops mercator omnes ſuas merces, ſimul explicat. Inter alia, Iuſtini ſui partem non exiguam tranſcribendo, Vrbium Italicarum narrat auctores: de quo Iginus quidam integrum librum fecit. legat autem, quẽ dixi Senecæ librũ ad Helbiam, ibi reperiet omnes fermè gentes, alteram ex altera exortas, ſic more cœleſtium & terrena voluuntur. Mu-

alienigenæ in Italia vrbes condiderunt, quis hoc neſcit? quídve ad rem? quæ autem mundi pars eſt, vbi non Itali vrbéſque condiderunt? Romanum imperium, vt ait Seneca, nempè auctorem exulem reſpicit, quem profugum capta patria, exiguas reliquias trahentem, neceſſitas & victoris metus longinqua quærentem, in Italiam deduxit. deinde vide quid addidit. Hic demum, inquit, populus, quot colonias in vrbem miſit, vbicúmque vicit Romanus habitat. hæc Seneca. Vbi autem quæſo, non vicit, niſi forſan in Gallia: Roma à Troianis in Italia eſt cõdita, Troiam verò quis condidit? nempè Italus fuit & Tuſcus. vnde eſt illud apud Virgilium, ſub Troianorum ad Italiam aduentu. Hinc Dardanus orbis, huc repetit Coloniam Agrippinam, Marcus Agrippa Auguſti gener, ad ſiniſtram Rheni ripam condidit, ſimiliter & alias multas, per diuerſa terrarum, ſed hæc vna nomen nunc etiam ſeruat autoris. Lugdunum, de quo multa hodie diximus, Paulus romanus ciuis ſtruxit. Tarraconem in Hiſpania Scipiones, Pariſiorum vrbem & penè Gallis inuidioſam, tantæ ſuæ ſedis auctorem Iulius Cæſar creditur condidiſſe. Idem de Gandauo,
dum

dum adoleſcens ibi eſſem à ciuibus audiebam, ſic patribus per manus proditum memoriæ eſt. Totam præterea Rheni vallem colonis ab Auguſto miſſis habitatam inuenio. Verum hæc ſedium mutatio, non patriam ad quam pergitur, ſed per gentes immutat, Itaque & Galli in Aſia Aſiani, & Itali in Phrygiam profecti Phryges, & poſt Troiæ excidium, in Italiam reuerſi, Itali iterum facti ſunt. Sic noſtri in Galliam vel Germaniã trãſlati, naturam illarum partium imbiberunt, moréſque barbaricos. Et Mediolanenſes à Gallis conditi, atque olim Galli, nunc mitiſſimi hominum, nullum ſeruant veſtigium vetuſtatis, ita vis cœleſtis humana moderatur ingenia. Conditarũ ſanè in Italia à Romanis, non eſt numerus, Bononia, Mutina, Pollentia, Parma, Placentia, & decus vrbium Florentia, nolo nunc in alias mundi partes ſtylum cogere, atque in hac curioſitate diutius iſtã ſequi, ne in quo alium rideo, ipſe ab aliis ſim ridẽdus. Quónam verò progreditur? dicit Marſilienſes aurum miſiſſe, quo à Gallis Roma redimeretur, insulsè dictũ, vt alia multa, ita.n.loquitur, quaſi ſalutẽ vrbis Romę Marſilię tribuat, & redditionẽ ignominioſam Romanis improperet. cõ-

tra ego,aurũ miſſum non inficior,itaque eam de qua dixi vrbis illius,in Romanos promptiſſimam fidem probat, cæterum qui captam Romam & incenſam fateor, auro redemptam nego, ferro nempè redempta eſt, & Gallo ſanguine expiata. Hiſtoriæ patrem legat, ex hac ipſa vrbe oriundum, vnde hæc ſcribo illum lacteo eloquentiæ fonte manantem, ad quem viſentem vſque Romam de extremis Galliarum, Hiſpaniæque finibus nobiles veniebant viri,vnius aſpectum,vrbi regiæ præferentes. illum inquam,legat, & luce clarius ſuum videbit errorem. Dicit Romæ multos eſſe tales malos & fuiſſe. quis hoc etiam neſcit? Tres ſoli homines in mundo erant,vnus fuit malus, cum illo qui mundum creauerat, fuerunt duodecim vnus fuit proditor. An non igitur meminit illud Iulij Cæſaris apud Criſpum? In magna ciuitate, multa & varia ingenia ſunt. fuerunt Romani ingrati,non id quidem nego. non eſt autem is mos magis P.R. quàm omnium populorum. quis vnquam populus gratus fuit? gratitudo non omnium, ſed paucorum eſt. ingrati fuerunt, contra quos? contra ciues optimos. illi autem ciues vnde erãt? Roma vna omnib. patria. Erãt

ibi &

ibi & boni & mali, at plures mali. vbi quæſo, vnquam contrarium viſum eſt? Vbi vnquam pro vno bono non fuerunt, vellem dicere multi, cogor dicere mille mali? Fuit Romæ proditor patriæ Catilina, alij quoque quos odio dictante dinumerat, ſed proditio illa quorũ potius, quàm Gallorum fulciebatur auxilio? gẽs radicitus inimica, quæ inuiſam vrbem, per ſe nihil auſura, ab ipſis ciuibus, vt audere aliquid inciperet exercitanda erat. Romæ Catilina, ſed & Cato fuit, qui de proditoribus ſententiam tulit, fuit & Cicero vigil Conſul, qui ſentẽtiam executus eſt, fuerunt & mille alij, quibus parẽ vnum non habuit orbis terræ. at nõ fuit in Gallia aliquis Catilina? crede ædepol. Fuit enim Catilina, quãuis ingenio malo prauóque, magna tamen vi animi & corporis. Hæc profectò vis non habitat inter Gallos, res illarum partium, vndíque fragiles exanguéſq. ſunt, nec boni nec mali famæ inchoentur, ſunt ibi, vt apud gentes alias mali, ſed obſcuri, quomodo enim mali cognoſcerentur, vbi boni etiam ſunt ignoti? Voluptatem ex regno ingẽs fama exaltat. deſinat oro, iam barbarus conferre ſummis infima, fuſca clariſſimis, & quid illud erroris, quod Italici

Satyricum de Romanis moribus ſit conqueſtus. addit etiam duos Romę lenones illo tempore fuiſſe Arturium & Catulũ. credidi primum, & ſic ſcriptum erat quod lenones dicerent, & mirabar quid ſibi velint hi lenones, intellexi illicò de lenonibus eſſe ſermonem, & ſubridens dixi: volo ſuccũbere huic barbaro, quod inuitus facio, niſi cùm in magna Roma duo fuerint lenones, in parua Auinione ſunt vndecim. ſcit enim ipſe, & vtinam neſcirent alij, quantus illi artificio locus ſit. Obijcit nobis pater multa, impatientiam tyrannorum, vellem hoc negare, ſed nequeo, in aliqua ſcilicet Italiæ parte, nam in aliis eſt libertas, quanta nuſquam alibi terrarum, quod ego quidem nouerim, vera autem libertas ac perfecta, dum in hoc exilio degimus, fateor nulla eſt. ſi autem mihi locum aliquem ſub cœlo omnis expertem tyrannidis hic iactator oſtẽderit, illuc raptim cum omnibus ſarcinulis commigrabo, ibíque reliquæ vitæ meæ ſedem eligam ac ſepulchrũ. qua in re nouerit, me non facilè falli poſſe, vt qui in his locis in quibus iſte fœlicitaté ſtatuit, vt prima pueritia educatus ſim. ſanè ſi ſpecies tyrãnidum explicare voluero, occurreret ſtylo lõga nimis atq. odioſa mater.

ſa mater.ſiç ſatis taciturnus intelligi. Iam quod vſque adeò miratur equeſtrem ſtatuam marmoream, idolum vocat, ipſe ſuper altare Dei vidiſſe Mediolani, longè rudis eſt admiratio. Nõ.n.ſuper ſed ſecus altare, & in capella domeſtica illã vidit, quãto ego dignius mirer, vidiſſe Pariſius inſignium choros Eccleſiarum, ſic cõfertos buſtis & cadauerib. peccatorũ, quodque eſt fœdius peccatricum, vt vix quiſquam poſſit ſe flectere ibi, vixque iter pateat ad altare. ſi Gallo cenſori rigido alienarum rerum, molli vt auguror ſuarum, reſponſio iſta non ſufficit, illum interroget cuius eſt ſtatua, ille ſibi ſummariè reſpondebit, paratus etiam maioribus reſpondere, ſed iam ſatis, ſupérque ſatis eſt, cauendúmque nedum ſtulti ſequor ineptias, ipſe ſim ſtultior, contagioſus morbus eſt amentia. Exclamabit Gallus in finem, vt grex illum audiat ignorãtiũ, & Gallicæ gloriæ defenſorẽ vocet. Multa igitur me mẽtitum dicet, intus autem velit nolit, clara voce fatebitur, nil verius dici poſſe, quanquam paratus ad omnia. Nempè Bruti factum non eſt veritus dãnare, qui amore virtutis & libertatis, & patriæ, ſeſe oblitus, patrios affectus exuerit, neſcio hercle, an res vlla vnquam hac

virilior facta ſit, quã iſte vituperat, teſte fretus Oroſio: qui licet non inelegans ſcriptor, tamen quod legentibus pronum eſt aduertere, in vituperatione Romanorum tuum ſuum expendit ingenium, intentione forſitan non mala, ad nobilitãdum, ſcilicet *CHRISTI* fidem, quanquam nec ab ipſo, nec ab vllo hominum ſat laudari poſſit. Quia tamen, nec ſuo, nec cuiuſquam mendacio veritas indigebat, ſuperuacuè. neque enim, vt in Bernardo mihi obſtat reuerentia ſanctitatis, ſancto licet ſcripſerit Auguſtino. iam quidem Romulo obiiciunt & violentas nuptias illum celebraſſe, & in reliquis ardentiſſimi viri ſpiritus fuiſſe. excuſari poteſt facilius quàm negari. & nuptias quidem penè excuſat ipſa neceſſitas. Quis eſt enim tam modeſtus, qui ſi fame vltima laborans, panem humili prece popoſcerit, negatum non ſi poſſit eripiat? At qui populus virorum erat, ita enim ſcriptum eſt, vnius duntaxat ætatis, ad perpetuitatem nuptiis opus erat, hæc à finitimis repetitę, non duriter modò, ſed contumelioſè etiam denegatæ erant, credo præſagientibus iam vicinis, noua ex vrbe venturos, qui eos reliquóſq. mortales & terrarum orbem iugo premerent,

ea ne-

ea negatio, ac repulſa, viros fortes ac magnanimos incitauit. occaſione itaq. mox arrepta, non ad ſtuprum ſed ad coniugium, & diuinæ atq. humanæ domus ſocietatẽ, negatas virgines rapuerunt. quod hic, quæſo, tàm nepharium ſcelus eſt? Et quod in aliis vrbibus quas nominare non eſt neceſſe, nuptias quoque ad adulteriũ raptas, & depulſos inſuper maritos audiuimus, quid eſt quod Romulus ſolus arguitur, niſi quod nulli grauis eſt percuſſus Achilles? reliquum ſanè viri illius ardorem Florus excuſat. Quid, inquit, Romulo ardentius? tali opus fuit vt inuaderet Regnum, & profectò, quod quandoq. vſquam regnum cernimus, aut regis inuadentis ardor fecit, aut ignauia populi facientis. non fecit natura reges primos ſed induſtria. Ad id denique, quod Camillum patria pulſum dicit, quid reſpõdeam niſi Ciceronianum illud? Nouum crimen, & antè hũc diem inauditum. nouum, inquam, & mirabile crimen, exiliũ. ecce quàm multa vir doctus accumulet pro defenſione mendacij, quod oppugnare pro viribus ſuum erat. Sed amicum Gallis eſt mendacium, & amicum ſuum nullus oppugnat. Ego autẽ veritatis non me ſat amicũ rear, niſi eius fidele

patrocinium, contra quoſlibet ſuos hoſtes, próque eius amore prompto animo & multorum & maiorum odia inimicitiáſque ſuſcepero: quod cum facere iuuenis inceperim, non deſiſtam ſenex. tu amice vt hæc in barbari notitiam veniant, curabis. Sibi quidem, quoniam nihil mihi ſcripſerat, nil reſcribo, ſed in literis tuis illius procacitatem contudiſſe ſuffecerit, ſin fortaſſis eum videris, quem ordo illo adulationum atque mendaciorũ in regno eſſe, (vnde vtinam tu abeſſes) admone eum nõ vt barbarum, ſed vt hominem, quando aliquid ſcribit, pro certamine gloriæ, vt nunc fecit, caueat ſaltẽ ab aperto mendacio. nam quę contra rationem vel ſine ratione dicuntur, vtcunque nondum quam oratione defenduntur, palàm falſa, nulla defendit oratio. Adducit ergo vir ille pueriliter ſatis, Lucani verſiculum non integrum & impertinentem ad rem, probationis non egentem.

Humanum paucis viuit genus.

Vulgatam illam vult probare ſententiã, naturam paucis eſſe contentam, qui quidẽ verſiculus, & ſi per ſeipſum ſeorſum, ſenſum ad quem trahitur nõ reſpuat, vbi tamen poſitus eſt, longè aliud ſonat, hoc enim

enim vult dicere, quod humanum genus viuit paucis, id eſt ad obſequium paucorum, Regum videlicet & principum, in numero pauci ſũt. Cæſar enim ibi loquitur, qui alibi hoc ipſum expreſſius attigit, non paucos ſed vnum mundi dominum ſeſe dicens, vt non paucis, ſed vni ſibi viuere humanum genus oſtenderet: vbi ait:

Fruſtra ciuilibus armis miſcuimus gentes.

Si qua eſt hoc orbe poteſtas altera quàm Cæſari, ſi tellus vlla duorum eſt. Romanum enim non Gallicum animum habebat, in eo igitur doctus hic fallitur, quod paucis eo loco ſextum caſum credidit, cum ſit tertius. In eo quoque quod Numitorem à nepotibus interfectum ait, pace tanti viri, in hiſtoriæ communis labitur notitia, Numitoris enim frater Amilius interfectus, Numitor autem reſtitutus in regnum fuit, vnde à fratre pulſus exulabat. credo ibi plura eſſe talia, ſed hæc legenti ſe ſtatim obtulerunt. Sperabat vt auguror barbaris ſuis loqui, atque ideò ſibi licere omnia, non diſcreturis quid veri in rebus, hinc multiloquium meum, illinc ſcriptum Galli. Pataui Cal. Martias.

Lectori.

AD Clementem VI. Pont. Max. quē febre correptum audierat, hanc in ſequentem ſcripſit author Epiſtolam, quæ Meum ad manus aulicorū peruenerat, Medici cuiuſdam conuitijs multis lacerata fuit, minabatur is quoque in authorem Epiſtolæ, neſcio quas Philippicas ſe ſcripturum, Pontificis, Sodalium, amicorúmque ciebat, quàm poterat enixè, atque ambiebat fauores, auxilia & conſilia. Petrarcha verò admonitus clàm ab amicis coactúſque purgare ſe, atque aduerſarij calumnias confutare, nititur.

CLE-

CLEMENTI VI.
PONT. MAX.
Fr. Petrarcha, S.

FEBRIS tuæ nuncius beatiſſime Pater, tremorem membris meis, & horrorem attulit, nec idcircò blandiloqueris, aut ſimilis dicar illi, de quo Satyricus ait:

Flet ſi lachrymas conſpexit amici.

Et iterum.

Si dixerit æſtuo ſudat.

Sed illi potius, (qui vt ait Cicero) de ſalute P.R. extimeſcebat, in qua etiam ſuã incluſam videbat. Mea quidem ac multorum ſalus in tua ſalute fundata eſt, non igitur ſimulatus eſt tremor. neque enim alieno periculo permoueor, ſed proprio. omnes qui de te pendemus, & in te ſperamus, te ægrotante ſani fortè videmur, ſed nõ ſumus. Verum quia tum ſemper, tum præcipuè, in hoc ſtatu breuem decet

eſſe ſermonem, qui in diuinas aures, humano ore transfunditur, pauca tibi nunc animo affuſus & venerabundus loquar. Lectum tuũ obſeſſum Medicis ſcio, hinc prima mihi timendi cauſa eſt, diſcordant enim de induſtria, dum pudet noui nihil afferentem alterius hæſiſſe veſtigiis. nec eſt dubium (vt eleganter ait Plinius) omnes iſtos famam nouitate aliqua aucupantes, animas ſtatim noſtras negociari, & in hac ſola artium euenire, vt cuicunque ſe Medicum profitenti ſtatim credatur, cùm ſit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur, adeò blanda eſt ſperandi pro ſe cuique dulcedo, nulla præterea lex quæ puniat inſcitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ, diſcunt periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt, medicóque tantum, hominem occidiſſe impunitas ſumma eſt. Horum turbam velut inimicorum aciem clementiſſime Pater intuere, inſtruat te illius infauſti epigrammatis memoria, inſcribentis in ſepulchro hoc ſolum:

Turba Medicorum perij.

In ætatem noſtram potiſſimè videtur incidiſſe, illud M. Catonis ſenis vaticiniũ, quandocunque Greci ad nos literas ſuas,

ac

ac præſertim Medicos trãſmiſiſſent, omnia corrupturos. Sed quia iam ſine Medicis viuere non audemus, ſine quibus tamen innumerabiles nationes, fortè melius atque ſalubrius viuunt, & P.R. ætate florentiſſima, eodem teſte Plinio, vltra DC. annum vixit, vnum tibi de multis elige, non eloquentia, ſed ſcientia & fide conſpicuum. Iam enim profeſſionis ſuæ immemóres, & dumetis propriis exire auſi, Poetarum nemus & Rhetorum campum petunt, & quaſi nō curaturi, ſed perſuaſuri, circa miſerorũ grabatulos, magno boatu diſputãt, atque illis morietibus, Hippocraticos nodos, Tulliano ſtamine permiſcentes, ſiniſtro quamuis euentu ſuperbiunt, nec rerum effectibus, ſed inani verborum elegantia gloriantur. At ne quid à me hodie fictum Medici tui putent, quem ſępe nomino Plinium, quod is & de Medicinis multa, & de Medicis plura, quàm quiſquã & veriora diceret, in omnibus ferè huius Epiſtolæ partibus ducem habui. ipſum ergo audiant, palàm. inquit eſt, vt quiſque inter iſtos loquendo polleat, Imperatorem illicò vitæ noſtræ necíſque fieri. Sed ego longius quàm deſtinauerã, metu calamũ vrgente prouectus ſum,

vt verò iam deſinam, Medicum non cõſilio, ſed eloquio pollentem, velut inſidiatorem vitæ, ſiccarium aut veneficum vitare debes, huic quidem iure optimo dici poteſt, quod loquaci coquo Plautinus ille ſenex in Aulularia:

Abi, inquit, opera hic conducta eſt veſtra
non oratio,

Ad hoc & exactam tui cuſtodiam, & (quæ ad ſalutem corporis miris modis adiuuant) ſpem bonam, ac lætum animũ habeto, ſi te, ſi te nos omnes, ſi tecum ægrotantem Eccleſiam ſaluam cupis. Vale.

FRAN-

Digitized by Google

FRANCISCI PETRARCHÆ V.C. IN LIBROS inuectiuarum, contra medicum quendam ad Amicum,

Præfatio.

QVATVOR *Inuectiuarum libros dicam, an quid aliud, ad te miſi, libentiſſimè negauerimus, ſi vel negare tibi aliquid poſſem, præſertim obnixius poſtulanti, vel ſi illi iam in publicum non exiſſent. Ridebis interlegendo, & tacitus dices: Ille meus, vnam amplius quàm pu-*

illo ſcribitur, & rurſus.
quit quęquam petentib
quæ vellent peterent vlt
mus eſt. non proſequor v
tegram morumque dulce
ſtat ad obiectum negan
reſpondere. Sed occurre
ſunt, inquit, omnes tales
ſi eſſent, non tanta eſſet
tia. Magnum rerum atqu
decus eſt raritas, magn
tas ornamentum, ſi par
nes, nullus excelleret.
verſarius vnum Gallum
no vnum Barbarum,
duobus, & vicerit. Ne
ta ad cuncta reſponderim
ti illa facio, vt in ha
ne multus ſim. optarem
poſſet, vt ille vir tantus
non modò quid diceret
tra quos diceret, fortaſ
cuiſſet, nec perpetuam
notam immeritis immiſi
uocabile verbum, quant
lior eſt ſcriptura, præſe
tum ſcribentis? itaque
ſcripſit, eat vt poteſt,

n me miraris inſuetam
l inuitum. illud ægrius
ri oſius aliqua de me lo-
ineptis ſed certè neceſ-
dare operam me cogit. v-
ſationem in fine libri vl-
num propediē mirabere,
nam mihi olim hoſtis im-
neceſsitatem impoſuerūt
lios Cœnobius noſter vir
n Auſoniis armatū Mu-
per laurus ornauit, deq;
irū dictū, iudex cēſorq;
re ſententiam non expa-
, amiciſsimè quidem ad-
erq; coarguens, impule-
lebam, vt quod nunquā
rum ſuſpicabar, pro ex-
minis, nunc denuò glo-
am eius ad me vidiſti
verò non ita, quibus ſty-
l omnibus vna mens eſt,
in locis, niſi ſat reliqui[illegible]

Digitized by Google

tabam artem habet, Male loqui didicit. Benè ais, teſtor enim tuum caput, meum hoc artificium non fuit, non ſum totus indocilis, mallem lentior. ſed hoc didici in his ſcholis, vbi impertinens & ineptus conuitiator docere non potuit quod neſciuit, melior a forſan in Academia, in Parnaſſo. Neſcis quia ſicut in plateis vrbium rixantur aniculæ, in roſtris litigant cauſidici, in fornicib. lenones, in tabernis ebrij, ſic in ſcholis diſputant Philoſophi, & in ſyluis cogitant Poetæ. didici quod res, quod locus tempúſque poſcebant, immò verò quod cogebat importuniſſimus magiſter. Quamuis enim in ocio, in ſolitudine mea eſſem, ille tamen vrbicus iurgator, nec ſolitudini nec ocio meo parcens, nec ipſam locorum faciem veneratus, cui diuinum neſcio quid ineſſe ipſe ſi videas, non neges in illis, vt propriè mihi videor dicturus. Pieriis penetralibus latitantem, conuitiis aggreſſus exciuit, in aliis longè, inquam aliis cõſopitum curis, & hanc

& hanc quam in me miraris inſuetam artem docuit vel inuitum. illud ægrius fero, quod & glorioſius aliqua de me loqui, & neſcio an ineptis ſed certè neceſſariis laudibus, dare operam me cogit. vtriuſq. rei excuſationem in fine libri vltimi videbis, vnum propediẽ mirabere, quod eandem, quam mihi olim hoſtis impoſuit, gloriandi neceßitatem impoſuerũt amici. Antè alios Cœnobius noſter vir doctus, & quem Auſoniis armatũ Muſis, barbarica nuper laurus ornauit, deq; noſtris ingeniis, mirũ dictú, iudex cẽſorq; Germanicus, ferre ſententiam non expauit. ille, inquam, amicißimè quidem admonens, efficaciterq; coarguens, impulerit etiam qua nolebam, vt quod nunquã amplius euenturum ſuſpicabar, pro excuſatione mei nominis, nunc denuò gloriarer. Epiſtolam eius ad me vidiſti puto, aliorum verò non ita, quibus ſtylus varius, ſed omnibus vna mens eſt. morã meam his in locis, niſi ſat reliquia

vitæ meæ conſentaneam probare. Reſponſionem meam ad omnes, quia vna nõ capiebat epiſtola, & de fama toties certare durum erat, quanquam tota res alto animo ſperni poſſet, ne tantorum voces hominum contempſiſſe dicerer, Libellum de vita meæ curſu contexui, vbi ſi res meas, non dicam irreprehenſibiles aut laudabiles, ſed tolerabiles excuſabilésq., mira verò & illi amico, & alijs miratoribus meis, ſiue amantibus, ſiue temptantibus, ſiue ex profeſſo carpentibus, puto reſponſum erit. Hactenus Inuectiuarum mentio, calamus tulit, cum quibus & librum iſtum ſenio victum, & canum morſibus lacerum, ſimul & vetuſtiſſimam meam quam poſtulas chartam mitto, in quibus nihil mihi charius, quàm vetuſtas ipſa, cuius venerator, noſtra ætate niſi fallor, nemo inde maior fuit. Vale, Mediolani, IIII. Idus Iunij.

FRAN-

FRANCISCI PETRARCHÆ V.C. CONTRA medicum quendam, inuectiuarum

Lib. I.

QVISQVIS es, qui iacentem calamum & ſopitum (vt ita dixerim) leonem importunis latratibus excitaſti, iam ſenties aliud eſſe alienã famam prurienti lingua carpere, aliud propria ratione defendere. Iniquum fateor inter nos certamen inſtituitur. vbi me percutias habeo, vbi te repercutiam non habes. quod enim nomen habere poteſt mercenarius & infamis artifex? Profectò autem mihi tecum non de opibus aut de imperio, ſed de ſolo nomine pugna eſt, cuius te egenum

atque inopem eſſe, & ſi quid interdum non admonearis, intelligis. Quia tamen cogis ad id, ad quod nunquam ſpontè deſcenderem, & loqui aliquid neceſſe eſt, ne ſi (quod interdum in animum venit) propter contemptum rerum tuarum tacuero, tu tibi forſan ex mea taciturnitate complaceas, petita non à te, ſed à lectore venia, ſi quid contra morem meum dixero. Reſpondebo ad aliqua, multa enim tàm ineptè dicis, vt quiſquis ea reſponſo digna duxerit, ipſe meritò videri poſſit ineptior. Primum itaque literis tuis lectis, riſum me cohibere nequiuiſſe noueris, quónam enim alio modo clarius probare poteras, verum eſſe quod negas te, ſcilicet egreſſum tuis, alienis in finibus oberrare, magno cum eorum diſcrimine, qui nimium credulitate ſequuntur, quib. ſanitatis fructum pollicitus, nil niſi intépeſtiuos floſculos inutilium verborum ingeris, cum facto non verbis opus ſit? quanto enim ſudore, quantóque cum ſtudio inanem, ſed ampulloſam & tumidam, plenámque conuitiis epiſtolam effudiſti? ſed hic veſter eſt mos, aduerſus verum iurgio certatis, Et nimirum, hoc ipſo quantum tibi fideres apertiſſimè declaraſti: Si, n. nō extremus perditiſſimúſque

que

que omnium fuiſſes,non deſperaſſes fieri poſſe, ille vnus ex multis, qui iuxta ſententiam meam eſſes,in Rom.Pont.conſilium euocandus. Immò verò generoſæ mentis inditium eſt,& ſi vni tantum ſpes glorię propoſita ſit,in id niti,vt vnus iſte tu ſis,quod ſi aſſecutus fueris,voti cõpos egregij,alioquin laudabili, ſaltem ſis cõmendandus affectu. Ego quidem(nã memini)non artificium,ſed artifices improbaui,eóſque non omnes,ſed procaces atque diſcordes. Mirum dictù,vt ſibi conſcius tuus multorúmq. animus indoluit & exarſit; neſcio quid hoc rei eſt. argue tardos Philoſophos, punge inertes Poetas, carpe incompoſitos oratores, nunquam Plato & Ariſtoteles, nunquam Homerus & Virgilius, nunquam Cicero aut Demoſthenes miſcentur. Increpa Medicos inutiles & ignaros, omnes propè frement & inſanient, quod antè non noueram, breui literula ſum expertus, ſingulare quiddam hoc in genere dixerim, An fortè, ideò quia vniuerſali maculæ nemo ſubtrahitur? Nolo id quidem opinari,nec dum deſpero, fore aliquem Medicum, cui valdè probetur quicquid dixi, dicturúſve ſum, quíque ſuã ſingularẽ laudẽ, in cõmuni cæterorũ

puto)tædioſiſſimus etiam adultor, non modò Pōtificum,ſed &pauperū latrinas, viliſſimi ſpe lucelli, ego florentes ſyluas & ſolitarios colles ambire ſoleo,non niſi vel ſcientiæ cupiditate vel gloriæ. Id non ſcripto, ſed cachinno refellendum arbitror,quod inter anxiæ conquiſitas euadēdi vias, quibus inenodabilē veri laqueū tātas abrumpere, palpitādo dixiſti, Me forſan tui nominis inuidia tactum, illud ſcripſiſſe, quo tibi gregíque tuo famam eriperem. egone tibi miſero inuiderem?abſit,auertat Deus, qui enim miserò inuidet, neceſſe eſt ſit ipſe miſerrimus.ego tibi nomen eripere nitar inglorie? procùl ab hoc periculo es. ire potes toto ſecurus orbe terrarum, quod ad famæ iacturam attinet.

Cantabis vacuus coram latrone viator. Erit qui fortè nares amputet, oculos effodiat, famam tibi,nullus eripiet,quam non habes, quid autem intolerabilius eſt homine inſolenti? qui vbi pudorem ſemel abiecerit, quicquid dixeris negabit, magna meretriciæ frontis impudētia eſt. Negas ecce Medicos diſcordare,quæ publica totius humani generis eſt querela. vtinam tamen ita ſit, malim eſſe mentitum, quanquam hac in re mentitus eſſe

non poſſim. cæterum ſaluis omnibus erraſſe maluerim, quàm me veridico, periclitari tot hominum millia, qui diſcordi & vario prorſus incerto Medicorum imperio gubernãtur. Nempè quod in ſummi Pont. cura nuper dicis fuiſſe concordes, Vide, nõ dico ne mentiaris (id enim iam vobis quotidianum atque vulgare eſt) ſed ne maximis teſtib. veritas vos ipſa cõfundat. concordaſtis fortè poſt quam ille cõualuit, qui quod nemo, ne ipſe quidem dubitat, multò antè cõualuiſſet, ſi tu ſaltem per totũ ægritudinis ſuæ tempus, in extremis Indiæ littoribus habitaſſes. ô ſi quod ominari horreo (ſed licet immortalis Dei vicarius, Deus eſt tamẽ ipſe mortalis) ſi ergo tunc naturæ debitũ perſoluiſſet, quanta fuiſſet inter vos, & quã indeciſa diſcordia, de pulſu, de humorib., de die critico, de pharmacis, cœlum ac terram diſſonis clamoribus impleſſetis, cauſam ipsam ægritudinis ignorantes. miſeri qui ſub auxilij veſtri fiducia ęgrotant. *CHRISTVS* autem in cuius manu ſalus hominum ſita eſt, ſaluum illum ignorantibus omnibus vobis fecit, & faciat precor, quantum ſibi, quantum Eccleſiæ, cui præſidet eſt neceſſe, vos Dei beneficium, & cõplexionis ac naturæ ſuę

laudem.

laudem vſurpantes, videri vultis illum à mortuis ſuſcitaſſe, & nunc tandem tranſacto periculo concordatis, non ineleganti vafricia, ne ſi Pater ille doctiſſimus, quique vel ingenio, vel experientia, non dicam omnia vt tu adulator, ſed multa cognoſcit ac prouidet, diſcordare vos ſenſerit, præcipites ancipitis viæ duces abijciat, aſpernat, atque oderit, ſed mihi crede, ne quicquam rectè iacitur antè oculos pennatorum, nouit ille mores veſtros, & ſi me interroges, propter cuiuſdã ſpeciem honeſtatis, & ne conſuetudinem publicam damnaſſe videatur, veſtra potius vult faſtidia, quàm quia ignoret, aliquanto grauius eſſe periculum, vitam ſuam nugis veſtris, quàm fragilem ſine gubernaculo carinam pelago, ventisque committere. quod ad me attinet, iracundiam tuam minimè quidem miror, ſciebam verum eſſe Satyricum illud:

Accuſator erit, qui verum dixerit:

Nec minus illud Comicum:

Obſequium amicos: veritas odium parit.

Quod cum communiter verum ſit, tum precipuè inter illos, qui mendacio viuunt illud miror, quod ira in rabiem furorémque conuèrtitur. nil enim tibi ſcripſeram, quippè qui

nunc (etiam inuitus) non intellecturum alloquor, at Rom. Pont. graui tunc ægritudine laboranti, metu ac deuotione dictātibus, epiſtolam ſcripſi breuem, ſed niſi fallor, vtilem ſibi, tibi fortè non ita, admonuíque vt turba diſſidentium Medicorũ, nec non etiam Medicũ non ſciẽtiæ ſed inanis eloquentiæ curioſum, quæ ingens noſtris temporibus multitudo eſt, omni ſtudio caueret. quod licet grauiſſimè ſtomacheris, me tamen neque cõſilij mei pœnitet, neque me lapidandum credidi, ſi ſibi licet non egenti fidele conſilium dediſſem, cui omnes, qui Chriſtiano nomine gloriamur, non modò conſilium, ſed obſequium, inſuper & obedientiam deberemus. Debuiſti ſi ſanus eſſes, non mihi reſcribere, qui tibi nil ſcripſeram, ſed eidem illi ſcribere, ſi ſibi forſan aromatico illo tuo ac medicinali ſuadere poſſes eloquio, vt tibi ſeipſum, & res ſuas crederet, vitam ac ſalutem, niſi de tuis manibus non ſperaret. cõtrà autẽ me ſtudiíſque meis deditos, nociuum atque inutile genus hominum declinaret, ſeu me Poetam, ſeu quodlibet aliud dicere libuiſſet. omnia enim tibi licere arbitror idiotę, qui propter mei, quin potius veri odium, in

Poem:

Poetas immeritos es inuectus. ego tamen hac in re poeticè nihil ſcripſi, quod ita eſſe, niſi planè deſiperes, ipſe ſtylus indicio eſt. Cogeret me procacitas fortè tua, poeticè aliquid de te loqui, téque omnib. ſæculis lacerandum tradere, niſi quia indignus viſus es, qui per me poſteris notus eſſes, aut locum in meis opuſculis inuenires. ſed quid colores cæco? quid ſurdo ſonos ingero? mechanice, res tuas age oro te, cura ſi potes, ſi minus interfice, & pretium poſce cum occideris, id nulli imperatori aut regi, ſed tibi vni vitæ necíſque domino, vt iactas, humani generis cæcitate permittitur. vtere funeſto priuilegio, optimè enim tutiſſimè arti cerebrum addixiſti, quiſquis euaſerit, tibi vitam debet, quiſquis obierit, tu illi præter experientiam nihil debes, mors naturæ aut ægroti vitium, vita tuum munus eſt, iure igitur Socrates, cùm factum de pictore Medicum audiſſet, Caute, inquit, Artem enim deſeruit, quæ defectos ſuos habuit in aperto, eámque cõplexus eſt, cuius error certa terra tegitur, quid te autem non auſurũ rear, qui Rhetoricã Medicinæ ſubijcias, ſacrilegio inaudito, ancillæ dominã, mechanicę liberalẽ? niſi forsã illa te cogitatio

has in inſanias traxit,quę ſi vnquã caput tuum potuiſſet irrumpere, nunquam vſque adeò aſininum dicerem, vt ſcilicet,quoniam ætate noſtra iniquiſſimos homines imperitare viris optimis, facto rerũ peſſimo videmus,ad artes quoque ſpeciẽ hanc tyrannidis trahendã,ac propagandam putes. ſed prius omnia, quàm huiuſce rei arbitriũ, fortunæ traditũ videbis:faciet illa Nerones atque Caligulas regnare,Dionyſios atq; Phalarides in patria florere, Catonẽ intra peſtes Libycas errare,mori Regulum in carcere,in paupertate Fabriciũ, Marcellum in inſidijs, in exilio Scipionẽ, hæc & his ſimilia faciet,quotiẽs volet,more ſolito iocari, Medicinæ ſuppeditare Rhetoricam nõ poterit, extra ſuos fines imperiũ nõ habet.Sed quid loquor? neſcio an prius, quàm ad finẽ ſuſcepti ſermonis veniam, libeat mutare ſententiã, ac fateri ius illam etiam in artib.habere. quod niſi ita eſſet,nunquam tu de tanta ignorantia,tàm ſuperbus incederes, cũ multi interim viri literatiſſimi mendicent,verum ea non àrtium fortuna,ſed artificũ dici debet. Ad id mihi reſpondeas velim, ſi rebus omnib. fortunæ imperio cõfuſis,artes quoq; cõfundere, &

liberales

liberales mechanicarum ſeruas facere (quod vtrarũq; prohibebaris nomine) voluiſti? cur non potius nauigationi, quàm medicinæ Rhetoricã ſeruã faciebas? Nauigationẽ certè ſui generis, hoc eſt mechanicarum quidam dixere, Rhetoricam, eò quod in primis illi cui mercatura omnis ſubiacet, in peragrãdo orbe luſtrandíſque littorib. atque innumerabiliũ nationũ conciliandis ratione animis, multa ſit opus eloquentia. vnde & Mercuriũ, quẽ ſermonis Deũ vocant, inde dictũ volũt, quòd mercaturæ κύριος hoc eſt dominus eſſe videtur. quod cum ita ſit, cur non potius (vt dixi) nauigationi Rhetoricam ancillari præcipis? quod æquanimius propter ſimilitudinem latura ſit, niſi quia ruditatem illam tuam, & caligantis ingenij cæcitatem occultare, nullo modo potes. proximis tuis literis expecto ridiculoſiſſime rerum cenſor, vt lanificio iubeas ſubeſſe Grammaticam, Dialecticam armaturæ. quid enim te rurſus non auſurũ putem qui me os in cœlum poſuiſſe dicas, quoniam Medicos diuinum ac cœleſte genus attigerim, cum tu impuriſſimum os aperire non ſis veritus, in Plinium Secundum, virum ex omnibus ſuæ æta-

tis doctrina ingenióque præſtantiſſimũ. ita enim de illo ſcriptum video, nec excipitur Galenus coætaneus (niſi fallor) ſuus. vir & ipſe non indoctus, ſed indoctorum atque loquacium abundantiſſimus ſucceſſorum. Quæ autem iſta dementia? quęue iſta voluptas eſt? à pedite vulnus acceptũ, equiti refundis innoxio, & ſoluta oratione, cum ſis lęſus, iram vlciſceris in Poeta, quaſi Poeticum ſit omne quod neſcias, id ſi tibi permiſero, quid vſquam quæſo non poeticum relinquetur? quid enim non te penitùs ignorare crediderim, qui ad experiẽdum ineptiſſimos ſenſus tuos, tàm pueriliter deſudaſti? Deꝰ bone, quę deliramẽta? quæ ſomnia? Inſultas Poeticè, cuius nunquam faciem vidiſti, laudas Medicinam quàm ego nõ improbo. quis enim ſanæ mentis hoc audeat? Scio artem eſſe non inutilem, & ſerò licet à noſtris hominibus receptam, poſtea tamen in honore habitam, quinetiam inuẽtioni deorũ (vt perhibent) immortalium cõſecratũ, tàm magna res viſa eſt, vt humana nõ putaretur inuentio. quam opinionem certioris fidei auctor, in Eccleſiaſtico cõfirmans. Altiſſimus de terra, inquit, creauit Medicinam, quanuis ad omnia ſit cõmune,

mune, quicquid nouimus, quicquid ſcimus,quicquid ſapimus, quid niſi diuina inuentio dominique donum eſt? cum in eiuſdem libri principio ſcriptum ſit: Omnis ſapientia à domino Deo eſt. At ne tibi de mechanicæ tuæ ſingulari, ceu laude complaceas,audi quid de agricultura altera mechanicarũ, eodem ſcribitur libro. Non oderis(inquit) laborioſa opera, & ruſticationem ab altiſſimo creatam,quid habes quod ſuper quemcunque agricolam accolas ? Ambæ artes vno de fonte prodeunt, ambas creauit altiſſimus, immò verò quid habes, quod te agricolæ conferas, cum humanam ille vitam adiuuet, quam tu (licet contrarium profeſſus)oppugnas, ille humano generi laborando proſit, tu noceas quieſcendo, ille nudus in campis, fame ſua publicam pariat ſaturitatem, tu phaleratus in thalamis, voce tua publicam deſtruas ſanitatem. In eo quidem non ſimiliter concordamus,quod effectus Medicorum dicis eſſe mirabiles, quos effectus quęſo te, niſi illud forſan inter miraculoſa connumeras,quod vos ſæpius quàm cæteri hominum, immò verò quaſi continuò, ægrotatis?itaque magnis in populis,facies veſtra ſolo pallore diſcernitur, iãque in

prouerbiũ abijt. Colorem Medici dicere, quotiens croceum hominem aut tabeſcentem videris. Parum ne hic miraculo eſt, ſalutem alijs, quàm ipſe non habeas polliceri? Eſſet profectò miraculum, niſi illud extenuaret aſſiduitas mentiendi. niſi fortè ille mirabilior eſt effectus, quod qui ſe totum veſtro conſilio tradiderit, ſanus eſſe nunquã poterit. hi ſunt Medicorũ, nõ tantũ miri, ſed ſtupendi etiam effectus, Medicorũ verò non omnium, ſed multorum, atque in primis tui. Credo ego Hippocratem virum doctiſſimum fuiſſe, puto Galenum (illo duce) multa primis inuentionibus addidiſſe, non detraho claris viris, ne fiam tui ſimilis, qui obtrectãdi ſtudio, mecũ Plinio miſcuiſti, quem ſi intelligere poſſes, eſſes hortandus vt legeres, & teipſũ in eo ſpeculo intuens, vel deformitatẽ tuã corrigeres, vel deſineres ſuperbire, ſed crede mihi Græcum hominem putares, cùm tamen is inter raros Latinæ eloquentiæ principes, in Saturnalibus numeretur. ſi in literis tuis video, arrogans & ignarus es, alterum facit vt nil diſcas, alterum vt nil ſcias, quid enim de hoc tanto viro ſomnias? Dicis enim quod quicquid veri habet, ab antiquis Medicis accepiſſe, vos

à qui-

à quibus tot mendacia didiceritis non dicis. ſed quid iterum tempore gloriaris? Ignauiſſimorũ quorundam hominum cõſuetudo eſt, vt cum inter vitia ſenuerint nullique pares ſint, ſola ſe prę ferãt ſenectute. atqui ne hãc ipſam vnam gloriãdi tibi materiã cõceſſerim, in ſingulis.n.te verbis detegis, nihil eſſe, nihil ſapere, nihil noſſe. cõputa annos, & reperies virũ illum omnes ferè quibus vteris Medicos præceſſiſſe, quanquam quid attinet Medicorum antiquitate nominibúſq; cõſidere, qui ſi ad lucẽ redeant, vna voce fatebũtur, nullos ſe hoſtes alios habere quã vos, quorũ vel turpi ſegnicie, vel ingeniorum hebetudine, ſui labores ac vigiliæ perierunt, quique quotidie mentiẽdo illos arguitis fuiſſe mendaces. Lege ſi libet (& niſi ego quoque tibi Græcus videor) epiſtolam illam totam, quę cum ad hoc vnum ſcripta eſſet, vt vniuerſali Domino cautionem pareret, tibi neſcio cui (immò quidem ſcio ſed diſſimulo) dolorem peperit ac furorem. illam lege libet, Inuenies me nil omninò contra Medicinã, nilque contrà veros Medicos locutũ, ſed cõtra diſcerptores atq. aduerſarios Hippocratis, quod eodẽ plaudente fieri credidi, tu aũt nõ cõtentus in me multa

dixiſſe, multa itidem contra Poëticam ac Poëtas, quadam libidine vobis inſita loquendi, de reb. peregrinis & incognitis, euomuiſti. non legeras apud Varronem Romanorum doctiſſimum, neque apud Tullium, quem fidenter, licet fortè obſtrepas, dixerim principem Latinorum, quid de Poëtis ſcriptum eſt. verba enim ipſa, ne quid me mutaſſe, vel addidiſſe ſuſpiceris appoſui. A ſummis, inquit, hominib. eruditiſſimíſque ſic accepimus, cæterarum rerûm ſtudia & doctrina & præceptis & arte conſtare, Poëtam ipſa natura valere, & mentis viribus excitari, & quaſi diuino quodam ſpiritu afflari. quare ſuo iure, noſter ille Ennius, ſanctos appellat Poetas, quod quaſi deorum aliquo dono atque munere, commendati nobis eſſe videantur. ſit ergo iudices ſanctum apud nos humaniſſimos homines, hoc Poetæ nomen, quod nulla vnquam barbaries violauit. hæc Cicero. Multa ſequuntur in eandē ſententiā grauiſſima, innumerabilia etiam apud alios, quæ ſpontè prætereo. neque enim mihi propoſitum eſt, in auribus tuis nobilitare velle Poetarū nomē, quod tibi ignobile videri, ea demū ſūma mihi nobilitas videtur. cur autem

hæc

hæc narrē neſcio, an te ridiculoſior ſim, ſi aſino lyram iungam. Reſpondes, audio ſed nihil intelligo, & Poetæ nomen nulla vnquā (vt modò dicebā) barbarie violatum, atq; omni ex parte tibi incognitū, violabis plus quàm barbarica feritate. itaque peropportunè audies, quod cuidam nuper tuæ profeſſionis homunculo, cum aſſenſu & approbatione multorum dixi. Cum enim veſtro more, multa contra Poetas hiſceret, potius quā diceret, nunc Poetam Ciceronem, nunc Plinium affirmans, quæſiui ab eo, Quid Poetæ nomine crederet importari? quod cum ſe neſcire non negaſſet, pro tempore hiſtoriam dixi, non inamœnam cognitu, magis ab auctorib. relatam, quam tibi quoque dicam, puto ſi quid omnino aliud, quàm de febribus audire potes. Hannibal vir bellicoſiſſimus, bello victus, à Romanis Epheſum ad Antiochum regem Syriæ profugerat, à quo læt iſſimè ſuſceptus, eo quòd Romanorū odijs æſtuanti, nullus vnquā cōſultor tàm idoneus videbatur, in ſummo honore apud illū erat. contigit autem Phormionē quendā nomine, ſecta Peripateticum, qui ea tēpeſtate literarū ſciētia clarus habebatur, ſimul illic fortè apud regē eſſe,

ad quem (ſi vellet audiendum inuitatus, Hannibal, dum fama viri tactus annuiſſet. ſeniculus nõ indoctus, & vt homo Græcus audax & verboſus Phormio, credo extimans nihil ſe melius in præſentia tanti ducis, nihílque conuenientius loqui poſſe. materiam rei militaris ingreſſus, in plures horas ſermonem continuum protraxit. denique dum qualiter ſit ductandus exercitus, qualiter inſtruẽda acies, qualiter capiẽdus caſtris locus, quando ſignum pugnæ dari, quando cani receptui conueniat, poſtremò quæ ante prælium, quæ in prælio, quæue poſt prælium ſint ſeruanda copiosè diſſeruit, ſecutúsque eſſe plauſus omnium quæſitúmque ab Hannibale, quid ſibi etiam videretur de illo ſapiẽtiæ profeſſore. Multos (inquit ille) ſtultos deliróſque ſenes vidi, nullũ tamen, quo magis delectarer quàm ſene hoc, quippè qui tã multa de reb. incognitis loqueretur. quo dicto facetè admodum & illius & veſtram impudentem notauit audaciam. de omni.n. materia loqui vultis, veſtrę profeſſionis obliti, quę eſt ſi neſcis, vrinas, & quæ nominare pudor prohibet, contemplari, nec pudet inſultare his, quibus virtutum atque animi cura eſt, eleganter de

hoc

hoc Phormione loquens Cicero. Quid, inquit, aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annis de imperio, cum P.R. omnium gentium victore certaſſet, Græcum hominem, qui nunquam caſtra vidiſſet, nunquam denique minimam partem vllius publici muneris attigiſſet, præcepta de re militari dare? quanquã non omnino par tua & Phormionis cauſa, multóq; iuſtius ego te rideo, quàm illum riſit Hannibal. Ille enim de rebus licet experientia ignotis, at ſaltem lectione cognitis loquebatur, tu de his rebus loqueris, quarum non tantùm vſu atque arte es indoctus, ſed ingenio etiam prorſus indocilis. hanc hiſtoriam cum illi contentioſo homini narraſſem, quod erat ipſe ſenex, ſibi dictum credidit, quaſi & ſenium ei & ſtultitiam exprobraſſem, itaque vehementer excanduit. Tu qua ætate ſis non ſatis ſcio, niſi quod delirare ſæpius ſolent ſenes, non quidem omnes, ſed quorum iuuenilis ætas vilib. curis & obſcœno artificio acta eſt. quo autem ingenioſis, mihi incognitum eſſe noluiſti, audiens ergo te video, mordêdi auidum, ſed ignorantia torpentem, algentis more aſpidis coactum virus nõ poſſe diffũdere,

niſi quod in fine multum irarum attritu, terrificè concaleſcens, neque tamen tàm morſu quàm ſibilo metuẽdus, in me calcaneo tenus erigeris, vbi ſcilicet Boetium Seuerinum, aduerſus ſacras Pieridès teſtem citas, atque vt teſtimonio fidem quæras, cautiſſimus diſputator, Patricium illum vocas, quaſi de Prætura vel Conſulatu quæſtio ſit, & quaſi non multi teſtes, licet minimè Patricij ſint, hac in re multum Boetio præferendi. Verum abſit vt huius vel alterius fide digni hominis teſtimonium recuſem, ad inquiſitionem veri, omne genus ſtudioſorum hominum admitto, mechanicis duntaxat excluſis. Ille igitur quid, ab ægrotantis cura, ſcænicas meretriculas philoſophico procùl arcet edicto. Viue bellator egregie, vniuerſam poeſim letali iaculo transfixiſti. certè ſi quid eorum de quibus tàm temerariè diſputas didiciſſes, ſcires ſcænicam illam quam Boetius notat, ipſos inter Poetas in pretio non haberi, non autem vidiſti, ecce quod iuxta erat, licet idipſum literis tuis ignoranter insereres. quid enim ait: Veris eum Muſis curandum ſanandúmque relinquite. hæ ſunt Muſæ; quibus ſi qui vſquam hodie ſuperſunt poetę, gloriantur

ac fidunt,

ac fidunt, quarum ope non ægra corpora mactare, ſed ægris animis ſuccurrere didicerunt. de quibus ſi loqui velim, donec cerebro humido ac fluenti tanta res inſideat, amens ero, neque enim Amphionis vel Orphei cythara tàm duram ſilicem mouere poſſet, neque enim tam hirſutam tygridem lenire, quas tu ac omnes id genus fictiones, veluti vero aduerſas, mira plebei artificis temeritate, condemnas, in quibus tibi tuíque ſimilibus ſtudioſè abditus, allegoricus ſapidiſſimus ac iucundiſſimus ſenſus ineſt, quo ferè omnis ſacrarum etiam ſcripturarum textus abundat, quas te animo irridere non dubito, ſed ſupplicium times. Quamobrem feram æquo animo, te Poetis quos ignoras, vanitate notiſſima inſultantem, ídque mihi alicuius bonæ ſpei argumentum fuerit, ſi tibi valdè diſpliceam. Cur autem indigner audere te aliquid aduerſus me, cùm aduerſus *CHRISTVM*, ſi impunè liceat ſis auſurus, cui Auerroim (tacito licet iuditio) prætuliſti? ſcis quòd non mentior, quãuis aliud verbo clames, ceſſet pœnæ metus, profectò vt ſciolus videaris, eſſe voles hæreticus. Sed ad fictiones quas carpebas redeo, audi ergo quid Lactantius,

conſequi nequeunt execrãtur, vt ſcilicet Poetæ officium ſit mentiri, illud tibi cõſequenter perſuadeas velim, eſſe te Poetarũ maximum, cuius propè plura mendacia ſunt quàm verba. vltrò tibi Meonius ſenex cedet, victus cedet Euripides, cedet Maro, vacuus tibi Helicõ linquetur, indecerpta laurea, illibatúſque Caſtalius fons. Sed expergiſcere ſi potes, lippientéſque oculos aperi, videbis Poetas raros, quidem natura rerum diſponente, vt rara quælibet cara ſimul & clara ſint: Videbis eos gloria & nomine & immortalitate fulgentes, quam non ſibi tantum, ſed & alijs peperére, vt quib. ante alijs perituris conſulere nominibus datum eſt, & quorum adminiculo ipſa etiam virtus eget, non equidem in ſeipſa, ſed in eo quod habet cum vitijs & obliuione certamen, te verò cum tuis nudos videbis, omni vera laude vanitatibus obſitos, obruróſque mendacijs. Hæc non aduerſus medicinam (quod ſæpe teſtatus ſum) neque aduerſus excellentes Medicos, qui iraſci non debent, qui cum ſemper rari, noſtra ſunt ætate rariſſimi, ſed aduerſus te, delirãtéſq; ſimiliter dicta ſint. in quib⁹ illud fortè mirabitur quiſpiã, quod libellũ pro epiſtola remiſi, ſed

meminiſſe conueniet facilius infligi vulnus quàm curari, & citiùs dici conuitia quàm repelli, ideóque & maior defenſio Demoſthenis, quàm Aeſchinis accuſatio eſt, & longior Ciceronis, quàm Saluſtij inuectiua. hactenus hæc: cætera in tẽpus aliud reſeruo. Nolo enim putes me laceſſiti ſtyli, & iuſtiſſimæ indignationis aculeos, more apum in vulnere reliquiſſe, experire iterũ cum voles, quid inter ingenium & ingenium, quid inter calamũ & calamum interſit, illud verendum, ne dum per abrupta diſtractus, multúmque huic tuæ ridiculoſæ eloquentiæ intẽtus, in inſuetis conflictationibus tempus teras, his quoque pecunia pariter ac ſanitate ſpolias, magni periculi cauſa ſim, de hoc tamen ipſe videris, ego mihi quicquid atemptaueris, ad cumulum gloriæ adſcribam. Alta petentibus non ſemper quies, ſed eorum ſæpè, qui ſine graui periculo vinci poſſunt, optãda rebellio eſt. Si benè dixiſſes audiſſes benè. audiſti autẽ, quod ego loqui ſum ſolitus, ſed quod tu meritus es audire. Sile parumper, & rumina, & tibijpſi da veniam, qui cœpiſti. Verùm ego ſatis ne ſanus ſim diutiùs tecum loquar, qui quod ridiculum omne ſupergreditur, Medicinæ nomine, mortem

tem

tem mihi literarum tuarum, in ſine denuncies, ad quam differendam, Medicina fortè aliquid, tu profectò nihil, ad celerandum verò quàm plurimum conferre potes. Præclarum, fortius artificium longæuis, corpuſculum ſcis expedire languoribus. certe ipſa mihi viuas (modò voces habeat) Medicina gratias actura ſit, ſi eorum præſentem infamiam fando nudauero, qui antiquam illius gloriam nouis erroribus extinxerunt.

Digitized by Google

teras,loquendo non potes.Lingua animi ſera eſt, hāc tu nullo ad hoſtiū pulſante, neſcio cur mouiſti,tenebroſam fœdámq. tui pectoris domū omnib. aperiens,quæ melius ſemper clauſa manſiſſet,niſi quia demētiam diutiùs occultare difficile eſt. Credo nō legeras quod ſcriptū eſt ,Stultus quoque ſi tacuerit ſapiens reputabitur,& ſi compreſſerit labia ſua intelligēs. benè Socrates,cum decorum adoleſcentē tacitum vidiſſet. Loquere,inquit,vt te videam non tàm in vultu putabat videri hominē,quàm in verbis. ecce locutus es, vidimus te,iámque ſi millies taceas videmus.voluiſti apparere & multis quos latere poteras,eſſe ludibrio, in quod gaude præpotens orator, externa ope non eges, nullo opus eſt indice,operosè nimis,tuo te prodis indicio,tā late triſtis male coagulati eloquij fumus manat.ô ridiculum animal,volebam dicere,librū ſcribis , rectius dixerim , quod tuæ profeſſionis eſt proprium, aromatum lētas fœdas inuoluere,& vbi periculoſis ambagibus dictare ſoles,miſerorum mortes,vtque vilia magno conſtent,falláſque licentius, radicibus noſtri orbis imponere peregrina vocabula,vbi nunc vt tibi videtur Philoſophicos locos vt ego ſētio tabificos loco

Digitized by Google

ſcribis, Sed vt libri formam habeat verſutus opifex diſtinguis in partes, & forſitan victor eris: apothecarij ſcripſiſſe te librũ dicent, quidni igitur exclamem? Accurrite Philoſophi, accurrite Poetæ, accurrite ſtudioſi, quicunque vnquam ſcribendis libris operam datis, accurrite, veſtra res agitur, mechanicus libros ſcribit, penitúſque verum fit illud ſapientis Hebræi. Faciendi libros nullus eſt finis. quid enim fiet ſi mechanici paſſim calamos arripiunt? actum eſt. ipſi boues, ipsíque lapides ſcribent, Nilotica Byblus non ſufficiet, ſiquis eſt pudor, dimittite illã literatis, vos ſi gloriæ cupiditas tangit, in vento & aqua ſcribite, vt ad poſteros fama citius veſtra perueniat. quid quæram? quid eloquar? quid dicam? deſinite, quæſo, qui papyros arte conficitis, quique tenues in membranas cæſorum animalium terga conuertitis, Hetruſcis expiandum ſacris infauſtum & infamæ monſtrum incidit. quid enim bicipitem puerum, aut quadrupedem miramur? quid obſtupeſcimus mulę partum, tractúmq. de cœlo templum Iouis, aut ſub nubibus viſas faces? Quid Aetheis vaporibus ardens æquor, & cruentum amnem, imbrémq. lapideum, aut ſi quid tale in annalib. veterũ reperi-

reperitur? habeãt ſuũ ſęcula noſtra portentum, mechanicus etiam libros arat. quis non Roſcio deinceps artis hiſtrionicæ librum donet? erat & ille mechanicus, ſed inſignis, ingeniόque promeritus nõ modo maximorum ducum gratiam, ſed ipſius quoq. familiaritatem atq. amicitiam Ciceronis, mulcebat ille oculos, mechanicus noſter aures vulnerat, agebat ille quod placeret ómnib., hic quod nulli. aut quis coquinæ magiſtrum indignetur Apitium, ſuã literis inſerere diſciplinam? cur enim inter culinas nõ ſcribitur, inter latrinas ſcribitur? cognatas res eſſe nomen arguit. cùm autem non inter epulas libri fiant, inter vrinas fiunt, ad quas ſtylo celebrandas florentiſſima artiũ rhetorica captiua perducitur, & quæ populos moderatur, ínq. animis regũ regnat, inter Medicos ancillatur? Sed quæſo te Philoſophiæ atq. artiũ domine, quo animo Tullius Rhetoricam tot voluminib. tanto ſtudio tractaſſet, ſi futuram talis ingenij ſeruam ſciret? quã verè (non dicã ſerua) ſed famularis etiam tua ſit, ſi aliũde neſcirem, abundè quidem artificioſus, & hybleo melle dulcior orationis tuę cõtextus inſinuat. Certè ꝙ ſcholis omnibus eſt notũ, Rhetoricæ facultatis officiũ eſt

appoſitè dicere, ad perſuadendum, finis perſuadere dictione. quanta autem illud arte facias, quanta hoc fœlicitate perficias, qui te ſemel audierit non ignorat. Sed iſta ſuum locum inuenient, à primordiis inchoandum. excuſet autem prolixitatem mei ſermonis, tuæ ignorantiæ magnitudo, de qua aut nihil omnino dici debuit, aut parum dici non debuit. Prima quidem libri tui pars, de teipſo agit, quis qualíſve tu ſis. iam idipſum cautè. ſciebas te incognitum, niſi tabellionum more de teipſo aliquid loquereris, atque ita qua ſcriberes auctoritate conſtaret. Qui ſim, inquis, perlecto hoc toto iam noſces opuſculo. ô magne vir, nimis humiliter de te ſentis, immò verò confeſtim accepto in manus opuſculo noui te, qué & ante noueram. Sed nunc ſcientiam tuám omnem funditus detexiſti, & vt ſcriptum eſt in Pſalmo: Denudaſti fundamentũ eius vſque ad collum. quid autem de te dicas, quem te facias audiamus. Sum, inquis, Medicus. audis hæc Medicinæ repertor Apollo, vel amplificator Æſculapi? Conſequenter & Philoſophus, audis iſta Pythagoras, qui nomen hoc primus omnium inueniſti? flete repertores artiũ, fines veſtros proterit aſinus infulatus,

fulatus,nō ſe modo Philoſophū, ſed Philoſophiā ſuā iactās, Philoſophia noſtra, inquit. heu quid hoc eſt? peiora ſunt audienda ſi viuimus.iam,vt ſuſpicor, ad finem ſæculi propinquamus. Erunt ſigna in ſole & luna & ſtellis, hoc ſignum in Euangelio nec fuit, quando aſinus Philoſophabitur, cœlum ruet. quis vis dicā? iam philoſophiæ miſereor ſi tua eſt, ſed meo periculo iurare auſim, neſcire te quid ſit eſſe Philoſophum.at ne omnia vnam in partem congeram, multa etiam nunc de hac re tecum loqui habeo. præmiſi autem hæc,vt ſcires apud me Philoſophum te nō eſſe.quid verò, quid deinde intulit audax ſtultus,Se his artibus armatum, non tantùm corporis ſed animi vitia curaturum? venite huc qui ægrotatis,ſalus non ſemper ex Iudæis eſt, adeſt ſemibarbarus ſoſpitator.&me ſuperbum vocitas. relege nunc epiſtolam illā meā, quæ te furere fecit, & faciet mori quando ego vel Philoſophiam vel poeſim meam,quando me aut Philoſophum aut Poetam dixi,aut aliud quicquam, quàm tuorum morum & ingenij contemptorem, quod mihi non modo licitum ſed debitum rebar.

Verecundè ſe ſolius Rhetoricæ magi-

leat, vt ſi non intellexeris, cerebri tui, nō ſtyli mei vitium accuſetur, audi ergo. Superbo libertas omnis ſuperbia videtur, ſapiens verò inter ſuperbiam fiduciam diſcernit, & ſcit largiter referre, quo animo quid dicatur aut fiat. Hinc ille vir optimè ſibi conſcius, dum in publico peroranti populus obſtreperet. Tacete inquit, melius ego vnus noui, quid Reip. expediat quā vos omnes, quod vt animosè, ſic verè dictum, aliquos qui ad ſuperbiam traherent fuiſſe, à vulgi moribus non abhorret, docti autē glorioſæ fiduciæ adſcribunt. Scipio ille vir maximus, qui famoſum primus agnomē ex Aphrica reportauit, capitalē cauſam dicturus. Primo quidē die, ſine vlla criminū mentione, vt ait Liuius, orationem adeò magnificam de rebus à ſe geſtis eſt orſus, vt ſatis conſtaret neminem vnquam neque melius neque verius laudatum eſſe. quid ergo? nunquid in proprio ore laus ſordebat? Audiebantur, inquit, ab eodem animo ingenióque quo geſta erant, & aurium faſtidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam referebantur. ſecundo autem dicendæ cauſæ die, dum artius vrgeretur, non modo ſordidam & obſoletam veſtem reorum more non

induit. aut ſubmiſſè iudicum misericordiam implorauit, ſed cùm fortè reuolutis annis dies eſſet, quo ipſe bello Punico ſecundo periculoſiſſimo omnium atque grauiſſimo ſupremam manũ impoſuerat, virtutis ac fœlicitatis propriæ recordatus, & ob hoc conſcientiæ fiducia euectus, victricem capiti lauream impoſuit, teſtatúſque eo die, litibus ac iurgiis abſtinendum, propter diei illius anniuerſarium honorem, quo ipſe olim cum Hãnibale & Carthaginenſibus benè ac fœliciter decertaſſet, agendáſq. potius Deis gratias, precandóſque vt P.R. ſemper ſui ſimiles duces darent, deſertis in curia accuſatoribus atque iudicibus, fauente ac proſequente vniuerſo populo, Capitolium & deorum templa triumphantis in morem circumiuit, non minus glorioſus ciuium, quàm fuerat hoſtium triumphator. rem notiſſimam narro, tuis licet ab auctoribus non tractatam, nec cuiquam dubium eſſe poteſt, quin inaniter effuſa laudatio turpiter ſonuiſſet, niſi eam natura rerum, & quædam quaſi viri neceſſitas extorſiſſet. Si Leonem latrantibus excitaturum dixi. ſi me omnia pręter virtutem & bonam famam ſolere contemnere, arroganter tibi videor locutus, falleris

leris vt in multis, neque enim inſolenter me locutum noueris, ſed fidenter, vt teipſum vel graui rugitu, expergefactus agnoſceres. quid enim putas, aut quid ais? nónne iam, reor, erubeſceres, niſi roboré tuus ille letheus & immedicabilis pallor excluderet? nónne iam tacitus ſaltem, ac pallidus recognoſcere incipis, quod dixiſſe tibi verum videor inſolenter, quãtum inter ingenium & ingenium, quantum inter calamum & calamum interſit? Profectò autẽ ille, quem mihi aſſumpſiſſe videor virtutis amor ac laudis, non ocioſæ iactantiæ eſt, ſed eò pertinet, vt ſcias me ab ea quam mihi obiectabas adulatoris infamia remotum, cùm ceſſet illa cupiditas, quæ tuam & multorum linguas docuit adulari. Sed hæc turpiter, quamuis verè proprio ex ore ſonuerunt, iam reſponſum habes. Tunc id verè diceres, quando nulla iuſta cauſa, ſed inanis tantùm gloriȩ ſtudio dicerentur. Nũc non magis pro mei nominis, quàm pro ipſius defenſione veri dicta ferre debebis æquanimiter, & tibi parcere, quod in me arguis, Cato vltime, grauiſſime morum cenſor. adde quod ego non mihi ſcientiam aut gloriam eſſe, ſed earum cupiditatem, neque me virtutem aut bonam fa-

mam habere dixi, ſed optare, vel quod minus eſt, non ſpernere, quid hic, oro, tàm ſuperbum notas, niſi quia tibi res inſueta eſt, aliquid præter pecunias optari vel amari? accingere quicquid potes calumniæ, præter deſiderium & affectum boni nihil mihi tribuo, quibus qui caret, ſibi & aliјs inutilis viuit, ſi tamen dicendus eſt viuere, qui optimarum ſenſu rerum eget, peſſimarum paſſionibus abundat. Accedit quod & hæc, & ſiquid in me laudabile, aut ſi quid penitùs boni eſt, quamuis id tibi dolituræ inuide, in oculos ingeſſerim vt doleres, teſte tamen cõſcientia, non inde me, ſed auctorem omnis boni Deum laudo, neque in meipſo glorior, ſed in illo ad quem omnia refero, præter defectus erroréſq; meos, quos mihi imputo, ſcit ipſe me verum loqui. Ecce in Pſalmo CXLIIII. ait Auguſtinus, Inuentum eſt quomodo & me laudare poſſim, & arrogans non ſim. Verum vt de Poëtis, quibus vt canis ad lunam latras, aliquid immiſceã, apud Virgilium Aeneas de ſe interrogatus, inter cætera quid ait?

Sum pius Aeneas, fama ſuper æthera notus.

Idem apud Homerum reſpondiſſe nouimus Vlyxem, ad hoc reſponſum meum:

tu atque

tu atque alij, qui nihil de nobis loqui verum, ſimul atque magnificum poteſtis, vel ſuperbè dictum ab Aenea, vel turpiter fictum à Virgilio clamaretis: ſed doctiores excuſant, quia ſcilicet vt ignorantem alloquens, laude propria pro iuditio ſit vſus, & fuerit ea ſibi neceſſitas non voluntas, quid autē? Non ne ego etiā ignoranti ſe, ignoranti me, ignorāti omnia? equidem ſi vel te, vel me, vel aliquid boni noſſes, nūquam me nil tibi dicentem aut dicere cogitantem, nullam tui notitiam habentem, aut habere cupientem, tam importunis (vt repetam quod te premit) latratibus excitaſſes. cuius te hodie puto pœniteat, ſed pudor animi retrahere pedem vetat. anxius itaque ridiculúſque luctator, alienam quod mihi forſitan credis incognitam in tuis reſpōſiunculis opem quæris, piget hinc percepiſſe, pudet inde deſinere. ita tergiuerſaris, incertius hæres atq; vt eſt in antiquo prouerbio: Auribus lupum tenes. Vnum hoc loco præterire noluerim, quod inter ſuperbias meas ponis, indignum te mihi viſū, qui meis opuſculis ſcribereris. vide autem, quæſo, ne inter tuas potius numerandum ſit, ſi tibi contrarium videatur. ſcripſi aliqua nec deſino, haud vnquam

deſinam, dũ hic digitus calamum feret, ſed omiſſis alijs ne me rurſum, de meipſo magnificè loqui dicas, ſcribo de viris illuſtribus, quale non auſim dicere, iudicent qui legẽt, de quantitate pronũcio, haud dubie magnũ opus multarúmque vigiliarum, etſi non ab auctore, certè à ſubiecta materia nominandum, nihil ibi de Medicis, nec de Poetis quidem aut Philoſophis agitur, ſed de his tantùm qui bellicis virtutibus, aut magno Reip. ſtudio floruerũt, & pręclarã rerum geſtarum gloriã conſecuti ſunt. illic ſi tibi debitum locum putas, dic vbi vis inſeri, parebitur, ſed verendum eſt, ne quos ex omnibus ſæculis illuſtres, quantum hac ingenij paupertate licuit in vnũ contraxi, aduentu tuo diffugiant, téque ibi ſolo remanẽte, mutandus libri titulus, neq. de viris illuſtrib. ſed de inſigni fatuo inſcribẽdũ ſit. Si audire me velles, petẽdum potiùs ab Apuleio Madaurenſi, vt in libro philoſophantis aſini locum habeas, vel orandus Plautus, vt alicubi, in Amphitryone te collocet, vbi ſyllogiſmos tuos explicans, probes Byrꝛiam nihil eſſe, magnóq; animo cõtemnas, ꝙ in meis loc⁹ tibi deſit opuſculis, cũ & alibi aptius eſſe poſſis, & ego nullũ in tuis operib. locum

cum quærã. Illud quoque locus hic exigit, quàm certè ſit tutum, de veritate tecum colloqui, quámque tanquillum vide, ſtantibus enim ſcriptis obſtrepere, & inſidiari non pudet, quid faceres inter verba volantia? quid eſt autem quod inter multa dixiſti, Me ſenectutem deteſtari? nihil hoc falſo falſius. nemo me reuerentior ſenectutis, nemo qui ætatis illã partẽ pluris faciat, qui eã æquiori animo cõplectatur, ſi iam adeſt, ſi appropinquat, expectet. ſed ita demum apud me venerabilis eſt ſenectus, ſi ab honeſtis progreſſa primordijs, glorioſum habet aliquid præter rugas. in libro Sapientiæ, ſi qua tibi talium cura eſſet, hanc ſententiam inueniſſes. Senectus, inquit, venerabilis eſt: tecum ſentiebat, niſi addidiſſet. non diuturna neque numero annorum computata, ecce iam diſſentire incipit. quid ergo? Cani ſunt, inquit, ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata, Cato ille ſenex famoſiſſimus, qui ætatis huius apud Tullium patronus ac laudator inducitur, dum ſenectutẽ operoſam ſempérque aliquid agẽtẽ dixiſſet, addidit, Tale ſcilicet, quale cuiuſque ſtudiũ in ſuperiori vita fuit, & iterũ: In omni oratione, inquit, memẽtote me-

eam ſenectutem laudare, quæ fundamẽtis adoleſcentię conſtituta ſit. ſi hunc Philoſophe reprehendis, me reprehende, ſecum enim ſentio, nec contrarium dixi prorſus, mutare ſcripta mea non potes, quippe nec ego ipſe qui condidi, poſteaquàm in publicum exierunt, mei iuris eſſe deſierunt. quid igitur dixi? Delirare ſæpius ſolent ſenes. hinc calumniæ radix, ſed procede, noli ſubſiſtere, lege quod ſequitur: Non quidem omnes, ſed quorum iuuenelis ætas, vilibus curis obſcœno artificio acta eſt. Id fortè verbo, tu verum negas, facto autem probas eſſe veriſſimum. itaque Deum teſtor, me nil aliud, quàm te vnum dum id ſcriberem cogitaſſe, qualis enim ſenex eſſe poterit, qui mentiendo, blandiendo, fallendóque cõſenuit? ſtultorum ſenium ingens copia eſt. ſcis quare? quia ſapientum iuuenum immenſa penuria, qui autem inter vitia ſenuerunt, quò ad metam propius accedunt, eò magis inſaniunt. Hos ego ſępius delirãtes dixi, nec mirũ, ſi ex his in quib. vſque in finem viuitur; ſenectus vltima vitę pars plus impreſſionis accipit quàm reliquę, & ſi denſiores in vnũ ſordes ſuo more deſcendunt. propter eandem cauſam, qui in virtute per omnem vitã delectati

ctati ſunt, in ſenectute mirabiles retroacti temporis fructus legunt. & tum maxime fœlices ſunt, dum eſſe deſinunt, vt incipiant eſſe perenniter. hos autem conſtat eſſe rariſſimos, horúmque eſt illa quā dicis venerabilem ſenectutem. Reliqui verò qui medium locum tenent, vt plus minúsve in hanc aut in illam partem inclinati vixerunt, ſic in ſenectute meliores aut peiores fiunt. itaque mille varietates et morum infinita diſtantia, nec ſenum modo, ſed iuuenum, quorum omnium naturas benè, niſi fallor, & Ariſtoteles in Rhetoricis, & in arte Poëtica deſcripſit Horatius. Hæc mihi nunc ſenum diſtinctio probatur, quæ ſi tibi non placet, ſcribe aliam ſumme Philoſophorum, quam in marmoribus indicamus. Certè vt ad ſtultos ſenes redeam, nunquam tu prima ætate, quāquam ſemper temeritate notabilis fueris, auſus fuiſſes, garrire iſta tàm ſtolidè, & ſi in animo habuiſſes, ſolet enim adoleſcentiæ familiaris eſſe iracundia. crede igitur mihi, nil ſtulto turpíque ſene moleſtius, cui & ſtultitia puerilis ſupereſt, & ſemel acceſſiſſe videtur auctoritas. Sed ego iā hinc ordinē tuū ampli⁹ nō ſequar quippè qui nullo modo mihi videor ordinati⁹

dicturus, quam ſi longiſſimè diſceſſerim ab ordine libri illius, quem mihi ſerio vt aſſeris remiſiſti, vt apertè conijcerem, qualis tibi repentinus ac tumultuarius ſtylus eſſet, ſi lucubratus ac ſerius talis eſt. Peſſimum quidem in primis hominum genus, ſummóque ſtudio declinandum, quibus eſt ſtultitiæ mixta caliditas. Qui verò huiuſcemodi cum aduerſario mihi negocium ſciebam, ſatis vt puto, ne quam tibi iuſtã mordẽdi materiam loquendo tribuerem, circumſpexi. crebro igitur dixi, non me Medicinæ detrahere, ſed tibi loquor impropriè, nihilo detrahi nihil poteſt, ſed intelligitur quid velim, proteſtationem humilem ac veram, ſuperbè, mendax reijcis. credo nõ aliam ob cauſã. niſi vt indignitate ipſa exacuas, & irrites ad dicendum, quod dixiſſe nolim, nũquã tamẽ efficies, vt odio turpium pulcherrima contemnam, qui contra Medicinam ipſam, mihi feceris chariorem, quod tu eam dehoneſtas ac pollůis. Scio vt dixi non inutile artificium auxilióq; caduci corporis inuentũ, quid hoc prohibet, illúdq; ſimul verũ eſſe, te cũ tuis falſõ illã violare cognomine? ſophiſta ridicule, æquitatis argutor, ęquũ laudas, extra propoſitũ verſa-

ris,

ris,ſed nullum excipio,immò aliquos.Et quos inquies?Ad tribunal prætoris vrbani res agatur, quis me ad hoc coget reſpondere ſi nolim?Nõ eſt nũc alijs gratificandi locus tecum mihi res eſt,noui mores tuos, quos ſi tu ęque noſſes, odio tibi eſſes,ſi ſcribã quod ſentio cõpatriotis aut amicis meis me blanditũ dices, nihil eſt enim, quod nõ ſimile ſibi fingat vilis ac venalis animus, qualem ſe nouit,tales alios opinatur, qua nulla inter homines cæcitas maior,menſura veſtra fatui cuncta metimini, nec gigantem manus ædificat, nec formica cogitat Elephantem. Aliquot ni fallor Medicos veros noui,& ingenio & ea quæ in omnium artium arte ponenda eſt,diſcretione pollẽtes, quibus vt arbitror, eo moleſtior es,quo te preſſius intuentur, & profeſſionem ſuam,tua non ambigunt ignorantia deformari.eſto autem,nullos norim Medicos, nullos exceperim,quid vetat eſſe aliquos ignotos mihi, præſertim ſtudijs longè alijs vacanti, & ſanitatem corporis debenti, non Medicis, ſed naturæ? vtcunque res ſe habeat, nihil ego aut aduerſus Medicinam aut aduerſus miniſtrum eius locutus inueniar,licet vt ſoleo, cuiuslibet artificij corruptores lingua forsã libe-

riore percuſſerim, quorum in turba te latentem & incognitum vulneraui. parce oro Philoſophe, non te, ſed ignorantiam perſequebar, eamque non omnem, calcanda eſt enim ignorantia ſuperborum, humilium ſubleuanda. ſi in hac inſectatione publica, ſingulariter es læſus, veniam merui, quia ignorans feci. gaudes nunc ſuperbè, quaſi affuſus ſupplicem, rideo potiùs ineptias tuas. Ignorantium infamiam ad te trahis, cùm tibi doctiſſimus videaris, immò verò ignorantiæ tibi conſcius, ex me quicquid ignorantibus obijcitur, tibi merito dictum putas, & quod diſſimulando fieri poterat alienum, impatientia tuum facis. Quid vero ſi paucos Medicos? quid ſi pauciſſimos dicam? non hoc ad artis infamiam, ſed ad gloriam ſpectat? Non ne debuerat generoſus animus difficultate non territus, ſed accenſus, ad ipſum nomen glorioſæ paucitatis aſſurgere, ſéque in partem raræ laudis accitum credere? ſed certè, id non omnibus datum eſt, & pauciſſimorũ prorſus ingeniorum ea raritas eſt amica, quamobrem vbi nobilis exultaſſet ſpiritus, plebeius ingemuit. cur quæſo? an & hic fallor? an metior? Profectò nõ ſolũ hodie, ſed ſẽper

raros

raros ingenioſos, rariſſimos ſapiẽtes fuiſſe, nemo dubitet, niſi qui nunquam oculos, vel in ætatem ſuam intenderit, vel ad antiquã reflexerit. Stulte, nolo qui ſis excidat, ſtulte, inquã, & inſane, vix vlla vnquam ætas vel ingeniorum vel virtutum fuit egentior, quàm noſtra, ſiue id culpis hominum accidit, ſiue fato, ſi tamen eo nomine vti licet, & non rectius Dei voluntas ſeu prouidentia dici debet in ſermone Catholico, ſiue denique quod tu fabulam putas, mundus iam ſeneſcens & ad extremum vergens, more ſeneſcentis hominis piger ac frigidus, in ſua operatione lenteſcit, & tamen hac ipſa ætate, nulla ingeniorum penuria præſtabit, vt tuo ingenio locus fiat, fruſtrà te contentionibus implicas, fruſtra te ingeris duello non tuo, quaſi aut ego (quod nunquã cogitaui) Medicinam verbis aggrediar, aut ipſa non à quolibet opprimi malit, quàm à te defendi, qui eam & exercendo violas, & opprimis defendendo. incaſſum ergo niteris, nullus vſquam famæ tuæ locus eſt, nemo te clamoribus tuis noſcet, niſi quos eluſos verbis inanibus aut peregrinis medicaminibus infectos, tui memores in perpetuũ effeciſti. Duo hic, antequã ad maiores illæ tuæ criminationis-

inſultus veniam, leniter exuffiāda ſunt, quæ dixiſſe me fingis,an ſomnias. Nonnũquam contra verum Medicos certare. eóſque non ſemper curare, vtrumque enim magnis, ſudoribus excuſas. ſed vbi precor id dixi? excute epiſtolam meam, quod puto propter veritatis odiũ grauiter facis, certè ego illam relegens, horũ nihil inuenio,& de Medicis quidē aliàs: de te mihi nunc ſermo eſt, hoſtis Hippocratis, peſtis ægrotorũ, dedecus Medicorũ, de te mihi nunc ſermo eſt. Dico igitur ſi non dixi, non te contra veritatem, interdum de induſtria vel iocandi experiẽdíq; ſtudio certare, in quo ſtultiſſimè gloriaris, ſed ſola ſemper ingenij cæcitate, neque te interdũ nō curare, quod cupidè profers, quaſi clypeũ inſcitiæ peſtilentis, ſed paſſim ſanos in morbũ, ægros in mortē agere. hoc dico, ad hoc mihi reſpondeas velim, hoc Rhetoricæ ſeruæ tuæ patrocinio excuſes. ſi enim negas, cōtentione dimiſſa, populum teſtem voco. nota quippè negantibus, vt veritas ingerēda, ſic ſubtrahenda eſt verboſæ altercationis occaſio. Scio quid nunc cogitas, populus infœlix & conſilij ſemper inops, fruſtra tot malis admonitus, ad te redit. quem

igitur

igitur ignorantiæ tuæ in teſtimonium adduco? nempè non alium, neque ſenté tiam muto, vtrunque verum eſt, inſcitiã tuam populus nouit expertus, idem à te poſcit auxiliũ. gaude ſtulte, inſolẽs Medicus, iã nõ Medicus tãtũ, ſed Deo ſimillimus euaſiſti: de quo ſcriptũ eſt in Pſalmo: Cũ occideret eos quærebant eũ. ille quidem ſuſcitare poterat, & tu poteś vt dicis. quid enim ſonat aliud, quod inter inanes ridiculáſque iactantias effudiſti? Veſtra ſæpe opera, homines velut à mortuis ſuſcitatos, quantum abfuit quin te deum faceres? ſed expecta, ego te ante huius ludi finem, in concilio deorum ponam, & diuin itate tua dignum ſi potero nomen inueniam, nunc propoſitum ſequor. Impunè occidis, ergo cũ ſuſcites? ſed omiſſis prophanis & fine carentib. nugis tuis, cur hoc populus faciat, ſi me roges, facit hoc prudenter vt reliqua, ſapientis eſt verbum. Stultorum infinitus eſt numerus. eorum verò quæ à talibus fiunt, fruſtrà ratio inquiritur, ſi penitùs cauſam petis? illa verè eſt, quam affert amicus Medicorũ Plinius, quem tu ſpernis ignotum, & quam ego olim poſui in epiſtola illa ad Clementem Papam, vnde tota iſta lis

oritur, In hac enim, ait ſola artiũ euenire, vt vnicuique ſe Medicum profitenti, ſtatim credatur, cũ ſit periculum in nullo mendacio maius. mox ex perſona populi loquens. Non tamen, inquit, illud intuemur, adeò blanda eſt, ſperandi pro ſe cuique dulcedo. hæc eſt cauſa, quæ te populo, quẽ interimis, fortèq; cõmendat, notiſſimósq; defectus tuos cogit, interim obliuiſci, dum ab ardenter optantibus inconſultéque ſperantib. ſalus quęritur. vbi mors eſt, tãta eſt ſpei humanæ pertinacia, ſic inanimis, miſerorum regnat obliuio, qua fretus multos ante diẽ in tartara præmiſiſti, qui ſi redeant, illi maturã de te potuerint, ferre ſententiã ſed indequidẽ tutus es, irremeabbilis eſt regio, nolo tamen ſperes latere ſuperſtites, notꝰ es publice, & puto doctos fruſtrà tẽptabis, cæterorũ ſtrages minime flenda eſt. quod ſi fortè doctos aliquot turbæ miſcueris, & idcircò dicas illos à mortuis ſuſcitatos, quoniam (vt ait Cicero) hæc noſtra quæ dicitur Vita mors eſt. & quia huius vitæ finis, melioris, vitæ principium eſt bonis, planè verus eſto, me plaudente Philoſophus. ſed abſit, vt tale aliquid cogitare valeas aut loqui, illud itaq; verius. Omnes qui euadunt

dunt tribuis tibi, omnes qui pereunt naturę, vt ſemper habeas vnde glorieris & gaudeas: miſeris autem tuis, nunquam deſinit vnde triſtentur & lugeant. Quid nunc dicam ad reliqua? Multas tremulans ſententias, in me vibras, multa leuium verborum tela cōtorques. quis nō metuat cum tanto hoſte concurrere? nihil, ſcio, niſi verborum tuorum fatores metuo. ſi tibi impropriè locutus videor, quod verbo: ſi dixerim fœtores, Cęſari parces Auguſto, quem ſic loqui ſolitum ſcimus, Dicis in primis me carere Logica: Non credo mihi Rhetoricam aut Grammaticam interdicas, quæ Logicæ nomine continetur, quanuis & id iure tuo poſſes. O ſummum totius ſpecimen barbariſmi, ſed eam ſolam in qua te longè præcellere ſyllogiſmi tui oſtendunt, mihi ſubtrahis Dialecticam quam Logicam vocas, en crimen, ô iudices, quod ſi fateri libeat, poſſim illuſtres Philoſophos proferre hanc ipſam qua carere arguor Dialecticā irridentes, eadémq; poſſim apud Ciceronem oſtēdere, clariſſimā Philoſophorum ſectā veteres Peripateticos, caruiſſe. Sed ô ſtulte nō hac careo, verum ſcio, quid ei, quid cæteris liberalibus artibus dandum ſit,

didici à Philoſophis, nullam earum valdè ſuſpicere. equidem vt eas didiciſſe laudabile, ſic in eiſdẽ ſeneſcere puerile eſt. Via nempe ſunt, non terminus, niſi errantibus ac vagis, quibuc nullus eſt vitæ portus. tibi nobiliorem terminum non habenti, terminus eſt quicquid occurrit, in ſũmo te fœlicitatis gradu ſitũ reris quotiens vnum fortè fragilẽ ſyllogiſmũ, & nihil ex nihilo cõcludentẽ, multa cerebri vertigine tota inſomni nocte texueris. tunc in corde tuo dicis inſipiens. Non eſt Deus, neque eſt altius aſpirandum. quid enim ſcimus? Plato & Ariſtoteles magni viri, mundum faciũt æternum, Democritus innumerabiles mundos facit, Epicurus Deum nullum & mortalem animam, hanc Pythagoras in gyrum ducit, ſunt qui eam cõtrahant ad ſuum corpus, ſunt qui eam ſpargant in corporib. animantum, ſunt qui cœlo reddant, ſunt qui circa terras exulare cogant, ſunt qui inferos aſſerãt, ſũt qui negẽt, ſunt qui vnã quãque per ſe, ſunt qui ſimul omnes animas creatas putent. Fuit & qui mirabilius quiddam dicere auderet, ſiquidem vnitatẽ intellectus attulit dux veſter Auerrois, hæc tecum dicis ſi tamẽ noſti hæc & addis:

Quis

Quis inter iſta diſcernat. quid mihi autem (neſcio quis Chriſtus) cominatur, quem ipſe Auerrois diffamauit impunè, quod nemo vnquam Poetarum fecit. quid autē tanto viro Catholici ſimplices reſpōdebūt? qui ſi ad contentionem ventum fuerit ſyllogiſmorum cumulis obruentur. ecce ego qui nudiuſtertius nihil eram, iam magnus eſſe incipio, iā ſyllogiſmos facio, iam Dialectica mea eſt, ad quid aliud natus erā, habeo quod petebam, iam diſputare nō vereor collocutorémque meū ſi libet aſinū probo. Crede autem mihi multò faciliùs teipſum, inter hæc ergo male nate homuncio ſenuiſti, nec pudet viuere, nihil in vita aliud agentem. Diſcite miſeri non ſpernere Chriſtū, ſæpè ille nobis quis eſſet, & quid poſſet oſtendit. ô infœlix & vilem tibi metā Dialecticam ſtatuiſti, ad quam tamē, mira iurgatoris inſania cùm nunquam propinquaueris, peruenisſe te putas ſed perueneris, ſed à tergo liqueris Chryſippū, quid inde tibi niſi miſerū pudēdúmq;, quid enim ſtultitia peius, & quæ ſtultitia maior quàm totos dies inter puerilia volutari ſenem, dúmque ſero domum redeas, nihil ſcire, atq; has ineptias non ante demittere

dehoneſtas. Audisne ſophiſta ventoſe, parce quæſo Logicæ nobilis, parce ſi te ſophiſtam voco, res ipſa me cogit. vbi enim res video, verbis contrarijs fidem non habeo. Cornutũ mihi enthymema producito, admoue ad aculeum, cogere poteris fortaſſis vt fatear, vt aſſentiar nũquam coges, quod ego te Philoſophum credam, cum mercenarium mechanicum ſciam. repeto libenter hoc nomen, quia noui, quòd nullo magis vreris conuitio, non caſu, ſed ſciens ſæpè te mechanicum voco, & quo grauius doleas non primum, percontare qui mechanica literis mandauerunt, ab illis digito tibi monſtrabitur locus tuus: tu tamen reſpuis, & Philoſophus vis videri, quod vt aſſequaris (ludus riſu Comico proſequendus) non ſemel methodi vocabulo vſus es. ô callidum ingenium, ad optatum compendio perueniſti, iam Philoſophum te alij fortè dicent, ego autẽ non, ſi ſingulas lineas methodis multis infartias. Philoſophum te putabo, ineſt equidẽ (fateor) ſæpè etiam ſtultorũ animis gloriæ quædam præceps & inconſulta cupiditas, hanc tibi detrahere non poſſum, eſt enim voluntas indomita præcipuéque dementium. Id ſcito certiſſimè, nec eſſe te Philoſophum nec videri, proinde omniũ

ſophiſmatum & totius logicæ auxilium implora, mihi prius vpupam quàm Philoſophum te probabis. Miraris indocte,& quid mihi,inquis, atque vpupæ ſimile eſt? nil profectò ſimilius. volucris galeata eſt,criſtatíq; verticis,& quæ pueris aliquid videatur,re autẽ vera impuriſſima eſt auis victúsq. fœdiſſimi. nolo aliquid obſcœnũ loqui,nõ quidem propter te,qui nõ horres earũ rerum mẽtionem, quarum odorib. delectaris, ſed propter eos qui legent iſta vel audient. ſciſcitare aliquem,qui naturas rerũ nouerit, dicet tibi auis illius cibos, inde te moréſque tuos inſpice, téq. ipſũ noli fallere(nulla enim pernitioſior, nulla capitalior fraus eſt,quàm quæ proprium fallit auctorem) videbis te eiſdem quib. illam reb; ali.oro iam vpupa, noli philoſophari, citius philoſophabitur aſellus, certè præclarus Platonicus Apuleius,cuius ſupra memini,qui accepto veneno, aſinũ factũ ſe(vt ait Auguſtinus)aut iudicauit aut finxit, in eo ſtatu philoſophatum ſe iocando commemorat,philoſophantem vpupam nulla habet hiſtoria,Eia vpupa,fac quod ſoles, rimare tumulos, cætera ſileo, Philoſophiam linque Philoſophis. putabas te Philoſophum, fallebaris.

Philoſo-

Philoſophus (quod ipſum nomen oſtendit) ſapientiæ amator, tu pecuniæ ſeruus es. ſentis Logice quàm ſint iſta contraria, ſine magno apparatu cõcluſum arbitror, eſſe te aliud quàm putabas. Quid autem in ſomniis philoſophando non audeas, qui colorem Medici negando perſtringere oculos vel excuſando rationem hebetare non ſis veritus? in primis pallorem negas, ita nec oculi nobis ſunt nec ſpeculum tibi. deinde ſi pallor ſit, illum Reip. imputas, nec excuſaſſe contentus gloriari incipis, quaſi philoſophicum ſit pallere. quàm dulce Deus bone verum Philoſophiæ nomen eſt doctis, cum falſum tibi tàm dulce ſit, vt inter multa ludicra te philoſophicè coloratum dicas? certè pallorem amantibus, magiſter amorum tribuit. vnde eſt illud:

Palleat omnis amans color hic eſt aptus amanti.

Et illud alterius:

Tinctus Viola pallor amantium.

Sed veſter longè alius pallor, & vt ſtatim audies aliunde proueniens, hunc pallorem non ego, non vnus aliquis ſcriptorũ veterum, ſed res ipſa vobis tribuit, & opinio omnium mortalium, & commune prouerbium. hunc tu negare vis, & quia

non potes, ad philoſophos transfers, quaſi conſorte vitium leuaturus. Atqui philoſophorum principes, vtriuſque linguę præclara facie fuiſſe vulgatum eſt, non tamen hæc magnifacio, ſed quæcunque fuerit philoſophorum facies, tu ne te rurſum ingeris impudentiſſime hominum, tu ne mihi totiens philoſophorum cœtibus excludendus occurris? Reſpõdebo igitur rurſum tibi, quod cuidam tui generis reſpondit facundiſſimus quidam vir. Barbam, inquit, ac pallium addã, ego ſi libet, & ægritudinem & pallorem video, Philoſophum non video. Elegãs planè reſpõſio. quid enim ad Philoſophiam habitus corporis aut color? habitus colórque (vt ita dixerim) animi requiritur, tu de Philoſopho præter opinionem tuã propriam ac ridiculam nihil habes, non famam certè, non aſpectũ quãuis palleas, non inceſſum. ille fatuum potius quàm Philoſophum repræſentat, malè tutus eſſes inter canes, ſi tàm benè lepus aut ceruus quàm fatuus videreris. Poſtremò eorum quæ certius probant Philoſophum, nil habes, non vitam, non animũ, non mores, non ingenium, non linguam. Vides quàm nullo modò ſim paſſurus, vt nomen Philoſophi vſurpando commacules.

cules. Perſuaſiſti autem tibi vt intelligo, prorſus te eſſe magnum aliquid. Benè eſt, ſatis eſt tibi quidem vt gaudeas, nobis vt rideamus: ſin etiam vt credamus vis efficere, facto eſt opus, philoſophiæ pars nobilior in rebus eſt, quando te contemptorem rerum caducarum viderò, cultorémque virtutum, ſtudioſum veræ laudis, pecuniæ negligentem, inhiantem cœleſtibus, à latrinis diuitum exulantem, tunc credere potero, quicquid voles. Porrò enim vt Platonem ſequens ait Auguſtinus: Si ſapientia Deus eſt, per quem facta ſunt omnia (ſicut diuina auctoritas veritáſque monſtrauit) verus Philoſophus eſt amator Dei. tu igitur amens vage, intra cubiculum tuum redi, ibi Philoſophum illum quære, quem tàm temerariè profiteris, nuſquam inuenies. verum iſta cœleſtis & tibi hactenus inaudita philoſophia eſt. Agamus itaque iuxta vetus prouerbium, pingui Minerua, ſic enim pingue tuum poſcit ingenium. Si communia illa terrenæ philoſophiæ, aut ſi quid eorum præſtiteris, dignus eſto, qui iuxta Platonem ſedeas, Ariſtotelem doceas, Socratem celebres, cum Xenophonte contendas. Nunc verò inops omnium quæ Philoſophu

faciunt. qua fronte philoſophicum nomen tibi, ſiue (vt cœpto hæream) venerandum nocturníſque contractum chartis, philoſophici oris arrogas pallorem, tuus nempè diurnis peluibus contractus & marcidus pallor eſt, quem ſi tibi vel amicitię affectus, vel pauperum miſeratio, vel quàm tu fingis Reip. charitas aſperſiſſet, poſſes non modò nõ infamis ſed glorioſus etiam videri. Nunc modici fames auri, per omnes cloacas miſerum trahit, & talem facit, vt teipſum ſi videres horrere merito poſſis ac fugere. noli ergo Reipub. ſed cupiditatibus tuis aſcribere, quod talis es, neque ſtudium infamare, ſed vitam tuam. Proculdubiò enim acutiſſimæ Philoſophiæ, veram rei cauſam, in aperto poſitam non vidiſti, & vis videre quid in imo viſcerum ac fibrarum lateat, quod eſt antè oculos non vides. Oſtendam tibi ego, qui non ſum Medicus, & logica careo, palloris tui cauſam, quã veram eſſe ſenties vel inuitus. is per loca atra, liuida, fœtida, pallida, vndantes pelues rimaris, ægrotantium vrinas aſpicis, aurum cogitas. quid igitur miri eſt, ſi tot circum pallidis, atris ac croceis ipſe quoque ſis pallidus ater, ac croceus? Et ſi grex ille quondam prouidentiſſimi Patriarchæ

triarchæ colorem traxit, obiectu virgarum variarum, quid noui accidit, ſi tu quoque expectas, vt ab auro dicam, immò verò, ab obiectis. Multum diſtuli, & libentius tacerem, ſed materia verum nomen exigit, quod ſi ſæpè in literis ſacris eſt, ſemel in his ſcriptum tolerabitur, ab obiectis, inquam, ſtercoribus & colorem & odorem traxeris & ſaporem?

FRANCISCI PETRARCHÆ V.C. CONTRA medicum quendam, inuectiuarum

Lib. III.

AVT ego fallor, Hippocrates & Ariſtoteles ſecunde, aut in hoc certamine, quod tecum conuitiis tuis cogentibus ſuſcepi, prima iam leuis armaturæ tuæ acies fuſa eſt. venio nunc ad armatos & graues ſyllogiſmorũ cuneos, in quibus velut in equitatu electo, totam victoriæ ſpem reponis, vt hîc quoque quid poſſis appareat. Vbi illud primum occurrit, quod vnum dementiæ tuę ſufficiés argumẽtũ erat, quãdo digreſſus à Medicinæ laudibus, quæ ſunt multæ, niſi tu eas non tàm loquendo quàm rudẽdo minueres,

nueres,ſubito furore correptus, ſine vlla, cauſa irruis in Poetas, & more tuo nota atque ignota permiſcens,iterum cogis vt rideam. Ante omnia quidem poſſem calumniã tuam paucis verbis eludere, poetas impetis, quid ad me? poetæ reſpondeant.vel quod eſt rectius contemnãt.nõ enim aut tu tanti es, vt tibi ſit magnopere reſiſtendum,aut poeſis auxilio meo egeat,aut ego me Poetam facio. neque.n. me tali dignor honore,vt eſt apud Vergilium,& ſi tu me dicas,aut alij poetã forte dicere voluerint, nihil tamen omnino mihi tecum poeticæ rei eſt. Sed quoniã hoc in aliis meis ad te literis capere nequiuiſti, & ingenio fatigato nonnunquã diuerticula huiuſmodi,& cũ ſtultis quoque colloquia grata ſunt, inſiſtã nõ moleſtè, audiámq. quicquid ineptire libuerit. Illud primum quæro,cum lingua illa temeraria & pigra & viſcoſa & pharmacis delibuta multa ructuaueris, in poetas, quaſi veræ fidei aduerſos vitandóſque fidelibus, & ab Eccleſia Dei relegatos. Quid de Ambroſio, Auguſtino & Hieronymo, quid de Cypriano Victorinóq. martyre,quid de Lactãtio cæteríſq. Catholicis ſcriptorib. ſentias?apud quos nullum penè manſurũ opus ſine Poetarũ

calce conſtruitur, cùm contra ferè nullus hæreticorũ Poeticum aliquid opuſculis ſuis inſeruerit, ſeu ignorantia, ſeu quòd ibi ſuis erroribus conſonum nihil eſſet. Quamuis enim deorum nomina multa cõmemorẽt, quod tẽporum qualitatem, gentiúmque potius quàm ſuum iuditium ſecutos, feciſſe credendum eſt, quod ipſum & Philoſophi fecerunt, qui vt in Rhetoricis legimus, Deos eſſe non arbitrantur, tamen Poetarum clariſſimi vnum omnipotentem, omnia creantem, omnia regentem opificem rerum Deum in ſuis operib. ſunt confeſſi. Reſpondebis autẽ, neſcire te quid apud Catholicos agatur, quippè qui Galieni θεραπευτικὰ tãtum legas, quæ non legiſſe me dicis. ad quod illud Marij ducis eximij reſpõſum accipe. Neq; literas Græcas, inquit, didici, parũ placebat eas diſcere, quippè quæ ad virtutem doctorib. nihil profuerant, certè ſi te tua illa θεραπευτικὰ vel meliorẽ vel doctiorẽ, vel ſaltẽ corpore ſaniorem effeciſſent, dolerẽ me eas literas nõlegiſſe, nũc dũ te intus & extra contueor multũ vel iuditio vel fortunæ meæ gratulor, per quã ab ea lectione remotus ſum, quæ te talem fecit, ſi talis mihi futura erat qualis eſt tibi. ſed ad Poetas redeo. quæ ſit

Poeticæ

Poeticæ vtilitas,& quis finis interrogas. larga quidē,nec inamœna fortè, nec inutilis reſpondendi materia,poteram ſi non tibi,ſaltem vero ſatisfacere,& pauca tibi, non vt intelligeres ,ſed quia quæſieras verba proijcere, ſed non finis, & more lymphatici feſtinans, quęſtionē ipſe tuā pręcipitanter abſoluis,alijs quidē plurib. & vnctioribus verbis. Sed hac planè ſententia finem Poëticæ ſtatuens valdè mirabilem mulcendo fallere. non ſunt vates vnguentarij, mulcere & fallere veſtrū eſt , ſed his ſatis ſupra reſponſum puto. Quo deinde , quo Philoſophus noſter ruit,poeſim non neceſſariam probat,ſyllogiſmo terribili, pudet inſerere,nihil in meis literis velim tàm friuolum inueniri.verte eum,tu qui multis hunc menſib. fabricatus es , probabítque contrarium. Malo tamen nihil immutes, perficiásque quod intendis,hoc volo,hinc tecū ſētio, ipsíque tecū ſentiunt Poetæ. quid.n.aliud vult Flaccus in arte Poetica , clariſſimis quidem verbis, ſed quæ tibi barbarica videantur,ideóq; illa non inſerui.Cæterum vt re ipſa tecum ſentio, ſic in cauſis effectibúsque diſſentio , nec ſolus ego,ſed veritas,neque enim propter cauſam,quā tu putas, non neceſſaria poeſis

eſt, neque ex eo, quòd non neceſſaria fatemur, ſequitur quod tu putas. Locus requirere videtur, vt repetam eam, quę mihi ante multos annos fuit cũ quodã dialectico ſanè Siculo ſimilẽ quęſtionẽ grauiſſimè quidẽ, ſed tamen aliquantò tolerabilius delirante. Ille enim ſtyli conſcius ſcribere non audebat, tu ad omnẽ ſtultitiam promptus ac præceps, auderes ipſum verbis inuadere Ciceronem, aut ipſum ſcriptis lacerare Demoſthenẽ, modò aliquid videri poſſes, quanuis imparia temptare certamina præruptæ temeritatis homullule non timeres. Abſtinebat ille igitur ſcriptis, hoc ſaltem verecundiæ inerat, multa tamen ad vnius amici mei aurem quotidie murmurabat, quæ ad me vſque hûc, ipſius amici calamo proferebãtur, inter multa quidẽ hoc erat, quod ex te nunc audio. Minimè neceſſariã poeſim, quod cum nemo pręſentiũ negaſſet, cõcluſit ille enthymemate claudicante & rauco, vt illũ prorſ⁹ ex verbis aut ſcholarẽ aut preceptorẽ tuum ſuſpicer, & ait, Ergo ignobilis & indigna. idem vel dicis certè vel cogitas. quid .n. aliud ſibi vult operoſa illa & futilis, & ante medium feſſa deductio, ſed quod vni fatuo dicitur, ſufficit dixiſſe multis. ô inſane, igitur pu-

tas

tas, neceſſitas artium nobilitaté arguat, contrà eſt, alioquin nobiliſſimus artificum erit agricola. ſutor quoque & piſtor, et tu ſi mactare deſieris, in pretio eritis. Abſit nulla vos neceſſitas in pretio ponet, nulla faciet non eſſe mechanicos. neſcius quòd ſeruus domeſticus, ſæpè quò vilior, eò magis neceſſarius. Clibanarius & laniſta, quàm neceſſarij ſunt quàm viles. Citius philoſophiæ ſcholis & militari cingulo, quàm macello & balneis ſit caritura plebecula. Ite nunc Dialectici ſenes, ex neceſſitate nobilitatem arguite, ſi videtur, niſi fortè aliud ſentitis, in rebus vita ſenſu & ratione carentibus temptate hîc etiam, ſi libet, veſtræ artis effectum. Aſinus magis eſt neceſſarius quàm Leo, gallina quàm aquila, ergo nobiliores. Ficulnus magis neceſſaria quàm laurus, mola quàm iaſpis, ergo nobiliores. malè concluditis: falſum dicitis, pueriliter loquimini, quod naturæ veſtræ & moribus & ſtudio conuenit, non ætati, idiotæ procaces, in ore ſemper habetis Ariſtotelem (qui credo) in ore veſtro, quàm in inferno eſſe triſtius ducat, & puto dextrã ſuam oderit, qua illa ſcripſit, quæ paucis intellecta, per ora multorum ignorantiũ voli-

tarent. ille certè, veſtram concluſiunculam non probat, vbi ait. Neceſſario res quidem omnes, dignior verò nulla. locum non ſigno, nam & famoſiſſimus locus eſt, & vt Ariſtotelicus inſignis. Quod verò poeſim inter liberalia nō admittis, potes id quidē philoſophiæ atque artiū dominus, iure tuo, ſed te Homerus ac Virgilius precantur, vt eos ſaltem à mechanicis non excludas, cùm quod diſſimulare non potes, ſis & ipſe mechanicus, hoc tantum refert quod Philoſophiam tuā eſſe dicis, mechanicū te eſſe dicūt alij. an in ordine veſtro Poetas non recipis, ſi eos etiam inde repuleris durus eris, verum vt omittam iocos, numera liberales artes, nunquid tibi (non dico Medicinam) quę alibi habitat, & inter mechanicas ſepta eſt) ſed ipſum Philoſophiæ nomen inuenies. ſæpè inter magna non poni, cuiuſdam eximiæ magnitudinis argumentum eſt. Dabo tibi illuſtre exemplum ex hiſtorijs, audires, credo libētius fabellas, quas poſt cœnam antè focum de oraculo & lamijs audire ſoles, ſed annis certè iam nō pure, ſi potes aſſueſce melioribus. Apud Titum Liuium Hannibal ipſe, vir profectò in ſua arte doctiſſimus, dum interrogatus,

rogatus, Quos fuiſſe bellorum duces omnium gẽtium clariſſimos extimaret, Alexandrum Macedoniæ regem primo, Pyrrhum Epirotã ſecundo, &(quod eius de qua multa dixi, fiduciæ non ſuperbiæ fuit) ſeſe tertio nominaſſet, admonitus cur Africanum à quo victum eum eſſe conſtabat, præteriſſet. Ita certè reſpondet, vt appareat eum non obliuione vel inuidia, ſed ad ſingularem laudem inter magnos maximum, ſiue inter maximos incomparabilem ſiluiſſe, & Africanum è grege aliorum Imperatorum (vt ipſius Liuij verba ponam) velut inextimabilem ſecreuiſſe, de qua re multa dici poſſent, ſed intelligenti ſatis, non intelligenti autem nimis eſt dictum. Ad omnes quidem eas nugas, ad quas Ariſtotelem trahere vis inuitum, non reſpõdeo. pudet enim me tui nimis, in propatulo ignorantiam habes, ſed fidentiſſime vnũ dicã, neſcire te quid ſit Tragœdia, aut quid de tetrametris in iambicos tranſiſſe, cũ tamẽ turpe ſit docto viro proferre quod neſciat. Redi ad cor fateberis me verum dicere, hoc mihi ſatis eſt dicas, ſed in publico me mentitum, ſcis tu te nihil horum intelligere, neq. hoc tibi ad crimẽ obijcerem, modò ne te talib.

implicando, & teipſum perderes, & ægros tuos occideres, quia ad te nõ tragœdias, non tetrametra, non iambicos exigunt, ſed ſalutem, quam ſi haberent, puto ſyllogizando corrumperes. Quis enim ſine dolore capitis audiat, quid eſt quod hinc arguis: dicis ſcientiam eſſe firmam & impermutabilem, nec mentiris. & addis poeticam vti metris & nominibus, quæ pro tempore variantur: hinc infers, conſortio ſcientiarum ſiue artium excludendam. ô idiota omnium tædioſiſſime, quos vnquam audierim, quid hic contra poeticam ſingulare? quæ ſcientia ſine verbis, & in quibus verbis non tantundem vſus poteſt? An nõ audiſti, quod in illa de qua iam loquimur arte Poetica ſcriptum eſt: *déntque*

Multa renaſcentur quæ iam cecidere, caQue nunc ſunt in honore vocabula ſi volet vſus.

Quem penes arbitrium eſt: & vis & norma loquendi.

Pauca exempli cauſa ponenda ſunt, non tibi quidem ceruicoſe, neſcie, ſed lectori. Romulus Romanæ vrbis conditor Quirinus dictus eſt, cur? quia haſta in prœlijs vtebatur, quę Sabinorũ lingua Quiris dicitur. Cęſar Auguſtus cũ ſupremo vitę tẽpore,

pore, ſtatua eius fulmine diſiecta eſſet, in qua ſcriptum erat Cæſar, & prima litera cecidiſſet, remanentibus quatuor ſequẽtibus, conſuluit aruſpices, quid ſperandum ſibi. illi autem dixerunt, centũ dieb. victurum & nõ amplius, quod ea litera ſignificaretur quã fulmẽ excuſſerat. ipſum verò poſt mortẽ in deorũ numerũ referẽdum, id ſignificare quod remãſerat, quoniam lingua Tuſcorum Cæſar Deus diceretur. Percurre nunc Tuſciam ac Sabinam, quære hoſtiatim, quid eſt Cæſar? quid eſt Quiris? Arabicè te locutum credent. mille ſunt talia, quæ ſciẽs ſileo. omniũ vna ratio eſt. mutãtur verba, manent res, in quib. ſcientiæ fundatæ ſunt. ſed Ariſtoteles Græcus homo mutationem Poetarum fortè ſuorum aliquam reprehendebat, qualia multa hodie videmus in Theologis noſtris. hæc aũt apud Latinos Poetas mutatio nulla eſt. quis enim noſtrorũ à Virgilij calle deſciuit, niſi for taſsè Statius Pampinius, qui Thebaidæ ſuæ imperat, vt Virgilianam Aeneidem ſequatur, & veſtigia ſemper adoret. lege miſer & relege locum illum Ariſtotelicum tertio Rethoricæ, vnde male tornatum ſyllogiſmum elicis, neq; hoc aut illud verbũ excerpas, nihil intelligẽs

vt videaris Ariſtotelem legiſſe, ſed totum locum excute, inuenies ſi tamen intelliges, hominem illum ardentis ingenij, & complecti omnia cupientem, de eloquentia oratoria & poetica, & quid inter eas interſit, & de his quæ vtrique vitanda ſunt, & vtriuſque vitijs atque defectibus more ſuo multa diſſeruiſſe, de his autem quæ tu ſomnias, nihil penitùs cogitaſſe. Vnde concludens ait: Manifeſtum eſt, quòd non omnia quæcunque de elocutione dicere eſt, pertractandum nobis eſt, ſed quæcunque de tali, qualem dicimus, hoc eſt de oratoria, de hac enim in rhetoricis agitur, & ſequitur ratio. De illa autem, inquit, dictum eſt in his quæ de poetica. Ab Ariſtotele deſertus rurſus, ad Boetium fugis, relatiuorúmque ope ſubniteris. quod ita ridiculum eſt, vt mihi iam non magis ebrius quam phreneticus videaris. quo enim tua hæc impertinens & abſurda relatio, vbi vndique victus ac conſternatus animo & oblitus tui, quis non riſu pereat. ad inimicum tandem fugiens, minimè Latinis quidem aut congruis, ſed maternis atque vulgaribus verbis idiota rudiſſime Priſcianum in auxilium tuum vocas. Magna profectò neceſſitas eſt, quæ cogit

vt ab

vt ab hoſte etiam poſcas auxilium, ſed certè poſt eam quam naufragi more palpitando arripis relationem, longèque poſt ſcænicas illas meretriculas, abire iuſſas. Verius, inquit, ſeu meis, hoc eſt Philoſophicis Muſis, eum curandum ſanandumque relinquite. hoc eſt igitur quod dicebam, quodque extra omnis relationis tuæ terminos ſedet, nulla ibi relatio, ſed penitùs diuerſa ſententia eſt. fruſtrà te digito occultas. malè tegitur omnis ignorantia, niſi inter indoctos, hæc ne inter indoctos quidẽ benè tegitur, hanc enim quis non Grammaticæ limen ingreſſus puer agnoſceret? ſed ei qui Philoſophiam tàm temerè violauit, cur non liceat inſtare Grammaticam? Verte teipſum quocunque libet, Muſæ poëtarum ſunt, quod nemo quidem dubitat, at, quod inſane non reſpicis, Philoſophia ſua illas Muſas, & earum merito, ſuum dixit Euripidem, Lucanum quoque familiarem ſuum non erubuit confiteri, quod niſi ita eſſet, nunquam Ariſtoteles paulò te minor Philoſophus, librum de Poëtica edidiſſet, quem vt auguror non vidiſti, vt ſcio non intellexiſti, nec intelligere potuiſti. nunquam aut Homerum Poëtã

Ariſtoteles idem expoſuiſſet, aut Cicero tranſtuliſſet, aut clari quidam ſcriptores, magnis illum Philoſophis antepoſuiſſent, nunquam aut Tragœdias Anneus Seneca tanto ſtudio dictaſſet, aut Solon ille princeps Græciæ ſapientum carminibus delectatus, tàm cupidè poſt Athenis conditas leges, & ætate iam prouecta, fuiſſet Poëticam executus. cui ſtudio ſi vacare tantum quantum inſtituerat, in illa ciuilis diſſenſionis intemperie licuiſſet, opinor vt Timei Platonici verbis vtar, non minorem Heſiodo vel Homero futurum fuiſſe. nimis multa de re certa, tibi licet inopinabili & ignota, & in qua perdi operam non dubito, verum ego non tibi, ſed lectori loquor, cui tàm gratus fieri cupio, quàm moleſtus tibi. nihil ſanè horum omnium neceſſarium erat, ſi vel per te ipſum noſſes, vel capere poſſes, ab alio, quæ de hac ſcænica parte Poëticę dicuntur à multis, & à me ipſo iam in precedentibus tacta ſunt, quantúmue inter illam & heroicam interſit, Nec enim negauerim vt in vino fex, & in oleo amurca ſic in rebus ferè omnibus, etiam in corporeis eſſe ſuam fæcē, itaque & Philoſophiæ quædam ſpecies,

& Phi-

& Philoſophi quidam vulgò habentur infames, vt Epicurus totúſque Epicureus ille grex. Ariſtippum dico, Hermacúmque & Metrodorum & Hieronymum illum ſenem, non hunc qui quartum inter doctores Eccleſiæ locum tenet. quin & ex illuſtriorib quidam, in multis optimo iure carpuntur. Vnde Paulus Apoſtolus verus *CHRISTI* Philoſophus, & poſt eum clariſſimus eius interpres Auguſtinus, multíque quos enumerare non eſt neceſſe, Philoſophiam laudatam ab aliis execrantur, cùm tamen nulla vnquam philoſophia altior fuerit, aut eſſe poſſit, quámquæ ducit ad verum, qua noſtri cœleſti munere potius quã humano ſtudio, antè omniũ philoſophorũ vigilias ac labores eminétiſſimè floruerunt. quid ergo? quomodo hęc ſibi inuicé aduerſa cõnectimus, Philoſophũ à Philoſopho reprobari? laudatur Philoſophia, ſed nõ omnis, laudatur verax, fallax carpitur. illa verò nõ eſt Philoſophia, ſi fallax eſt? nõ inficior id quidé, ſed Philoſophię nomẽ habet falsũ, quo ne quis nos forte ſeduceret, fideliſſim⁹ ac prouidétiſſimus Paulus admonuit. Cauete, inqt, ne quis vos decipiat p Philoſophiã & ina-

mam habere d
minus eſt, no
tam ſuperbum
ſetta eſt, aliqu
vel amari? acc
lomnux, præ
boni nihil mi
ſibi & alijs in
dus eſt viuere
rum eget, peſ
dat. Accedit
laudabile,
quamuis id t
los ingeſſerin
ſcientia, non
nis boni Deu
glorior, ſed
ro, præter d
mihi imput
qui. Ecce in
ſtinus, Inuen
dare poſſim
rum ut de P
nam lætas,
gilium Aene
cætera quid
Sum pius Ae

...n incorruptibilis
... imaginis corru-
...olucrum & qua-
...m. quorſum hæc?
... totius partem v-
...gne non integram,
...nſultes. ad hanc e-
...a rediguntur. Sed
...um ſequar, in vl-
...um, quidam ſunt,
...r, ad quos pertinet
...uid à quolibet con-
...ur. & hi quidé ipſos
...ttur. qui quales eſ-
...clarauit in ſua Rep.
...vrbe pellendos, vt
... omnibus eum ſen-
... tantùm, ipſius Pla-
...da eſt ab Auguſtino
... ludos ſcænicos indi-
...ſtate ac bonitate cen-
...os ſui temporis nota-
...etas, ita enim ferè ac-
...libet multa ſint. id ta-
...tium, non modò he-
...il nocebat, immò ve-
...at, quoniam velut ex-
...greſſus in aream, va...
...ana diſcreuit à pa...

nẽ ſeductionẽ, ſecũdũ elemẽta mũdi. quẽ ſecutus Auguſtinus, cũ in libro cœleſtis Reip. nono, hæc ad literã ſcripſiſſet. Deinde, inquit, ne quis oẽs tales eſſe arbitraretur, audit ab eodem Apoſtolo dici, de quibuſdam, quia quòd notum eſt Dei manifeſtũ eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. inuiſibilia enim eius à conſtitutione mundi per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas. Itaque cùm ſæpe Auguſtinus ipſe Paulum ſequens, Philoſophorum ſcripta plena fallaciarum ac deceptionum diceret, putáſne de omnibus loqueretur? abſit, ibidem enim ſtatim Platonicum dogma commendat, & eodem libro octauo, Apoſtolum ipſum inducit Athenienſibus loquentem, cum rem magnam de Deo dixiſſet, & quæ à paucis poſſet intelligi, quod in illo viuimus, mouemur & ſumus adiecíſſe & dixiſſe, ſicut & veſtri quidam dixerunt & tamen eorundem rurſus Platonicorum ſacrificia deteſtantur, quoniam cognoſcentes Deum, non glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cognitionibus & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt &

immuta-

immutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & ſerpentum. quorſum hæc? vt videas Philoſophiæ totius partem vnicam laudari, eámqne non integram, neque tam ferociter inſultes. ad hanc enim formam, & cætera rediguntur. Sed vt omiſſis aliis cœptum ſequar, in vltimo agmine poëtarum, quidam ſunt, quos ſcænicos vocant, ad quos pertinet illud Boëtij, & quicquid à quolibet contra Poëtas verè dicitur. & hi quidē ipſos inter Poetas contēnūtur. qui quales eſſent, Plato ipſe declarauit in ſua Rep. quando eos cenſuit vrbe pellendos, vt enim conſtet non de omnibus eum ſenſiſſe, ſed de ſcænicis tantùm, ipſius Platonis ratio audienda eſt ab Auguſtino poſita, quia ſcilicet ludos ſcænicos indignos Deorum maieſtate ac bonitate cenſebat, in quo multos ſui temporis notauit eīus generis Poetas, ita enim ferè accidit, vt vilia quælibet multa ſint. id tamen Platonis iuditium, non modò heroïcis atque aliis nil nocebat, immò verò multum proderat, quoniam velut excuſſor poeticam ingreſſus in aream, valido verbi flabro, grana diſcreuit à pal

quando autem Homerus apud illos, quando Virgilius apud nos, aut alij illuſtres ſcænicis ludis dederunt? profectò nunquam, ſed de virtutibus, de naturis hominum ac rerum omnium, atque omnino de perfectione humana ſtylo mirabili, & quę fruſtrà tibi aperire moliar tractauerũt. nec tamen nihil in iis ipſis reprehẽſibile dixerim. quippe cum & in Philoſophorum principibus, multa videam reprehenſa iuſtiſſimè, hæc ſanè non artis, ſed ingenij culpa eſt. quis igitur neſcit, aut quis negat quoſdam, vt Philoſophorum, ſic & Poetarum in cogitationibus euanuiſſe? aut quis meretur antè veritatis aduentum licuiſſe aliquid errori, cùm poſt agnitam veritatẽ, quidam quoque Catholici magni viri ita deuiarint, vt ipſa veritas nunquam acrius oppugnata non fuerit quàm ab eis fuit? Solet hoc interdum acutioribus ingeniis euenire, vt dum penetrare volunt, ſuperuacua nimium, illud acumen in medio conamine retundatur, atque ita vel neceſſaria nō attingat, ſiquis autem veritatis amicus, ſine qua nihil verum dici poteſt, quoniam vt ait Auguſtinus, omne verum à veritate verum eſt, ſiquis ergo talis, pio inſtigatus

affectu,

affectu, ad ipſius veritatis ornatum, muſarum præſidio niteretur, & vel ſtylo clariſſimo *CHRISTI* vitam, vel ſacrum aliud vel prophanum etiam, modò non vetitum celebraret, quod noſtrorum quidam fecerunt, quanuis præter legem carminis, nullo poëtico artificio vſi ſint, quis putas id melius poſſet implere? Reſponde vir doctiſſime oro te, & quid ſis reſponſurus examina. An poeta talis qualem tibi deſcribo, & qualem eſſe poſſe, & forſitan eſſe non eſt incredibile, an Hippocrates ipſe ſi viueret, vel Medicorum vnus, qui de vrinis ſemper non ſuperficie tenus vt tu, ſed profundiſſimè diſputaſſet, puto nemo eſt, niſi omnino depuduit, qui in reſpondendo hæreat. noli ergo contemnere in aliis, quod aſſequi non potes, qui miſerrimæ impudentiæ mos eſt. ſed venerare potius & mirare, non tàm ſcientificos, aut ſcientiam ipſam quàm ſcientiæ largitorem, qui dona ſua diſtribuit vt libet, & his quidem dedit numero, his autem ſingularitate præcellere. Gloriare ſi placet, neque enim obluctor, & magis neceſſarios & plures eſſe Medicos quàm Poetas. cõtrà illi gloriëtur, & minus neceſſarios

& paucioreseſſe Poëtas, quàm Medicos. quinetiam nullius generis ingeniorum tantam ſemper fuiſſe raritatem, quanta poëtarum excellentium fuit, præter oratores ſolos, qui ex omnibus ſeculis pauciſſimi numerãtur. de qua re, in Oratore Ciceronis clariſſimè diſputatum eſt. Illud in poëtica ſingulare, quod cum in cunctis artibus mediocritas admittatur, in hac vna ſecus eſt. quoniam vt eleganter ait Flaccus.

Mediocribus eſſe Poëtis.

Non homines non dij non conceſſere columnæ:

Quæ meo iudicio non vltima raritas Poëticę ratio eſſe poteſt, tibi verò cum primum turba hominum & neceſſitate artificij gloriari cœperis, illud occurrat. multis quidem, ſed antè alios agricolis, in hac gloria cedendum. illi vos vtroque ſuperant. nolo autem indigneris quod vos & agricolas iuxta pono, fecit idem Ariſtoteles. non ex duobus medicis fit commutatio, inquit, ſed ex Medico & agricola. audiuit vt tanquam paria verbis æquat tacitus credo hæc propter reuerentiam Ariſtotelis paſſus ſis, illud impatientius feres, ſi ad propoſitum reuerſus, cœpta peregero, & tamen loqui

loqui oportet, vrget enim veritas, calamum reluctantem, nec ſtomachari conuenit, ſi de Philoſophis ac Poëtis dicam, ad mechanicos traham. Habent igitur & mechanici fecem ſuam. quæ nam verò ea fex eſt? clamabis ad ſydera, dicam tamen. Tu es fex ipſa mechanicorum. vis hoc ſtatim ſine ambagibus probem? in fundo es, in imo iaces, is proprius fecis eſt locus. Numera mechanicos, nullum ſub te niſi theatricum videbis, nec tamen ideò, ſicut præceps oris tui nobiliſſimis artibus inſultat audacia, ſic ego quanuis humilibus inſiſto: ſcio enim neceſſitates hominum multiplices & graues, vt non immeritò Propheta idem & Rex clamat ad Dominum: De neceſſitatibus meis erue me: & vndecunque neceſſitatibus noſtris veniens auxilium à Deo eſt. cuius dona gratanter reuerenterque ſuſcipi debere, quis neſciat? ſiue ergo ille nobis per ſeipſum ſanitatem dederit, ſiue ad id expertus Medicus, ſiue herbarum conſcia, tremula anus acceſſerit, & ars, & arte quæſita vel ſeruata ſanitas, munera Dei ſunt. Itaque contrà Medicinam nihil omnino, quod millies dixi, & adhuc vt video, non ſufficit. ſi quid autem

contra Medicos videor, clamo, & cupio me ſtudioſum omne genus audiat, contra te tantùm, tuíque ſimiles dictum eſt, dicetúrque quod reſtat.

Supereſt vt illi calumniæ reſpondeam, qua obſcuris delectari arguor, quaſi notitiam rerum vulgo inuidens debilioris ingenij. ad quod illud etiam affers Deos humano generi inuidere à Poetis ſcriptũ eſſe, ſed ab Ariſtotele reprehenſum. Ego quidem, vt pro meipſo loquar, nil cuiquam prorſus inuideo, magíſque vereor ne alienus mihi liuor officiat, quàm ne me meus inficiat: ſed ſub meo nomine notaſti forſan inuidiam Poetarum. eò enim ſpectat, quod de deorum inuidia dixiſti, tanquam minimè mirum ſit, inter eos præcipuè regnare illos, qui eam vſque ad ſuperos extulerunt. qua in re morem tuum non deſerens, multum à veritate diſcedis. Nuſquam ferè vel minus inuidiæ, vel innocentiæ magis, vel amicitiæ tantundem. non capit hic locus Poetarum vitas. quanta Virgilij integritas? quænam Statij vrbanitas? quæ faceties Naſonis? quæ fides Ennij? quæ Pacuuij grauitas? quis Vari candor? quæ Flacci diſcretio? quæ Perſij pietas? quæ modeſtia Lucani?

quæ li-

quæ libertas atque conſtantia Iuuenalis? longum eſt ſingulos attingere, nec oportet. & ſileo Græcos, ſileo multos è principibus noſtris huic ſtudio deditos, atque in primis Pierij ſpiritus Auguſtum, quo nil clarius in temporalibus imperij ſolio ſol vidit. hic mihi quis audeat nominare inuidiam, aut in tam altos animos tantorúmque hominum ſplendorem, iners & nebuloſus liuor tentet aſcendere. quod ſi fortè ſtylus inſuetus videatur occultior, non ea inuidia eſt, ſed intentioris animi ſtimulus, & exercitij nobilioris occaſio. Quid verò Philoſophi, annon Ariſtoteles, & qui luculentiſsimus omnium habetur Plato ipſe, loqui poſſet apertiùs, vt ſileam reliquos, atque ante omnes Heraclitum, qui agnomen ab obſcuritate ſortitus eſt. quid ſermo ipſe diuinus, quem & ſi valde oderis, tamen apertè calumniari propter metum incendij non audebis, quàm in multis obſcurus atque perplexus eſt, cum prolatus ſit ab eo ſpiritu, qui homines ipſos mundúmque creauerat, nedum ſi vellet & verba noua reperire, & repertis clarioribus vti poſſet. Certè Auguſtinus ingenio

illo ſuo, quo ſe & multarum artium notitiam, & quæcunque de decem Cateriis Philoſophi tradunt, ſine magiſtro percepiſſe gloriatur. Eſaiæ principium fatetur intelligere nequiuiſſe. vnde autem hoc, niſi fortè ſpiritum ipſum ſanctum inuidiſſe dicas, & non potius prouidiſſe legentibus. de qua obſcuritate loquens Auguſtinus idem libro de Ciuitate Dei XI. Diuini, inquit, ſermonis obſcuritas, etiam ad hoc eſt vtilis, quod plures ſententias veritatis aperit, & in lucem notitiæ producit, dum alius eum ſic, alius ſic intelligit. Idem in Pſalmo CXXVI. Ideò enim, inquit, fortè obſcurius poſitum eſt, vt multos intellectus generet, & ditiores diſcedant homines, qui clauſum inuenerunt, quod multis modis aperiretur, quàm ſi vno modo apertum inuenirent. Idem in Pſalmo CXLVI. de ſcripturis ſacris agens, Peruerſum hic, inquit, nihil eſt, obſcurum autem aliquid eſt, non vt ibi negetur, ſed vt exerceat accepturum. & poſt pauca. Noli, ait, recalcitrare aduerſus obſcura, & dicere, melius diceretur ſi ſic diceretur, quomodo enim potes ſic dicere, aut iudicare quomodo dici expediat? quem ſecutus Gregorius ſuper

Ecechie-

Ezechielem: Magnæ, inquit, vtilitatis eſt, obſcuritas eloquiorum Dei, quia exercet ſenſum vt fatigatione dilatetur. & exercitatus capiat, quod capere non poſſet ocioſus. habet quoque adhuc maius aliquid, quia ſcripturæ ſacræ intelligentia, ſic cunctis etiam aperta vileſceret, ſed in quibuſdam locis obſcurioribus,tanto maiori dulcedine inuenta reficit, quãto maiori labore caſtigat animum, quæſita non ſequor omnia, quæ ab illo & ab alijs hanc in ſententiam ſcripta ſunt. quæ ſi de ſcripturis illis rectè dicuntur, quæ ſunt omnibus præpoſitæ, quanto rectius de illis quæ pauciſſimis. apud Poëtas igitur, ô nimium rudis, ſtyli maieſtas retinetur, ac dignitas, nec capere volentibus inuidetur,ſed dulci labore propoſito, delectationi ſimul memorięque conſulitur. Chariora ſunt enim quæ difficultate quæſiuimus,accuratiuſque ſeruantur,& non capacibus prouidetur, dum ne fruſtrà, ſe atterant, ipſa rerum facie ſi ſapiunt à limine deterreantur, vnde fit vt hinc repulſi,alias vias teneant, præſertim poſtquam numerare cœperint,& hic quidem oblectationem animi,claritatem nominis, lucri nihil aſpexerint,

nec eſt enim omnium ſtudia iſta ſectari, ſed eorum tantùm, quibus & ingenium & natura, & rerum vitæ neceſſariarum, vel fortuna ſufficientiã dederit, vel contemptum virtus, itaque alter ad agriculturam, alter ad nauigationem, alter ad medicinam tranſit, nam quid exempli cauſa euenturum putas, ſi caput illud vbi habitat ingenium tuum, ſeſe ad Poeticam applicuiſſet? quantam in primis egeſtatem? (nihil enim hic venale, nullus fraudibus locus) quot deinde paſſurum fuiſſe ludibria? quot comitum iocos, priuſquàm cuius vxor eſſet Aeneas apud Virgilium didiciſſet? hæc eſt quidem vera rei ratio, non quia latere expedit, de quo ruinoſum & vndique fatiſcentem ſyllogiſmum extruis, ſed quia nullum fallere, paucis placere propoſitum eſt, pauci autem docti. Vis videre ita eſſe, vt dico, nempè tum demum auctor in pretio eſt, cum amœnis ex latebris, dulcis ſenſus eruperit, nec eſt dubium, nullam aliam ob cauſam tibi tuíque ſimilibus odioſam eſſe Poeticam. niſi quia vobis inacceſſibilis & ignota eſt: quod, fateor, in lucro ponimus, non in dãno: noli igitur reprobare ſtylum ingenio peruium,

memoriæ

memoriæ habilem, ignorantiæque terribilem, nam & ſanctum canibus dare, & ante porcos proiicere margaritas, diuino etiam eloquio prohibemur. ſane illa quam memoras poetica deorum inuidia, altioris cuiuſdam ſecretioríſque myſterij eſt, quàm putas, neque ſolum inuidiæ deorum, ſed fraudes, bella, libidines apud Poetas ſunt, viciſti cauillator acutiſſime, plus confiteor quàm accuſes, ſed cúm dicaris animal rationale, mortale, quamuis alterum tantùm ſis, ſi placet quærenda rerum ratio eſt. Primos nempe Theologos apud gentes fuiſſe Poetas, & Philoſophorum maximi teſtantur, & ſanctorum confirmat auctoritas, & ipſum ſi neſcis Poetæ nomen indicat, in quibus maximè nobilitatus Orpheus, cuius XVIII. Ciuitatis æternæ Libro Auguſtinus meminit, at nequiuerunt quo deſtinauerant peruenire, dicet aliquis: fatebor, nam perfecta cognitio veri Dei non humani ſtudij, ſed cœleſtis eſt gratiæ. laudandus, tum animus ſtudioſiſſimorum hominum, qui certè quibus poterant viis ad optatam veri celſitudinem anhelabant, adeo vt ipſos quoque philoſophos, in hac tãta &

tam neceſſaria inquiſitione præcederent. Credibile eſt, etiam hos ardentiſſimos inquiſitores veri, ad id ſaltem perueniſſe, quo humano perueniri poterat ingenio, vt ſecundùm illud Apoſtoli ſupra relatum: per ea quæ facta ſunt, inuiſibilibus intellectis atque conſpectis, primæ cauſæ & vnius Dei qualemcunque notitiam ſortirentur. Atque ita deinceps omnibus modis id egiſſe, vt quod publicè non audebant, eo quòd nondum viua veritas terris illuxerat, clàm ſuaderēt falſos deos eſſe, quos illuſa plebs coleret. quod & Philoſophos poſtea feciſſe, in libro Veræ religionis oſtenditur: quis enim niſi amens, adulteros aut fallaces veneraretur deos? aut quis penitus crederet deos eſſe, quorum ea flagitia audiret, quæ nec in hominibus tolerabilia iudicaret? cui præterea dubium eſſe poſſet, quin peccata quæ humanitatem ipſam hominibus ereptura eſſent, eandem multò magis diis talibus præriperent deitatem? belligerantes deos inuicem Homerus & Virgilius fecerunt, propter quod Athenis Homerum pro inſano habitum Cor. Nepos refert, credo nimirū apud vulgus, docti autem intelligunt, ſi plures ſunt Dij, & diſcorda-

diſcordare illos & bella inter eos eſſe poſſe,& neceſſe eſſe,vt altero victore,alter victus, atque ita nec ſit immortalis nec omnipotens, conſequentérque ne deus quidem.Vnum eſſe igitur Deum,& non plures, vulgus autem falli. Et ſi quis interroget, cur non potius palàm vulgi veſaniam increparent? poſſum cum Auguſtino reſpondere,quod vtrum timore an aliqua conditione temporum fecerũt, iudicare non eſt meum, ego tamen, & ſi ſola timoris cauſa fuerit non mirabor, cùm videam *CHRISTI* quoque temporibus,ante Sancti ſpiritus infuſionem,ipſos etiam Apoſtolos timuiſſe.Enimuerò quod à te de inuidia Deorum dicitur, eodem quo cętera referendum eſt, nec mirari conueniet memorantem illud Pſalmiſtæ. Omnes dij gẽtium demonia. & quod ſcriptum eſt. Inuidia diaboli mors introijt in orbem terrarum. quænam igitur admiratio eſt iſta, inuidiſſe Deos,qui nunquam ſine inuidia fuerũt? quænam verò pręterea Poetarum culpa, rem veram ſi intelligatur ſalubrémque narrantium? aut quænam Ariſtotelica illa reprehenſio, ſi tamen ita eſt? neque enim mihi nunc, aut eius loci memoria recens, aut inter hos montes liber ipſe

Metaphyſicus eſt preſens. quomodo autem conſentaneum ſit, vel Poetas in hac linguæ libertate reprehendere, vel Deorum inuidiā excuſare, in eo libro præſertim, in quo principatuum pluralitate damnata, vnus omnium princeps aſſeritur, non video, ſed adducor, vt credam te, locum illum non meliùs intellexiſſe quàm reliqua. Hoc ego nunc de Poetis antiquis opinabile veriſſimilimúmque protulerim. qui ſi vnum Deum crediderunt, hoc ne in illis accuſas, ſi vnum credentes, plures nominauerunt, ſeu etiam coluerunt? habes planè quod accuſes. nec ego quidem illos excuſo, ſed commune cum Philoſophis crimen dico, quod audiſti, publici iudicij metus leuat, qui firmiſſima etiam interdum corda concuſſit, verè autem plures Deos, tanta ingènia credidiſſe nunquam mihi perſuadebitur. Sed eſto, crediderint, errauerint (nihil eſt enim quod diſceptator indoctus & pertinax non præſumat.) non id certè Poeticum ſed humanum fuerit temporúmque crimen vel ingenij, non artis, vt dictum eſt, neque quod alio tempore atque alio ingenio, & ampliori gratia Poetam eſſe, pium diſertúmque prohibeat. Sed non ego Poetas aduerſus fragilem.

fragilem & inermē hoſtem dum defendere videor, offendo? Riſus & ſilentium, & contemptus poterant aduerſus tua tela ſufficere, nullis opus erat verbis. ſed tacere non potui, ne ipſe tecum forſan in aliqua cloaca viderer, id enim tibi Capitolij inſtar eſt. Inter ægri ventris crepitus raucáſque pelues hæ tuæ turbæ ſunt, hic plaudentis conclamantíſque fauor exercitus, velut de Muſarum ruina & ſacrorum ſtudiorum excidio triumphares. Ne reſpondeas ſtulto, iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ſimilis ei. hoc cum ſapiens dixiſſet, ſtatim addidit: Reſponde ſtulto, iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Primū me parūper tacitum tenuit, ſecundum coegit, vt loquerer, fruſtrà quidem vt puto. Si enim deſieris, tibi ſapiens videri incipiés, quod impoſſibile arbitror eſſe, forte non ſtultus, Doctus fieri non poteſt, niſi qui ſe nouerit atque oderit ignorantem, defectus proprij cum dolore notitia, principium eſt profectus. Et ad hos quidē ſermones, non famæ propriæ periculum, non mei nominis offenſa (quamuis grauis) tantū me fateor accēdit, quātū hinc veri zelus, hinc tuæ loquacitatis inflāmauit indignitas, quantum ex

ego tãgebar,quicquid in Poetis inuectus eras,poteram,vt dixi diſſimulando tranſire, nam nec mihi Poetæ nomen arrogo, quod ſcio quibuſdam magnis viris multo ſtudio non potuiſſe contingere, quanuis ſi forte mihi vltrò contigerit, non reſpuam,& id ad me olim iuueniliter aſpiraſſe non negem, nec conuitijs tuis pręſens hodiernæ lectionis meæ ſtudium tangebatur, poteram, vt aiunt,de calumnia iurare, me Poetarum libros ante hoc ſeptennium clauſiſſe,ita vt eos inde non legerim, non quod legiſſe pœniteat, ſed quia legere iam quaſi ſuperuacuum. Legi eos dum tulit ætas, & ita mihi medullitus ſunt infixi,vt ne diuelli quidẽ poſſint & ſi velim. Ac ne me gloriari iterum grauiter feras, non ea laus memoriæ ſed ætatis eſt.tener admodum illos edidici, expertúſque ſum omnium ferè quæ in veſtibulo Ciuitatis Dei de Virgilio loquens Auguſtinus,quem propterea(inquit)paruuli legũt, vt videlicet Poeta magnus omniúmque clariſſimus atque optimus teneris ebibitus annis nõ facilè, obliuione poſſit aboleri, ſecundum illud Horatij:

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorẽ
Teſta diu.

accedit

accedit quod in eiſdē ſtudiis agere ſenectutem, in quibus adoleſentia acta eſt, minimè mihi magnificum videtur. Maturitas quædam vt pomorum, vt frugum, ſic ſtudiorum ac mentium debet eſſe, eóque magis, quò turpior damnoſiórq. multo eſt animorum acerbitas quàm pomorũ. ſi ergo Poetas hodie non lego, forſitan interroges quid agam? ſolet enim ſtultitia alienæ vitæ curioſa eſſe, ſuę negligēs, reſpondebo tibi præfatus, ne quod dicã ſuperbiæ aſcribas. Melior fieri ſtudeo ſi poſſum, & quia impotentiã meam noui, poſco auxiliũ de cœlo, & in ſacris literis delector. quæ ſi Victorino pagano homini iam ſeni, Deo per illas alloquente, pectúſq; duriſſimũ moliente, veram infunderũt fidē, cur mihi Chriſtiano homini, non poſſunt veræ fidei firmitatē & opera & amorem vitæ fœlicioris infundere? quæris quid agam? Nitor non ſine multo labore, præteriti temporis errata corrigere, quod ſi mihi contigerit, fœlix ero, ſed adhuc fateor ab eo quò ſuſpirat animus, longè abſum. quæris quid agam? non Poetas lego, ſed ſcribo, quod legant qui poſt me naſcentur & raro plauſore contentus, acies inſanorum ſperno. & ſi votiuè ſucceſſerit, quod ago

bene eſt, alioquin voluntas ipſa laudabitur. poſtremò vt aliud nihil agam, matureſcere ſaltem cupio, ſi nondum fortè maturui. Tu autem puer centum annorum maledictus à Deo, & elementarius ſenex, irriſus à Seneca, ibi ſenectutem agis, vbi pueritiam exegiſti, & fluxos nunc etiam ſyllogiſmos, filo marcente conglutinas, quos queat anus quælibet temulenta confringere, quidquid verò aliud quàm puerile ſtamen redoluerit aduerſaris. Itaque libellos meos homelias vocas, quaſi nomen infame meditatus, quod ſanctiſſimis tamen atque doctiſſimis viris placuiſſe, notum eſt. At minimè mirandum, ſi quorum actus deſpicis, & verba contemnis. Homelia porrò Græcæ originis nomen eſt, quod latinè dici poteſt ſermo prolatus ad populum. Ego ſanè in his literis ad populum nihil, ſed ad ignorantiam tuam loquor, ſi quo pacto poſſem, non dico illam tibi, ſed illi ſuperbiam extorquere. quis autem, quæſo, peregrinæ linguæ à te nunc notitiam requirebat, cùm proprię ſis ignarus? Sentis vt cauſam tuam ago, quò ſcilicet inſolentem honeſti nominis contemptũ excuſet ignorantia. ô ſemper ſcholaſtice literator, nunquã literatus aut magiſter,

giſter, quis enim literatus ita ſcriberet? Lege Philoſophorum libros, vel interroga qui legerunt, quis vnquam ſcribendi morem hunc tenuit? ineſt enim verbis illorũ vis ingẽs ſyllogiſtica, ſyllogiſmus nũquã aut perraro, quippe pueritiã prætergreſſi loquuntur vt viri, efficatior eſt autem diſſimulata callidè quàm inaniter oſtentata ſubtilitas. Sed & hic excuſator licet irrequiſitus aſſum tibi, illi enim vt ſe, tu autem loqueris vt te decet. Ecce iurgator improbe, extorſiſti vt non tantum maledictis tuis, ſed etiam cogitatibus reſponderem. quædam ſponte præterij. miſereor enim tui. nam quid ſuperbo ignorante miſerius? Sed ne plane miſerear, tu facis, ita nanque iactanter atque faſtidiosè miſeria tua abuteris, vt nulla tibi miſeratio debeatur. quomodo verò diſſimulem, aut quid illi faciam vanitati, qua probare niteris, cuius contrarium apparet in te ipſo, dum tu loqui poteris: occultari nunquàm poterit? Quanta mechanici temeritas? Rhetoricam prorſus in ſeruitutem aſſeris, iam non caſtigandus ſed vrendus es, ne verbis ſed verberibus coercendus. Nimis inſanis Medice, crede mihi, Medico eges. Mirum quod Medicorum

nullus eſt, qui curam tui ſuſcipiet, puto ſis omnibus odioſus, téque perditum velint omnes, Medicinæ inquam Rhetoricã, ſeruam facis, de Medicina viderimus. Certe ipſe Rhetoricam in tuam ſeruitutem aut amicitiam nunquàm trahes, quid autem probes, & qualiter audiamus. Per Medicinam, inquis, & Ethicam docemur rectè viuere. Dij te perdant fugitiue. Male incipis. Medicinæ nihil eſt commune cum Ethica ſed multa contraria, quid enim ad viuendum rectè Medicina, niſi quantum agricultura, fortè etiam longè minus, niſi putas malè vixiſſe olim Romæ tot millia virorum fortium, per quos orbis terrarum domitus, virtus culta vitia calcata ſunt: qui tamen longum in ęuum ſineMedico vixerũt? Vixerunt fateor malè, non quia medicus tẽporalis, ſed quia viuificator æternus illis defuit. alioquin nulla gens meliùs vel niſi malè viuebat virgo illa mirabilis quæ carnalem ſuo corpori nunquam Medicinam adhibuerat. Cur autem, quæſo, medicinæ Ethicam permiſces? Tene te loco, neque fines tuos exceſſeris, quamuis nec Ethica præſtare poſſit rectè viuere, cum id potentioris alterius Dominium ſit, verum

ea lon-

ea longior operoſiórque diſputatio nec propoſiti huius eſt, Proſequere igitur ludum tuum,ita tamen vt deinceps Ethicam non moleſtes, ſed memineris, quid ſutori terminos ſuos excedenti reſpondit pictorum famoſiſſimus Apelles, Age res tuas vt Medicus. per medicinam docemur, ais rectè viuere, non vt congruè loquamur vel ornatè.ſed potiùs congruè & ornatè loquendi artes diſcimus, vt viuamus rectè. ſic non medicina ad has artes refertur, ſed hæc potiùs ad illam ſunt, hinc concludis, ſeruæ igitur eius ſunt, ô malè digeſta concluſio. Sic iam longius feris quàm minatus eras, neque ſolum Rhetorica, ſed omnes quotcunque ſunt honeſtæ artes,ipſa quoque Philoſophia & Theologia ſcientiarum omnium regina,tibi ſeruient mechanice. Si hoc mihi probaueris, quòd per Medicinam rectè viuere doceamur,omnes enim huc referuntur & omnium vnus eſt finis vltimus, non dico vt præſtent rectè viuere, ſed vt ad rectè viuendum adiuuent. iure ergo illi ſeruient,quæ id preſtat ad quod omnes reliquæ aſpirent. certè ego nunc riſu & verecundia impedior, ſyllogiſmum tibi tuo parem remittere, quo probem te viliſſime ſer-

uũ rei, quod vrbanius poſſũ dicã, ſi quod aliò ſpectat, & ad aliud refertur, & propter aliud eſt inuẽtum illi ſeruiat oportet, vt tu vis, medicina autem tua pecuniam ſpectat, & ad illam refertur, & propter illam eſt. Conclude, dialecticè. ergo pecuniæ ſerua eſt, bene tibi accidit. Turpioris rei ſeruum te facere meditabar, pudor obſtitit, ſed ô grauis argumentator, quis te talia docuit? aſſumis falſa notorie? & ea de quib. principaliter diſcordamus, quod magnum in argumentando vitium eſt. Primum enim vt dixi: Medicina ad rectè viuendum nihil omnino, niſi quantum vna mechanicarum corpori famulantium. Deinde quis illud diffiniuit, inter nos de quo à principio litigamus, præter enim, quod circa Medicinam nobis infinita diſſentio eſt, non ne alius ſcrupulus premit occultior? Equidẽ vt tibi planè cõceſſerim, quod Medicina ars ſit nobiliſſima, túque pręclarus Medicus. illa vt eſt mechanicarũ penultima, ſic omnium prima artium. tu, vt non tantum vltimus, ſed hoſtis es, ſic Medicorum omnium ſis princeps. liceat vobis paſſim cuius libet neceſſariæ artis obſequio vti, & cuius vtile obſequium fuerit, illa confeſtim vobis ancilla ſit, quid futurum arbi-

rum arbitramur?Ancillabitur forsã Aſtrologia,quę cœleſtiũ corporũ notitia, terrenis aliquã corpuſculis opẽ ferat, ancillabitur Muſica, quæ in hominum pulſu, fortè non inutiliter dimenſiones temporum & interualla conſideret?quæ res, vobis quia neceſſaria eſſe poſſet, ideò prorſus incognita & neglecta eſt, illam appetitis, quam nec conſequi poteſtis, & ſi poſſetis deberetis nolle. Rhetores eſſe vultis, ridente Tullio, indignante Demoſthene, flente Hippocrate, populo pereunte. ne enim in ſingulis immorer, ad litis noſtræ ſummam venio. ſi omnes, inquam, artes, quamuis nobiles, quãuis ingenuas, tuo humili & mercenario artificio ſeruas facis, eo ipſo quod vtiles aut neceſſariæ propoſito tuo ſint. ídque tibi, neſcio quo iurę permittitur, nũquã profectò vel ſic tibi Rhetorica ſerua fiet, quã cõſtat, ad id quò te intẽdere oportet, nõ modò nil probaſſe, ſed obeſſe quãplurimum. quid enim ægro longa oratione eſt opus, cui ferè verbũ omne moleſtum eſt, niſi vt iubeatur bono animo eſſe, curetúrque artis ope ſi poteſt? an forſan apothecarijs perſuadere propoſitum eſt, quibus pene maternis verbis ſũt dictanda remedia? vnum eſt, quoniam

factum tuum, quàm poſſum excuſare diſpoſui. vnū eſt, quo in te alicuius eloquẽtiæ ſtudium excuſem, ſi fortè defectus tuos & Medicinæ imperitiam, nō dicam ſupplere, ſed tegere putas eloquentia, & cum apertè peremeris, oſtendas culpam eſſe non tuam, ſed ægroti, ſed aſtantium, ſed naturæ. ſi præterea in morte manibus tuis aſcita, vis ſuperſtites conſolari, vtrumque enim Oratorum & Rhetorici opus eſt fateor, accuſare, excuſare, conſolari, irritare, placare animos, admouere lachrymas atque comprimere, accendere iras & extinguere, colorare factum, auertere infamiam, transferre culpam, ſuſcitare ſuſpitiones. Oratorum propriè ſunt hæc, Medicorum eſſe non noueram. ſed ſi Rhetorica tibi ſeruit, quicquid ancillæ tuæ eſt, tuum eſſe conceditur: omnia hæc igitur tua ſunt, & quæcunque alia Oratoribus aſſignātur: pluſquàm permittitur quàm putabam, pòtes enim occidere, mirum dictù & quem occideris accuſare. Sed quandò hodie, neſcio quomodo de accuſatore factus ſum excuſator tuus, quid te vetat, hoc tanto & tàm capaci ingenio, vt Philoſophum & Medicum, ſic Oratorem eſſe, atque actus oratoris exercere cū gloria?

Nónne

Nónne ita homo es tu, vt Cicero? accuſat ille Clodium ac Verrem, & in inuectiuis Catilinã, & in Philippicis inſectatur Antonium, magnos viros ac feroces, ad vltionémque promptiſſimos, & molẽ multorum criminũ ac Reip. ruinam illis opponit. Tu defunctum vnũ, nec loqui valentem, nec vlciſcitur non fidenter accuſes, quod ſeipſe necauerit? excuſat item Cicero, capitalium rerum reos, Deiotarũ regem, Plãtium, Q. Ligarium, Milonem, mille alios. tibi cur teipſum non liceat excuſare? Conſolatur ille ſeſe in morte vnicæ chariſſimæque filiæ, tu in illorum morte, de quibus nihil ad te, cur nõ poſſis alios conſolari? Facilè ſeipſum excuſat, quem non pudet, facilè conſolatur alium qui non dolet. & illud eſt certum quod quiſque promptius ſe quàm alium excuſat. contrà autem quiſque prõptius alium conſolatur, quàm ſeipſum. ſi hæc ergo te mouent, ſtude in orãtorum libris, velis eſſe Rhetoricæ dominus vtilis eſt tibi, neceſſaria eſt, totus es, ſine illa nullus es, quotidie enim facis, quo & excuſator tibi ſit neceſſarius, & conſolator alteri. ſed ſi es quod profiteris, non excuſator tui, non conſolator aliorum, immò verò Medicus, ſi non vulgi plauſũ, ſed vt

debes ægroti tui reſpicis ſalutem, quo pergis? quid cogitas? quid agis? aut quid tibi rei eſt, extra terminos tuos longè? an non aliud ſemper tibi conſcientia ad aurem cordis immurmurat? Iſte cũ quo ludis æger eſt, tu te Medicum dicis. quid opus eſt verbis? Cura, ſemper dixi tibi Medice. Rhetorica quam ſeruam tibi vis efficere, noſtis eſt tua, poſt quam Rhetores atque Poetæ eſſe voluiſtis, Medicos eſſe deſiſtis. Sed hæc mihi tecum vetus eſt querela, cogita & recogita ſyllogiſmos tuos inanes, & vacuos inuenies. non probant quod volunt, & ſi probarēt tibi dedecus, ægris tuis damnum ac periculum probarēt. proba potius Rhetoricã tibi incognitã, quàm ſeruam. ſed ægros oculos lux ſerena perſtringit, delectat, videri, quod eſſe nec expedit nec licet. An aut ſolidũ & vniuerſalem ſyllogiſmũ recipis vnius Logica carentis? ſiquidem ſicut anima rationalis, niſi rationem amiſerit, corpori ſuo imperat, corpus autem illi ſeruit. ſic omnes artes propter corpus inuentæ, illæ autem ſeruiunt. Conſtat autem liberales propter animam, mechanicas propter corpus inuentas. cõclude Dialecticè. Ergo Medicinę Rhetorica ſerua eſt? habes Medice quod optābas.

ptabas. Sed,an ego tecũ ludo,cum tu tamen ſis iratus, & iocoſa concluſio in contrarium cadat. Dimoueantur ambages, dicam clarè quod ſentio, quamuis dentibus tuis fremas & tabeſcas, & mihi fortaſſis anceps pharmacum mineris. expediret tibi, ſed multò magis ægris tuis, vt mutus eſſes non orator. & quod natura non fecit, faceret homo aliquis Reipublicæ amicus, linguámque præſcinderet, ſumto forcipe de altari, linguam illam inſulſo vix ore verſatilem qua ſuberbis. Tum demũ,curare inciperes,nunc cogitas prædicare,& quicquid prædicas in nihilum finit, fallor, immò verò in tuam infamiam & in pernitiem alienam, certe non artis ignominiam, nec à caſu, medicinam Virgilius mutam vocat.ſed quoniam muta debet eſſe, non loquax, vos autem eò rem deduxiſtis impudentia veſtra, vt de mutis parabolani dici mérueritis. hoc nomen iure ciuili vobis impoſitum, nunquam cadet. ſolebant Medici veteres taciti curare, vos perorantes & altercantes & conclamantes occiditis. hæc Medicina, hæc Rhetorica veſtra eſt,& cum nulla gens magis Rhetoricis floribus nuda ſit nulla minus illis indigeat,

tamen Rhetorici & Oratores & Poetę & Philoſophi & Apoſtoli ac ſuſcitatores corporum dici vultis, & penitùs nihil eſtis, niſi verba inania nugæque volatiles. Olim quidem ſine ſyllogiſmis curabantur, & propè vt tu nunc falſo gloriaris ſuſcitabantur infirmi. hinc arbitror fabulæ locus fuit Hyppolytum ab Aeſculapio ſuſcitatum, quod eum ab extremis efficax Medicus, & velut à morte media reuocaſſet. nunc quanta mutatio? ſyllogizantibus vobis pereunt, qui ſine vobis viuere potuiſſent. ſæpe iam, nequicquam dixi, curate, medemini. eloquentiam his, quorum eſt propria relinquite, veſtra eſſe non poteſt, & vt pro conſilio conſilium reddam tibi, ſed aliquantò fidelius. Tu me iubes alienos fines irrumpere, ego te ad tuos redire moneo, Tu mihi conſulis, vt mutato adhuc vitę genere, Medicus fiam, ré neque magnificam nec penè impoſſibilem, ego tibi ne vnquam rhetoricæ ſtudeas, vt tandem medicus eſſe incipias, quòd diu te eſſe mẽtitus es. Tam decet ornatus Medicum, quàm aſellum phaleræ, tibi ſanè ne hinc reprehendi poſſes, abundè prouiſum eſt. quiſquis te diſertum dixerit, idem nitidam ſuem & volucrem teſtudinem, & candidum coruum

uum dicat. In te ergo non facundia, ſed facundiæ ſtudium male olet, & facundię inimica loquacitas. de his loquebar, dū dixi non eſſe Medici ornatum, magis eſt mercatori neceſſarius, quanuis nec ille rhetoricæ quidem ſtudet, ſed vſu experientiam quærit, ac promptitudinem colloquēdi. quam ob cauſam illud à te non ſine certa ratione quæſieram, cur non potius nauigationi Rhetoricā ſubieciſſes, ſi cogebas eam ſeruire mechanicæ? quem locum non intelligens qui ignorantium mos eſt, non ſine meo & multorum riſu, reſponſionem ſuperuacuam diffiniſti.

FRANCISCI PETRARCHÆ V.C. CONTRA medicum quendam, inuectiuarum

Lib. IIII.

SCiens gratiſſimam mihi partem maledictorum tuorum, ad vltimum reſeruaui, nõ quia tu, quo vltimam poſuiſſes, de ordine enim tuo, de ingenio, de ſtylo quid ſentiã audiſti. ſed vt prioribus exactis, in hac parte licentius immorarer, palámque omnibus fieret, quàm ſis virtutis amicus, quã cupidus literarum, qui mihi ſolitariã vitam, velut probrum aliquod obiectas: de qua quidem duo mei libri extant,

quos

quos quoniam ad te nec perueniſſe, nec peruẽturos eſſe cõfido, neu perueniant velim. de hoc ipſo cogor aliquid, hic etiam ignorantiæ tuæ loqui. ita ne demens & excors, quos vituperare vis laudas? non miror, quia & quos curare vis interficis, & puto quos interficere velles efficeres immortales. Tu mihi ergo veſane, & omnis boni expers, inter aceruos iurgiorum etiam ſolitudinem exprobraſti. feciſti optimè, quamuis peſſima voluntate, libenter hoc crimen fateor, ſum ſolitudinis amicus, talem me genuit natura. acceſſit cõſuetudo naturæ æmula, acceſſit ſtudium & iugis cura, magno niſu animi ſemper incubui, vt quantum fieri poſſet illa contemnerem, quæ te moribundum, marcidum, ſemianinem in vrbibus captum tenent. Solitarius ſum fateor, immò profiteor & ſolitarium eſſe iuuat, víxque vllam vitæ dulcedinem vrbano in ſtrepitu ac fragore percipio, addam quod non poſtulas, vix de homine præſertim ſtudioſo benè æſtimo, qui non ſi abſque intermiſſione honeſti officij datum ſit, cupidè interdum à procellis ciuiliũ curarũ in ſolitudinẽ velut in portũ fugiat. habes igitur quod eſt accuſatori

maximè optandum (vt Cicero ait) confitentem reum, neque confitentem modò, ſed ſeſe nouorum inſuper criminum coaceruatione ſpontanea deferentem, ſed expecta, noli victoriæ lætitia inflari. ſæpe probauit actor quod non probaſſe præſtabat, & facti victor in iure ſuccubuit. Probas me fatente ac fauente, quod intendis. ſed an hinc in meum, an in tuum caput redundet infamia, nondum probas. proinde pædagogum tuum, ſenex puer vt arceſſas conſulo, multis hîc tibi ſyllogiſmis claudicantibus opus eſt, vt vel irriſor vitæ ſolitariæ clarus ſis, vel ſectator obſcurus. incipe, aude, noli trepidare. Logicus es, Philoſophia tua eſt, Rhetorica tibi ſeruit, & quod omnes titulos tuos tranſcendit, ſummus es Medicus, confice ridiculum ſyllogiſmum, qui ſæpe mortiferum poculum confeciſti, & ſi neſcis, melius, dic ita: Quod naturæ aduerſatur, malum ſit neceſſe eſt, cùm natura ſit optima. ſolitariè autem viuens naturæ aduerſatur ſecundùm quam politicum animal eſt homo. Mala igitur ſolitudo. ad hæc, Conſtat quod carere bonis eſt miſerum. Multa verò in vrbibus bona eſſe certum eſt, quibus ſolitarius

caret.

Digitized by Google

caret. Miſera igitur ſolitudo. adde ſi placet. Vt vtilis eſt qui multis prodeſt, ſic inutilis qui nulli. habitator verò vrbium, vir bonus, multis prodeſt, ſaltem exemplo: Solitudo autem ſeu ſancta ruſticitas nulli, niſi ſibi prodeſt, teſte Hieronymo. Inutilis ergo ruſtica ſolitudo. vide vt periculoſum eſt cum ſtulto multum colloqui. Ecce iam ſenſim ipſe ludens, ad ineptias tuas labor, & dum te æmulari ſtudeo, propè tui ſimilis factus ſum. ſed quoniam ex perſona tua loquor, excuſor, & fatebor ingenuè, nulla arte, nullo ſtudio ſimulare poſſem vſque adeò ſtylum tuum, quin prima frõte diſcerneret. Ita mihi neſcio quid, θεραπεύτικον inſibilas, quod roſtris perorantem Tullius facilè poſſit expellere. Syllogiſmos autem tibi texui pharmacum oleant, ſtomachumq; ſubuertant. cæterum hos ludos háſque tẽdiculas puerorum, ridendo præterire magnificum, puerile diſſoluere, tamen quia cum pueris pueriliter, & interdum quod nutrices ſolent, blæſo ore loquendum eſt. & hîc parumper inſiſtam. An naturæ ſemper obſequendum, an verò nonnunquam valdè etiam reſiſtendum ſit, non huius

temporis eſt quæſtio, tu eam fortè Philoſophorum princeps, in aliquo tuorum voluminum ventilaſti. quem enim Philoſophiæ locum rear à tanto Philoſopho prætermiſſum? ſed ſit naturæ obſequendum, ſitque homo naturaliter animal politicum, nihil tamen politiæ obeſſe, ſolitudinem ſtudioſorum hominum, qui proculdubiò rari ſunt, ſæpe etiam multum prodeſſe compertum eſt, plúſque virum vnum ſolitarium conferre Reipublicæ quàm centum qui latrinis aut tabernis aut lupanaribus obuerſentur. neque enim ſolitudinem loquimur, cunctis hominibus infenſam, qualem Bellerophontis accepimus, qui vniuerſo generi humano odium indixerat, aut Timonis neſcio cuius (obſcurũ enim nomen habet) qui, ob id quod omnẽ amicitiã ſperneret, nullúmque diligeret, ab Athenienſibus lapidatus traditur. non hanc ſolitudinem loquimur, ſed tranquillam & mitem, & ab hominum vitiis non ab humanitate ſemotam, Ecce nunc tu per vicos ruis ac plateas, & quaſi ad currendum nati ſimus, me in ſolitudine ſedentem, inhumanum putas. crede

mihi,

mihi, (ſi placet) plures te quotidie impetunt, plures melioréſque me diligunt. & niſi gloriari tibi importunè nimium videar, dicam quod multis eſt notum, tales ad me viſendum viros in hanc ſolitudinem veniſſe, & præter me vnum hîc cupidè fuiſſe, tales etiam miſiſſe de longinquo ad cohortandum me, noſcendúmque quid agerem, qui te ſi vltrò illos adeas, ægrè viſuri ſint, nihil dicturi, modicum reſponſuri. Sed tranſeo ne te nimis affligam. hoc autem non eſt vt glorier, cùm omnis honor in honorante ſit, ſed vt ſcias multos ruris amatores, etiam in vrbibus charos eſſe, multos habitatores vrbium, ipſis in quibus habitant vrbibus odioſos. Ita non aduerſam ſolitudinem politiæ, méque licet ſolitarium, & amare bonos noueris, & ab illis non minùs amari, quàm ſi cœno oblitus ac ſudore, & nunc huc, nunc illuc more tuo diſcurrens, prehenſarem homines, loquendo caput omnium obtunderem, nullum dormire ſinerem, cunctis liminibus inſultarem, & quem ſemel arripuiſſem, tenerem occidérémque tenendo, vt ait Flaccus:

Non miſſura cutem niſi plena cruoris hirudo.

In eo quidem, quòd bonis vrbium carere ſolitarij videntur, nolo quæſtionem antiquiſſimam renouare, quæ inter Peripateticos ac Stoicos, multis iam ſæculis fuit, eritque per ſæcula. Illis ſummúmque his ſolum bonum dicentibus eſſe virtutem. quæ ſi vera ſententia eſt, quibus quantíſque bonis careat ſolitaria vita, quiſquis vera bona vrbiũ numerat, ac metitur, intelliget. Sed quia te poſt Ariſtotelem, tempore, ingenio etiam primum, & cum additamento logicæ Peripateticum ſcio, concedam: nec de hoc ipſo nouiter litigandum ſit, eſſe præter virtutem bona, quibus vrbes abundare non negem, in quibus fornicem, balnea, macellum, mulſum, adipem, pulmentum, & quæ ſunt ſimilia numeratis. Verum his carere apud verè realitérque philoſophantes, non modò non miſerum, ſed magna etiam ſolitariæ fœlicitatis occaſio eſt, ſimul vt cum his veſtris bonis & aliis careat vrbanis malis. Et quænam ſunt iſta, inquies? quis dinumeret? Illis caruiſſe non eſt parum, quæ ſi ad literam intelligas, nõ mediocris quemlibet fortunæ virum,

ſed

ſed Dauid regem, ex vrbibus in ſolitudinem pepulerunt. quænam verò hæc? Nempe iniquitas & contradictio in ciuitate, & labor in medio eius, & iniuſtitia, & non deficiens de plateis eius vſura & dolus. Iam quod ſequitur reſponſione non eget. ſancta ruſticitas ſibi ſoli prodeſt, ſtudioſa autem ſolitudo prodeſſe poſſe, quàm plurimis non negatur. Et ipſe Hieronymus, qui hoc dixit, quãtùm ſolitudine delectatus, & quantùm ibi mundo vtilis fuerit, ſciunt omnes. Sed quia non poſſunt omnes eſſe Hieronymi, & ſi magnum nihil in ſolitudine generatur, tantùm vt viuatur innocuè., vitentur incentiua libidinum, quibus porticus ciuitatum ac theatra flammeſcunt, parúmne tibi forſitan videtur? apud me multo quidem optabilius eſt ſolum ſaluari, quàm perire cum multis. Sed iam ſatis eſt, iam te ægrum ægris tuis linquere meditor, illi te cõficiẽt, tu illos. Caret ſolitudo multis vulgi voluptatibus, ſed abundat ſuis, quiete, libertate, ocio quamuis verum ſit quod ait Anneus: Ocium ſine literis mors eſt, & viui hominis ſepultura. & profectò ſolitarius idiota niſi fortè *CHRISTVS*, valdè continuè ſecum ſit

quantolibet ſpatio terrarum, ſine vllis vinculis vinctus eſt. vnde non miror, id tibi vitæ genus inuiſum: quid enim hic ageres, niſi numerare horas, & quærere quando cœnatum ſecundùm regulas tuas, quando cubitum ires, quem circumſcribere, ſeu cum quo clamare poſſes, nullus occurreret, tecum loqui neſcires. Id enim eſt hominum paucorum, & tamen iis eiſdem in locis parua fateor, ſeu verius nulla copia. Sed nonnullo nec paruo quidem amore literarum, tàm benè támque prædulciter mihi eſt, vt ſi ſtatum animi mei noſſes, putem te horam qua natus es, odio habiturum, quæ te in illam miſeriam & infœlicem vitam proiecit, & propter pecuniæ paruæ ſpem per magnas rapit anguſtias. quid ergo locutus es miſerabilis ſenex? quid in me damnaſti? Amarunt ſolitudinem Patriarchæ, Prophetæ, Sancti, Philoſophi, Poetæ, Duces, Imperatoréſque clariſſimi. Immò verò ſolitudinem quis non amat, niſi qui ſecum eſſe non nouit? odit ſolitudinem quiſquis in ſolitudine ſolus eſt; timétque ocium quiſquis nil agit. quantum verò habeat vnde triſtetur, qui vt gaudeat turbam quærit, planè miſer

ſer eſt, qui fœlicitatem ſperat à miſeris. ó mendice, dico Medice, qui, té naturæ conſcium Philoſophum vocas, ſic vbinam ſit vera fœlicitas didiciſti? Certò non opus eſt turbis confusíſque clamoribus, non theâtrico ſtrepitu, non vulgo inter miſerias plaudente, non quadrigis fundamenta quaſſantibus, non cruento foro, non nidore fumantium popinarum, & olentium acie coquorum, atque aromata tranſmarina terentium, quos vobis exceptis, neſcio an efficaciſſimos omnium miniſtros mortis appellem, nihil his omnibus eſt opus. Intus in anima eſt quod fœlicem & miſerum facit. hinc illud poeticum dignè laudatur: Nec te quæſieris extra. conſtat autem nihil melius eſſe animæ, quàm dum amoris obſtaculis, vitæque compedibus, in Deum atque in ſeipſam, libera tandem & expedita conuertitur. Enimuerò id dum ſumus in terris, nuſquam melius quàm in ſolitudine fieri poſſe, & ſi tu non capias, fatebuntur experti. Illud quoque Platonicum, ab Auguſtino relatum & laudatum notiſſime verum eſt, nõ corporeis oculis (vt verba etiam ipſa ponam) ſed pura mẽte veritatem videri. cui cum

anima inhæſerit, eam beatam fieri atque perfectam, ad quam percipiendam, nihil magis impedire, quàm vitam libidinibus deditam. quæ ſententia à Virgilio, quam tu ſpernis vt veſpertilio aquilam, ſimia leonem, elegantiſſimè ſub allegorica nube reconditur, quem locum prætereo ne cerebellum tuum mole rerum opprimam, quam doctrinam, ab Archita Tarentino magno in primis & præclaro viro didiciſſe Plato ipſe potuerat, dum illum Pythagoreóſque alios viſendi diſcendíque gratia in Italiam veniſſet. Ille enim, vt apud Ciceronem Cato meminit, nullam capitaliorem peſtem, quàm corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam. Deinde enumeratis malis, quæ ex voluptatis radice naſcuntur, illud addebat, Cum homini ſiue natura, ſiue quis Deus, mente nihil præſtabilius dediſſet, huic diuino dono nihil tã inimicum eſſe, quàm voluptatẽ, nec enim libidine dominante, temperantiæ locum eſſe, neque omnino voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere. quibus ita ſe habentibus, nec illud ambigitur, & quod beatam perfectámque animam fieri vetat, ſummo ſtudio vitandum & virtutem

in pro-

in proprio non inimicæ ſuæ regno eſſe quærendam. Iam illud, ne probari quidem eſt neceſsè. ciuitatem libidinum eſſe ſentinam, omniúmque ibi turpium voluptatum illecebras ſcaturire. Piget nunc pudétque concluſiunculas infantiles, tuo more ſubnectere. tu qui Logicam ſpuis, facilè conſequentiam vides. At ne nimis vrgeā, excuſare nunc etiam iudiciū tuū libet. profectò enim ſolitudinem odiſſe mechanici eſt, facis fateor, quod te decet. vbi enim niſi inter turbas credulas fatuorum, ingenioli tui mercimonium oſtentares? poſſes hic quidem eſurire, totius anni mendacia, vna te luce non paſcerent. Iure igitur locum fugis, moribus tuis aduerſum, illud iniuſtè agis, quod inter ſtudioſos literarum ac mechanicos non diſcernis. Linque ſolitudinē his, quibus nec falli nec fallere eſt animus, qui nec pauperiem timent, nec diuitias venerantur, ſed vtrunque paribus ſpatiis delectantur aſſiſtere, qui honeſtiſſimam voluptatem ex libris, ex ingenio, ex animi agitatione percipiunt. Tu autem nullo prohibente habita, vbi te matutina mulierculariū cohors in publico ſedentem adeat, circumſtrepat, interpellet,

igitur ſolitudinem, vrbes ama. quinetiam ſi quid mihi credis, illic tibi non ſuburbium elige, ſed plateam. quid multa? doctos vt ſcopulum caue, habita inter ſtultos, venator nemora, piſcator aquas, ſequitur lupus indefenſum gregem, circulator mimos, fur & impoſtor diuites, ſtultos, credulos inſequitur, nihil ſane circulatori grauius, quàm ludum ſuum ab aſtante cognoſci. hic ne me omninò ruſticum putes, quia rure habito, hinc illud venenum viſceribus tuis ſparſum, quod te quieſcere non ſinit. cum enim Pont. Max. hinc morbo, hinc quorundam fraude vel ignorantia circumuentum cernerem, eum certe fideliter vt res docuit fruſtrà præmonui, licet enim tunc euaderet, in eoſdem tamen laqueos mox reuerſus, vtiliſque conſilij vel immemor vel contemptor, totum ſe vobis tradidit, vbi quod ſæpè accidit melior pars, numero victa eſt, tuáque & cæterorum ignorantium prævalente ſententia, intempeſtiuis remediis, & immodica (vt fertur) ſenilis ſanguinis rapina, illum ſi ſineretur, adhuc fortè victurum, Pōtificali ſollicitudine liberaſtis, ita breui tempore, caput mutauit Eccleſia, & antequàm nos noſtræ contentionis, is vnde

læſus, ô cerebrum plumbeum, hoc non potes intelligere, cum Philoſophia & logica tuæ ſint. Miraris ſi te ſurdum cæcúmque aut ſi ſaxeum vocem, quid tecum amplius quàm cum aliquo ex his ſcopulis Sorgiæ impendentib. loqui iuuat? niſi quod ille aliquid fortè, tu nihil ad quæſita reſpondes. Læſerim ego te, quid poetica meruit? ſim Poeta, telum illud veritatis (vt video) altè deſcendit in cor tuum, non loro poetico, ſed nuda manu, & verbis puris, atque ſimplicibus miſſum erat. Philoſophe ingens quęro à te, An ſi te Muſicus non cantu, ſed verbis oſtenderet, vel Ariſtoxenum, vel ipſam Muſicam condemnares? an ſi quis Aſtrologus non quadrantē æneum, ſed baculum tibi quercinum in caluitium impegiſſet, malediceres Ptolemæo? an ſi te vel agricola non ſtiua, ſed ſaxo feriat, Heſiodū carpes aut Palladiū? Vel piſcator non hamo, ſed gladio percutiat Petro detrahes aut Andreæ? an ego quia tu mihi oles, Hippocratis vel Aeſculapij memoriā lacerabo? ſatis eſt aduerſarium ferire, etiam ne ob vnius hominis odiū, humanū omne genus oderis, multóſq; tibi hoſtes feceris, impar vni hæc repetere viſum eſt, vt quod ingenio non po-

tes, crebra ſaltem repetitione concipias. Te dum me inuaderes iratum fuiſſe, dum poeticam laceſſeres furioſum, vtrobique non modò mendicum literarum, ſed omnis inopé rationis, & cum Poëtis quidem deinceps vt libet, mihi iam parcere poteras, odij cauſa ſublata eſt. hactenus enim ludum tuum volui impedire, nec potui, poſthac impedire, nec cogito nec oportet. Hunc enim Pontificẽ habemus, qui ſi verum audio, nugas tuas non pluris faciat quã ſint, quique vel innata prudẽtia vel exemplo nouo & inſigni tales facilè vitet inſidias. Finis iam huius ſermonis eſſe poterat, & vt arbitror tempus erat, ſed vbere atque prægnanti eloquio tuo retrahor, ſic facetè tantáque arte me detines, vt abire nequeam abs te: Quis enim tàm mutus vt illi ioco nõ reſpõdeat, quo deſponſaſſe me dicis fontem Sorgiæ? clare Philoſophe, non locũ hũc aut illũ, ſed tranquillitatẽ mentis ac libertatẽ ſequor, quas tu neſcis. Illas ego non tantum ad Sorgię, ſed ad Nili fontẽ quęrere nõ grauabor, Ibo quò nec Alexãder mittere, nec Cãbyſes potuit peruenire, nõ me rubicũda peruſti zona poli, nec epularũ defect⁹ impediet, q̃ cauſa duplex cœpto arcuiſſe

legitur

legitur tãtos reges, & eſuriẽs & perustus, ſi ibi illas eſſe nouerim, ad tranquillitatẽ animi libertatẽque perueniam. ſcio tamẽ eas nõ in locis, ſed in animis inueniri, verũ ad id conferre aliquid loca ſalubria & quieta, nõ dubito. Cur, inquies, aſperiore loco habitas? cur mollioribus non vteris, ſi reddenda nunc etiam vitæ ratio eſt. nec dum manum ferulæ ſubduximus, dicam de multis vnã cauſam legiſſe, neſcio an intellexiſſe potes apud Senecã, honeſtius Scipionem Liternis exulaſſe, quàm Baijs. non eſt vnam rem amantis contrariam ſponte ſequi. non eſt igitur aut virtutem adepti, qualem me non eſſe lugeo, aut ad virtutem ſuſpirãtis, qualem me ſi permiſeris non nego. Non eſt, inquam, ad virtutem ſuſpirantis vltrò degere, vbi voluptas inimica virtutis imperet, quid ergo? Nemo inquies bonus in vrbibus? non dico id quidem, ſed innumerabilis mali, à quibus non modò proficientem, ſed perfectũ quoque ſi poſſit ſecurius ſit abeſſe. accedit, quod nec ita rure relegatus ſum, quin ſæpius quàm vellem amicorum precibus ad vrbem retrahar, ſæpè & ſponte mea vager, vitans locorum alternatione faſtidium.

Facti mei cauſam audiſti.ô ſi te nũc ſciſciter viceuerſa, quid tu latrinas omnes ambire nũquã deſinas,qualẽ mihi expedies rationẽ?Dices ſanare Remp.quam ægrã fateor,à te ſanari poſſe nego, niſi quantũ te ſpero, quotidie multis illam dementibus,veluti corpus infectũ damnoſis,humoribus exhaurire.Quem verò non curis exonerent, impleántque lætitia ſpeculationes illæ tuæ pulcherrimæ:quarũ prima eſt. An in ſolitudine habitans ſim Deus an beſtia. Diffiniſq; non Deum. Sed audite quęſo Philoſophi rationem,quia Poetas ſequor,vt dicit,& non probat,ergo ſi Poetas non ſequerer Deus eſſem. Tu igitur qui nec Poetã nec ipſum Poetæ nomẽ intelligis, quis deorũ es?certò ſi ignorantia Deum facit tu nõ ſolũ Deus,ſed Deus deorum iure vocaberis. Quærò autem,quod apud Lucanũ de Nerone ſcriptũ eſt, quis Deus eſſe velis?non reſpondes, perplexus es,dabo tibi conſiliũ, lege Varronis vel(quia illos non habes) Auguſtini libros, inueniéſque tibi placitũ aliquod Dei nomen.Deus enim eſſe non prohiberis, quia Poetas negligis, magna ibi Deorum copia,& nominũ multa varietas.ſi me rogas,quia in his paulò forſan

exercitatior

exercitatior ſum, tria tibi deorum nomina vtriuſque ſexus excerpſi. Eſto, vel Pallor, vel Cloacina, vel Febris, hæc te citò vtinam, ô ſtudium caput arripiat, vt perſtrepere deſinas, & tuo periculo experiaris, quibus remediis abundes. O inſenſate non ſum Deus, niſi forte eo modo quo propter intelligentiam & actum Ariſtoteli videtur homo mortalis Deus. quod ſi beatus eſſem, vtique Deus eſſem, iuxta illud Philoſophicum Seuerini: Omnis beatus Deus, natura quidē vnus, participatione verò quā plurimos eſſe nil prohibet, quod ab Auguſtino habuit Pſal. CXVIII. Non enim inquit exiſtendo ſunt homines Dei, ſed fiunt participando illius vnius qui verus eſt Deus, certè peccatis effectum eſt, vt cum audiſſemus. Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes, illud continuo triſtius audiremus. Vos autem ſicut homines moriemini. ac ne quis principatui potentiæque fideret, additum eſt. Et ſicut vnus de principibus cadetis. itaque profundiſſime ſpeculator, non ſum deus, nec ſemideus quidem qualem Lucanus Pompeium, Labeo deſcribit Herculem & Rom. & de Philoſophis Platonem. nunquam miſer in has inſanias cecidiſ-

ſes, ſi aliquando cogitaſſes, quam grande negotium ſit, licet excellentibus ingenijs, diuinitatem non dicam aſſequi, ſed etiam contemplari, ſi ſemel legiſſes, illud præclare dictum à Platone, ab Apuleio relatum, & ab Auguſtino in Libro de Ciuitate Dei poſitum: Deum eſſe ſummum omnium creatorem ipſúmque ſolum eſſe, qui non poſſit, penuria ſermonis humani, quanuis oratione vel modicè comprehendi, vix ſaltem ſapientibus viris, cum ſe vigore animi quantum licuit, à corpore remouent, ad intellectum huius dei. id quoque interdum, velut in altiſſimis tenebris rapidiſſimo coruſcamine, lumen candidum intermicare: quid tibi Medice videtur? quid de hac vrina iudicas Platonis? certè Auguſtinus medicus animorum, ſani hominis eam cenſet. quamobrem non ſum deus vt dixi, quippè nec idoneus contemplator dei, non ſi tam ſapiens ſim, quantum tibi ſapiens videris, quid ergo? Opus exiguum Dei ſum, cultórque vtinam, beſtiæ verò titulum nemo te viuente merebitur. ſed eloquentiæ tuæ nihil eſt arduum, nomen tuum mihi temptas ingerere, & quem non exhilaret vrbanitas tua, dum me in-

me interrogas, An ſim leo ,quia ſcilicet vt dicis, id reſponſionis principiũ preferebat? atqui cõuitiator mordax & friuole, ſiue me leonem voces,non mouebor, ſciens quòd in ſcripturis ſacris, quorum non ignarus modò,ſed hoſtis es, *CHRISTVS* Leo dicitur, ſiue me leoné neges, nõ iraſcar,memor quod in eiſdé ſcripturis,Diabolus eſt leo.ô inſulſi ſales auctoríque ſuo ſimillimi,quid ais,nõ potes iocum tuũ concludere in me ſenex?Iam nemo eſt qui aliud in te, niſi te rideat. Explica linguæ nodum , fac rideã,dum ægri interim tui plorãt. dic, age,dic ſecurè,nil timueris,tuã aureã eloquẽtiã expectam⁹, dic Rhetoricę imperator , dic Galiene, Demoſthenes , dic bone Cicero & Auicenna,ſum leo,vel quid aliud. Non es, inquit , leo , ſed noctua. ridete omnes, plaudite,fabula acta eſt.Sed,heu,nõ ſacrarum tantũ,verum omniũ literarũ neſcie, an nõ ſaltem audiſti,talia enim legiſſe nõ potes , quoniam extra πεχπιυτικαι tuam ſunt,apud antiquos noſtros ingenioſiſſimos,quod nemo ambigit,ac doctiſſimos quidé viros , auẽ hãc Mineruę cõſecratã, quę apud illos ſapiẽtię dea eſt?Miraris idiota, peregrina ſũt hęc,velles audire rei cauſã. occulta eſt auis & volucrũ ſtupor

nocte vigilat, inter tenebras videt, dormientibus cunctis volat, mirari autem deſines, ſi cogitare cœperis ex perſona *CHRISTI*, qui verus ſapientiæ deus eſt, & ipſa ſapientia patris eſt, in Pſalm. CI. dictum eſſe: Factus ſum ſicut Nycticorax in domicilio. Vide autem quanti te faciam, Philoſophe, quod ad ridendum ſtudio conquiſiſti, ad irriſionem tuam & gloriam meam facili ludificatione conuerſum eſt. Videro qualiter vpupam tuam Philoſophiæ Rhetoricæque dominus laudando tuam vertes in gloriam. diſce iam iurgator, vel mordere profundius, vel ſilere, nunc enim me noctuæ roſtro vides quam leuiter vellicaſti, veneni multum, virium nihil habes, quando mihi vt crimen aliquod ſolitudinem obiiciens, ex actu laudabili conflare infamiam voluiſti, prouidebo ne me veris probris poſſis attingere, eritque tibi liuor tuus ad pœnam, mihi tum ad laudẽ, tũ etiã ad cautelã. Curabo ita viuere, vt boni gaudeant, tu Medicus repes, ſiue in hac ſiue in alia ſolitudine vt ſors tulerit, ſiue in vrbibus viuã, vbi vixi longè aliter quàm tu, vbi nemo mihi vrinã ſuã, multi & magni ſecretum animi familiariter oſtenderunt, cõtigit-

que quod optabam, vt eſſem charus illuſtribus, vulgò ignotus, libet enim gloriari ſed in domino, cui ſemper tũ pro multis, tũ pro hoc nominatim gratias agam, quòd me valdè diſſimilẽ tui fecit. Interea dũ hic ſum, quod quamdiù ſit futurũ neſcio, illud ne tibi videar mentitus, quod ſuperbiæ mihi datum, in principio literarum tuarum huc ſciens diſtuli, me florentes ſyluas & ſolitarios colles ambire ſolitum, vel ſcientiæ cupiditate vel gloriæ. repeto enim non dubitans, ne lateat vt tu fingis, notum enim ſpero, non modò quid agã, ſed quid cogitem, dixi igitur vt doleres, & repeto vt doleas, tantam diuerſitatem noſtræ ſortis agnoſcens, dum certè oculos tuos ille mœſtus atque horrens peluiũ ferit aſpectus meos grata ſerenitas & agrorum ac nemorum lætiſſimus viror lenit, Dũ auribus tuis irati ventris murmur intonat. meas ſuauis volucrũ cãtus & dulcis aquæ ſtrepitus delectat. Dum naribus tuis incluſus aër, & auræ triſtioris flatus ingeritur, meas florum circunfuſa diuerſitas, & calcatarũ odor mirus herbarũ recreat atque permulcet. Dum lingua hebes infœlixque palatũ tuum delibandis atris potionibus inuiſcãtur,

mihi lingua in aliquo vel honeſto colloquio, vel ſalubri ſoli loquio detinetur. Dum manus tua miſerorum rimatur atque explicat purgamenta, mea aliquid ſcribit gratum poſteris, vt ſpero dũ legetur, quod certè ſcio gratum mihi dum ſcribitur, & ſi nihil enim maius, at ſaltem obliuia temporum multarúmque grauium & inutilium curarum animo meo affert. Denique dum tu lucrum cogitas aut rapinam, ego illud meditor, vt ſi poſſim ex alto pereuntia lucra deſpiciam. & vt ſæpiſſimè ſtomacheris, dũ tu captus vilis lucri cupidine, grabatulos ambis ac latrinas, ego illa ſola cupidine, quam audiſti, florentes ſyluas & ſolitarios colles luſtro. ſentis quàm me non pœniteat dixiſſe, quod totiẽs repeto & exaggero, magnificè forſan & de me altius loqui videor, ſed à quodam magnanimo literatóque viro didici, magnificè loquendum aduerſus ignorantes. Brutus hoc in epiſtolis ſuis ait (patere me vti teſtimonio hominis incogniti, apud te notiſſimi, apud doctos, & quem Tullius ac Seneca cum veneratione ſuſcipiunt) quanto ergo magnificentius atque altius loquendum, aduerſus ſurdos, altè locutus ſum, ſic oportuit vt

tuit vt

tuit vt audires: hymnis quidē tuis, carmen breue reddideram, ſed iniuriam Muſis hanc inferre nolui, eas vt inſueto odore confunderē, tuūque ad limē cogerem, vbi ſe nunquam fuiſſe gloriantur. Ecce multa mihi quę penè per diſſuetudinem euanuerant ad memoriā reduxiſti: gratiam habeo conuitiis tuis. Exercent ingenium bonum opus: niſi malo more peſſimóque animo fieret. Hoc tibi examinandum linquo: vt libet igitur ego & tacere poſſum & loqui audeo: inſultúsque tuos nec opto nec horreo: nec dum aculeos depoſui: quod à te quoque grauiter acceptum quàm verè dixerim, puto ſētias: niſi prorſus obtorpuiſti. Ita tamen hoc accipias velim: ſi nō poſt annum: ſed ad iuſti temporis ſpatium in aciem redis: abſit enim vt ab vnius tempus non extimantis pendeam ſemper arbitrio, tempus mihi charum eſt: fugámque eius intueor. Si ergo diſtuleris: tibi nihil. Chartæ autem quod merebitur quæ indignari non poterit: ſi illic poſita fuerit vbi auctor ſuus aſſiduè cor, ingenium, manus, linguam, oculos, nares habet, & tibi quidem in præſens hæc ſuffectura crediderim, vt aliquid in diem proximum reſeruemus.

Tibi autem lector quiſquis es ocio abũdans, in has forte literulas incidiſti, pauca dicturus ſum, duo ſunt quidẽ ad quæ perrarò nunquamque niſi inuitus venio. ad vtrũque nunc iſte mordaciſſimus cõuitiator me coëgit, Gloriari & de ſeipſo prædicare vanum ac ſuperbum, alteri detrahere iniurioſum & moleſtum eſt. non audeo te rogare vt mea legas opuſcula. altiorem tibi fertilioremque lecturam opto, ſed hoc dicere audeo, ſi quicquid ab ineunte ætate ſcripſi, & vt puto ſcribam cũ his conferatur, quæ mihi detractor iſte violentus extorſit, neque ſermo tam feruidus, neq; tãtùm in reliquis omnibus iurgiorũ, neq; decima vel propriæ laudis vel alienæ infamię pars legetur, niſi quòd olim, memini me alterius cuiuſdam & certè maioris æmuli, quẽ in alio terrarum tractu atq; alia ætate perpeſſus ſum, Rabiẽ inuidiæ facibus accẽſam, coactũ ſimiliter tribus aut quatuor epiſtolis contudiſſe. ſed ea contentio, lege carminis, iuueniliter actitata eſt. hoc deerat iniuriæ, vt à ſene iã ſenior, ſoluta oratione laceſſerer, vtque in omni ætate & in vtroque ſtylo compellerer inſanire. Vnum me ſolatur, vtrobique laceſſitus ſum, putabam aliquando fugiſſe

latebris

latebris inuidiam. fallebar, illa me vt video vel ſubterraneis latitantem cauernis inueniet, diſplicet perſecutio, quanuis fortè non inutilis, diſplicet inuidia, ſed inuidiæ cauſa non diſplicet, neque velim talis eſſe, in quem illa nil cogitet, aut in quem nil audeat. Securus eſſe velim niſi putem impoſſibile, auſa eſt in Cæſares, in reges, in populos, penitúſque paucis contigit, quod Saluſtius meritò difficillimum dicit, inter mortales, vt gloria inuidiam ſuperarent. illud contrà facillimum multis accidit, vt gloria inuidiam irritarent. vnum miror, quod cùm hæc peſtis inter pares vnique ſtudio intentos oriri ſoleat, mihi ſemper vnde non debuit orta eſt. Deum teſtor, non libens ad reſpondendum olim veni, ſed multò nunc magis inuitus, ad hæc redeo, quamuis inter vtriuſque linguæ principes, intérque ſanctos viros, quòd multò mirabilius eſt, quænam verborum certamina frequenter exarſerint non ignorem. In immortalibus enim ſcriptis memoriæque mandata ſunt, quæ probra, quas contumelias, vel in Ciceronem Saluſtius non iacit, vel in eum ille non re-

iecit, vnum ipſis in verbis odium cernas? nō mitior, ſed multo quoq. acrior inter Æſchinem ac Demoſthenē capitaliórq; diſſenſio. quis Hieron. contentiones non audiuit cum Rufino Aquilienſi? quaſdā quoque cum Auguſtino, leuius quāquā reuerētiúſq; habitas, duras tamē atq; mordaces. Verū hæc & his ſimilia, in aliis q̄ in me libentius excuſarē, ſed cogor vbi nollē, & ad duo mihi in primis moleſtiſſima p vim trahor. Quid enim lector oro te, quid eſt quo in me ſponte glorier? profectò quāuis obtrectator meus, quouis iuſto extimatore rerū, nihilo etiā ſi dici libeat minor ſit, adeò vt ſtylus ipſe meus, quodāmodo frenū mordēs, aduerſarij contēptu ignobilitate ſuperbiat. Ego tamen (vt tibi verū fatear) meipſo iudice nihil ſum, & ſi quid vel verè eſſem, vel viderer mihi, quorum alterū cupio, alterū abominor, an tamen ideò poſsē obliuiſci, illa ſapiētū pueris etiā nota cōſilia? Laudet te alienum & non os tuum, & alius. Tollite inanem iactantiam, res loquētur tacētibus vobis. ex aduerſo autē, quid ego alterius nomē inuadam, iniuſtè agam, ſi honeſtū nomen, ſi infamè, ſuperuacuéq; quòd ſi fortè de literis (vt fiat) quæſtio eſſet exorta, Verū eſt enim

non

nõ ſolũ illud: Quot capita tot ſententiæ. ſed illud quoque: Cuiuſque capitis, multas eſſe ſententias. vnde ſæpe accidit, vt de vna eadémque re, aliud manè, aliud ſerò, immò & in eodem inſtanti, nunc illud vni & eidẽ ingenio videatur. Si ergo vel de ſententiis inter ſe, vel de vnius ſententiæ terminis, vel de re qualibet diſsẽſio incidiſſet, dicẽte vno, quod alius probaret, an ſtatim ad iurgia veniendum, & quaſi pugnando veritas quæreretur, furore atque odio decertandum erat? cur non potius meminiſſe illius ſententiæ decebat; quæ in libro de Finibus à Cicerone poſita eſt, quam ſi legiſti, parces nota repetenti, ſi minus, puto non inuitus leges. Diſſentientium, inquit, inter ſe reprehenſiones, etiam non ſunt vituperandæ, maledicta, contumeliæ, iracundiæ, contentiones, concertationéſque in diſputando pertinaces, indignæ philoſophia mihi videri ſolent. Et ſequitur: Neque enim diſputari ſine reprehenſione nec cũ iracundia aut pertinacia rectè diſputari poteſt. neque enim diſputando ſolum ſed etiam in atrocioribus cauſis doctrinę huius meminiſſe profuerit. Hic idem alibi: Rectũ eſt, inquit, etiam in illis contentionibus

quæ cum inimiciſſimis fiunt, etiam ſi nobis indigna eſſe videamus, tamen dignitatem retinere, iracundiam pellere. Et ſequitur: Quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea nec conſtanter fieri poſſunt, neque his qui aſſunt probari. Sanè quod ad diſputãdũ ꝑtinet, Latinis iſte non fuerat diſputãdi modus, licet vt Cicero idem ait, ſit iſta in Græcorum leuitate peruerſitas, qui maledictis inſectantur, eos à quibus de veritate diſſentiunt. Quæ cùm mihi iam iampridem nota eſſent, & animus natura quietis appetens, à contentionibus abhorreret, nunquam ſponte fueram ad talia deſcenſurus, niſi iſte quem alloquor, ſuperbus, inuidus, præceps, temerarius & ignorans (vt breui eum tibi circunlocutione deſcribam) me nolentem procacis, vt ita dicam, linguæ ſuæ manibus, ad hunc velut puluereum, ac ſtrepentem iurgiorũ cãpũ, ex arce trãquill[i] ſilentij detraxiſſet, vt quẽ delectet por[-] corũ more cœno ſemper immergi, & cu[i] ego nihil, ſed omnis veritas, omnis vi[r-] tus offenſa ſit. Itaque lector amabilis te veniam peto, ſi in volutabrum ini[u-] rioſi colloquij protractus, cõtra natu[ram] moréſq; meos aliqd dixi, ꝙ aures tu[as] læſer[it]

læſerit, ſicubi glorioſius de me, déque illo mordacius quàm velles effatus ſum. Magnificentius fateor, fuiſſet vtrunque contemnere, ſed rara patientia eſt, quam non penetret acutum conuitium. proinde ſi quæ iacula primum ille contorſerit in nomen meum, quod quantulumcunque ſit, augeri ſtudeo nō minui, ſi prętérea quod moleſtius tuli, quot quantíſque mendacijs aures veri auidas impleuerit, quàm denique importune ſit & ſcurriliter debachatus audieris, & quis ipſe ſit noueris, ſpero tecum ipſe dicturus ſis. Gloriatus es neceſſario, detraxiſti verè. Primum excuſo, ſecundum probo, niſi quia rem verbis æquare nequiuiſti. Solebant equidem ingenioſi adoleſcentes, ab inſigni actione aliqua, primū nomen auſpicari, quaſi victori accederet victi nomen, & fama multis quęſita laboribus, euentum vnius iudicij ſequeretur, non infamiæ negotium vt mos erat, ſed inde quoſdā valdè nobilitatos legimus. Hic ex me lacerato, ſenex idē ſperat, ſpero ego quod fallitur, atque vtinā nō magis ad votū cogitatio ſibi vlla ſuccedat. Inuētus eſt, q ſolius famæ cupidine Philippū Macedonū regem interficeret, vt quidam putant, apud alios autem cauſ-

cædis eſt iuſtior. inuentus eſt qui Dianæ Epheſiæ templum incenderet, vt vel inſueto facinore notus eſſet, qui ne per ſcelus aſſequi videretur, quod optabat, Epheſij prouiderunt indicto ſupplicio, ne quis eum hiſtoricus nominaſſet. Certè conuitiator meus, qui non regem, non templum violauit, ſed humilem ſoliuagúmque ruricolam, non hinc nobilitabitur, neque hic per me, nec alibi nominandum puto, nec per alios, quis eſt enim tàm vili deditus negotio, qui circa tàm ieiunum nomen tempus expendat? At quis eſt, qui etſi eum antea dilexiſſet, non deinceps liuidis aduerſis immeritum ſcriptis eius perlectis, aduerſetur, atque oderit? Ita ſi fortaſſis hoc calle famam petit, ne quicquam inſaniuerit. ſin turbaſſe ocium & ſilentium meum interrupiſſe contentus eſt, quod decreuerat impleuit, aliquot mihi dies eripuit, quos nemo reſtituet, & à meis tramitibus abductum, ad durũ & inſolitum iter traxit. Quidni igitur turber, temporíſque iacturam querar, nec mihi nec alteri fructuoſam, niſi quantum ſtudioſo homini, modò animi crimen abſit, & data ſit occaſio non quæſita, in omni genere orationis exercendus eſt ſtylus? en

in de-

in demonſtratiuo genere exerceor, mallem in laudibus exerceri. Cæterùm vt aliquando ſit finis, Is qui hanc mihi neceſſitatem impoſuit, in alienis finibus non inueniens, quod quęrebat reuertatur ad proprias febres. tu laceſſito faueas, laceſſentem oderis, & valeas precor.

Digitized by Google

SEQVVNTVR

NOTHA QVAE IN ALIIS ÆDITIONIBVS FALſo authori attribuuntur.

Stephanus Columna Simoni Mediolanenſi Archiepiſcopo. S.

SATIS à me cupidè pater optime ſcio te oratũ, vt librum Apuleij quem intitulare iuuat, de Monarchia, moderni tẽporis accommodares, quod abnuere minimè valẽs, habere te illum in Babylone aſſeruiſti. Inde mihi tradi facere ſpopondiſti, ſed quoniam deſiderio meo promiſſum nimium

nium craſtinabatur, haud vereor iterum illum, & etiam cum ambitione quadam repoſcere, nec illam mihi ad vitiũ, quanquam id ſonet, precor adſcribas, quæ plerunque vt in de Oratoris inſtitutione Quintilianus ait, cauſa virtutum eſt. quæ ſi me in cæteris rebus, in quibus pleroſque mortales inuadit, vt inde fieret, teſte Saluſtio, quòd ambitio illo in tempore omnia poſſideret, vſque huc reor minimè læſerit, in conſpiciẽdis tamen libris, antiquorum ingeniorum fragrantiam redolentibus, adeò impellit audaciam, vt etiam importunè ab amicis illos habẽtib. exigam. Nõ quia temerè ſicut quidam agũt, qui multò plura quàm poſſint, de ſeipſis ſibimet pollicentur. eos exquirã, tãquàm ſine peritiſſimo inſtructore, in illis proficere poſſe audeã mihi promittere, q aut nullis aut raris cõtigiſſe legitur. Nullis ergo, aut raris me parem facere, nimiũ accommodaſſe mihi neceſſe foret, quod idem ipſe Quintilianus improbat. Scire te quidem haud ambigo, quoniam vt de Auguſtino Voluſianus aiebat, Legi deeſſe creditur, quicquid Simonẽ ignoraſſe contingeret, quod huc magiſter Nicolaus de Sicilia nuperrimè aduentauit ordinis fratrũ minorum, in ſacris literis

peritiſſimus doctor,& in cæteris ſciẽtiis, in quibus fas & virū Chriſtianū inſiſtere, acutiſſimus ſpeculator, & clarus inſtructor,ad quẽ velut ad fontẽ ſitiens propoſito meo ineſt, de omni dubio,cū nō dubitem multa occurrẽt, habere recurſum, & ſuper Apuleio ab ipſo præſertim haurirem ſenſum,nec licet mihi deneges aut cōferre differas, poſtulatus in ſcriptis antiquorū, præclara philoſophātiū opera, quæ frequenter verbo & exemplo docere conſueueras. Inuaſit.n.me non minor auiditas nūc ſtudendi, quàm inter veteres nouáſq. meſſes egeſtate blādorum maximè egentib. voracitas comedendi. Adeſt quippè ſatis optato ocium literarum,ſed deeſt profectò librorū copia. vnde ſperẽ, in illo quẽ à te poſtulo, ſupra vires aſſurget ingenium,eróque tui gratia,illius viri familiaris,& fortè ſi ſors dederit,peculiaris admodum. cuius ſine te vix ad nominis notitiam iam perueneram. Et ſi mox conceſſeris librum, multum commodi afferes,cum inter illos me cōnumerem, in quibus plus impetus facit, multúmque vitium conferat ingenio vehemens ſtudendi voluntas.Opto in *CHRISTO* valeas,& mei memor ſis pater optime.

Simon

Simon Epiſcopus Mediolanenſis Stephano Columnæ. S.

AMbitione mobilium & caducorum, & ſi motum non tãtùm vulneratum vt aſſeris, pater reuerende gaudeo, nam beatum illũ eſſe dico, cui rectũ in animo eſt,qui viuit vt natura præſcripſit, quem aliqua vis mouet, nulla tamen vulnerat. Ambitionem tamen libri Apuleij literis tuis impreſſam, non amplector, tempus quod tantum noſtrum eſt, cuius pretium non eſt breue, etiam ſi non breue,expendere vbi plurimum ſuperuacuæ vanitatis, noxię curioſitatis eſt. ô quanta ergo ignorantia, & alienatio mentis, quanta ſenſuum debilitas, & infirmitas rationis, affectui tuo, ſic ambitioſè huiuſmodi librum affectanti, nubem oppoſuit. Omnes natura ducimur ad cognitionem veri boni,in quo excellere pulchrum putamus.quomodo ergo fabuloſum & fictum ambis, quem Spiritus Sanctus effugit? Viſio librorum vnà cùm Quintiliano tuo, vt importunè etiam exigas grata videtur, peccas, quieſce, neſciens diuidere. nam largiter inter libros refers. ſaltem addere debeas,vt ſecundum Apoſtolum ad fabulas non fiat conuerſio, ſimiliſq. anguſtię turbatio, ſi de contẽpla-

tione ad actionem fiat verſio. Omnes volunt beatè viuere,nec hoc Cicero dubitauit. Quomodo vult beatè viuere,qui nō vult ſecūdum virtutē viuere,ſecundū quod viuere,eſt ſolum beatè viuere?Fortè erues,Beatè viuere eſt,ſecūdū delectationē ſuam viuere, quod omnes volunt.error eſt,ad Auguſtinum in huiuſmodi anguſtia te relego. Velle enim quod non deceat eſt miſerrimum,nec tàm miſerum eſt,non adipiſci quod velit, quàm adipiſci velle quod non oportet. Intellexiſti? Iuuat te librum intitulare de Monarchia temporis præſentis,ſed plus iuuaret ſi dixiſſes de Monarchia ſimpliciter. Amplius eſſe malum eſt,pròh dolor,cum Seneca loquar, translatum eſt certamen noſtrum ad turpia, quod Oligarchia ac Democratia etc. alliciebas ex titulo tropologico, non ignorans hiſtorialem? nam apud quoſdā eſt de Aſino, & ſic eſt libri textura.Quomodo ergo alijs ſociabis?nam ſcriptum eſt: Non arabis in boue & aſino. Vis enim cibari carnib.aſininis,vt dicatur quod in Propheta: Quorū carnes vt carnes aſinorum?Scis quod alitū recipit naturā alimēti? noli fieri aſin⁹, ſicut nec equus & mulus, in quibus non eſt intellectus.Quæris copiam librorum, tibi

tibi non adeſt, & mihi abeſt, & numerus non eſt. Nam huc & illuc ire errare eſt, ſed perſpicaciter intueor, quod tui appetitiua copiæ abundat. ideò niſi temperetur, de digeſtiua aliqualiter ambigendum eſt, cum faſtidientis ſtomachi ſit multa deguſtare. Addicis epiſtolæ principio, doctrina Ciceronis de Oratore inſtructus, indicantis prius demonſtratiuum fortius argumentum apponere, promiſſi fidem, quàm fallere graue eſt, hoc non nego, & mouet, ſed credebam te ad hunc librum, vt exploratorem tranſire, nunc apparet quaſi transfugam, huius tamen vitij expiationis eſt remedij ſpes, magiſter Nicolaus de Sicilia, in ſacra pagina Magiſtri, in matre legum, vbi non totum legi mihi notus, & tutamen tuum tutiſſimum erit, & ſalubre profugium, de fonte eius haurire, & ſub menſa micas edere. Ideò fidei cũ dilatione fiet impletio, vt in confuſo cũ meliori opportunitate tribuatur congruentius, cum maiori ſuauitate acceptetur ſuauius, & cum celeriori voracitate expediatur intentius. Habe patientiam, nam plura nuper à Philoſophicis laudata ſunt. Vale in *CHRISTO* vt opto.

Stephanus Columna, Simoni electo Mediolanenſi, S.

CVm primum reuerende Pater, manus mea literam tuam accepit, vidítque oculus, perlecta cum foret, parum in me hærens, haud aliter quàm admirans ſteti, quónam ordine contexta fuerit non aduertens. Iterum recurrebam ipſam, & cũ ſtudio recenſebam, térque quatérque nec altero, ex quatuor, dicendi genere, totis intentus ſenſibus olfactu maximè, quo Rhetorum florum redolentia percipi ſolet ingenij occurrẽte, vt ſimul ſe omnib. quatuor aſpectui præſentatibus, quod de Maroneo ſcripto dici non poteſt, qui cùm eloquentiam ex omni genere conflauerit, copiosè, ſiccè, breuiter atq; pingue, & ſimul vno contextu, & ſeparatim atq. ſparſim, quolibet per ſe vtẽdo genere ſcripſit, ita vt apud vnũ Mãtuanum hæc quatuor genera reperire poſſis. vehemẽtius ampliúſque hærens, aliquanto ſilentio inſtauraui vires loquendi, paulum fateor diſtuli, quoniam aliis occupatus negotiis, non vacabat, reſpondere tamen debui, nec pro dilatione aliquid excuſationis opponere, indignum eſſe arbitrãs, vt quoniam ad ſcribẽdum excitatus ipſe

fueram,

fueram,in reſpõdendo differrem.Sic Auguſtinus ad Voluſianum inquit: Morari etiam me fecerit,vltra votum aſtruo,ipſa inops materia,& nullus tincto murice digna veſtiri tegmine, illud quàmplurimũ Flacci timens:

Parturient montes naſcetur ridiculus mus.

Cum oratio materiã forſan excedit. Sed quid ludicra verear, iocóſque fugiam, quorũ ratione hunc exceſſum volens facturus ſim, cùm veterib. & cura & ſtudio digna viſa ſunt? Cicero autem,quantum in ea re valuerit quis ignoret, qui vel Liberti eius libros, quos is de iocis patronĩ compoſuit,quos quidam ipſius teſte Macrobio putant eſſe,legere curauerit.Plautus quidem ea re clarus fuit,vt poſt mortem eius Comœdiæ,quæ incertæ ferebãtur Plautinę tantùm eſſe,de iocorum copia noſcerentur.Catonem etiam illũ Cẽſorinum argutè ſolitum iocari,legi. Horum nos ab inuidia muniet auctoritas, ſi in noſtris cauillemur orationibus, quàm pinguius quàm Rhetoricæ Inſtitutio iubeat,de arida materia loquamur, cum id factum iocandi gratia intelligi velimus. Iam ad te veniendum eſt. Ad Satyricum accedere non putabam,vel ad Medicum, immò verò ad Antiſtitem,& talem dixe-

rim qualem *CHRISTVM* nobis oſtendit Apoſtolus Qui ſciat noſtris infirmitatibus compati, non qui ad arborem ſecurim apponat, nec prius quieſcat, donec ad terram proſternerit cunctam molem. Ambitionem meam videndi librum Apuleij, ferè dixerim tanquã hæreſim, verum aſſertiuè dicam, velut ignauiam & inſaniam quandam improbare niteris. Eſto illam excuſatam fecerim, quod plerunq; virtutis eſt cauſa, illud te ſatyrizare ſciés, quod expendere tempus, quod tantum noſtrum eſt, vbi plurimum ſuperuacuæ vanitatis, & noxiæ curioſitatis eſt, vt ad literam replicem dictum tuum, credo dicere voluiſti, perdere eſt? hîc ad reſpondendum initium faciamus. Vetus quæſtio eſt, & ſæpè quæſitum eſt, Vtrum ſanctius ſit, modicos habere affectus an nullos? Stoicis viſum eſt illos expellere, quos ſecutus eſt Seneca, vt videtur in Epiſtola quam cum hac quæſtione orſus eſt. Peripatetici verò illos temperant. Quid mihi obijcies, ſi Peripateticus iſta pro ſententia effici velim, ac cupida affectione videre Apuleiũ? Et ſi ad vanitaté curioſitatémq;, quas côtémnere plurimũ aſtruis, nõ aduertero, affectũ temperé meũ, metaphoricũ inſectans

ſenſum

ſenſum illius, Modò tēpus quod irrecuperabile eſt, quod appræciari nō poteſt, amiſiſſe me dices. Aut hoc tēperamentū, vt impoſſibile improbes, ac ſi reiecta cortice, dulcis nucleus, quem arida teſta celat, ſumendus non fuerit, vel ſi ſumi non poſſit, ridiculum dictum eſſet? Subtus amara folia dulcia latent poma, an non legenda odio foliorum? aut mandenda dulcoris cupidine, ſanus quis ignoret? prudēs, quis auidè nō comederet? Haud aliter de Apuleij libro dicere vellim. Curioſam fortè & fabuloſam continet & laſciuam, ſub qua, veluti ſub virentium & luxuriantium foliorum vmbraculis, gratiſſimus fructus abſcōditur, profunda & altiſſima iacet ſententia, quę ſummo ſtudio, meliori ingenio, toto conatu, maximo ocio, multóque ſudandi tēpore haurienda foret. An nō Virgilius ſub fabulæ tegumento, illam, & maximè omnium maiorem ſententiam cecinit, cum in ſexta vaticinatus fuerit Ægloga:

I*am noua progenies cælo dimittitur alto*? Quis Prophetarū de incarnati verbi progenie expreſſius dixerit; ſi tunc, ab intellectu, ex fabularum curioſitatibus verificata, poſtmodū ſentētia quę fuit eripi potuiſſet humano? Sanè hoc inſtudio nō

tẽpus perditur,ſed colligitur & ſeruatur. Nam fictum haud ambigo, nec fucum amplector, ſed philoſophantium veras cum ratione inſector ſententias, & varijs cuniculis vſque penè ad centrum terræ deſcendens, cupidus ſub mũdi machina, auri venas exquiro. Quod cũ in parte feciſſe rebar, cum à te de aureo aſino Apuleij librum, quem ſic apud quoſdam intitulatum aſſeris, obtinere potuiſſem, nõ equidẽ perſcrutaturus fabulas, ſed illius antiqui Poetæ adepturus philoſophiam, haud aliter, quã ſub ſterquilinio margaritas. Et quanquam plurimos huius æui delectẽt, me aũt nõ alliciũt curioſæ Poetarũ fabulæ, preter illa, quandoq; mercede & accepta ſtudendi remiſſione, quæ omnibus danda eſt iubente Quintiliano, quẽ mecũ Satyrizas, non ſolũ quia nulla res eſt, quæ perfectè poſſit cõtinuũ laborem, atque ea quoq; quæ ſenſu & anima carent, vt ſeruare vim ſuam poſſint, velut quiete alterna retenduntur. Et quod ſtudium diſcendi voluntate, quæ cogi non poteſt, cõſtat, in illis a tædiatũ ingeniũ, velut quodã in ludo recreetur. Solent enim & plus viriũ afferre, ad diſcendũ, cõſequẽdũq; boni viri notitiã, renouati ac recẽtes, & acriorẽ animũ facere, qui ferè neceſſitati

neceſſitatib. repugnat, vt quid ergo ſatyra tua aduerſus me clamitat? cur inuehit? quamobrẽ obiurgat? vnde mihi inſaniã obijcit? qua pro cauſa, ignorãtiam & ſenſuum debilitatem ac rationis infirmitatẽ opponit? equidẽ nõ intelligo, cũ in his nimium verũ dixerim, ſpiritum cur indignationis efflaueris? O quam vt meus quidam nuperrime exclamauit, differendus eſt ſermo intrinſecus, priuſquam in vocẽ vel calamũ veniat, preſertim vbi animꝰ in cõtumeliã cuiuſquã ꝓrũpit. Fauni licẽtiam obſecro, ſagax venator, vnde cõmodius actiúsque vernãtia & roſida prata, florida, inquam, ac virẽtia luſtra ferarũ & preſſa veſtigia odora, vi canũ exquirit, & ipſam inſequitur belluam: ac facilius capitur pręda, quã per ſaltus & aſpera dẽſáque nemora dumis, ſic perlepida ſcripta, fragrantis ſtyli perfuſa rore, & ſumma rerum inuentione conſerta, ac lenocinio adiuta verborum, & contra æſtũ excãdeſcẽtis ingenij verũ, cũ quodã animi feruore quærentis fabularũ, quemadmodũ quibuſdã reclinatoris intermixta vmbris, quã per inculta, inſulſa & ſcabrea nullo colore nitẽtia, aut ordine redimita, ad veri boni ſcientiã peruenitur, ꝙ vt ais duce natura ꝑquirimꝰ, & è cœlo

ad operis ſui fabricam conſtruendam, inter alios operarios, eos dignos elegerit. Et ſi daretur ocium, omnes doctores Eccleſiæ, & vera mundi lumina, ac mille alios viros ſanctos, numerare poſſem, qui Poetarum cum ſtudij ſolertia libris imbuti, ipſis familiariter admodum vſi ſunt. Quos ex tui argumenti concluſione, per quandam conſequentiam, male vixiſſe damnabimus, quod nephas eſt dicere, & abſurdum nimis audire. Cũ ergo conſequentia mala reddatur, vis antecedentis corruit rationis. & huc vſque tantum ad Antiſtitem iuuat fuiſſe locutum. Iam tandem cum Medico, quantum pręſenti concertationi opus fuerit, experiri liceat. mox contra me, ciborum varietatem opponis, cum Senecæ ratione munitus inquis: faſtidientis ſtomachi eſt plura deguſtare. Præmittis etiã quod perpendis, appetitiuã meã copijs inhiare. Quapropter niſi temperamento moderetur, foret de indigeſtione timendum. Vnde mihi oritur materia diſputandi. An ad digeſtionẽ diuerſitas ciborũ an ſingularitas magis cõfert? Hoc dixiſſe velim, An homo melius digerat, qui vna nutriatur ſpecie alimenti, an qui plurib. & diuerſis? Vides ergo, quã propè ad te

accedo,qui diuerſitatē improbas, im
tecū eſſe volo,pauliſper téq; adiuuare v
debor,ſed vt omnes tuas radices euellē
vno conatu poſſim, quantum inniti p
tuerit,rationi dicta tua oſtendam,proin
de veniam gulę à te tāquā à prætore pe
to, cuius me defenſorē, in hac parte ne-
ceſsè eſt,quod profitear.Et hoc certè rhe
toricę dignitatis gratia.Eſt.n.rhethorica
ꝑluſio cōmunes locos in vtrāuis partē in
uētorū alternatione tractare. Verū ſi me
de hac quęſtione paganus quiſquā, ſanè
te,ne de ruſtico loquar in pago, vel rure
nato atq; nutrito, cōſuleret,quia pagana
vel ruſtica ingenia,citius exemplis quàm
ratione capiūtur,docuiſſe illū beſtiali in-
ſtitutione cōtētus eſſem,& plurimū ſatis
feciſſe illi non ambigerem, exemplo pe-
cudum, quę ſi vno cibo nutriantur, & v-
niformiter, multo corporibus humanis
ſaniores ſunt, ſed fortè illū attentiorem,
& altero exemplo feciſſem, ſi oſtēderem
ſibi,vt conſideraret, nullum vnquā fuiſſe
Medicorum circa curam ægrotantium,
tam audacis negligentiæ, vt febrienti va-
rium,& nō ſimplicē cibū daret.Vnde ſa-
tis cōſtat,quod facilis digeſtionis ſit,vni-
formis & ſimplex alimonia,vt ęgrotāti cū
infirma eſt natura ſufficiat. Iterū ruſtico
illi

illi tertium addidiſſem exemplum, non minus eſſe multiplicium alimẽtorum vitanda nutritio, quàm vinorum multiplex variatio, nemo credo hæſitat, illum qui varijs vinis proluitur, facile in ebrietatis inſaniam deuenire. aduerſus quam conuenienter quidam exclamabat autor:

Quid nõ deſignat ebrietas: aperta recludit
Spes iubet eſſe ratas, ad prælia trudit inermem
Fœcundi calices (Varijs redimiti falernis) quem non fecere diſertum?

Verum ne te deſeram Medicorum optime, ad teipſum redeo, cuius paulo antè pro villano quodam ſi occurriſſet obliuiſci volebam. nec tibi tantum aſſiſtere velim, exemplis quàm ratione. Nã illa me tacẽte clàm te eſſe nõ poterit, Aut eq dẽ qualitate calefactionis illi⁹, in q̃ poſt digeſtionẽ vertitur cib⁹, ſi nõ apta humori, qui corpus obtinuit, generãtur in ſtomacho crapulæ, aut congerie cibi, quem ad coquendum natura non ſufficit. Et qui vnico cibario vtitur, facilè qua liquefactione vel cibi reſolutione grauetur vel iuuetur, intelliget. Haud enim ambigere poteſt, cuius cibi qualitate poſſeſſus ſit, cum ſumpſerit tãtum vnum. Et ita ſit certiſſimè apud Medicos, vt infirmitas

cuius cauſa cognita eſt, facilè vitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuerſas patitur qualitates, diuerſorum ſuccorum vel liquidorum, quia non cõcordãt humores, ex materiæ varietate naſcẽtes, nec efficiũt liquidũ purúmq; ſanguinem, in quem vertuntur iecoris miniſterio, & in venas cum tumultu ſuo tranſeũt. pertendis ne præclarè Medice, quàm procaci lingua te iuuerim? Nihil tamen eſt tàm indignum tolleratu, quàm quod aures noſtras, grata lingua, captiua teneat, & verborum iocunditati aſſentire cogimur, circũuenti volubilitate ſermonis, quia ad extorquendam fidem agit in audientes tyrãnũ. ideóque abs te recedã, & aduerſus has dictas, quas aſtruiſſe poteras rationes, & exempla plebana, quantum poterit aſſurget animus. at in primis auxilij noſtri ingenium, penè audientes, ſpecioſis quàm veris, vt liquidè oſtendetur, cœpit exemplis. Dictum quidem eſt, ſimplici pecudes vti cibo, & ideò expugnari difficilius, eorũ quàm hominum ſanitatem, ſed vtrunque falſum probari poteſt. Neque enim ſimplex eſt animalib. brutis alimonia, nec ab illis quàmã nobis morbi remotiores, primũ nãq; ꝓbatur clariſſimè ex varietate pratorum, quæ depaſcũtur,

quibus

quibus herbæ ſunt amaræ pariter atque dulces, aliæ ſuccum calidum, aliæ frigidum nutrientes. Videtur ergo tibi ciborum ſubſtantia ſimplex, vbi tot enumerātur vel arbuſta vel fructus. non minus nutrimento diuerſa quàm nomine? quod autem non facilius morbi homines quàm pecudes occupentur, Homero teſte, contentus ſum, qui peſtilentiam refert à pecudibus inchoatā. ſed vt quanta ſit multis animalibus infirmitas, breuior quàm plurimum eorum, quàm hominum vita inditio eſt, niſi recurras forſitā ad ea, quæ de coruis atq. cornicibus fabuloſa dicūtur, quos tamen videmus omnes cadaueribus inhiare, vniuerſiſque ſeminibus inſidiari, & perſequi fructus arborum. nam quod minus edacitatis habeant, quàm lōgæuitatis, eorum opinio fabulatur. Secūdùm verò exemplū ſi benè recordor eſt, quod ſolent Medici ægris cibum offerre, non varium, cùm hunc offerunt Medici vt opinor, non quaſi digeſtu facilior ſit, ſed quaſi minus appetendum, vt horrore vniformis alimoniæ deſiderium edendi langueſcat, quàſi in multis coquendis, propter infirmitatem non ſufficiente natura. Ideo ſi quis ægrotantium, vel etiam de ipſo ſimplici cibario amplius appetat

ſubducitur adhuc deſiderâti, quapropter à nobis commento tali, non qualitas, ſed modus exquiritur. Tertio autem in edẽdo, ſicut in potando ſuades, varia & diuerſa vitari, habent latentis inſidias, quia nominis ſimilitudine coloratur. cęterum longè alia ciborum ratio eſt. quis enim edendo plurimum ſauciatus eſt, quod in bibẽdo perfacile contingit, farcitus cibo ſtomacho, vel vẽtre, grauatur, infuſus vino fit ſimilis inſano. opinor ideò quia craſſitudo cibi vno in loco permanens, adminiſtrationem digeſtionis expectat, & tunc demum membris confectus dilabitur. potus verò vt natura leuior, mox altum petit, & in cerebrum quod in vertice locatũ eſt, ferit fumi calentis aſpergine. Et ideo varia vina vitantur, ne res quæ ad poſſidẽdum caput repentina eſt, calore tam diuerſo quàm ſubitò conſilij ſedem ſauciet. Quod æquè in cibi varietate metuendum, nulla ſimilitudo, ratio nulla ſuadet. Ibi etiam tibi aſſentire non poſſum, quod ſuccus varios de ciborum varietate confectos, dicis contrarios eſſe corporibus, cùm corpora ipſa de qualitatibus ſint fabricata contrariis, ex calido enim & frigido, de ſicco & humido nos conſtamus, Cibus verò ſimplex cui adeſt, ſuc-

ſuccũ de ſe vnius qualitatis emittit. ſimilibus autem ſimilia nutriri probaſti. Dic ergo quæſo, vnde tres aliæ corporis qualitates nutriri debebunt? Singula autem ad ſe ſimilitudinem ſui rapere, teſtis eſt Empedocles, ergo ſi homo non vnus nutriendus eſt nec ex vno, cui ſententiæ literarum ſacrarum veritas multum conuenit, Quia non ex ſolo pane viuit homo, ſed ex omni verbo quod procedit de ore Dei. vt panis ad corporeum referatur hominem, verbum verò Dei complectitur hominem ſpiritualem. Deus etiam omnium fabricator, aerem quo circumfundimur, & cuius ſpiramus hauſtu, non ſimplicem habere voluit qualitatem, vt aut frigidus ſit ſemper aut caleat, ſed nec continuè ſiccitati, nec perpetuè eum adduxerit humori, quia vna nos minimè qualitate nutrimur, de permixtis quatuor fabricati. Ver ergo calidum fecit Deus & humidum, ſicca eſt æſtas & calida, autũnus ſiccus & frigidus, hyems humida pariter & frigida eſt, ſic & elementa quæ ſunt noſtra principia. Cur ergo corpora noſtra ad vniformem cibum redigis, cum ſalus ſit hominis vigente appetitiua, qua deficiente langueſcit; & periculo ſit propior? Nam ſicut in mari gubernatores

NICOLAI TRIBVNI ROMANI AD GVIDONEM Bolonienſem S.R.E. Cardinalem, Oratio.

REVERENDE mi Pater & Domine, & ſi placidum mare, ex tumido ſerenum, ſi cœlum ex nubilo, hilari aſpectu reſumitur, ſi in ſignum prinipalis clementiæ, regem apium natura priuauit aculeo, ſi feritatem ſuam, in ſibi proſtratos leo deponit, vt ſcribitur, quid mirum, ſi humanas præſertim principātium mentes, diuinitatis quippe participes quærimus & reperimus, in tempore depoſita ſeueritate clemētes? cum & ipſe

formator earũ, humanę iniuſtitię ſpontè ſubijt aculeos,vt diuinos & iuſtos humanitas euitaret,cũ quibus ſi quandoque eá pro demeritis percuti,non vtique ambitioſa velut vltione mortificat, ſed caſtigãs viuificat,vulnerat & medetur.qui etſi ſcelera inſuper deteſtanda, quantumlibet predeliberata,vltra ſeptuageſies ſepties remitti præcipiat pœnitenti, quantò ergò facilius,ſemel commiſſa, & reuocata,quantocyus iſta remitti debet? quantò denique leuius delicta noſtra, quę nõ ab ortu nata propoſiti,ſed virtuoſæ actionis in ſemita, à ſubterraneo mirmicaleone prerupta, vbi iacturam pręcipitationis inflixerint, ipſe condolens, & ipſe mundificat compaſſiuus? Sanè toti iam conſtat modo notorium, qualiter derelicta diù ciuitas,preſertim à tẽpore, quo inſidiãtis Vrſi, & tortuoſi Colubri rabie venena nutriuerint, pro minimè circunligatis,minúsque ſanatis, nunquã oleo fotis,ſuis pròh dolor,ſine intermiſſione vulneribus,quæ prò falſo nomine ciues Romanos,ignobiléſque virtute tyrannulos, latrocinantes diutiùs, & vbilibet ſunt illata, & qualiter ab infectione lepræ ſuæ extra ferens, & in ſeipſa quàm incurata marceſcẽs, odiũ ſuijpſius inficiẽs,& infecta ceci-

cta ceciderit, & cunctarum proli dolor, forſitan nationum. Nec latet preſentes nec veriſimiliter latebit in poſteros, qualiter iuſtus iudex, ſub vnico ciuium minimo, ſalutem propriam publicæ poſtponente, ſolo Reip. liberandæ propoſito loricatum, montes illos in valles, aſpera eorum in plana, lucos in agros, aquas intolerabiles in riuos tranſibiles transformarit. quæ quidem, dū nominis paucitate, ineptitudine ciuium, prauitate potentum, breuitate temporis, ſine ſanguinea plebis gutta, faciliter acta penſantur, nemo niſi calumniator inuidus, aliunde progreſſa dictauerit, quàm à Deo. ſed dum ex confidentia pij operis, velut diuino fretus auxilio, inter humana nihil ſuſpicans, tàm ſuppliciter quàm cōfidēter incederē ſarcinatus, ſubterreni hoſtis laqueos, & foſſas ſub arena cauernulas, non aduertens, corrui fateor, tàm proprij lapſu pedis, quàm alienæ manus verſatus impulſu, patrocinali conſilio & auxilio deſtitutus. quod ſi null⁹ alius dolor, nulla alia punitio trāſfixiſſet, niſi quod poſt diuturnos incredibilésque labores, mentis & corporis, perſonę pericula & meorum, ad effectū ſititæ diutiùs & eſuritæ iuſtitiæ, ad brauiū

laudati iam operis ferè perductus, tàm damnosè, tàm lugubre, vnà cum populo ſum fruſtratus, compaſſionem quàm maximam apud rectos & pios, mea quippe iuuentus & paruitas indefenſa, vtriuſque fortunæ non practica, iuſtorum iuditio merebatur. quidnam difficilius, quàm populorum infirmitates agnoſcere inueteras medullitùs, & mederi? in ægritudine quidē corporū herbæ & lapides plerunque ſubueniunt, ſed ægrotantibus dare animis, nequaquam diluuia conferunt, angelica munera, & diabolica funera, in eorum raro ſanitate conueniunt, fames & peſtilentiæ non ſufficiunt, terrores & gladij non proficiunt, & diuinæ ac humanæ leges deficiunt & Prophetæ. Verū ſi videbatur ſuper dolorē vulnerū vulnerari, Medici pròh dolor, adhibendum, vtinam cum ſalubri populi deſolati reſpectu, cum moderationis ipſo libramine, talis & tanta fuiſſet mi Pater afflictio, vt pia ipſa iuſtitia, clemēsq; correctio, peccatū coercuiſſet in pœna, & non me abſorbuiſſet nocentē, vnà cū populo ſine culpa. poterat enim, ſiqua tumefactio nouitio apparebat in vulnere, quæ à ſe ipſa vt patuit vnctionibus reſiliebat, vbi lenimenta ſpreuiſſet, impoſita taliter

in hora ſuccidi,vt intactis populi neruis, cui compatiendum potius erat, mortificatæ iam plebis ſanitas ſaluaretur, & pecus quod videbatur paſci cibo morbido, aliter diſgregare quiuiſſet,vt illo ſublato de medio,inter eorundẽ luporũ fauces, quorũ rabies veriſimiliter multiplicata præſumitur, erepti nõ caderent. Iterum greges dei,eo maximè,quod meo teſtante regimine, poterat Alma ciuitas, per Romanos ciues è plebe deletos, ſanius quàm per Nicolaum Laurentij debiliorem cæteris, cum ſolo Eccleſiæ ſpiritu reformari. Non eſt equidem veriſimile, quod aptioribus dignioribúſque me, ea ciuitas non abundet in ciuibus, quanquam informato populari regimine, & confortata ab Eccleſia cauſe potentum, iacere videantur exterriti, ac deſtituti cum cordis viribus eneruatis, quiſnam ſuſurrare iã poſſet, aliam quàm maternã in populum Eccleſiam reſpexiſſe Romã, vbi impio rectore ſummoto, expedientem & pium populo ſubrogaſſet, vtinam per continuationem huiuſmodi meliorẽ,mea foret in orbe credita,ex opinione peruerſitas,nunc ex hoc mea iuſtificata videretur & pœna.ſed hoc iam meam plus extergit infamiã,iam famã veri-

tatis elucidat, quod ductus ad tribun
non audax ſed elinguis, non iudicor ſ
extingnor, & quod eſt in omni iure m
leſtius, pauper cum fortibus, oppreſſ
cũ oppreſſorib. venire prohibeor, qu
deprecor ad examen. Dicet aliquis for
mihi: Quid tua refert ô minime ciuiu
qualitercumque arca Romanæ Reip. r
calcitrantibus deferatur à bobus, & vel
præſumptuoſa tu manu illam eriger
quæ non niſi forſan ſuperna diſpenſ
tione ſic trahitur, & quod diſpenſator
agitur, tenere tu repenſes? An putas o
vna totum Romanum gregem, plus ſ
paſtore diligere, plus cognoſcere, meli
confouere? Pater, quippè non puto, ſ
Romani curam Pontificis, quanquam
Romanum ouile tàm debito quàm n
ceſſariò, primo vertatur & potior, tam
confluentibus iugiter aliorum implica
tumultibus, & in illiuſmet informatio
deluſam poſſe ſuſpicor, eam minus a
tendere poſſe, minus inſpicere, & vel
alienis ſub oculis palpitantem, min
curare vulnera palliata. Nec temerè
erigendum arcam manus erexeram a
rogantes, qui diutius ruinam eius certi
ſimam remedium contéplatus, & cauſa
executioné iuditij mei primo temptai

in curia, nõ reprobatam fore ſperaui, ſed per ſummum Pontificem velut probabilem acceptatam, nec adhuc dexteram meam, velut propriæ prudentiæ niſus, cõprobabili cauſæ actualiter attuliſſem, niſi eiuſdẽ Domini noſtri Vicarij cõſentire vidiſſem dexterã cõmunitã. ſed nonnulli Reuerendi patres Italici libidine cõſãguinitatis euicti, aliud quàm iunior omnium Daniel de alma Roma, ex ore meo tunc clamante de Suſanna teſtimonium protulerunt, verum benedictus iuſtus Dominus, iuſtitias diligens & proſequens æquitatem, qui & ſecundùm vias adinuentionum veſtrarum retribuit, ſcrutãs renes, exaudiuit eo tempore, quo in conſiſtorio protuli vocem eius. & ſupra ipſorum tantummodo iniqua iudicantium caput, & ſanguinem, iuditium retulit iudicatum, oſtenditque dominus in oculis, tunc titubantis Eccleſiæ quod non iuxta eorum iuditium Alma Ciuitas ſponte meretricata cum fortibus rectoris conſortium ſpreuerat popularis. Et hodie violenta quid clamitet, in omnem terram ſonus eius, quàm corda oribus, de oppreſſis euertent lugubris & querulis, auditur. Porrò vnum eſt, quo amaro corde plus lugeo ne quando

ſacræ paſtores Eccleſiæ, illius malè conſulti populi, infectionum veterum recordati, & ſi continuum præcipitium eius aſſentiant, & remedium non ignoret, & de illorum forſan inſtabilitate diffiſi, eos vnà cum cæteris eorũ ducibus vt demeritos cadere permittant in foueam, ab ipſis iiſdẽ tenebrarũ ducibus præparatã. Sed abſit ſancta mater Eccleſia, quæ non ſolum irata non peccat, immò peccatum & iram conterit iraſcendo, vt cæcos filios illuminare deficiat & claudo porrigere dextram, immò prorſus erigere ſtudeat, ac baſes eius & plantas vt rectè ambulet ſolidare. Nam vbi piiſſima mater noſtra gladiũ ſeueritatis eduxerit, quis ille mũdo miſericors, opponet clypeũ pietatis? ſed quid mirũ ſi ploro, ſi vlulo, ſi ſedens & renuo conſolari, ſuper interfectis meis vbiq; ciuibus, mihi reuerẽdis vt patrib9, charis vt fratribus. & vt filiis perdilectis, dum ſi per totidem diſperſis pecoribus aggregandis, ommes dies meos, inurẽti, curis, ſudorib. & periculis expendiſſem, vbi in ipſo violentatus affectu, pro illorũ amore mortificor, & ipſi mèque ſeipſos ſuſpirant, & vlulant tacitè peſſundatos. non foret reprehenſibilis, quinimò conpaſſibilis omnibus, meus lachrymabilis

querita-

queritatus? & nunc poſt aggrauatum meum ex calumniatione delictum, vtinam poſt mortificatam vitam, interitũ duriorem herodiani potentes, in mea dudum natiuitate turbati, pro mortificatione mei nominis, mortificare deſiſterent Rachel filios innocentes. Certè ſi cogitare poſſet aliquando ſummus Dauid, genus nequitiæ, ſaltem vnum, quo ipſum in Deum impiiſſimè, in Syõ abominantiſſimè, in omnem Iſrael nephandiſſimè ſeſe innocuos reſeruaſſe cognoſceret, vel innocuos puduiſſe, vel ſaltem nõ ſeſe inde ſuper extuliſſe conſtaret, ipſos quandoque regnare Hieroſolymis, auctoritate Pontificum non turbaret, nunc autem captiuatam ab eis ciuitatem ſanctam, euacuatam populo populoſam, eorum tributo ſuppoſitam. gentibus dominantem eorum contradictionibus deſolatam, in opprobrium vicinis omnibus conſtitutã, ab amiciſſimis ſuis ſpretam, conſolatore carentem, ſine Principe & Conſule derelictam, roboratas manus peſſimorum in ea, factos inimicos eius in capite, quem pietatis villicum, quem charitatis talentiferum, quem veritatis agricolam offendero, ſi lamentor? quinimò calamitoſus

animus, animoſus & calamus, in mœroris agonizatione conueniant, & vbi chartæ & atramenta deficiant, arida pellis mea, & de calamare mei cerebri, lachrymarum liquor expreſſus, in doloris expreſſione ſuccurrant. An ego ſum ille, qui inuidiæ zelo corroſus, perſecutores meos malos exiſtere malim, & eos meritò ſubeſſe, quàm præeſſe iuſtitiæ, tam in populi, quàm in mei ipſius naufragio concupiſcam? cùm nulli me & illos recognoſcenti, ſit dubium, non virtutem eorum, ſed æmulam virtuti malitiam, cauſam fuiſſe, & eſſe mei diſcriminis & ploratus. nam cum diligentibus in populo, veram pacem, mihi iram eſſe non poſſe vel odium, teſtantur vox & affectio populi afflicta, & nunc mea vita denunciet, & ab adoleſcentiis actitata. nam quia vidi pacem atque iuſtitiam omnes innocentes & rectos ſitire, dolentes in populis, non cum adulteris & furib. meam poſui portionem, ſed illis adhæſi, & illi mihi pariter adhæſerunt, illas cum illis volui, nec aliquando ſimulaui, verùm & ſi multi òretenus, æquitatē & pacē ibidē corruiſſe condoleant, corde tenus tamē eaſdem non ignorantur inficere, medica-

mine

mine palliato. Sed oppoſito,quod vnus exiſterem ex ambitioſis Romæ rectoribus, ipſam ſimulantibus charitatem, dato quod zelo meo totidem correſpondiſſet ambitio, ſi iuſtitiæ & libertati reparatæ tyrannides, ſi paci & concordiæ reformatæ malignitas,ſi defeſioni piorũ locorũ miſerabiliũmq; perſonarũ impietas, ſi honeſtati & pudicitiæ reuocatæ lubricitas,ſi reſtitutioni publicarum priuatarúmq; rerum raptus auiditas, ſi paſſagiorum & gabellarum amputationib. oneroſitas, ſi coæquationi iudicij inter potentẽ & pauperẽ,puſillanimitas, ſi ſollicitudini & diligẽtiæ negligẽdi tepiditas,ſi viarum ſecuritati,rapacitas, ſi limitationi & ſubiectioni tribunatus officij, per ſyndicatores mihiipſi ſponte præpoſitos, ſuperſtitioſa cupiditas, ſi obedientiæ in perſiſtendo pertinacitas,ſi populi vtilitati damnoſitas,ſi accuſationi meæ, accuſantium æquitas,ſi conditioni vnici pauperis,ęmulorum æqualitas,ſi famæ meæ, infamiæ paritas,ponderatæ in libra iuſtitiæ, ſub verò me cõuictum iudicio conlibraſſent, tandem ipſa depoſitio, cunctis priuata muneribꝰ;omnib.referta periculis,cũacquiſita potentũ inimicitia, inde futura

perpetuo compēſata, ſine alterius perſecutionis aculeis, ad pœnam & pœnitentiam ſuffeciſſent. Nunc autem velut de nulla harum virtutum vtilis, de nulla probabilis, de omnibus contrariis factus reus, ſuper additis ſacrilegij, ſchiſmatis, hæreſiſque commaculis, ad grauamen ſupplicij perperam adinuentis, non aliter quàm conuictus, executionem ſententiæ, cum meis omnibus, vtinam per mortis vnius & non centeſimæ, ab Eccleſia Dei & Synagoga potentum pariter ſum occiſus. Nam exilio ab Vrbe perpetuo, in mortis condemnatione turpiſſimè, fuga, terroribus, mendicitate, nuditate, fame, maledictionis infamia, ſecuritatis & pacis deſperatione perpetua, & vinculis ſuperiunctis, continuis ſum ibidem paſſionibus cruciatus. quid in peccantem propoſito, in conuictum iudicio? in impœnitentē ex vitio? in pertinaciter etiā de erroribus gloriantem, pœnæ infligi poterit grauioris? & adhuc de die in diem, quinimò in æternum mihi iraſcitur Dominus, ac ſi humanum figmentum non & ipſe cognoſceret, ac ſi in me omnem malitiam, & nullam in filiis hominum, & in Eccleſiæ angulis repperiſſet, aliquando prauita-

prauitatem. nam ſuperfundit picem flammis, & ſulphurem clemens Pater, cùm mei memoratur, intonat ſuper filium, ex ſolo feruore nouitium transgreſſorem, quem minimè quidem videt aſtutum, nimium credulum, ſimplicem, & fidelem, ſemel ex iuuentutis ignorantia lapſum & ad miſericordiæ vocem ſeptuagies ſepties reuolutum. Heu, nam omnes accuſationes meas, non aliter quàm commiſſa connumerat, & pro tot benè actis ab ipſo eodem commendatis operibus, ſaltem refrigerij guttulam, nec ex retributione iuſtitiæ, nec ex rore paternæ miſericordiæ recompenſat. Cum Apoſtolica clementia, ad ſuperexaltandam miſericordiam in iuditio, etiã ſi cauſa punitionis exuberet, ex exaltato in cruce ſpectaculo ſe ſentiat doctrinatam. Teſtor, Reuerende Pater, altiſſimum, quod ſi qua pro populi defenſione ſum paſſus & patior, pati antea crediſſem, in manibus quondam domini Stephani de Columna. Qui conſcientia reformatus in vita: cauſam populi per me iuſtè defenſam conteſtatus in publico, & filiorum furias reprobans mortuorum, per pacis oſculum ſocero meo patenter exhibitum, omnem

meam familiã, méque ſi afforem ſecurauit, vel quondam domini Cardinalis de Columna, de legitima mei cauſa, coram Deo & hominibus comprobanda confiſus, & non deſperans de miſericordia, me brachiis obtuliſſem. ac vbi ratioti appetitum ſubiicere noluiſſent, fuiſſent ſaltem de vnico mortis genere, tot mearum mortium concluſorio ſatiati, cùm ſub illorum potentia & prætextu, cauſam meam compoſitã aduerſus me, de fidei ſuſpitione, de Eccleſię, de imperij abrogatione vel derogatione, fore falſiſſimam, in conſpectu Dei & hominum ſit apertum. Sed euenit Pater interdũ, vt vnde homo placere plus ſtudeat, aut per imprudentiam peccet ignorans, aut non introſpectis eius ab extra viſceribus, diſpliceat vnde prodeſt. nam ſi de inuaſione imperij madefactam ſe conſcientia cognouiſſet, non vtique manus intraſſem Cęſaris improuiſus, ſed innocentiam proprio cordi inſertam, ſicut & mihi, ſic extimaui, cæteris fore notam. Sanè quis poterit pro vero malignitatem in honore contra Eccleſiam ſuſpicari, qui autem aſſumptionem eius piam volũtatem Eccleſiæ rapuit, in aſſumptione fiducia, confidentia in

tia in adminiſtratione, obediētia in diſpoſitione, paupertas in peregrinatione, ſimplicitas in captiuatione, adeò reperitur puerilis? heu mihi, nam plerumque mortales, proprios honores & commoda, doctrina & artibus mercantur in foro, ego autem, hoc æmulo charitatis in tempore, quo omnis cura fida Reipub. à multis extimatur inſania, incommodum nanciſcor & dedecus, quod à vulgari exercitatione me ſubtrahens, non artem didicerim aliam quàm pro plebe. Hanc quippè animo recenſebam, hanc diuino & humano putabam præualere iuditio, hanc veteri & nouo tabulario ſummam fore, hanc denique Chriſtiana & gentili concordia legeram, ſicut oneroſam fore præ cæteris, ſic & præ cæteris ſpecioſam. hanc igitur adamaui pauperculus, exquiſiui potiſſimum & elegi, vitæ longitudine diuitiis & delitiis paruipenſis. quid nam mirũ, ſi is qui *CHRISTVM* didicerit, ſe & ſua pro plebe ponere gliuerit, cùm & ipſa cruda gentilitas, nullo radio decocta paraclyto, idipſum in Repub. ſenſerit charitatis? Mirari quandoque libeat Platonicum illud: Decet rectores vt quicquid agũt, ad commune cõmodum referant,

obliti commodorum ſuorum, inſuper propriaſ erogare ſubſtantias in communi. Ac ſi vidiſſet Apoſtolos inſtruit Dionyſio. nõ Apocalypſim audiuerãt, cũ virginitatis & iuſtitiæ in Republica intemeratę cuſtodes, præcipuo cœli loco gaudere Scipio bellicoſus & Cicero, & ipſe commemorator eorum Macrobius, neſcio quo ſpiritu protuliſſem. Nam & ipſam iuſtitiam, vt potè intemeratam ab eis virginem appellatam, ſummus Poëta noſter Maro teſtatur, cùm diceret:

Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:

Quanquam hoc carmen, nonnulli magiſtrones erronei, Apoſtolicas prophetias deſerentes, pro virgine matre Dei à Hieronymo in prœmio ſuper Geneſi redarguti, dixerunt fore dictum. Nonne & charitiua Reipublicæ eſt illa Ciceronis ab Auguſtino replicata monitio, quod ſi ex naufragio duo in tabula vnà natantes, laborauerint inter vndas, ei qui vtilior eſt Reipublicæ alter minus vtilis ſponte cedat? ſed quid philoſophantium argumentis inuoluor, cum omnia ſacræ paginæ volumina exemplaria, patrum & decreta ſanctorum, ...cta. ſuper dilectæ meæ pulchritudine cytharizent?

tharizent?potiſſimè illa taceó, quòd canes mei, me idololatram, me clamitant fore ſacrilegum, quòd gentilium fuerim ſtudia proſecutus. ſed impudici fortè erubeſcerent, ſi omnium doctorum Eccleſiæ linguas laureatorum lectione diſertas, ſicut Anzeloti & Triſtani fabulas lectitaſſent. & ego quandoque tædioſa forſitan pro infamatione mouerer, niſi dilectiſſimum mihi, almum illum patricium Boëtium Seuerinum, palatinis à canibus accuſatum, idipſum ſibi conqueretur in vinculis accidiſſe cùm diceret. Sed vti innocentiam meam alicuius ſceleris admixtione fuſcarent, me ſacrilegio conſcientiam polluiſſe mentiti ſunt. ô Deus. nam tales coadiutores *CHRISTI*, contrà me partes pro *CHRISTO* ſuſcipiunt, qui interrogati neſciant quid reſonent, *CHRISTI* quinimò Barrabæ fautores effecti, *CHRISTVM* & Chriſtos pro modico crucifigunt. Tales Eccleſiæ filij, me Eccleſiæ æmulum diffamant, qui vbi effrænatius raperent impuniti, cuncta ſubuerterent & ſitirent Eccleſiam perpetim viduatam. Tales conſcientiati, catholica mihi pro Eccleſia detrahunt, qui cum eorũ dominis quos adorant, ad capien-

Summũ Põtificẽ, ad diripiẽdum vaſa tẽpli, vbi tempus & locus cum voto concurrerent, tanquam ad prædas hoſtium iterum curſitarent. qui in deriſione & opprobrio ſubſannantes dicunt: Vanum fuit conſilium eius, vt hos dies, in populis meditaretur antiquos. eadem eſt terra quæ fuerat, ſed alij ſunt meſſores, verum ex quo ſic ad votum eorum vigilat & dormit altiſſimus, quem vigilare ſuper miſeriam inopum, & gemitum pauperum, & populorum aliquando confidebam, vtinam agrum colere, putare vites & arbores, cum meis retro parentibus, nequaquam Reip. ſtudia quæſiuiſſem. nã nunc non vtiq; tyrannorum audaciam & populorum metum, quem viciſſitudine conuerſa mutaueram, corruens duplicaſſem, non in me linguas aſpidum inuidorum & dentes acuerem, non ſignanter ſignum ſagittæ pontificalis exiſterem, non maledictionis eius funeſtus me gladius penetraſſet, non tædioſam præ cæteris vitam elugerem, non perpetuum mihi & meis iugulum fabricaſſem. Porrò ſi iuxta opinionem multorũ, ne poſt expeditionẽ meã, vires priſtinas & ſuſpectas, paruitas mea fortè re ſumeret. Sedes Apoſtolica ſuſpicans,

obſerat

obſerat mihi ianuas, vt dicitur pietatis quanquam non mediocriter hæc conſona & concepta in populorum patrib. eadem & in tyrannis ſit admiranda ſuſpicio, vt principes Holophernis, & ſacerdotes Iſraël vnum reprobent iudicem, *IESVS* & Iudæus vnam in templo lapident circumuentam, *CHRISTVS* & phariſeus vnam in conuiuio abiiciant pœnitentem. certè ſi infectus ego, ab vrbis tyrãnulis perditorum more conciuium, ad almæ Vrbis præcipitium cõcurriſſem, tandem deſpectus & derelictus in via, ab Amalechitis ſequax eorum Aegyptius, tanto clementius à miſericordiæ patre Dauid recipiẽdus erã in tẽpore etiã & fruendus. nã & per cũ, ipſos Amalechitas ſuper vniuerſæ Italiæ tũc faciẽ, de populorũ ſanguine cõuiuãtes, cũ voluiſſet circũuenire, iã poterat & debere. nec non vtramque ſponſam eius ſacerdotalem & regiam, cum afflictis filiis ſuis, Italicis filiabus & prædis, facilius liberare captiuas, tamen vt illa, & quælibet de me ambitioſi dominatus ſit ablata ſuſpitio, quæ verè deprehendi nõ poteſt, qui nudus, & per ſe nolẽter intrauit, nudior & violentior tunc exiuit, ad cautelam tamen

titubantium ampliorem, & de cætero, ne inter ſæculares laicus, mœrore pallidus & rubore appaream prçconfuſus ad portum Hieroſolymitanæ militiæ, quomodo ab initio ruinæ deſpectus habitare delegeram, reſpirandum, in habitu & regula poſtulaui & poſtulo, oraui & ſupplico me remitti, nexu matrimonialis copulæ non obſtante. cum & parua conſors mea, idem de ſe velit, & clauſtrali religione ſe ſupplicet honeſtari. Nunquid Pater tanta me occupat ceruicoſa cordis amentia, vt velim putémque poſſe, in contradictione tàm iſtorum principum, Apoſtolici videlicet & Auguſti, quàm tyrannorum omnium, populos defenſare nudiſſimus, quod quidem ſine lachrymis nequeo dicere, cum cõſorte, filiabus & filiis, nepotibus puerulis & germana, de eleemoſynis pauperum, viuimus delitentes? an credam ſaturare plus alios, cui ad reſpirationem propriam & meorum, nullus Italiæ locus inſidiis vacuus, nullus quietus erit perpetim & ſecurus? qui certè antè aſſumptam populorum cauſam, & præſertim vbi aſſentationibus & blanditiis venerari homines voluiſſem, tutus & alacer, inter conciues viuere poteram,

potentibus

potentibus & plebeis amabilis, affabilis, & optimus. ſed in hoc vno potentiſſimè iratum huic populo Deum fore cognouerim, quod & ipſum, ſub impiis irremediánter ſinit ire præcipitem, & ſingularibus quotidie flagellis excruciat, qui pro illius remedio ſingulariter laborauit. Verum vbi poſſibile mihi foret, viribus reuolare reſumptis, quis ſtolidiſſimus omnium, ruinas, languores & tædia à ſapientioribus euitata conciuibus, expertus iterum volenter aſſumeret? quæ aſſumpſiſſe iam memorat condolenter? dudum & ille prudens Saluſtius, de ſe expertus admoneat: Omnis cura Reipublicæ minimè mihi hac tempeſtate cupienda. quoniam virtuti honor non datur, fruſtrà autem niti, & nihil aliud quàm ſeſe fatigando odium quærere, extremæ dementiæ eſt. non enim dico hoc, vt flagella hæc, me à populi charitate diſſoluerint (nam tunc redemptos odiuero, cum pretioſum pro eis pretium odiuero redemptoris) ſed titubo, ne omninò fruſtrà ſit charitas, quæ vicario *CHRISTI* videtur impietas. & quantumlibet bonum opus, dignum ſit gratia, quod ab illo pertinacia iudicatur, nunquid credam expertus,

iam caducis fortunæ muneribus, cum timore retentis, & perditis cum dolore? præparet illa blanda conuiuium, inſtruat cantilenas, polliciatur coronas frondifluas, & arentia quidem folia ex ligno quod plantatur in arido, quoniam nunquam vlterius menſam eius intrauero, vt dum ſaturatus conſedero, paulo poſt decidam calcitratus. placet cum pauperibus cellulas habitare quietas, placet fabas rodere ruſticanas, quàm cutis rodi perpetuo ruſticis & vrbanis. & licet ante depoſitionem tyrãnorum, de vniuerſa Italia, per viam triplicem, theoricam, practicã, planam, ſanam, humanam, regiam, & directam, nemini per me apertam, faciliter videam ab Eccleſia poſſe perfici, grauibus armigeris, ſine turbis, tamen recordator ſeu executoris inſtructor potius, quã executor & proſperans effici maluiſſem. ſed quid amplius zelo miſerorum clangor? quid feruore inſanior populorum, vbi ab infelice deſpecto ſuſpectóque pro ſalute populi, ſibi nullorum teſtimonio credenda verba inaniter proferuntur? idcircò illis omiſſis, Reuerendæ Paternitati veſtræ, pro infœlice me ſupplico, in lachrymis genu flexo, quatenus de huma-

nitatis

nitatis miſericordia recordari, quæ ad peccandum eſt prona, ſi corruit miſerante domino releuatur, ſuperexaltatũ iamdudum, & humiliatum iam nimis, claritatis veſtræ dignitatis intuitum, & gladium illum bicipitem, quem pro peccatis meis, vſque ad interitum hunc ſuſtineo tumulatus, quod in reſpiratione paululum reuelli patrocinetur à vulnere, & ſuper dolorem meum, ocium dolentium dolori diſſimilem, modicum quæſo olei ſuperfundar, non equidem vana ſpes, nec vanum fuit mihi, hoc præcipuum ad paternitatem veſtram præſidij implorandi conſilium, quoniam verè illa nobilitas regiæque virtutis, vtroque ſydere pietatis irradiatis, infectum contra me calumniis aërem, ventis procelloſis obductum, veriſimiliter præabhorrens, de conſiſtoriali cœloſereno ſpiritu profugabit. Nã & diruptis vinculis his, Paternitatis veſtrę ſum, cui⁹ alas mẽſę benignitatis expertus, laudis hoſtiã ore & animo relaturus, etiã ſi via gladiis obſidatur hoſtilibus, curſu venire voueo perſonali. ego namque nouit altiſſimus, nouerunt & hi domini qui me claudunt, quid à principio carcerationis huius, tranſlationem

meam apud Romanam curiam ſupplicaui,vt ſaltem pateret in publico,quicquid mihi obiicitur ſub mantello,à qua quidem repræſentatione , apud ſedem Apoſtolicam perſonale , non læſa conſcientia , quæ ſemper ſæua conſiderat, non victa maculis anima,non contumaciæ prauitas, ſed inimicorum ibidem roborata potentia , me retraxit. nam ſi potētes me ſubleuaſſent in curia,quantum premunt,quod aut caſum inexpertus, aut poſt caſum citius releuamen adeptus exiſterem,Pater reuerende quis neſciat,niſi qui difficillimas reconciliationes Eccleſiæ,facultas ab illis , & diſpenſationes in curia , iuxta eorum votum , de regimine ciuitatis ignorat?Sed Pater non minus pulchrum hoc de Eccleſia in ore hominum canticum cantare,videlicet, Quod pauperem vnicū indefenſum,in contradictorio tyrannorum omnium liberauit Eccleſia, quàm illud , quod in prouerbium Romæ ſonat.

Potentes oportet adorari : qui paradiſum Vult intrare.

Si verò potentes, non pro me , ſed contra me clamitant populus è contrà pro me tacendo vociferatur, tacet nam

trepidus

trepidus ſtrepitu, acclamat tamen, ſed affectu, & ſi aures Pater, ad illos erigitis, in medio conſiſtorij corde clamãt. Nunquam quippè in ſacra pagina legitur, vocem potentum & fortium, ſed vocem afflictorum & pauperum, vocem clamantis populi, vel deprecantis pro populo, Dominum exaudiſſe: quinimò confracturum in ira ſua reges & principes depoſiturum tormentaturúmque potẽtes, percuſſurum robuſtos, & fortes in populorum miſerabiliúmque ſuccurſum, per omnes verbi ſui gladio minitatur. Cæterùm ſi de tantis iniquitatibus reus, vt feror efficior, ad decus pertineret Eccleſiæ, aut tàm deteſtabilem hominem, per iuſtitiam è mundo diuellere, aut pœnitentem per miſericordiam reparare. his nam geminis volat alis, his permaximè fulcitur Eccleſia munimentis, miſericordia videlicet & iuſtitia, quarum ſi alteram eſuriui diutius, reliquam ſitio penitùs in meipſum vnus. Et quoniam ex LXX. munera oblaturus in domo domini, factus eram, nec Hiſmaëlis in occurſum venientis, noui, pròh dolor, euitare verſutias, ſperabam in medio ciuitatis adductus, non cum LXX. interfectis aliquando conci-

dere,ſed cum *CHRISTI* theſauros abſconditos habentibus ſupereſſe. neſcio verò quo iure pœnitẽtia peracta nõ re leuer quo iure contumax & excommunicatus & pertinax interficior vt infectus,qui vinculis impeditus.petij ſemper & peto, & per perſonalem præſentiam me purgari. nam non ignorat iudex æternus, quod Dominis meis Obredunenſi & Petragoricenſi ſupplicans, pro miſericordia reſcripſiſſem,niſi caligantes pr ę lachrymis oculi prohiberẽt. Fiat autem quod placet altiſſimo; fiat quæſo Pater miſericors, fiat veſtro patrocinio Pater iuſte, vt exanimatus in Pragenſi Eccleſia, ibíque Hieroſolymitana militia honeſtatus, ſurdus, tacitus, ſemper & mutus,humiliatus ſemper in domino peregriner.fruſtrà námque animarum paſtores, leuem iuſtitiam, vberémque miſericordiam pro ſeipſis & aliis à domino peterent, quas adeò ipſi præmoniti petentibus denegarent, vel partem iuſtitiæ protegentes, quàm nihilominus poſtulo rigoroſam, vir reus & palmes inutilis,nunquam veriſimiliter quieturus, in vita tamdiù, in omni mũdi angulo ſuſurraturus, condignam ſuorum operum pœnam ploret, mare

ſibi

ſibi etiam clemẽtiæ deſiccato, & remota calumnia, quæ in me ſanctæ Eccleſiæ non eſt opus, per meram iuſtitiam regiam & apertam, reum tollat è medio pœna vna. denique vt ſaltem adiutus in ſpiritu, ne diuturnis intolerabilibus anima corrumpatur anguſtiis, hac meritò ſucciſus è vita, miſerante domino in alia requieſcat.

Digitized by Google

PROPOSITVM QVODDAM FACTVM

CORAM REGE Hungariæ.

SERENISSIME Rex & mitiſſime princeps, quãta de virtutibus & probitatibus veſtris diuulgata ſint, & diuulgentur per orbẽ, ego non poſſem mẽte concipere, neſcirẽ lingua depromere, nec explicare ſermone. multa enim & tàm magna ſunt, ita vt in omni terra exiuerit ſonus eorũ, nec mirũ etiã, cũ dotauerit vos Deus illis quatuor cardinalibus dotibus, quæ habent hominẽ ſupra humana erigere, parem angelis, & ꝓximũ Deo facere, Prudentia videlicet, Iuſtitia, Fortitudine, & Tẽperãtia. Eſt enim Prudentia ſecũdùm quod diffiniũt morales Philoſophi, diuinarum & humanarũ rerũ notitia, iuſti atque iniuſti ſciẽtia. Quãtum autẽ sereniſſime Princeps, in iſta virtute præcellatis, ex hoc

patet,

patet, quòd vos diuina colendo & humana perſpicaciter indagando, cum tanta maturitate & prouidentia reſiſtitis, regiíſque regnum veſtrum, quod ipſum & nomen nationis Hungaricæ veſtro fœlici tempore glorioſum & famoſiſſimum reddidiſtis, vnde meritò poteſt in vos applicari verbum illud, ꝙ dixit regina Saba, cũ vidiſſet ſapientiã Salomonis: beati ſunt viri tui, beati ſerui tui qui corã te ſtant. Barones veſtri ſereniſſime Rex, regnicolæ veſtri, ſubditi veſtri, beatiſſimi dici poſſunt & in ſapientia tanti principis meritò gloriari, nam ſecundùm Platonis ſententiam, tunc regna, tunc ciuitates, tunc Reſpublicæ beatiſſimæ dici poſſunt, cùm eas ſapientes regunt, vel earum rectores cõtigit ſapientiæ ſtuduiſſe. De iuſtitia verò veſtra inclite rex quid dicã? eſt enim iuſtitia conſtans & perpetua voluntas, ius ſuum cuiq; tribuẽs, vos autẽ in iſta conſtanti & perpetua voluntate, cuiuslibet quod eſt ſuum, ſic iurgiter & laudabiliter inſudatis tribuere, quod apud vos nulla eſt exceptio perſonarum. Vos non diſtinguitis potẽtem ab imporente, non diuitem ab egeno, non fœlicem à miſero, ſed omnes apud vos in ſua iuſtitia

ſunt æquales, propter quod verificatum eſt in vobis illud Propheticum : Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ, præ conſortibus tuis. Vnxit vos Deus oleo lætitiæ præ cunctis regibus mundi, omnem à vobis iniquitatem & malignitatem amouit, & meritò, nam in codice Iuſtiniani de ſumma trinitate & de fide catholica ſcriptum eſt. Cùm rex iuſtus ſederit ſuper ſedem, non aduerſabitur quicquam ſibi malignum. De fortitudine autẽ & magnanimitate veſtra multa dici poſſent, eſt enim fortitudo conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum diuturna perpeſſio, ſed quis Rex in mundo maiora pericula, grauiores labores aggreſſus eſt, quã vos pro honore Regni veſtri & cõmodis ſubditorum veſtrorũ? vos cui omnes ſeruiunt, obediunt, perſonam veſtram, quam omnibus poſuiſtis tam pro nihilo computaſtis, labores & pericula vobis fuerunt magna ſolatia, vbi de honoribus regni veſtri & commodis ſubditorum veſtrorum actum eſt, in quo veriſſimè oſtendiſtis, quantam charitatem ad veſtros regnicolas & honorem ſuum habeatis, cum ſicut in Euan-

in Euangelio ſcribitur: Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt ponat quis animam ſuam pro amicis ſuis. De Temperantia verò & modeſtia veſtra ſereniſſime Princeps,non ſufficerem enarrare quæ ſunt.eſt enim, temperantia virtus quædam cohibens illicitos animi motus,ſuaſu proſperitatis in nos impetũ facientes.inquiratur orbis, legãtur libri, reuoluantur hiſtoriæ, non inuenietur in Chriſtianitate rex,vel Princeps potẽtior, non nobilior, non tempore fœlicior, & cui magis ad nutum cuncta ſucceſſerint. Et tamen in tantis proſperitatibus, in tanta eminentia nunquam eſtis in ſuperbiam elatus, animus veſter non inflatur, non intumeſcit, ſed quantò vobis Deus maiora contulit,tantò ſemper benignior & humilior extitiſtis. propter quod reſpexit Deus humilitatem veſtram, & ex hoc beatum vos dicunt omnes generationes. Reſpexit clementiam & pietatem veſtram,&ex eis verificauit in vobis illud quod ſcribitur: Miſericordia & veritas Regis, cuſtodiunt thronos eius. & alibi ſcribens Ambroſius beatus dicit: Legi & perlegi multa volumina ſcripturarum, nec inueni vnquam pium mala]morte mori. Has autem quatuor

Cardinales virtutes, sereniſſime Rex, quę ſic abundantiſſimè refulgent in vobis. quædam quinta alijs excellentior, alijs pretioſior, aliis dignior, mirabiliter vos nobilitat & decorat. Fides videlicet, & vera dilectio *IESV CHRISTI*, quæ quanta fuerit, & ſit in vobis, ex hoc patet, quod vos tanquam Chriſtianiſſimus & Catholicus Princeps Deum ſummè colitis, ſanctos ſuos multipliciter honoratis, Eccleſiam Romanam & perſonas Eccleſiaſticas in maxima reuerentia & deuotione geritis & habetis, & quod mirabile in oculis omnium videtur, cum naturaliter, ſubditi ſoleant eorum dominos non laudare, vos ſic charitatiuè, ſic gratiosè cunctos veſtros ſubditos gubernatis, quod omnes vna voce vos clamant Regem ſanctum, Regem iuſtum, Regem pium. quod profectò non eſſet, niſi opera veſtra ſancta eſſent. Quod autem opera veſtra ſancta ſint, licet ex multis rerum argumentis ſit patens, ex hoc præcipuè colligi poteſt, quod perſonam veſtram & poſſe veſtrum, & totius Regni veſtri ſacræ Rom. Eccleſiæ nuper contra infideles, ad augmentum fidei liberaliter obtuliſtis, petētes ab ea crucis vexillum, quod ipſa

gratiosè

gratioſè contulit. Et ſpero in adiutorio *IESV CHRISTI*, cuius negotium agitur, quod ipſum negotium proſequimini fœliciter, & ad optatum perducetis effectum, ad honorem Dei, exultationem fidei, & laudem ac memoriam veſtri nominis ſempiternam. ita quod *CHRISTVS* ad vos meritò dicet: Euge rex bone & fidelis, quia, ſuper populos meos, quos tibi commiſi fuiſti fidelis, eos ſcilicet dirigendo non in deſtructionem fidei, & pernitiem Chriſtianorum, ſed in exultationem fidei meæ, ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam ſcilicet in gloria paradiſi. Ad fomitem igitur ſereniſſime Rex tantarum virtutum veſtrarum, ad fomitem tantæ iuſtitiæ, vel ſapientiæ, tantæ benignitatis & clemētiæ veſtræ, non ſine magna fiducia miſerunt inclytus Dominus meus Dux & commune Venetiarum, iſtos duos nobiliſſimos ciues ſuos, Dominum Andream Contarenum procuratorē ſancti Marci, & Dominum Michaelem Faledro, viros timētes Deum, viros pacificos, viros magnæ auctoritatis & prudentiæ, quorum quilibet ſuis meritis & virtute, & progenitorum ſuorum, promouendus eſſet, ad dignitatem ducalem, quandocumque caſus

vacationis contingeret. Quibus & mihi licet indigno commiſerunt, quod cum omni inclinatione & reuerentia debita, maieſtati veſtræ portaremus humiles & deuotas cum recommendatione ſalutes. Et ſic facimus, ſupplicantes ei qui eſt omnium vera ſalus, quod Vos & regimen veſtrum dirigere, & conſeruare dignetur in ſua gratia fœliciter vt optatis. Præterea requiſiti per Reuerendum in *CHRISTO* Patrem dominum Petrum Dei gratia Pactenſem & Lyparenſem Epiſcopum Apoſtolicæ ſedis legatum, quod ad vos mitterent ambaſiatores ſuper tractatu concordiæ, ad quædam per ipſum expoſita, pro Reuerentia S.R.E. & Maieſtatis veſtræ, miſerunt nos ad quærendam pacem, gratiam & amicitiam veſtram, ſicut habuerunt cum prædeceſſoribus noſtris Regibus, cum quibus ne dum amicitias, ſed vetuſtiſſimas parentelas & affinitates hactenus coluerunt. nec miſerunt nos contendere, vel litigare, quia non decet inferiorem cum ſuperiore contendere, non decet minorem cum maiore litigare, ſed ſolummodo vt amicabiliter & de plano inueniamus pacem & gratiam veſtram, nam tanta eſt fiducia quam habent

& in

& in ſumma benignitate veſtra, quod eſto quòd factum differentiarum hinc indè vertentium foret, abſolutè in manibus veſtris relictum, tunc non exigeretis ab eis niſi honeſta & tolerabilia ſtatui ſuo: quem ſtatum ſuum inclyte Rex, in veritate Dei poteſtis propriũ reputare, & quicquid tenent & poſſident, in terra & mari, quod per Dei gratiã multum eſt, poteſtis ita tenere eſſe paratum ad cuncta beneplacita & honores veſtros, in omnibus his quæ honeſtè, poſſent ſicut ſi propriæ foret in manibus veſtris. & vtinam datum eſſet à Deo, quod poſſetis ſic dilucidè, ſic apertè videre corda & voluntates noſtras, ſicut auditis verba mea: nam vbi ex informatione ſiniſtra vobis data, per æmulos noſtros tractauiſtis, & tractatis nos pro inimicis, nos pro veris amicis & ſeruitorib. haberetis, & ſic ſi Deus permittet, quòd vos & nos ſequatur cõcordiũ, vos experiemini, & de facto inuenietis, nos bonos amicos & ſeruitores veſtros. Et dicam vobis plus, quãtúcũq; receperimus vel poſſemus recipere offenſas à vobis, iſtud tamẽ nũquã fieri poterit, quod recedamus à naturali amore & charitate, quam ad vos habemus, ita quod æmuli noſtri fortè de dãnis no-

ſtris poterunt gloriari, ſed nũquam gloriari poterunt, quod à deuotione veſtra ſeparemur & parcat Deus eis, qui fuerũt in cauſa tantorum malorum inter vos & nos, qui fuerunt cauſa deſtructionis tot millium Chriſtianorum, cum quibus de leui potuiſſet recuperari totum patrimonium IESV CHRISTI. qui fuerũt cauſa diſſipationis tot facultatum & bonorum, qui fuerunt cauſa, quod tot viduæ & pupilli mares & fœminæ vadant per mundum miſerabiliter mendicantes, quorum voces continuè clamant ad Deum, non contra vos illuſtriſſime Princeps, ſed contra eos qui maius peccatum habent. ſpero tamen quod miſericordia Dei, de qua plena eſt terra, eos ad pœnitentiam quandoque reducet: & quod fatebuntur & recognoſcent culpas & errores ſuos. Conclude igitur ſereniſſime domine, ſic dico, ſcriptum eſt: Cor regis in manu Dei eſt, & vbi voluerit inclinabit illud. cor veſtrum & cuiuſque Principis eſt in manu Dei, ſine quo nil ſanctũ, nil iuſtum, vel rectum, Iuxta ſententiam beati Iacobi Apoſtoli dicẽtis: Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens Patre luminum. Scio quod inclinabit

Deus cor veſtrum ad pacem, quam vobis pro hærede in terris reliquit, aſcendens in cœlos enim dixit: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, idcircò ſupplico omnipotenti Deo, quatenus ſic in tali die, qualis fuit feria ſexta nuper præterita, ipſe oſtendit ſtellam & lumen ſuum tribus regibus orientalibus venientibus adorare filium ſuum, & ſicut in eadem die, ipſe miſit ſpiritum ſanctũ in ſpeciẽ columbæ, ſuper filium ſuum in baptiſmo dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite. ita hodie per ſuam ſanctiſſimam pietatem oſtendat vobis lumen claritatis ſuæ, & infundat ſuper vos gratiã ſpiritus ſui ſancti, quod iſtos veſtros veros antiquos ſeruitores & amicos, qui ſic humiliter, ſic reuerenter venerunt ad petendum pacem, gratiam & amicitiam veſtram, benigne ſuſcipiatis, gratioſè exaudiatis, & liberaliter admittatis, & quod pax & perpetua dilectio ſit inter vos & eos, ad honorem Dei & Eccleſiæ Rom. propagationem, Chriſtiani nominis bonum ſtatum veſtrum, & ſuam tranquillitatem, & commodum ſubditorũm partium vtriuſque. ita quod ex hoc

Rex regum ſuper vos dicere poſſit: Hic eſt Rex meus dilectus, hic eſt Rex meus fidelis, in quo mihi complacui; ipſum audite, ipſum honorate, ipſum glorificate. quod ipſe concedat qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum amen. Iſti domini mei, & ego erimus parati, eſſe & tractare ſuper nobis commiſſis, vbi & quando Maieſtati veſtræ placuerit ordinare.

OPERVM FRAN. PETRARCHÆ, TOMI SECVNDI FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google